Fria Ord

EN SAMLING UPPSATSER UTGIFVEN AF PUBLICISTKLUBBEN

STOCKHOLM JOS. SELIGMANN & C:is FÖRLAG

STOCKHOLM, CENTRAL-TRYCKERIET, 1878.

Förord till den elektroniska utgåvan

Denna lilla bok har tillhört Postmuseums bibliotek, som generöst har donerat den till Projekt Runeberg för digitalisering. Den digitaliserades i juni 2013.

HURU VÅR BOK FICK SIG TITEL.

Då medlemmarne af det redaktionsutskott, som haft sig ombetrodt att samla och till utgifning ordna föreliggande arbete, trädde samman för att vidtaga sin slutåtgärd, tronade synbarligen på allas pannor ett betydelsefullt allvar.

Detta allvar härrörde icke blott från medvetandet om, att man inom kort skulle hafva utfört ett förtroendeuppdrag, utan ock från känslan af att just det värf, som ännu återstode, vore lika vigtigt som vanskligt att fylla.

Det gälde nämligen nu att gifva åt boken ett namn, en titel.HURU VÅR BOK FICK SIG TITEL XIII

Det bryderi, som var härmed förenadt, fattas bäst af hvarje fader, på hvars armar man lagt hans nyfödda. Hvad skall detta barnet heta? frågar han sig sjelf, under det han med ett halft strålande, halft bekymmerfullt leende gungar kärlekspanten af och an. Skall han få ett mildt och välklingande namn? Måhända skulle han derigenom vinna insteg hos menniskorna. Eller bör han få ett kraftigt ljudande namn? Kanske skulle detta bättre hjelpa honom fram i kampen för tillvaron. Ack! huru erhålla ett namn som bringar lycka åt mitt barn?

Alldeles samma frågor gjorde sig denna boks fäder, hvilka, i likhet med guden Heimdalls mödrar, voro till antalet många. Deras bekymmer hade ytterligare tillspetsats af den lärde förläggaren, som icke en utan flere gånger förmanat dem: Sen nu bara till, att boken erhåller en bra och lämplig titel! En god titel, mine vänner, bör vara lagom lång och lagom kort, pikant och värdig, ori-ginel och lättfattlig, ny och förtrolig, derjemte välljudande, innehållsrik, kraftig och betecknande. En sådan titel masten I anskaffa! En dylik titel är som den der hästen, hvilken Richard III önskade sig i drabbningens tummel; med den skall eder bok rida sig till ett konungarike. Visserligen är, det medgifves, innehållet hufvudsak i en bok, och jag sjelf förlägger, såsom I veten, uteslutande böcker med godt innehåll; men icke hvarje god bok har haft god framgång, hvaremot mången dålig bok fått en strykande åtgång. Hvarpå har detta berott? Jo, på titeln, endast och allenast på titeln! Titeln på en bok liknar anletet hos menniskan. Det fagra anletet väcker intresse, det fula eller intetsägande möter likgiltighet. Efteråt finner man ofta, att den fagres karakter är föga prisvärd, den fules deremot förträfflig. Men misstaget har skett. Den förre har vunnit insteg öfver alt, den senare har vandrat sin väg obemärkt, oläst så att sägar mången gång ända in i grafven. Derför, mine vänner, ställen för all del så till, att eder bok far sig en bra titel!

Dessa allvarsamma förmaningar instälde sig naturligtvis i ut-skottsledamöternes minne, då de nu voro samlade för att besluta i saken. En högtidlig stillhet rådde, och först sedan ordföranden för tredje gången uppmanat de närvarande att framlägga sina förslag, uppsteg en af ledamöterne och yttrade, under de öfriges djupa tystnad, med nästan bäfvande röst:HURU VÅR BOK FICK SIG TITEL

Svea !

Vid detta vördade namn böjde sig ovilkorligen allas hufvuden, hvarefter ånyo djup tystnad inträdde. Ordföranden mönstrade ansigtena, liksom ville han läsa hvars och ens åsigt i hans blickar. Derpå sade han:

Ingenting kunde väl vara för oss mera kärt, än att få ställa vårt arbete under skyddet af ett så stort och vördadt namn. Men måhända skulle det se nog anspråksfullt ut. Dessutom har hr Alb. Bonnier redan i mera än trettio års tid disponerat öfver denna titel för sin bekanta kalender. Kanske böra vi under dessa omständigheter undvika en pretention, som tillika blefve en kollision, som kunde få utseende af en annektion.

Detta vältalighetsprof framkallade ett växande bifallsmummel af flertalet, och nu var isen bruten. En annan af ledamöterne begärde ögonblickligen ordet och yttrade sig som följer:

Mine herrar! I kännen alle det djupa intresse, hvarmed jag omfattat vårt företag. Att jag sjelf det oaktadt icke lemnat något bidrag kommer sig, såsom I ock veten, endast af den otidiga brådska, hvarmed man bedrifvit redigeringen och tryckningen af detta arbete och hvarigenom jag hindrats från att med den omsigt, som vederbör, välja mig ämne. Äfven andra befinna sig i samma ställning som jag. Vidare var det min afsigt att utöfva en mycket sträng kritik mot alla dem, som fjeskat åstad med sina bidrag — en del bland dem i följd af mina egna påtryckningar. Men också härutinnan har jag blifvit motad genom den af mig redan påpekade olämpliga brådskan. Emellertid var jag fast besluten att ingenting skulle hindra mig från att någonting göra för vårt gemensamma arbete, och nu har jag anskaffat åt det samma en ypperlig titel. Denna titel är, mine herrar, Vardande! Vardande. . .

Hvad för slag? inföll lifligt en ledamot, känd såsom djupt invigd i Genesis och Talmud på grundspråket. Hvad för slag? En titel bor väl åtminstone ha den egenskapen, att han är begriplig!

Begriplig? återtog talaren, i det en fin rodnad färgade hans kinder. Det är just det den är! Vardajzde är en participial nomi-nalform af hjelpverbet varda, varder, vardt, vorden, supinum v or dit7. föga brukligt. Hur det heter på hebreiska, kan den värde ledamoten bäst sjelf säga. Skall man kanske icke söka hjelp hos ett

hjelpverb? Men Vardande är tillika — och deri ligger udden i min idé, för hvilken jag påkallar utskottets hela uppmärksamhet — är tillika, säger jag, ett nonien proprium. Verdandi, såsom forn-formen lyder, är uti myten den mellersta af de trenne nornor, hvilka sitta under verldsträdet Yggdrasil och vaka öfver lifvets utveckling. Urd är en, Varda7ide — såsom hon kallas i P. Aug. Gödeckes svenska Eddatolkning — en annan, Skuld— en tredje. Den första, en redan grånad sierska, forskar i det förflutnas af stjernor upplysta natt. Den andra, en mogen qvinna med middagssolens strålkrans kring sin panna, hägnar det närvarande. Den tredje, en späd ungmö, spejar mot det tillkommandes morgonrodnad. Urd hviskar sina lärdomar, Skuld visar sina syner åt Verdandi; och är, skulle jag tro, denna skandinaviska ödestrilogi vida mera djupsinnig och skön, än de romerska tre parcerna med sina husmoderliga verktyg: slända, tråd och sax. Nu är det min öfvertygelse, att publiciteten, tidskrifts- och tidningsliteraturen, är det omedelbara, mest omfattande uttrycket af det närvarandes lif, och att på henne kan med större skäl och i utsträckt mening lämpas de ord, som Hamlet yttrar till den gamle narren Polonius om skådespelarne: »De äro samtidens krönika i sammandrag». Är detta förhållandet, och ingen lärer gitta förneka att så är, kan ett af oss publicister gemensamt utgifvet arbete omöjligt erhålla, å ena sidan, en mera riktig och, å andra sidan, en mera ståtlig titel, än namnet på det närvarandes höga gudinna, tagande hänsyn både till forntidens råd och framtidens kraf. Skulle emellertid en och annan finna det svenska ordet Vardande mindre begripligt, har jag ingenting emot att upptaga den ursprungliga norröna formen Verdandi. Mine herrar, jag lägger härmed Verdandi på utskottets bord.

Under det att han ännu torkade sig i pannan — ty han hade talat sig varm — togs ordet af hans sidokamrat, som icke utan en smula häftighet och med en viss brådska, liksom ville han inhemta ett försprång, talade som följer:

Herr ordförande! Det är utskottets ledamöter väl bekant, att jag längesedan hemstält att kalla vår bok Trudvang, hvilket fornnordiska ord betyder, såsom I veten, Tors land eller rike; men som jag förnummit, att detta förslag

väckt anstöt hos antiskandi-naver ibland oss, emedan stafvelsen varig är ett danskt ord ochHURU VÅR BOK FICK SIG TITEL

förekommer i den på de skandinaviska mötena ofta sjungna sången »Danmark, dejligst Vang o g Vænge», afstår jag derifrån. Istället föreslår jag nu namnet Tor, som än i dag förekominer såsom första stafvelsen i det goda svenska ordet tordön. Tor var, som bekant, den fornnordiske bondeguden, folkligare än Odin sjelf. Tor var icke blott åskans gud, som rensade luften från qväfvande dunster och skänkte åt jorden det uppfriskande regnet, utan han representerade tillika det manligt öppna, fria draget i det nordiska folklynnet, i motsats till den hemlighetsfulle Odin. Då lagman Torgny erinrade på tinget Olof Skötkonung om, att folket en gång hade störtat fem konungar i en brunn, var det Tor som dönade i hans stämma. Den snabbt ljungande Tor är, med sina attribut, den tidiga idealbilden af det fria svenska ord, som numera dagligen håller ting i pressen. Hammaren, som aldrig kunde mistas, är det fria ordets kraft, som ständigt vänder åter. Bältet, som fördubblade styrkan, är den svenska grundlagen, hvilken omgärdar yttrandefriheten. Bockarne, som drogo vagnen, dagligen uppåtos och dagligen återföd-des, äro morgon- och aftontidningarna, hvilka dagligen läggas undan som gamla, men dagligen återkomma färska på nytt. Jag tyckte att någon drog på munnen, då jag talade om Tors bockar. Ja, mine herrar, här hafva vi ännu en motsvarighet. Tor gjorde då och då sjelf hvad man i figurlig mening kallar en bock. I hettan hände det, att han drabbade dimman eller fjellet i stället för trollet, och i Utgårda-Lokes sal var han utsatt for ett svårt bländverk. Och dock intyga de gamla sångerne, att ingen annan Gud var så fruktad af jätteverlden, som den eldige, ärlige Tor, hvilken alltid var tillstädes, blott man nämde honom, och hvilken aldrig hotade utan att också genast slå till. Just på samma sätt med pressen. Den gör stundom ett hugg i molnen eller i sten, såsom man säger, och likväl fins det i hela verlden ingenting, som listens Midgårdsorm och tröghetens jättemakter så mycket frukta och sky, som det ständigt närvarande, ständigt slagfärdiga, öppna, fria ordet! När Tor sålunda i allo symboliserar den makt, som vi dagligen dyrka, så låtom oss äfven ställa vårt företag i hans höga namns hägn! Mitt förslag är Tor!

Han slöt. Ordföranden såg sig nu halft dröjande omkring, med ett uttryck såsom väntade han knappast flera förslag. Ordet be-XIV

gärdes dock, efter en kort stunds uppehåll, af en fjerde ledamot, hvilken med lugn och klar röst begynte sålunda:

Den näst föregående talaren har skämtat öfver den säkerhetssömn, i hvilken han låtit sig öfverraskas genom den hastiga vändning, vårt långvariga arbete slutligen har tagit. Det torde emellertid, enligt min och mångens åsigt, vara rätt lyckligt, att vi i honom och några andra ega qvar en utmärkt reserv, som kan fullfölja drabbningen, sedan första träffen skjutit bort sitt krut. Vidkommande den titel, han föreslagit, så är den visserligen mycket fyndigt uttänkt och har blifvit särdeles väl motiverad. Mot den samma kunde dock anmärkas dess allegoriska beskaffenhet och den abstrakta karakter, som alltid mer eller mindre vidhäftar allegorien. Den siste talaren har eldigt kämpat för Tor. Jag förnekar ej, att hans tolkningar och sammanställningar äro både skarpsinniga och poetiska. Emellertid kan man i fråga sätta, om Tor fortfarande är i folkfantasien en så lefvande gestalt, att han numera kan framstå symboliskt verksam på något annat område, än den rena diktens, poesiens. För min del föredrager jag en titel, som, utan omskrif-ningar, allegorier och symboler, går rakt på sak. Låtom oss, mine herrar, något närmare undersöka vårt arbetes beskaffenhet! Af hvilka härrör det? Hvilket är dess mål? Huru är det sammansatt? Vårt arbete härrör från utöfvare af det fria ordet, en benämning som med rätta tillägges företrädesvis den periodiska pressen, emedan han ögonblickligen och oinskränkt gifver uttryck åt hvarje åsigt, hvarje intresse. Målet för vårt arbete är att, medels den inkomst vi genom det samma kunna erhålla, lägga första grunden till en allmän understöds- eller pensions-fond för svenske pressmän samt dymedels främja deras och det fria ordets sjelfständiga ställning. Genom sin sammansättning representerar vårt arbete på friaste sätt pressen i dess hela oinskränkthet. Vi finna bland bidragarne sida vid sida män ur de mest olika politiska, publicistiska och literära läger: den redan silfverhårige konstitutionelt liberale från 4o:talet och den rödlette demokraten från i dag,

hufvudredaktören i det stora hufvudstadsbladet och kåsören i landsortstidningen, den allvarlige författaren i den lärda facktidskriften och den muntre qvickhetsjägaren i skämtbladet, vi finna bland dem män, af hvilka månge såväl i pressen som i folkförsamlingen och riksförsamlingen för brinnandeHURU VÅR BOK FICK SIG TITEL

XIII

lifvet bekämpat hvarandras åsigter, men som har uppträda fredligt förenade i en gemensam känsla, ett gemensamt syfte. Äfven hjerte-varma qvinnor uppträda i dessa led. Någon rang mellan de olika bidragen har icke ens varit påtänkt, utan hafva uppsatserne blifvit fritt grupperade efter sina ämnen. Först komma de historiska och historiskt politiska artiklarne, derefter de som behandla kulturfrågor, sedan följa noveller, reseskildringar, sagor, skisser m. m., som tillhör eller närmar sig följetongsområdet, och sist åtskilliga uppsatser angående publiciteten sjelf och publicisterne. Kring dessa prosa-afdelningar slingrar sig en kedja af vers med ett gyllene smycke från forntiden och ett större lås från nutiden, ett helt konstnärsdrama. Alla uppsatserne hafva ett gemensamt drag. Deras ord hafva fritt flutit ur själen och pennan. Det märkes tydligt, att författarne behandlat älsklingsfrågor, älsklingsämnen, idéer, minnen, intryck, som de hafva burit vid sitt hjerta. Sverige, verlden bär vid sitt bröst en del af här behandlade frågor. Någon utgallring bland uppsatserne har, såsom näst föregående talaren redan påpekat, icke egt rum. »Välsignad är den godes skänk». I ett arbete som detta eger hvar och en att fritt svara för sig sjelf, men icke heller för någon annan. Endast utrymmets begränsning har gjort det nödvändigt, att öfverföra en del af bidragen till reserven. Slutligen finnes ock i rättstafningen frihetens rätt representerad. Altså, mine herrar, hvilka hafva åstadkommit denna bok? De fria ordens män. Hvad åsyftar denna bok? Ordens frihet. Hvad innehåller denna bok? Fria ord! Hvilken mera egentlig titel kunde då detta arbete erhålla, än Fria ord? Fria ord vore äfven, synes det mig, en lika vacker som riktig titel. Fria ord, föreslår jag derför, må vårt arbete heta!

Han hade knapt hunnit tala till slut, innan flere röster ljud-ligen instämde med honom. Ver dandis dyrkare tillkännagaf, att han sjelfmant afstode från sitt förslag, och inom kort hade en så fast mening bildat sig till förmån för Fria ord, att också Tors anhängare måste gifva vika. När slutligen ordföranden högtidligt förklarade Fria ord hafva segrat, hoppades allasamman enhälligt att lyckligt segra genom detta tecken. När strax derpå den lärde förläggaren underrättades om valets utgång, yttrade han följande, hvarvid han i början såg betänksam ut, men så småningom uppklarnade en smula: Fria ord! Låt mig se. KanskeXVI

den titeln inte är så alldeles dålig. Inte just kort, ty den innehåller två ord. Inte heller lång — visst inte — ty båda orden äro korta. Fria ord? Nå ja, det låter ju rätt pikant och ändå allvarligt. Man kan inte heller neka till, att Fria ord är en passande titel på ett af publicister utgifvet arbete. Jag tycker också att Fria ord klingar både väl och kraftfullt. Antagom derför att valet är godt. Huruvida detta också verkligen är fallet, kan visserligen blott framtiden afgöra; men ingen kan emellertid hindra eder från att tils vidare tro derpå.

Detta är, vördade allmänhet, berättelsen om huru vår bok fick sig titel. Det är tillika en berättelse om denna boks uppkomst, sammansättning och ändamål. Endast det må tilläggas, att de författare, hvilka här gemensamt uppträda, äro dig alla väl bekanta. Du har dagligen, stundligen under många år lyssnat till våra röster, än i glädje och än i en motsatt stämning, än i strid, än i frid. Detta stärker oss i våra förhoppningar, att du också denna gång skall komma att skänka oss ditt öra och taga emot oss, såsom man emottager gamla vänner och bekanta.

Återstår sist att hembära redaktionsutskottets uppriktiga och hjertliga tack till alla dem, hvilka i råd och dåd gått utskottet med förtroende och vänskap till möte.

Emil v. Qvanten. •

Det fria ordet.

Lokomotivet för alt stort På hvarje tid, på hvarje ort, Är *Ordets* jättemakt: Hon mellan jord och himmel för Odödliga idéers kör. Hon bjuder — genast verlden hör Det ljungande: gif akt!

Betvingas kan ej denna makt, En stark, en helig vapenvakt Åt sanningen och tron; Om folken yra, djerf hon står, Om blodet strömmar, lugn hon sår Välsignelser i sina spår, En kristnad amazon.

O du, som dig vid henne fäst Som brudgum, ordets vigde prest, Som tolka vill dess bud, Gå, helga dig, och ej berör Med fräcka händer hvad som hör Idéens gudstjenst till och för Dess strålar ned från Gud!Är du *Det fria ordets* tolk, Som för din konung, för ditt folk Högt ljusets fana bär, Välan, så kämpa som en man, I hvilken intet svek man fann, Som segra, lida, stupa kan För hvad ovanskligt är.

Och är du i ditt hjertblod svensk, Med hugen varm och fosterländsk, På hopp och minne rik, Då, i den djupa, starka tron På *Ordets* makt — fyll din mission Vid folkets härd, vid kungens tron, Och sen — för ingen vik!

Nbm. En liten utflykt inom frihetstidens historia.

A Bernh. v. Beskows i 38:de delen af Svenska aka-X demiens Handlingar tryckta »Minne af riksrådet grefve ^ Karl Gustaf Tessin», som framställes såsom alt ige-I nom styrd af en ädel republikansk anda, läses följande yttrande (pag. ii):

»Om Sverige vid Karl XII:s död egt en Johan Gyllenstjerna med hans stora förmåga i ordnandet af försvarsanstalter och hans förslagenhet i underhandlingar, — för att ej nämna ännu större fosterlandsräddare, — så hade utslaget sannolikt blifvit annorlunda. Hans rum intogs olyckligtvis af välmenande samhälls-ideologer, talare och byråkrater, hvilka, — som det sedan anmärktes, — talte väl, men slogos illa — och tiden var den allmänna korruptionens; hufvudfienden var en mäktig envåldsherskare, som endast kunde mötas med svärdet, icke af vederdelomän, hvilka bättre kände guldets än stålets vigt.»

Att fullständigt vederlägga oriktigheten och ensidigheten af detta tämligen koncentrerade historiska omdöme, hvilket tillika kastar mörka skuggor på de män, hvilka efter Karl XII:s död kullkastade enväldet och

sedan i 18 år stodo i spetsen för styrelsen, intill dess de, eller rättare sagdt deras regerings-system, hvars skapare och upprätthållare var Arvid Bernhard Horn, till fäderneslandets olycka störtades af det parti, som räknade just republikanen Karl Gustaf Tessin bland sina heroer — detta skulle erfordra en afhandling af den omfattning att, äfven 0111 vi djerfdes tilltro oss förmågan till dess författande, den naturligtvis måste öfverskrida de tillåtliga gränserna för en tidskriftsuppsats. Vi åtnöja oss för den skull med att till stöd för vår, minnestecknarens i åtskilliga delar motsatta, uppfattning rådfråga några allmänt erkända häfdatecknare, hvilka väl må antagas hafva med både grundlighet och fördomsfrihet studerat både den tidens och de deri verkande personernas historia. Vi vilja för egen del förutskicka några frågor och en kort analys af minnestecknarens hårda anklagelser.

Hvar finnes i historien något bevis derför, att den inkarnerade aristokraten Johan Gyllenstjerna, med sina despotiska syften och sitt förakt för andras rätt, må kunna förtjena benämningen af »fosterlandsräddare?» Eller, var det kanske Karl den elftes envälde och de föreställningar om konungen såsom en allena styrande »alsvåldig» herre, endast Gud ansvarig för sina gerningar, hvilket föreställningssätt den råa* och hersk-lystna gunstlingen flitigt inpräglade hos den knapt mer än tjugoårige konungen, under det han i åratal höll sin unge herre aflägsnad från hufvudstaden och snart sagdt instängd på Ljungby och Kungsörs slott,

* Jfr Geijers Teckning af frihetstiden, p. 4 och 5.

för att hindra hvarje annan rådgifvare att finna tillträde till h. m:ts person — var det kanske de7'igenom som Johan Gyllenstjerna räddat fosterlandet? Ty om de förment stora planerna, åsyftande en skandinavisk förening m. m., hvilka Johan Gyllenstjerna förmenas hafva hvälft i sitt »förslagna» hufvud, vet man ingenting med visshet. Åtminstone funnos icke spår till fullföljd af dylika planer efter Gyllenstjernås redan 1680 timade död. Och hur tror man väl att en man med rent absolutistiska styrelsegrundsatser och; såsom Erik Gustaf Geijer uti sin »Teckning» af frihetstiden (p. 5) uttrycker sig, med ett visserligen »fint och fyndigt, men tillika listigt och hämndgirigt sinne», med »bittra fördomar så i afseende på personer som saker», med något slags sannolikhet skulle kunnat vinna det genom •envåldets förstörande följder så djupt sargade och utarmade svenska folkets

förtroende eller motsvara dess behof och fordringar efter den fallne hjeltekonungen <död? Tror man att en sådan man, med sitt i öfrigt »frånstötande», otillgängliga väsende och sin förargelseväckande »adelsstolthet» *, skulle varit den rätte att i denna tid och under de olyckliga förhållanden, som då existerade, stampa guldstoder och legioner ur marken, för att »ordna våra försvarsanstalter» eller för att med »svärdet» gifva vigt åt underhandlingarna? Men Johan Gyllenstjerna, såsom envåldets förnämste motor, hade till äfventyrs också mäktat upprätthålla detsamma. Månne man deri får söka skälet, hvarför han af frihetstidens fiender ställes så högt såsom motsats till de s. k. »väl-

* Jfr Geijer.

menande samhällsideologer», hvilka arbetade på och önskade att i Sverige införa en fri författning, som gick ut på att inskränka konungamakten och göra denna beroende af folkets representanter jämte de män, som utgöra konungens råd? Vi äro långt ifrån att vilja försvara den regeringsform, som sattes i envåldets ställe-Vi erkänna villigt, att den hade högst väsentliga brister. Den inskränkte alt för mycket konungamakten.. Den nedlade alt för stor makt hos ett sekret utskott. Grundfel voro saknaden af tryckfrihet och ständernas inblandning i enskilda befordrings- och andra tvister o. s. v., med ett ord, den sköt öfver sitt mål. Dock,, den ena öfverdriften framkallar vanligtvis den andra. Men att äfven 1720 års regeringsform innebär långt mer fruktbärande frön än det förhatliga envåldet till utveckling af landets krafter och till dess upphjelpande ur det djupa förfall, hvari envåldet försänkt detsamma — det bevisar just landets nästan förvånande framåtskridande under Arvid Horns 18-åriga förvaltning, och det bevisar hvad frihetstiden i öfrigt frambragt utmärkt både inom lagstiftningens, vetenskapens och litteraturens område, för att ej tala om de framstående embetsmanna-förmågor och de parlamentariska talenter, som samma tid alstrat.

Vi ämna nu icke tala om de händelser, som följde omedelbart efter konung Karl XII:s plötsliga död och de intriger, som deraf blefvo en följd. I allmänhet tro vi, att häfdatecknaren så sparsamt som möjligt bör inlåta sig på den s. k. konjekturalpolitikens område. Således lemna vi oafgjordt, huruvida, såsom Tessins minnestecknare tyckes föreställa sig, det verkligen skulle

hafva ledt till en lyckosam fred samt till Sveriges framtida lugn och sjelfständighet, om ryske kejsarens tronkandidat, den 18-årige hertig Karl Fredrik af Holstein, såsom Karl XII:s systerson, förklarats ega arfsrätt till Sveriges krona, och vårt konungahus derigenom kunnat tillvinna sig hedern att äfven på svärdssidan räknas såsom stamfader för det nu regerande mäktiga ryska kejsarehuset, med bibehållande af en absolut mo-narkisk statsform i stället för den på sitt sätt republikanska, som nu infördes, samt med baron Görtz såsom premierminister i stället för grefve Arvid Horn! Det historiskt bevista är, att vid Karl XII:s död och då vid 1719 års riksdag Ulrika Eleonora valdes till drottning ingen, och vid konungavalet 1720 endast en röst, eller generalens i holsteinsk tjenst frih. J. Banér, höjdes till förmån för den unge hertigen. Uppgiften i »Minne öfver K. G. Tessin», att hertigen, utom en del af rådet och krigshären, hade för sig den återstående delen och folkets öfvervägande samkänsla, saknar, oss veterligen, hvarje skymt af historiskt bevis. Tvärtom tyckes Ulrika Eleonora hafva haft en särdeles liflig samkänsla för sig bland borgare och allmoge, hvilka prisade hennes mildhet, ansågo henne såsom en Fridkulla och redan vid 1714 års riksdag ville åt henne öfverlemna regentskapet under konungens frånvaro. I motsats till minnestecknarens uppfattning vitsordar äfven historien, att den fromme, »tårfulle» och om Sveriges väl så ömsinte hertigen »sökte på alt sätt göra sina anspråk på svenska tronen gällande» och derigenom vann på sin sida, jämte tsaren, äfven kejsaren äfvensom konung August i Polen och måhända äfven Preussen, dertill

lockadt af hoppet att få dela rofvet med tsaren. (Jfr Malmström, i:sta delen, pag. 153—156.)

Vi lemna äfven derhän huru pass mycket allvar det före Karl XII:s död af baron Görtz med Ryssland uppgjorda s. k. Ålands fr eds för slaget innebar på omse sidor. Uti protokollen i åtalet mot sist bemälte herre, hvars skyddsling den unge hertigen var, förekommer ett bref från Görtz sjelf, deri han tämligen tydligt låter förstå, att han inrättat traktaten så, att h. m:t skulle hafva tillfälle bryta densamma och begynna nytt krig, till hvilket senare också ett ypperligt tillfälle erbjöd sig genom den föreslagna offensiva och defensiva alliansen med Ryssland, åsyftande: 1)

eröfringen af Norge; 2) ett infall i Skotland, för att hämnas på konungen af Hannover; 3) ett. infall i Preussen samt slutligen konung Stamslavs återställande på polska tronen — alt naturligtvis med biträde af den ädelmodige tsar Peter, som skulle lemna hjelp både till sjös och lands, det senare med icke mindre än 80,000 man, hvarförutan tsaren garanterade en kontingent af 20,000 bairare, 10,000 hessare, 4,000 från Sachsen-Gotha och 4,000 från Wol-fenbüttel (jfr Sven Lagerbrings Svea rikes historia, 5:te delen, i:sta afd., pag. 44). Också uppgifver Geijer — som i öfrigt förmenar, att konung Karl aldrig velat höra på något fredsförslag, som åt tsaren bibehöll en tumsbredd landvinning — att de» sista befallningen konungen öfversände till Görtz innehöll, att h. m:t på ingenting ville ingå, och att det var trovärdigt nog, att Karl blott väntade Görtz' återkomst för att sjelf låta arrestera honom! Att imellertid Arvid Horn och hans vänner hade någon personlig benägen-

het för den regeringssjuka, egenmyndiga och af kärlek till sin vackra gemål snart sagdt svagsinta Ulrika Eleonora, vederlägges af historien. Bland hennes första regeringsåtgärder, sedan hon af alla fyra riksstånden jämte rådet enhälligt blifvit väld till drottning (23 januari 1719), var också den, att från kanslipresidents- eller utrikesministers-embetet samt utur riksrådet skilja den alt för sjelfständige grefve Arvid Horn, hvarefter han, icke förr än sedan han af adeln blifvit väld till landtmarskalk vid 1720 års riksdag samt drottningens gemål landtgrefven Fredrik af Hessen blifvit väld till konung, af det nya majestätet i april sist nämnda år åter inkallades i rådet. Under mellantiden hade likväl så väl de nya fredsunderhandlingarna med Ryssland vid den fortsatta kongressen på Åland blifvit afbrutna, som ryssarnes härjningar i Roslagen och Östergötland in träffat äfvensom, genom den ihärdiga och mot tsaren afvogna engelska ministern Carteret och snart sagdt under Englands förmynderskap, separatfrederna med Hannover (juli 1719) och Preussen (januari t 720) blifvit afslutade och den med Danmark (juni 1720) preliminärt afgjord, under lysande förespeglingar af Carteret 0111 derefter inträdande skydd och hjelp mot Ryssland af en engelsk krigsflotta (hvilket som vanligt inskränkte sig till några demonstrationer af ingen betydenhet). Detta afhandlades hufvudsakligast under det den om Sveriges lagverk oförgätligt förtjente, men i öfrigt beklagligen för egennytta på alt för grundade skäl misstänkte Gustaf Cronhjelm var utrikes minister, biträdd af den utmärkt skicklige, men företrädesvis intri-gante N. D. von Höpken (bägge sedermera tillhörande

det holsteinska partiet), men innan Arvid Horn åter öfvertog affärerna. Det blifver således kinkigt nog att på den senare hvälfva ansvaret för dessa åtgärder.

Hvad beträffar den efter tre månaders underhandlingar (30 aug. 172 1) på så hårda vilkor i Nystad afslutade freden med Ryssland, hafva nya forskningar vederlagt, åtminstone förklarat obevista, de förut allmänt gängse och till och med af den skarpsynte Geijer på sätt och vis adopterade notionerna, att uppoffringar å Sveriges sida der gjordes, i afsigt att förmå tsaren att afstå från sina försök att bereda tronföljden åt hertigen af Holstein, eller till följd af »hemliga instruktioner» från konung Fredrik till franska sändebudet Canipredon. Likaledes är de svenska fredsunderhand-larne Liljenstedts och Strömfelts minne renadt från den förnedrande beskyllningen att för ryskt guld hafva sålt sitt fädernesland. (Jfr Malmströms Sveriges politiska historia från konung Carl XII:s död till statshvälfningen 1772, i:sta del., pag. 173 —183, samt Fryxells berättelser, 3i:sta delen, pag. 16—25.)

Vidare måste det anses konstateradt, hvad som också tyckes ligga i sakens natur, eller att tsar Peters »löften» i afseende på cederandet af Livland m. m., om de ens någonsin blifvit gifna, endast varit munväder, då, sedan man hos Europas öfriga makter gjort alla möjliga försök att erhålla understöd och man tillika blifvit sviken på den lofvade verksamma hjelpen från England, det var ovilkorligen nödtvunget, för att undvika krigets fortsättning, hvartill hvarje utväg saknades, att sluta fred på hvilka vilkor som hälst, hvarför icke ens England i det afgörande ögonblicket hade något

annat råd att gifva Sverige »än att underkasta sig freden så svår den än blefve».

Högst oegentligt är äfven »minnestecknarens» påstående, att karakteren af den tid, som omedelbart efterträdde Karl XII:s, hos oss var den »allmänna korruptionens», och att man då »bättre kände guldets än stålets vigt». Det är dock en ovedersäglig historisk sanning, att den »allmänna korruptionen» och guldets inflytande städse

tillbakahöllos af Arvid Horn, som sjelf, enligt sammanstämmande vittnesbörd af vänner och fiender, in- och utländingar, derför var absolut otillgänglig. Det är likaledes historiskt bevisadt och minnestecknaren har sjelf derå anfört bedröfliga exempel, att korruptionens förderfliga kräfta vidgade sina sår hufvudsakligen inom det parti eller det holsteinska, som arbetade på att störta Horn, och under den tid Karl Gyllenborgy Karl Gustaf Tessin och Daniel Niklas von Höpken — alla tre i större eller mindre mån öfverlöpare från Horns sida — sträfvade till och slutligen lyckades att tillvälla sig makten.

Hvad betyder i öfrigt hänsyftningen att de män, som uppträdde omedelbart efter Karl XII:s död, »talte väl men slogos illa»? Både Arvid Horn sjelf och flere jämte honom verkande personer, t. ex. den förträfflige redbare Sven Lagerberg hade bevistat Karl XII:s fälttåg och slagits med ridderligt mod. Att anordningen för landets försvar under 1719 handhades både långsamt och modlöst, och att det var en absurditet att ett ständernas utskott skulle tillsätta befälet, ämna vi ej bestrida. Man bör likväl ej förbise att, i hopp om Englands understöd, samtidigt förbereddes en koalition12 EN LITEN UTFLYKT INOM FRIHETSTIDENS HISTORIA.

mot tsaren, hvari äfven Frankrike, Polen, Preussen och kejsaren skulle förmås ingå och hvarom förre kanslipresidenten Erik Sparre var utsänd att underhandla, ehuru han öfveralt möttes med köld och misslyckades. Deremot lyckades tsaren å sin sida att afvärja de hotande anfallsplanerna genom de mest beskedliga talesätt och löften om »fred med Sverige på billiga vilkor.» Således, då Horn åter inträdde i ministèren, var ingen hjelp från något annat håll att hoppas, än möjligen från England. Det skickade också i maj 1720 en flotta till Östersjön för att förena sig med den svenska, men hjelpen sträckte sig icke ens så långt, att man ville stänga vägen för de ryska galerernas ut- och inlöpande ur Finska viken, och under mellantiden hade ryssarne gått öfver från Vasa och härjat i Vesterbotten. Detta jämte en liten obetydlig sammandrabbning till sjös var ju de enda krigsföreteelserna under 1720, och således kan man väl icke säga, att det var tillfälle att »slåss» hvarken väl eller illa. Och var det icke sedan Arvid Horn, som till hela folkets belåtenhet lyckades att under 17 år afvärja krigets fasor från våra landamären? Hvaremot det just var under det motsatta holsteinska eller hattpartiets första tider, 90m ett öfvermod utan gränser och de mest braskande »tal» jämte franska penningar förvirrade hufvuden och ledde till det olyckliga och eländigt förda finska kriget 1741 —1742, hvilket bragte Sverige till nära branten af sin upplösning, hvarifrån det räddades snart sagdt endast genom ryska kejsarinnan Elisabets ädelmod och tronföljdens ..försäkran åt hennes holsteinske slägtinge, sedermeral|ko-nung Adolf Fredrik. Märkvärdigt nog var det hans13 EN LITEN UTFLYKT INOM FRIHETSTIDENS HISTORIA.

afkomling redan i första led, konung Gustaf III, som ånyo beredde Sverige lyckan af ett enväldigt regerings-sätt, hvilket, likasom Karls XI:s, redan under den närmaste efterträdaren konung Gustaf IV Adolf\ genom hans »förvägna egensinnighet» beröfvade Sverige äfven den del af dess besittningar i öster, som då ännu stod oss öfrig och som sedan 600 år varit med Sveriges interessen och kultur ojämförligt närmare förenad, än de omkring 100 år förut eröfrade Östersjö-provinser, hvilka genom freden i Nystad frånrycktes landet.

Enväldets afskaffande och en fri författning blefvo, utom freden, vid begge tillfällena priset för det hårda offret, och att vi 1809 fingo en bättre författning än 1720, derför hafva vi att tacka en större enighet och en stigande upplysning hos svenska folket, varnadt just af frihetstidens exempel.

Men vi hafva måhända alt för länge och kanske med alt för mycken värme in nuce framstält vår enskilda uppfattning af de ofvan vidrörda förhållandena. Vi skola i det följande återkomma till de omdömen, Sveriges mest ansedde häfdatecknare meddelat öfver den period af frihetstiden, som faller under Arvid Horns 18-åriga förvaltning af landets angelägenheter.

Vår gamle Sven Lagerbring har, som man vet, sällan några motiverade omdömen öfver de i hans »Svea rikes historia» omnämnda personer, med undantag af de krönta hufvuden. Men vid hvarje tillfälle han nämner t. ex. grefve Arvid Horn sker det alltid med både högaktning och loford. Om honom säges, bland annat, att »han egde i hög grad den gåfvan att vinna allmänhetens vördnad och förtroende, så att han var14 EN LITEN UTFLYKT INOM FRIHETSTIDENS HISTORIA.

en lång tid nästan allrådande genom öfverhetens nåd och folkets kärlek».

Erik Gustaf Geijer har, som bekant är, författat en »Teckning af Sveriges tillstånd och af de förnämste handlande personer under tiden från Karl XII:s död till konung Gustaf III:s anträde till regeringen». Om vi ej orätt erinra oss, har denna skrift blifvit af Svenska Akademien tillerkänd ett särskildt pris. Skriftens uppgift var dock, hvad i företalet äfven angifves, hufvudsakligen den att undersöka och framställa de politiska resultaten af 1719—1720 års regeringsform, hvars huf-vudtanke var, säger Geijer: 1. En konung bunden af rådets pluralitet — rådsväldets eller Horns period\ 2. Rådet, beroende af ständerna, hvilka voro de verkligen regerande antingen sjelfva eller genom de partier, som regerade i deras namn — Hattarnas och Mossornas regimente. Att denna teckning icke blifvit särdeles ljus utan tvärtom öfverflödar af skuggsidor, deröfver förvånar sig troligen ingen. Men den rättrådige, snillrike och skarpsinnige häfdatecknaren förnekar sig ej häller här, så vidt han haft tillgång till tillförlitliga källor, hvilket likväl ej alltid synes hafva varit händelsen. Hans omdöme om Arvid Horns personlighet lyder som följer: »Denne minister egde all den forna aristokratiens stolthet; hade såsom en af Karl XII:s generaler glänst med det mest ridderliga mod, men i sin ålder dämpat brusande passioner till en lugn och äfven mild yta, som väl anstod hans utmärkta, sköna och värdiga gestalt. Han iakttog med förkärlek strängheten af gamla seder och imponerade ej mindre på hof än folk genom en värdighet, som var naturlig, och genom

en gudsfruktan och välgörenhet, som gerna gjorde sig offentliga. I rådet omgaf han sig gerna med ättlingar af de gamla slägterna, Bondar, Bjelkar, Gyllenstjernor, och hade en tradition af gammal senatorisk statsklokhet, lämpad efter Sveriges förändrade ställning».

I öfrigt framgår ur Geijers teckning af Horns mill istèr, att hans politik var afgjordt fredlig; att han aldrig hugnades af Ulrika Eleonoras gunst, och mera af fruktan än tillgifvenhet af konung Fredriks, hvars upphöjelse till konung han vid 1720 års riksdag beredt ; att han var otillgänglig för något slags korruption; att både han och konung Fredrik motsatte sig den af holsteinska partiet genomdrifna, genom Karl Gustaf Tessin år 1726 afslutade s. k. Wienska (eller egentligen österrikisk-rj/^tf) alliansen, för hvilken, som bekant, den af Ryssland pensionerade grefve Maurits Wellingk blef ett offer; att han i öfrigt var en »slug, ärelysten och försigtig» statsman; att han i tidens handlingar kallas för den »omistlige mannen», men att han i första njutningen af sin gyllene popularitet gick kanhända längre än han sjelf gillade. Så hörde man honom 1720 säga: »nu hafva vi satt gränsen för enväldet, nästa riksdag skola vi sätta gränsen för sjelfsvåldet.» Derefter heter det om landets tillstånd: »De tre åren från 1727 års riksdag till 1731 räknades för de lyckligaste riket på långliga tider njutit. I allmänhet begynte freden läka krigets skador. Handeln och sjöfarten utvidgades. Myntet hade stadgat sig. Det nya lagverket fullbordades, så att det på de bägge följande riksdagarna kunde ständerna föredragas. Språket renade sig och det bästa bevis för den nya allmänna känslan derför var den

belöning, hvartill 1734 års ständer anmälde den ännu okände författaren (Dalin) till veckoskriften Svenska Argus. I enskilda mått och steg märker man deremot aristokratiens tunga hand, och några resolutioner förråda afsigten att låta allmogen känna den. Råds väldets period var Horns».

Man jämföre denna teckning med den efter 1738, då rådsväldet störtades och den öppna partistyrelsen vidtager jämte en lika ohejdad och förnedrande som allmän korruption, växlande mellan hattarnes välde till 1765, med de riksförderfliga finska och pommerska krigen^ med sin tortyr och sina blodsdomar, och mossornas* derefter följande trångbröstade och restriktiva inrikespolitik, med sina ryska förbindelser och sin (af hattarne redan uppfunna) namnstämpelsregering, hvilken närmast föranledde 1772 års, af den unge, glänsande konungen Gustaf III\ biträdd af helt nya dittils obekanta personligheter, mästerligt genomförda statshvälfning, acklamerad af den stora pluraliteten af det mellan partierna sönderslitna svenska folket!

Då vi här ofvan nämnt det förhatliga ordet tortyr, böra vi icke helt och hållet förbigå ett yttrande i »Minnet» öfver Karl Gustaf Tessin, hvilket i flere hänseenden är särdeles anmärkningsvärdt. Man läser i 38:de delen af Svenska akademiens Handlingar pag. 163:

* Man finner ännu mången, som under detta partinamn inbegriper jemväl Arvid Horns styrelse. Men utom det att

Horns politik, vare sig den yttre eller den inre, ej i något hänseende öfverensstämde med mössornas, är det ett historiskt faktum att benämningen hattar och mössor uppkom först under 1738 års riksdag, hvarifrån den egentliga partistyrelsen således bör dateras, såsom ock Geijer antagit.

»Om det är grundadt, att Tessin under rättegången mot Blackwell varit bland de strängare och yrkat användande af tortyr, — något icke ovanligt vid den tidens politiska domstolar, — så visar det, att han äfven i denna del inför lif v at sig med regeringssättet; ty man torde svårligen kunna påstå, att han af naturen var grym och blodtörstig, snarare vek och känslosam!»

Är det således möjligt, att Karl Gustaf Tessins illustre minnestecknare kunnat vara okunnig om eller velat med afsigt undandölja en af de episoder under denna ministers maktutöfning, som vi våga säga otvetydigast af alla blottar hans inre menniska? Handlingarna angående den, då Tessin var kansli-president och •det dåvarande unga hofvets (Adolf Fredriks) förnämste gunstling, anstälda skandalösa rättegången mot Blackwell, äro likväl i riksarkivet tillgängliga och särskildt ganska fullständigt refererade uti ett par häften af tidskriften Frey för 1846. Vi skola i möjligaste korthet efter sist nämnda förtjenstfulla exposé redogöra för huru härmed tillgått.

Alexander Blackwell var född i Scotland, idkade medicinska studier i Cambridge samt promoverades till medicine doktor i Aberdeen. Först vid 33 års ålder {1742) inskrefs han, känd tillika såsom agronom, till Sverige, der Ållesta kungsgård i Elfsborgs län uppläts åt honom för inrättande derstädes af ett slags normalfarm, hvarförutan han lärer erhållit löfte om åtskilliga pekuniära fördelar. Han hade tillika ett visst anseende såsom läkare och utnämndes till konung Fredriks lifmedikus. I Februari 1747 uppkallades han till Stockholm för att med upplysningar i ekonomiska ärenden

tillhandagå ständernas handels- och manufakturdeputa-tion. Under tiden erhöll han en dag i mars månacl enskildt företräde hos konungen, dervid han lärer inledt något politiskt prat, hvilket enligt konungens berättelse skall innehållit, att den dåvarande unga drottningen af Danmark (född prinsessa Louise af England) var missnöjd med den i Stockholm residerande engelske ministern Guydeckens ; att engelske ministern i Kjöbenhavn Tintley anmodat B. erbjuda konungen 100,000 pundi sterling om konungen ville gynna Danmark och England vid någon »existerande ändring, hvarmed Blackwell syntes mena successionsordningen, fast han den. icke så tydligen utnämnde». Han hade vidare fogat något tal om »ändring i regeringssättet», »hvarmed skulle påsyftas suveränetetens återinförande». B. hade likväl talat så otydligt, att h. maj:t icke alt kunnat förstå. Konungen ville väl »icke låna örat till ett så obehagligt tal», men hänvisade icke desto mindre B. att tala med landtmarskalken von Ungern Sternberg (af mösspartiet) och hofmarskalken Broman (som bekant ett konungens lydiga redskap eller kreatur!!) Sedan detta skett, fann h. maj:t sig värdigt att samma afton yppa och angifva detta riksvigtiga prat för riksrådet Tessin och bedja honom anmäla saken hos rådet. Efter konungens anvisning hade imellertid B. samma dag besökt både landtmarskalken och hofmarskalken.

Ett par dagar derefter blef, på konungens nämnde (ingifvelse, Blackwell på ett särdeles lömskt sätt arresterad. Jemte en tacksägelseadress till h. m:t (!!) beslöt tillika rådet omedelbart, i uppenbar strid med den 10 år förut promulgerade lagen, nedsättandet af en

särskild kanslirätt för att ransaka i detta högmål, och riksrådet Tessin blef dess ordförande. Vid de första förhören erkände Blackwell, att han, på konungens befallning, låtit Broman veta, att ett anbud från Danmark blifvit gjordt af 100,000 pd. st., om »Sverige ville hålla fred med dem», men nekade att någon fråga varit om ändring i successionen eller regeringssättet.

Hörd såsom vittne, intygade landtmarskalken väl, att B. talat om 100,000 pd. st. för att kullkasta franska partiet, men att ingen fråga varit hvarken om su-veräneteten eller successionen. Broman i sitt vittnesmål tillade deremot, att Blackwell uppgifvit att summan vore erbjuden »för den händelse man ej vore rätt nöjd med successionen, i

fall af kronprinsens (Adolf Fredriks) och hans späda sons frånfälle, då Danmark önskade lita på Sveriges vänskap».

Bägge dessa vittnesmål grundade sig på enskilda samtal mellan fyra ögon. Också jäfvades dessa vittnen af B., men jäfvet blef af rätten afslaget.

Då likväl hof- och statsmannen Tessin ansåg nödigt att något mera betydande bragtes i dagen, men Blackwell icke något vidare ville bekänna, beslöt kommissionen — äfven i trots af den nyligen promulgerade lagen, som förbjöd hvarje pinande till bekännelse — på aktörs och Tessins förslag, att B. skulle nedföras i den s. k. Tjuf källaren — en underjordisk mörk håla under ett hus vid Stortorget, der nu börsen står. Detta fängelse var, enligt slottsfogdens (Holmers) intyg, af den beskaffenhet att aldrig någon der uthärdat mer än tvänne dygn, och praxis var att fången der nedfördes naken. (Det var nu i mars månad). Blackwell fick2 O

likväl gunstbenäget behålla skjortan. Upphemtad derifrån efter 3/4 dygns tortyr, förklarade B., att han icke kunde något vidare bekänna, och ville på intet sätt vidgå, att någon fråga uppstått angående ändring i successionen eller regeringssättet. Några dagar senare blef Blackwell, efter en märklig votering och lagligen räknadt emot pluralitetens beslut, på Tessins förslag och under åberopande af dennes »samvete» och »dyra ed till trohet mot riket», åter nedförd i Tjufkällaren, denna gång alldeles naken. Han torterades der från kl. 72 7 f. m. till kl. 3 påföljande morgon. Men då han af aktör uppmanades att bekänna, svarade han: »Att om han hade 14 kroppar, som blefve sönderhuggna, kunde han intet mer bekänna». Tessin var likväl ännu icke nöjd, utan på grund deraf att det var »anledning tro att den rätta planen anginge successionen», yrkade han enständigt på ännu ett tredje tortyrförsök i den s. k. Rosenkammaren, hvarför Tessin röstade, alt under åberopande af sin »pligt och sitt samvete». Härom uppstod dock inom rätten en skarp votering, dervid uppenbarligen pluraliteten var af den lindrigare meningen, men på Tessins förslag] hemstäldes saken till kungl majit som resolverade, att den mening, för hvilken främste ledamoten (Tessin) varit, »i thenna speciali casu borde gälla»(!)

Rosenkammaren, belägen på Smedjegården, var, enligt slottsfogdens berättelse, »ett något långt rum och derigenom en springkälla med kallt vatten; en krok var der i taket, på hvilken delinqventens hängas med händerna så högt att de knapt kunde stå med en fot sender i det kalla vattnet. Somliga kunde härda ut derFRIHETSTIDENS HISTORIA 37

sex timmar, andra icke längre än två». Till detta ohyggliga pinorum nedfördes B. i blotta skjortan och uppslogs i taket på nyss nämnda sätt. Uppförd derifrån afgaf han likväl icke någon annan bekännelse, än att förslaget om de 100,000 pd. st. gjorts till följd af bref från engelske ministern i Köpenhamn Tintley för att användas mot franska (d. v. s. Tessinska) partiet, och att på konungens fråga om ej förslaget rörde regeringssättet, B. yttrat: »det kunde väl hända att det kunde göra eders maj:t till suverän», hvarpå konungen svarat, att »man måste gå piano med en sådan vigtig sak, som angår publicum», derefter konungen befalt honom gå till landtmarskalken och Broman. När B. framförde ärendet till Broman, hade den senare frågat, om ej något rörande successionen vore derunder menadt, hvartill B. svarat: »det kunde väl vara, om de (Adolf Fredrik etc.) skulle dö, och kanske jag sade om de ej voro rätt nöjda dermed».

Vid de fortsatta förhören jämkade B. likväl och till en del återtog sist nämnda yttranden, så att han hotades med ytterligare tortyr, hvarvid B. i full förtviflan yttrade: »förr än jag skall gå tillbaka i Rosenkammaren, påtager jag mig alt hvad som åstundas, om det än vore att jag velat förgifva konungen, deras kungl, hög heter och deras excellenser».

Vidare bör antecknas, att rättens ordförande (Tessin) jämväl hade några enskilda samtal med B. i fängelset, men att samme man, som i egenskap af domare ansåg sig kunna döma den anklagade från lif, ära och gods, hufvudsakligen på grund af vittnesmål om samtal mellan »fyra ögon», ändå iakttog den samvetsgrannheten att för-2 O EN LITEN UTFLYKT INOM

klara, att han icke kunde berätta hvad B. yttrat till honom i fängelset, emedan det var sagdt imellan fyra ögon.

För en hvar, som känner svensk lag, lärer det finnas fast otroligt att på denna kungl, angifvelse, dessa bekännelser och ofvan nämnda tvänne vittnesmål om enskilda samtal (landtmarskalkens och Bromans) Tessin och hans kolleger kunde döma Blackwell att mista lif, ära och gods. Sådant kunde ej häller ens den tiden ske, utan att den offentligen afsagda domen den 10 juni 1747 skulle med oerhörd djerfhet trampa sanningen under fötterna. Det heter nämligen deri, »att B. vore af bindande skäl och omständigheter samt egen bekännelse öfverbevisad att hafva sig högst förgripligen yttrat, så väl om det oinskränkta enväldets återinförande som successionsordningens rubbande; att han ytterligare vidgått, det han mot betingade vilkor sig tillbjudit och låtit bruka till spejare och kunskapare här i riket; att han sålunda vore tillvunnen att hafva umgåtts med högst skadlig anläggning mot riket rörande dess ömmaste grundförfattningar o. s. v. Sedan, oaktadt Tessins upprepade löften om »intercession», Blackwells nåd-ansökning blifvit på kommissionens och samme Tessins tillstyrkan två gånger afslagen, begicks detta juridiska mord genom den olycklige främlingens afrättning i augusti 1747.

Också var Tessin på det högsta angelägen om, att ransakningshandlingarna i detta mål skulle förhemligas, ©ch lät derför samma dag kanslirätten upplöstes försegla desamma till obrottsligt förvarande i riksarkivets hemliga hvalf; men 15 år efter det den, enligt minnes-FRIHETSTIDENS HISTORIA

tecknarens vittnesbörd, »djupt religiöse» Tessin gått att inför en högre domare möta Blackwell, bröts förseglingen af Tessins kunglige elev, konung Gustaf den 3 :dje, som, efter handlingarnas genomläsande, genom ett egenhändigt ganska märkligt reskript den 12 februari 1785 återlemnade paketet o försetgladt till riksarkivets förvar.

Vi fråga, om på taflan af Arvid Horns lefnad förekommer en enda liten prick så smutsig som den outplånliga stora fläck, hvilken, enligt ofvan refererade officiela handlingar, förmörkar Tessins »lysande» minne?

Och hvad skall det väl heta, att då — under antagande, att Tessin, med förakt för den nyss promul-gerade lagen, låtit använda tortyr mot en person af den obetydliga qvalifikation i samhället som en liten utländsk doktor, och deltagit i ett uppenbarligen juridiskt mord å denne, ur ingen synpunkt för samhället vådlige individ —- minnestecknaren ursäktar ett sådant dåd dermed, dels att »tortyren icke var något ovanligt vid den tidens politiska domstolar», dels att hans skyddsling »äfven i denna del införlifvat sig med regeringssättet» — samme minnestecknare söker kasta en skugga på Ai'vid Horn för den politiska rättegången 1727 mot •ett af ryska regeringen bevisligen pensioneradt riksråd grefve Maurits Wellingk, oaktadt dervid icke ens åsidosattes någon i lag då ännu föreskrifven rättegångsform, än mindre fråga uppstod om tortyr, utan den anklagades grofva brottslighet var till fullo bevisad af hans egna papper och det slutliga ansvaret stannade vid förlust af embete och hållande i fängsligt förvar (ehuru W:s död mellankom)? Kan väl anledningen till denna skiljaktighet i omdöme vara att söka deri, att2 O

Wellingk tillhörde det holsteinska partiet, som den tiden var ryskt? Och hur pass opartiskt har dessutom minnestecknaren i Öfrigt granskat det sanna och historiska förhållandet i denna sak, då, såsom bevis på Arvid Horns delaktighet i Wellingks öde och »skrymteri», han. adopterat en af den mot Horn alt för afvoge partimannen Schönberg anförd »anekdot» om e\X enskildt samtal mellan Arvid Horn och Konrad Ribbing, men ignorerar de historiska vittnesbörden, dels att Horn, såsom genom sin fru med Wellingk skyld och hans uppenbare vedersakare i rådet, afhöll sig från att deltaga i Sekreta utskottets beslut om åtalet, dels att dåvarande både engelske och franske ministrarne härstädes — Poyntz och Brancas — hvilka obestridligen voro ganska väl underrättade, till sina resp. hof inberättat, att det var genom grefve Horns inflytande som Wellingks öde mildrades och han fick behålla lif, ära och gods, till förlust hvaraf han blifvit dömd; hvarför ock en häfdatecknare, som minnestalaren eljest ofta åberopat, eller Malmström, anser nyss nämnde anekdot både obevisad och otrolig? (Jfr Malmströms Politiska historia, r delen, p. 323 o. 342).

Anders Fryxell, hvilken äfven tillhör Svenska akademien och som måste tillerkännas, utom andra förtjenster,

synnerligen dem af en nitisk och oförtruten forskare i arkiven och rådsprotokollen, har gifvit oss den mest fullständiga teckning af Arvid Horn. Fryxells omdömen öfver honom äro i allo lofordande. Uti den 32:dra delen, 2:dra häftet af »Berättelser ur svenska historien» uppdrager han af denne utmärkte man en bild, som i förhållande till tidens så väsentligt förän-FRIHETSTIDENS HISTORIA 41

drade omständigheter ställer honom vid sidan af vår störste statsman, den odödlige Axel Oxenstjerna. För att här förbigå den vackra teckningen af hans personliga egenskaper, hans gudsfruktan, hans ömhet mot maka och barn, hans välgörenhet mot fattiga och gamla tjenare, berättar Fryxell, huruledes Horn redan inför Karl XII med allvarliga ord framlade rikets nöd och öfverhängande förderf; huruledes han uttryckte sitt djupa ogillande öfver alt slags korruption, hvarför han sjelf var alldeles otillgänglig, så att enligt ofta upprepade, ja tallösa vitsord af alla de främmande sändebud, som under denna tid vistades i Stockholm: han ej kunde mutas om man ock bjdde berg af guld, hvarför äfven sådane utländingar, som arbetade för motsatta politiska åsigter, instämde i de andras loford öfver hans »oegennytta och redli-ghet»; huruledes, då frågan gälde något vigtigt ämne, Horn utan menniskofruktan uttalade sin mening, hvarå bland annat såsom exempel anföres hans allvarliga opposition omedelbart efter Karl XII:s död emot prinsessan Ulrika Eleonoras (som redan antagit titeln af drottning) arfsrätt, samt försvar för ständernas rätt att välja en efterträdare, som, »sedan vi nyligen varit underkastade träldomsbandet, kunde med kungl, majestät sammanknyta ett frihetsband, grundadt på riksdagarnes helgd samt befästadt af inbördes förtroende, aktning och säkerhet» — för att ej tala om, hvad som bör vara särdeles behagligt för våra antagonister, eller att Arvid Horn var den, som vid 1714 års riksdag kraftigast tog parti för den då i Bender vistande envåldige konung Karl XII mot rikets ständer, som ville åt prinsessan Ulrika Eleonora öfverlemna riksstyrelsen under2 O

konungens frånvaro, hvilket Horn ansåg innefatta en en ständernas »inkräktning på konungamakten», och hvilken plan han således tillintetgjorde; huruledes Horn, långt ifrån att vara hämndgirig, städse med aktning och ett slags generosité behandlade sina besegrade motståndare, t. ex. efter 1727 års riksdag, då han lät de hol-steinskt sinnade rådsherrarne Karl Gyllenborg och Cron-hjelm sitta qvar i rådet, samt der insatte den redlige, arbetsamme och lärde Gustaf Bonde — ehuru i viss mån lutande åt holsteinska partiet, likväl en hatare af envåldet — hvarför ock Bonde jemte Düben blefvo Horns närmaste inom kansliet; huruledes han vid samma tillfälle, långt ifrån att fylla rådet med män endast af högadeln, tvärtom insatte 5 nya riksråd, nämligen Barck, Cronstedt, Düben, alla tre födde ofrälse, samt Stromfelt och Tdrnflycht, som tillhörde lågadeln, men alla utmärkte, skicklige och redbare män; huruledes han i afseende på adeln och dess företrädesrättigheter »ogillade den sjelfskrifna riksdagsmannarätten, som hvilade blott på adlig börd samt önskade att vid riksdagarne riddarhuset skulle bestå af sådane personer, som dertill blifvit af den besutna adeln utvalde», hvaremot han tvekade att medgifva något större politiskt inflytande åt den samhällsklass, som »ännu icke kommit till medvetande af sina krafter», d. v. s. det dåvarande bondeståndet, hvarför han var så litet hatad af bönderne, att desse tvärtom vid 1720 års riksdag erkände »att Horn varit en fader för deras stånd vid så väl det då pågående som förra riksmötet»; huruledes, i afseende på den uti'ikes politiken, han hyllade den grundsats, enligt hans egna både ord och handlingar, att ett folk medFRIHETSTIDENS HISTORIA

fri statsförfattning sätter större värde på förbättringar i samhällsordning och välstånd än på eröfringar från grannarne; ty af de förre hafva undersåtare mycken, af de senare föga nytta. På grund häraf sökte han också städse bibehålla freden, emedan Sverige behöfde hvila och tid för att kunna uppträda som en sjelfständig stat. Bland alla bundsförvandter (sade han vidare) äro inga bättre än egna armar — och en annan gång: »Sverige bör ej nedsätta sig att vara legoknekt åt ett annat rike». Också befinnas de förbindelser, Sverige under hans ledning knöt med utrikes makter, alltid hafva haft fredens betryggande till främsta syftemål. För England hyste han en viss benägenhet i anseende till dess friare samhällsskick, men deremot en viss obenägenhet för Frankrikes envåldiga hof och dess oupphörliga försök att locka Sverige till krig. Det senare hindrade likväl icke franska

sändebudet Casteja att om Horn fälla det omdöme, att de anklagelser hans fiender mot honom framkasta »bestå endast i dikter eller drömbilder», och Ludvig XV:s premierminister Fleury, att i förtroliga bref till andra personer hedra honom med namnet af Sveriges »Père et restaurateur»; ja, oaktadt de häftiga partistriderna beprisa nästan alla utländska sändebud i Sverige (danska, Österrikiska, sachsiska och preussiska) Horns klokhet, oegennytta och fosterlandskärlek m. m. Att han trenne gånger valdes till landtmarskalk samt att rikets ständer vid flere tillfällen för den s. k. »omistlige» grefve Horn uttalade de varmaste känslor af vördnad och tacksamhet, lika som att under hans lifstid ej2 O

mindre än fyra skådepenningar präglades till hans ära, lärer väl också betyda något.

Vi äro nog dristiga förmoda, att en och annan af dessa förtjenster skäligen må kunna uppväga den dödssynden, att Arvid Horn motarbetade den unge hertig Karl Fredriks tronkandidatur, hälst om det vore sant att Horn, som mera än 10 år varit hertigens guvernör och således bör antagas hafva känt honom någorlunda väl, om honom hyste den opinion minnestecknaren uppger, eller att han torde blifva en ny Erik XIV. För sin del tyckes minnestecknaren knapt hafva något annat stöd för sin opinion om hertigens förträffliga egenskaper, än ett samtida vittnesbörd af hertigens ifrigaste beskyddare, baron Görtz, »som noga kände honom», att han (hertigen) egde stora anlag och en ädel ärelystnad*.

Men uti sin sympati för det holsteinska huset, sin förutfattade mening mot Arvid Horn samt mot den fria författning, hvari han haft del, och sin åtrå att upphöja Karl Gustaf Tessin, som sida för sida stiger i tecknarens omdöme och på sista sidan förvandlas till en stor man, har minnestecknaren i en not, pag. 94—95, gått så långt, att han vill göra Arvid Horn ansvarig äfven för

* Med stöd af samma auktoritet, eller holsteinska geheimerå-det Bassewitzs »Eclaircissements», derifrån man hemtat Horns s. k. »spådom» om hertig Karl Fredrik »quil serait sur le trone le se-cond tome d'Erik XIV», yttrar den hederlige Lagerbring om GörU följande: »Den, som läser Bassewitz's Eclaircissements och tror dem, kan intet anse Görtz annorlunda än som en fullkomlig skälm». Om man således tror Bassewitz i det förra fallet, blir det svårt att förneka hans auktoritet i det senare. Vi böra tillägga, att denne hertig Karl Fredriks minister var en bland både grefve Horns och baron Görtz's bittraste motståndare.

de åtgärder, som vidtogos af det parti, för hvars intriger och vansinniga statskonst Horn föll ett offer! Ty yttrar minnestecknaren: »I sjelfva verket fortgingo Gyllenborg och Tessin blott på den af Horn öppnade banan.» (!!) Det bevisar bland annat vådan att sätta något slags historisk tro och tillit till omdömen och slutledningar i s. k. »minnen», ehuru praktfulla och vältaliga de i öfrigt må vara.

Ur Carl Gustaf Malmströms »Sveriges politiska historia från Karl XII:s död till statshvälfningen 1772» — ett arbete, hvilket både förtjenar och vunnit allmänt anseende för de grundliga och. vidsträckta historiska forskningar, hvarefter det blifvit författadt, samt opartiskheten och försigtigheten af de deri förekommande omdömen, — vilja vi äfven anföra ett och annat.

Sedan det omtalats huruledes Arvid Horn, född redan 1664, deltagit i kejserliga arméns tåg mot turkarne 1687 och i de förenade makternas krig mot Frankrike 1690—1695, efter hemkomsten blifvit kaptenlöjtnant vid lifdrabanterna; 1696 varit den djerfvaste deltagare i Karl XII:s halsbrytande ungdomslekar; efter krigets utbrott följt konungen i spetsen för drabanterna der faran var störst; vid Narva, Düna, Klis-sow aflagt lysande prof på hjeltemod; såsom konungens sändebud i Varsjava 1704 genomdrifvit konung Augusts afsättning och Stanislavs val; i december 1705 såsom generallöjtnant utnämnts till grefve och kungl, råd; 1707 guvernör för den unge hertigen af Holstein och 17 10 kansli-president — yttrar Malmström bland annat: »Horn, den förre anföraren för Karl XII:s lifdraban-ter, hade blifvit den försigtigaste statsman; aldrig öfver-2 O

ilade han sig, aldrig sökte han gå händelserna i förväg, aldrig lät han sina fiender, knappast sina vänner ana sina planer förr än de voro färdiga att utföras. Att han önskade konungamaktens inskränkning är mer än troligt; att han arbetat derför under Karl XII:s senaste år är möjligt, men aldrig bevisadt. Hans samhällsställning, rikedom och slägtförbindelser anvisade honom en plats bland det aristokratiska partiet. Af de båda kronpretendenterna hade han deremot föga godt att hoppas. Holsteinske ministrarne voro hans fiender. Ulrika Eleonora var troligen icke hans vän efter riksdagshändelserna 1714» (se ofvan). Vidare yttrar samme häfdatecknare, att beskyllningen för egennytta »drabbar nästan alla den tidens ledande män med undantag af Horn».

Efter det Horn, som vi ofvan nämnt, i början af 1719 blifvit af Ulrika Eleonora entledigad från kansli-presidentskapet och utur rådet, men i april 1720 af konung Fredrik deruti åter insatt, — heter det vidare:

»Således återkom ledningen af de utrikes angelägenheterna till Horn, som verkligen dertill var den skickligaste och värdigaste. Men äfven för hans stora statsmannaegenskaper skulle det blifva omöjligt att rädda fäderneslandet från den stympning som hotade. Sverige, i hans ungdom Nordens mäktigaste rike, var nu i den grad utarmadt och förblödt, att dess räddning mer berodde på främmande makters understöd än på dess egna ansträngningar.»

Den samvetsgranne häfdatecknaren lemnar oss derefter en både klar och fullständig framställning om de politiska förhållandena under Horns ministère, hans strider med holsteinska partiet, hans seger öfver detsammaFRIHETSTIDENS HISTORIA 47

1727, partihvilan till 1731, sist nämnda partis förnyade intriger, understödda af franska penningar, och slutligen Horns fall vid 1738 års riksdag. Derom sägs att, oaktadt hattarne vid riksdagen hade en bestämd öfvervigt, Horns »anseende dock var så stort samt minnet af hans långa lysande embetsmannatid och utmärkta förtjenster» så djupt fästade hos allmänheten, att man vände sig till Horns måg general Löwen för att öfvertala den gamle 74-årige mannen att frivilligt taga afsked med bibehållande af sina löner och värdigheter, — hvilket ock skedde.

Malmströms slutomdöme öfver Horn är hufvudsakligen : Att han måste bära ansvaret för den del, »som han kan hafva uti de brister som vidlåda 172a års regeringssätt» ; men vidare säger M.: »De förnämsta felen lågo knappast med nödvändighet i sjelfva regeringsformen, ehuru de vid tillämpningen dervid utvecklades: vi mena hemlighetsmakeriet och sekreta utskottets inkräktningar på k. m:ts och ständernas rätt». Likväl tycktes »Horn i viss mån hafva velat gynna offentlighet i statsärenden», då han t. ex. vid 1731 års riksdag föreslog, att man skulle genom trycket meddela hvad hos rikets ständer beslöts alt eftersom expedi-tions-deputationen hunne dermed blifva färdig. Imellertid erkänner M., att Horn såsom landtmarskalk 172a »icke var nog mån om regeringens rätt» och att han vid riksdagen 1726 drog »detaljerna af den utländska politiken under sekreta utskottets omedelbara handläggning och afgörande» samt föranledde utskottet att »genom det s. k. sekreta bihanget lemna konungen och rådet fullmakt att under vissa omständigheter begynna2 O

EN LITEN UTFLYKT INOM

krig» (en rättighet som konungen i rådet enligt vår nuvarande grundlag eger under alla omständigheter). Det erkännes äfven att Horn »gjort djupa ingrepp på konungamakten», men dessa förklaras både af den konungs »egenskaper och handlingssätt, som för dem egentligen var utsatt> och af den retliga fruktan för konungamakten, som minnet af det under envåldstiden genomgångna eländet så djupt inpräglat hos Horns samtida». »Om likväl, heter det vidare, Horns förmåga att styra icke var af den allra första ordningen, så vinner den åtminstone på jämförelse med deras som voro hans medtäflare och efterträdare. Hans styrelsetid var för Sverige en lycklig tid, jämförd med den som föregick och den som efterföljde». Och »hvilka fel man än må tillägga Horn, var visserligen hans utländska politik klok, sjelfständig och fosterländsk, och riket under hans ledning sta dt i en märkbar förkofran. Han fick den sorgliga upprättelsen att se huru hans motståndare och efterträdare, genom att öfvergifva hans grundsatser, invecklade riket i vidlyftigheter, hvilkas snöpliga utgång han kunde förutse, ehuru Försynen frikallade honom från att upplefva det djup af förnedring, hvari fosterlandet under hans efterträdare skulle störtas». Horn afsomnade på sin egendom Ekebyholm den 17 augusti 1742 efter en lefnad af nyss fylda 78 år (jfr. Malmströms Sveriges politiska historia, 2:a delen, pag. 163—166.)

Om vi slutligen kasta en jämförande blick på Sveriges tillstånd år 1718 och år 1738 då Horns regeringssystem störtades, visar historien hvilka förvånande framsteg landet under denna tid tagit.

1718 hade Sverige icke en enda bundsförvandt, men i dess ställe krig med Ryssland, Polen, Preussen, Sachsen, Hannover och Danmark. Ar 1738 hade Sverige i 17 år haft och hade ännu fred med alla sina grannar och tryggande förbund med några bland dem.

År 1718 hade Sverige ett statsskick, som urartat ända derhän, att dess konung kunde, i öppen strid mot både råds och ständers enträgna föreställningar och böner, påbjuda utskrifningar af soldater, skatter, gärder, tvångslån och nödmynt, alt för att förlänga de lands-förderfliga krigen. År 1738 deremot var det åtminstone öfverlemnadt åt folket sjelft att genom sin representanter vårda landets angelägenheter och anförtro styrelsén åt män, till hvilka desse hyste förtroende. Och att hvarken oligarki eller anarki var en nödvändig följd af regeringsformen, utan en förvrängning deraf (hvilket minnestecknaren sjelf erkänner), det bevisar bland annat Arvid Horns förmåga att genom sin fasta karakter och sin öfverlägsna statsmannaförmåga under 18 år hålla regeringstömmarne i sin starka hand och derunder höja Sveriges anseende äfven hos utrikes makter så, att dess vänskap ifrigt eftersöktes af både England, Frankrike, Holland och Ryssland.

År 1718 voro, af brist på arbetskrafter och penningar, alla näringar förlamade: jordbruket låg nere, ödeshemmans antal växte, kronans skogar måste upplåtas åt nödlidande menigheter för att stilla deras hunger med bark, bergsbruket hade nästan afstannat och befann sig i ett hopplöst tillstånd. I stället för silfver och guld voro oformliga mynttecken och myntsedlar i omlopp till ett nämnvärde af omkrirfg 28 millioner riks-

daler; rikets andra skulder, bland annat för innestående löner till embetsmän, för inqvarteringar, leveranser m* m., uppgingo till omkring 60 millioner riksdaler o. s. v» (Jfr. Malmström, 2:a delen pag. 1 och följande).

År 1738 voro väl ännu många hemman öde, men spanmålsproduktionen hade betydligt stigit och folkmängden ökats med minst 30 proc. Fabriks-, bergs-och bruksrörelsen stod i lofvande uppblomstring och leddes af sådana män som Alströmer, Grave och Grill. För att återställa ordningen i myntväsendet hade visserligen en statsbankrutt varit oundviklig, men de myntsorter, som ännu voro utelöpande, hade likväl ett stadgadt och erkändt värde, och kursen, som 1718 stigit ända till 80 mark, höll sig 1738 en längre tid vid den då bestämda gränsen af 36 mark, hvilket bevisar handelns och sjöfartens betydliga tillväxt, hvarför också både ostindiska och levantiska handelskompanier kunde inrättas. Rikets skuld hade minskats med 2/s, landets finanser hade tillåtit att åter upptaga nybyggandet af Stockholms slott, hvilket af brist på medel i 20 år varit afbrutet o. s. v.

Bland vetenskapernes idkare hade 1738 landet att uppvisa sådane snillrike män som Linné, Ihre, Klingenstjerna, Rosén v. Rosenstein, Benzelius, Celsius, Dalin m. fl., så att redan år 1739 en vetenskapsakademi kunde stiftas. En målare- och bildhuggareakademi inrättades 1735 ungefär samtidigt en svensk teater för inhemsk dramatisk konst, hvilka två senare åtgärder dock må lända äfven Tessin till förtjenst.

Lägger man härtill, att ett nytt förträffligt lagverk blifvit fulländadt och promulgeradt; att undervisnings-

verken, som 1718 befunnos i den största villervalla, blifvit åter försatta i verksamhet; att de kyrkliga och presterliga förhållandena, hvilka genom kyrkobetjentes utskrifning till soldater under krigen samt presterskapets fattigdom och råhet 1718 befunno sig i det bedröfligaste tillstånd, blifvit hufvudsakligen återstälda; att arbetet med indelningsverket, hvilket under hela Karl XII:s regering stod ofulländadt, blef bragt till slut; att betydliga summor blefvo använda till flottans upphjelpande, gränsfästningarnas försättande i försvarbart skick, äfvensom för Stockholms befästande vid Vaxholm och Fredriksborg m. m.; att rikets embetsverk blifvit återstälda i samma

skick som under Karl XI, så att lönerna, som voro förut dels obetalta, dels alldeles indragna, i allmänhet kunde ordentligen utgå o. s. v. — öfverväger man alt detta, säga vi, så har man för ögonen den sanna och klara bilden af Arvid Bernhard Horns 18-åriga förvaltning af riket. Vid hans bortgång yttrade en hans vän följande: Veniet suum illius laudi tem-pus, ad posteros enim virtus durabit, non perve-niet invidia. (En gång skall tidén komma för ett »äreminne» äfven öfver honom, ty dygden skall intaga och behålla det rum hos efterverlden, dit afunden icke hinner).

W. F. Dalman.

En blick på Italiens kyrkliga förhållanden i vår tid.

JlHetraktar man nutidens kyrkliga förhållanden i all-iko mänhet, sådana de synnerligen under de senaste (|T decennierna gestaltat sig, visar sig tydligen, att I vi befinna oss i en högst märklig kris, en kamp emellan stridiga element, en öfvergång, hvars slutliga resultat menniskoförnuftet har svårt att bestämma, ens ana. A ena sidan skönjer man en stel formalism, fast beslutsam att ej eftergifva ett jota af bokstafvens bud; å andra sidan ett ifrigt sträfvande att undergräfva och upplösa grundvalarne för den kristna religionen och för hvarje religion, på samma gång man, mindre ärligt än adertonde seklets deister, förklarar sig vilja vidhålla en och annan af vår läras satser, ur hvilka man likväl på förhand borttagit alt verkligt innehåll. Midt emellan dessa båda ytterligheter sväfvar vacklande den stora massan af likgiltiga, för ögonblicket lutande än åt den ena än åt den andra sidan. Att jemte dessa trenne partier äfven framstår ett fjerde, de stilla, de verkligt fromma, hvilka, frigjorda från så väl öfverdrifter som ljumhet, med renadt sträfvande söka sanningen, kan ej för-

nekas; och det är just genom dessa som sanningen skall vinna sin slutliga seger.

Vända vi vår blick särskildt till Italien, vår tids Italien, så gruppera sig äfven här partierna på ett ungefär likartadt sätt, ehuru med vissa modifikationer. Äfven här mötes man af ett klerikalt parti, uppträdande på ett vida mera bestämdt och hänsynslöst sätt än annorstädes. Äfven här har det moderna europeiska fri-tänkeriet sin motbild, ehuru i en något litet krassare gestalt. Stor, ja större än i något annat land är här den skara, som med själ och anda hängifvit sig åt in-differentismen. Och äfven här visar sig slutligen ett antal af personer, hvilka fasthållande det kristliga i katolicismen ingalunda godkänna papismens öfvergrepp. — Och under den senaste tiden ha de allmänna förhållanden vi här sökt antyda i icke obetydlig mån erhållit en mäktig impuls, en egendomlig utveckling genom tvänne stora verldshistoriska tilldragelser, båda af ett revolutionärt skaplynne: — den ena Roms införlifvande med Italien och upphäfvandet af påfvens verldsliga makt, den andra det Vatikanska kyrkomötets dekret.

Hvad den först nämnda af dessa tilldragelser angår, är det allmänt bekant huru som den italienska regein -gen skickligt begagnade sig af det fransk-tyska kriget — då Frankrike, fullt sysselsatt med sina egna olyckliga affärer, var ur stånd att inblanda sig i andra staters — under förevändning af att förekomma utbrott af oroligheter i Rom ditsände trupper och lät genom ett plebiscit verldsstaden förklara sig tillhöra det italienska konungariket. Man kan visserligen, äfven från en an-

nan ståndpunkt än den ultramontana, hysa vissa betänkligheter emot detta handlingssätt, emot ett dylikt upprepande af en af Napoleon III med fördel använd manöver; men å andra sidan lärer det svårligen kunna förnekas, att en tron, som i nära tjugu år ej haft annat stöd än utländska bajonetter, och beröfvad dessa qvarstår enstaka gent emot ett folk, som vid första tillfälle till valfrihet med en ofantlig majoritet förklarar sig emot preståldet och för det gemensamma fosterlandet, — icke är ofortjent af sitt fall.

Att förändringen medfört och kommer att medföra stora politiska fördelar, ligger för öppen dag; och att den äfven på de kyrkliga förhållandena utöfvat och kommer att utöfva en välgörande verkan, skola vi här söka ådagalägga. I detta hänseende må först och främst nämnas den fullständiga samvetsfrihet hvaraf numera romerska folket i likhet med Italiens öfriga innevånare kommit i åtnjutande. — Det predikas nu inom Rom

offentligen i 7-—8 evangeliska kapell, någonting hittils oerhördt, och hvilket påfven nyligen gjort till föremål för en af sina många allokutioner, dervid naturligtvis uttryckande sitt högsta misshag. Vidare har genom den stora indragningen af klostergods och klosterfolkets pensionerande en reform tillvägabragts, hvilken, ehuru den af det klerikala partiet betraktas såsom ett helgerån, likväl utan tvifvel med tiden kommer att välgörande inverka på de andligas moralitet, såsom alltid fallet varit med en s. k. ecclesia pressa. — Härvid är dessutom att märka, att staten alldeles icke bemäktigat sig alla dessa gods, utan att en del deraf endast af densamma förvaltas för kyrkans räkning, och detta på ett vidaFÖRHÅLLANDEN I VÅR TID

39

bättre och ordentligare sätt än tillförene. Större delen har likväl staten satt sig i besittning af under full egande rätt; och om än emot en sådan åtgärd från en strängt rättslig ståndpunkt åtskilligt kan vara att anmärka, enär ifrågavarande gods genom enskilda personers gåfvor och testamenten kommit kyrkan till godo, så måste likväl å andra sidan tagas i betraktande med hvilka konstgrepp och skrämskott de döende vanligen förmåtts till en dylik frikostighet. — Man har exempel på huru inom familjer, der mannen tillhört den romerska kyrkan, hustrun deremot den protestantiska bekännelsen, mannen lockats att på dödssängen testamentera all den egendom de med samfäld flit och omtanka förvärfvat till kyrkan, och makan sålunda efter hans död nödgats utblottad på alt lemna huset.

De pensioner, som åt munkar och nunnor blifvit anslagna, äro visserligen något knapt tilltagna: de uppgå till 300 —600 francs. De munkar, som qvarstadna i klostren och besörja om gudstjensten och kyrkans värd, åtnjuta något större underhåll. — För nunnorna faller sig denna förknappning mindre tung, emedan de i de handarbeten, hvarvid de blifvit vana, finna en källa till utkomst.

Att man äfven ej försummat att för statens ändamål lägga beslag på en stor del af det verldsliga presterskapets inkomster, synnerligen de högre dignitärernas, är bekant, och detta utan personliga konsideratio-ner. Så blef t. ex. nuvarande erkebiskopen i Milano, ehuru han fordom var informator för konungens söner, och ännu hedrades med Viktor Emanuels vänskap och förtroende, nödgad afstå en betydlig del af sina inkomster.56

EN BLICK PÅ ITALIENS KYRKLIGA

För oss protestanter synes det emellertid som om en embetsmän titan familj, äfven om han är erkebiskop, må kunna åtnöja sig med en något mjndre årlig lön än 300,000 francs; hvilken summa lärer ha utgjort bemälte prelats förra årsinkomst.

Om sålunda den nuvarande italienska regeringen synes ha förfarit tämligen strängt med kyrkans egendom, så har samma regering deremot i afseende på kyrkans rättigheter och myndighet inom hennes egentliga område visat en fogsamhet, en eftergifvenhet, som står i den skarpaste kontrast emot förhållandet i Frankrike, Tyskland och Österrike. Hon har härvid i sjelfva verket till dess yttersta konseqvenser genomfört Cavours bekanta sats »En fri kyrka i en fri stat». — Så har regeringen t. ex. i fråga om biskopars tillsättning o. dyl. lemnat romerska stolen den fullständigaste frihet, och fördrager äfven med tålmodighet, att påfven i de tal, hvarmed han hälsar de ofta honom uppvaktande depu-tationer, icke blott slungar ut de häftigaste invektiv emot statsmakterna, utan ock icke sällan öppet predikar uppresning emot den bestående borgerliga ordningen. — För att stäfja ett slikt ofog eger hon inga vapen, sedan påfven blifvit genom en särskild garanti-lag tillförsäkrad fullkomlig inviolabilitet för sin person, och då han saknar ansvariga rådgifvare. — Att åter direkt besvara dylika anfall skulle vara under hennes egen värdighet. Ett slags svar afgaf regeringen emellertid för icke längesedan medelst ett cirkulär från inrikesministern, hvaruti vid strängt ansvar förbjudes att i tidningar eller andra skrifter offentliggöra hans helighets tal. — Huruvida dennaFÖRHÅLLANDEN I VÅR TID

41

regeringsåtgärd utöfvat någon verkan, har ej kommit till vår kunskap.

Den märkvärdiga sekularisering, som Rom i våra dagar undergått, har som man lätt kan tänka sig utöfvat ett olika inflytande på de olika kyrkliga partierna. Att det klerikala partiet med afsky betraktar saken, behöfver ej

nämnas. — Fanatismen och det egna intresset göra naturligtvis för papismens anhängare det omöjligt att annorlunda uppfatta förhållandet.

Den stora massan af i religiöst hänseende likgiltiga kunna åter ej annat än finna förändringen naturlig samt både nödig och nyttig, hälst densamma för dessa utgör upphinnandet af e-tt så länge i fjärran emotsedt mål. — Af de katoliker, som rent och på allvar hylla sin religionslära, utan tillsats af den papistiska surdegen, betraktas icke saken såsom varande af uteslutande religiös vigt, helst för dem satsen om Patrimonium Petri aldrig utgjort någon trosartikel.

Af ett vida mera genomgripande inflytande på de kyrkliga och de kyrkligt-politiska förhållandena äro de åtgärder, hvilka den romerska stolen under de senare åren vidtagit dels på egen hand (Mariadogmen, syllabus, m. m.) dels med biträde af det 1870 i Rom församlade allmänna kyrkomötet (infallibilitets-förklaringen). Århundraden hade förgått sedan någon påfve vågat söka förändra sjelfva trosläran. Anspråk på kyrklig ofelbarhet hade visserligen flere påfvar tid efter annan uttalat; men dessa anspråk hade aldrig blifvit erkända, och af den gallikanska kyrkan bestämdt förkastade.* —

* «Le concile de Constance établit la maxime de tout temps cnseignée en France, que tout Pape est soumis au jugement de tout

Det var Pilis IX förbehållet att förvandla dessa anspråk till en trosdogm; och har påfven derigenom icke blott i kyrklig utan äfven i politisk makt vunnit en rik ersättning för hvad han genom kyrkostatens annektering till det italienska konungariket förlorat.

Yi skola nu genom ett närmare betraktande af frågan söka visa, hvad denna infallibilitetslära i sjelfva verket innebär, och de vidtutseende följder den kan medföra icke blott för kyrkan utan ock för de stater, hvilka bland sina medborgare räkna ett större eller mindre antal af romersk-katolska religionens bekännare.

Redan under de år, som närmast föregingo kyrkomötets sammankallande, hade påfven Pius IX uti syllabus och i sina s. k. encyclikor uttalat fördömelse öfver alla dem hvilka hysa och förfäkta följande s. k. villomeningar:

i. Tryckfrihet. 2. Samvets- och kultusfrihet. 3. Talfrihet. 4. Statens rätt att bestämma kyrkans borgerliga rättigheter. 5. Påståendet, att kyrkan icke eger rätt att använda våld. 6. Att i skolor en blott verldslig undervisning kan gillas. 7. Att kunskapen i filosofiska och civila ämnen icke behöfver ledas af gudomlig och kyrklig auktoritet. 8. Att äktenskapet icke i sitt väsende är ett sakrament. 9. Att ett äktenskap, som icke medelst sakrament blifvit ingånget, eger någon förbindande kraft. 10. Att upphäfvandet af påfvens verldsliga makt skulle för kyrkan vara fördelaktig. 11. Att annan religion än den romersk-katolska kan af någon stat införas. 12. Att i katolska länder fri utöfning af andra

concile universel en ce qui concerne la foi.» Fleury: Nouvelles Opuscules.

religioner kan tillåta. 13. Att påfven borde ingå en förlikning med framåtskridandet, liberalismen och den moderna civilisationen. Dessa satser, här negativt uttryckta, men hvilka sedermera af en jesuit, Schrader, blifvit framstälda i positiv form, behöfva inga kommentarier. De ådagalägga tydligen, att Rom på samma gång förkastat vår tids tankeutveckling och forna tiders lärdomar.

Det Vatikanska kyrkomötets beslut innehålla:

»Att påfven af Kristus erhållit omedelbar makt öfver den universela kyrkan.»

»Att alla menniskor, af hvad ritus och värdighet de vara må, kollektivt lika väl som individuelt, äro förbundna att honom åtlyda.»

»Att denna lydnadspligt utsträcker sig till alla föremål för tro, för moral, för kyrklig diciplin och kyrklig styrelse.»

»Att i alla kyrkliga mål han ensam är domare titan appel eller möjlighet af domens upphäfvande.»

»Att påfvens förklaringar i fråga om tro och moral, då de uttalas ex cathedray äro i och för sig, icke genom kyrkans samtycke, oupphäfbara i kraft af den ofelbarhet, hvarmed Kristus utrustat påfven.»

Man torde härvid vilja invända, att alt detta endast utgör ett teologiskt spörsmål och sålunda saknar praktisk vigt, i synnerhet för icke-katoliker. Men så är icke förhållandet. Att ordet »moral» här kan tagas i en ganska vidsträckt bemärkelse, är redan klart; och detta gäller i vida högre grad om alt hvad som rörer kyrkans disciplin och styrelse. Man har här inom det papistiska nätet dragit en mängd förhållanden, hvilka.

ehuru i olika grader, ega rum i verldens alla länder. I sjelfva Nordamerika, der skilsmessan mellan kyrka och stat anses vara fullständig, skulle man kunna uppgöra en lång lista på föremål, hvilka visserligen tillhöra statens sfer, men som dock obestridligen äfven beröra kyrkostyrelsen, såsom t. ex. äktenskap, begrafningar, uppfostran, fångvård, fattigförsörjning, testamenten till kyrkor, kyskhetslöften, o. s. v. I Europa är denna krets vida mera omfattande, och beröringspunkterna nästan oräkneliga.

Ett bevis för hvad vi här ofvan yttrat, att nämligen de senaste påfliga dekreten kunna på ett ganska kännbart sätt ingripa äfven i protestanters enskilda lif, finner man i Gladstone's Vatican Decrees. Han anför der följande tilldragelse, för hvars ordagranna sanningsenlighet den fräjdade statsmannen vill ansvara, ehuru grannlagenheten förbjudit honom att utsätta personernas namn.

»För mer än trettio år sedan sammanvigdes bri-tiske undersåten X. med Y. i ett främmande land af engelska legationspredikanten uti britiske ministerns hus och i dess närvaro. Båda kontrahenterna tillhörde en-, . gelska kyrkan. De lefde tillsammans i öfver 2 5 år, och fingo barn, hvilka växte upp till mognad ålder.

Under de senare åren af detta äktenskap ingick mannen en olaglig förbindelse med en utländsk qvinna. Sedan hustrun en tid med mycken långmodighet fördragit detta förhållande, egde skilsmässa i säng och säte rum emellan makarne. Kort derefter öfvergick han till romerska kyrkan, och för omkring fyra år sedan sammanvigdes han med vissa katolska andliges tillstånd i ett engelskt-katolskt kapell med sin medbrottsling. —

Han underrättades sedermera genom en kyrklig dignitär, att för vigselns giltighet erfordrades en resolution från högsta ort i Rom. Han anhöll i följd häraf om en sådan; och den utfärdade resolutionen innehöll, att det förra äktenskapet vore ogiltigt, och att den senare s. k. vigseln, så framt ej något annat kanoniskt hinder förefunnes, egde full gällande kraft.

Under tiden hade den förorättade makan vändt sig till en domstol för att kunna få sin rättsliga ställning lagligen erkänd. Domstolen förklarade henne vara hans lagliga äkta maka, och den till tvegifte sålunda förvunne mannen medgaf sjelf, att hon så vore enligt britisk lag.

Han hade derpå fört sin älskarinna till det land, der nämnda lag är gällande, till sitt fädernegods i —shire, och hade der låtit henne uppträda och bemötas såsom sin lagliga hustru, till stor förargelse för grannarne, hvilka ganska väl hade reda på den verkliga makan. Sina oäkta barn, födda efter det förmenta äktenskapet, presenterade han likaledes såsom legitima; och ett i orten genom samhällsställning och karakter fullt trovärdigt vittne försäkrar att qvinnan emottagit visiter och det mest öppna och utmärkta tillmötesgående af katolska prester och barmhertighetssystrar.

»I juli månad 1874 hade man från Rom å påfvens vägnar i ett reskript, adresseradt till erkebiskopen af München, meddelat tillstånd för en i skrifvelsen namn-gifven person att, sedan han erhållit skilsmässa från sin första hustru, ingå nytt äktenskap; och detta icke på den grund, att skilsmässan varit giltig, utan derföre,

att det första äktenskapet varit ett protestantiskt, och sålunda af noll och intet värde.»

Härvid bör anmärkas, att då äktenskapets ©upplöslighet är en länge erkänd dogm inom den romerska kyrkan, påfven sjelf icke anser sig kunna meddela tillstånd till skilsmässa; hvilket och derför af Pius VII bestämdt nekades tvänne furstar, prinsen af Wales, sedermera Georg IV och Jerome Napoleon, båda i första giftet sammanvigda enligt romerska kyrkans ritual. Med Napoleon I kom det ej i fråga, emedan hans äktenskap med Josephine endast varit ett civilt.

Dessa från Gladstones skrift anförda exempel visa altså tydligen, att i den nuvarande romerska kurians ögon hvarje protestantiskt äktenskap ej är annat än ett konkubinat. Att ett dylikt påstående innebär det mest oförsynta ingrepp i de heligaste familjeförhållanden och inom länder med olika religionsbekännelser kan föranleda de betänkligaste förvecklingar, lärer väl svårligen kunna bestridas.

I afseende på det under medeltiden ofta af påf-varne framstälda anspråket att kunna afsätta furstar, ett anspråk, som i våra dagar blifvit förnyadt, har den bekante doktor Newman, f. d. Puseyist, numera katolsk prelat, sökt ge ett mildare sken åt saken genom att såsom vilkor för en dylik rätts användande uppställa nationernas samtycke, samt att initiativet skulle ha utgått från dessa. Och i de romerska tidningarnas referat från ett af påfvens tal heter det:

»En rätt, hvilken påfvarne, sedan de dertill af nationerna uppmanats, egde att utöfva, då det allmänna bästa kräfde en sådan åtgärd.»

Men i den auktoriserade upplagan af Pius IX:s tal har stället följande lydelse:

»En rätt, hvilken påfvarne utöfvade i kraft af sin myndighet, då det allmänna bästa kräfde en sådan åtgärd.»

Samme doktor Newman har äfven sökt gifva en mildare tydning åt den i Syllabus framstälda läran om kyrkans rätt att bruka våld; men i 24_:de artikeln af den af jesuiten Schrader, med påfvens gillande utgifna, i positiv form uppstälda syllabus läses:

»Kyrkan eger rätt att använda yttre våld; hon är likaledes i besittning af en verldslig myndighet, så väl direkt som indirekt.» Och härtill är bifogad en anmärkning så lydande: »Det är icke själarne allena, som äro underkastade hennes myndighet».

Herr Gladstone, hvars skrifter tjenat oss till ledning vid denna framställning, anför äfven ett förhållande af yttersta praktiska vigt för hans fädernesland, emedan det försätter drottningens katolska undersåtar, hvilka nu utgöra nära en sjettedel af Britanniens befolkning, i ett ganska betänkligt dilemma. Innan den vigtiga katolik-emancipationen i engelska parlamentet genomdrefs, hade nämligen en mängd katolska prelater å sin kyrkas vägnar inför en af de båda husen nedsatt komité högtidligen förklarat, att deras medborgerliga pligter icke genom några romerska maktspråk kunde åsidosättas, att påfvens anspråk på infallibilitet icke af dem erkändes o. s. v. Sedan numera infallibiliteten blifvit en dogm, och ovilkorlig lydnad för påfven deraf en följd, hvilken förbindande kraft ega väl nu efter det Vatikanska kyrkomötets beslut ofvan anförda förklaringar, hvilka

utgjorde ett vilkor för emancipationens beviljande? Då herr Gladstone framstält denna fråga till sina romerskkatolska landsmäns behjertande, var det med den sjelfkänsla, att han mer än de flesta andra vore berättigad att göra det, då han i tjugufem år såsom parlamentsledamot och premierminister kämpat emot det förtryck, hvilket irländska folkets majoritet varit underkastadt.

Sedan vi sålunda med en hastig öfverblick betraktat de öfvergrepp, till hvilka Roms kuria under de senare åren gjort sig skyldig emot stater och civilisationen, vilja vi egna några ord åt skärskådandet af ett dermed i nära sammanhang stående fenomen: de tal, i hvilka den nuvarande påfven efter sitt verldsliga väldes fall gifvit luft åt sina personliga känslor och åsigter. Dessa tal ha nyligen i Rom blifvit utgifna under påfvens speciella sanktion*.

Men innan vi Öfvergå till ofvan nämnda tal, kan det måhända ej vara utan intresse att kasta en blick på talarens

personlighet och historia. Se här i korthet hvad Gladstone derom yttrar:

»En prelat från provinsen, utmärkt genom renlef-nad och enkelhet, begåfvad med ett andägtigt sinnelag, helt och hållet upphöjd öfver vinningslystnad, och af en kärlig och okonstlad natur, men utan någon djupare lärdom, utan verldserfarenhet, utan manlig kraft, utan politiska insigter, utan den stränga vaksamhet, som kan tygla mensklig fåfänga, samt utan makt öfver ett retligt

* Discorsi del Sommo Pontefice, pronunziati in Vaticano ai Fedeli di Roma e delFOrbe, dal Principio della sua Prigionia fino al presente. Vol. I. Roma. Aureli. 1872; Vol. II. Cuggiani.

lynne, blir plötsligen emot allas förväntan ställd på de högsta tinnarne af kyrklig makt. Hvad den verldsliga makten angår, bör billigt erkännas, att hans företrädare hade till honom testamenterat en politisk författning, murknare och ofruktsammare än hela vida verlden hade att uppvisa. Vid början af sin regering gjorde han ett försök att begagna folkandan och frihetens principer till fördel för kyrkomaktens intressen. I afseende på kyrkliga angelägenheter kastade han sig genast handlöst in i Kurians traditioner. Han var och han är omgifven af smickrare, hvilka skickligt lägga honom sina ord i munnen under det de inbilla honom, att han uttalar sina egna, samt att dessa äro de underbaraste ord som en menniska någonsin uttalat. Efter att ha försökt metoden att regera med liberala ideer och löften, och efter att hafva genom en bedröflig oförmåga att tygla de hästar han spänt för sin vagn blifvit, lindrigast sagdt, en af hufvudorsaken^ till 1848 års omstörtningar i Europa, öfvergick han tvärt ifrån politikens nordpol till dess sydpol, och blef en legitimitetens anhängare, en förkämpe för de mest förderfvade och menediska suveräner i Italien, d. v. s. i hela verlden. Hade han blott haft att tillgå varningarna från en fri press och en fri opinion, värderika för oss alla, men ovärderliga för suveräner och det oundgängliga vilkoret för alla deras verkligt nyttiga kunskaper, så kunde sådant ha för honom Öppnat en utsigt; men alt detta betecknar han som gudlöshet och vansinne. I den mån tiden blir å ena sidan upplyst, å den andra skeptisk, möter han det förra med tillbakagående, det senare med hot. I samma mån han stiger allt högre och högre upp inom

en transcendental obskurantisms regioner, aflägsnar han sig alt längre och längre ifrån det sunda menniskoförnuftet. Han förlorar den ena provinsen efter den andra, han föranleder den ena skismen efter den andra, och på genomförandet af Vatikanska kyrkomötet och dess dekret följer enligt Försynens outransakliga råd den för första gången i verldshistoria! timade tilldragelsen: öfverflyttandet af påfvens verldsliga makt på ett ordnadt och nationelt italienskt konungarike, och tyska kejsarkronan till en luthersk konung, hvilken utgör spetsen och medelpunkten af fastlandets protestantism».

De märkliga tal, hvilka vi här ofvan antydt, äro stälda till korporationer af flerehanda slag; ifrån barn och botfärdiga Magdalenor ända till engelska lorder och tyska furstar, samt embetsmannacorpser. — I de först nämnda talen råder en faderlig och sant evangelisk anda; de konfessionella olikheterna beröras icke med ett enda ord. I talet till barnen, som hölls kort före julens högtid, förmanar han dem att låta Kristusbarnet pånyttfödas i deras hjertan, att de må bedja honom att deruti nedlägga frön till alt godt, nämligen lust till studier och alla andra pligters utöfning. Till Magdalenahemmens qvinnor säger han: »Fallen ned, mina döttrar, vidden Korsfästes fötter likasom fordom den botfärdiga Magdalena, begrunden den kärlek han bevisat eder, och sålunda skolen I segra öfver alla edra fiender!»

Understundom kan han ej undertrycka sin böjelse för skämt och ordlekar. Så yttrade han t. ex. under kyrkomötet, då hans gästfrihet togs i strängt anspråk af de många fattiga biskoparne: »Under det de äro

sysselsatta med att få mig förklarad för infallit el, skola de bringa mig till fallit.»

I en helt annan ton deremot äro de tal hållna, som äro adresserade till embetsmannacorpser. — I afseende på dessa bör erinras, att äfven efter det verldsliga väldets fall påfven underhåller medelst löner och pensioner en skara hof-, militära och civila embetsmän, hvilkas antal uppgår till ej mindre än 2,600! — Vi vilja här blott anföra några strofer ur ett tal, hållet till en mili-tärdeputation, hvaraf man tydligen finner, att tanken på användandet af yttre våld ingalunda är främmande för den som kallar sig Fridsfurstens vikarie på jorden.

»Ärans stridsmän 1 med kärlekens band fäste vid denna heliga stol, ståndaktige i utöfningen af edra pligter, I uppträden här inför mig, men I uppträden obeväpnade: ett bevis på huru onda tiderna äro.»

»Ackl vore jag blott i stånd att följa den Guds röst, som för många århundraden sedan ropade till ett folk: 'Förvandlen edra spadar, edra plogbillar, förvand-len alla edra åkerbruksredskap till klingor och till svärd, förvandlen dem till krigsvapen, ty edra fiender nalkas, ty det kommer att göras behof af många vapen och många vapenföra män'. O, att den högt lofvade Guden täcktes i dag till oss upprepa dessa inspirerade ord. Men Han tiger, och jag Hans vikarie kan icke handla annorlunda, kan icke använda andra medel än tystnaden.»

Om Italiens nuvarande statsskick yttrar han sig i följande ordalag:

»På pyramidens spets står En, som beror af ett råd, som styrer honom. Men detta råd är ingalunda sin egen herre, utan beror af en församling, som ho-5°

tände står gent emot detsamma. Församlingen åter är ej heller sin egen herre, utan måste aflägga räkenskap för de tusentals djeflar, hvilka valt densamma, och som drifva fram densamma på orättfärdighetens väg; och allesammans, eller åtminstone största delen äro de slafvar, trälar, syndens barn. Herrens engel följer dem i spåren och hotar med sitt bart huggande svärd alla dessa, som inbilla sig lefva i så stor rolighet. Den dag skall komma då mordengeln uppenbarar Guds rättvisa och Hans barmhertighet.»

Och längre fram: »Korset, som kommer att visa sig å den yttersta domens dag, skall med sin blotta åsyn förkrossa både deputerade och ministrar, samt en viss annan, ännu högre ständ person och alla dem, som missbrukat den Eviges tålmodighet. Vid åsynen af detta trä skall hela verlden darra, och de till jorden nedböjda folken skola anropa den guddomlige Återlösarens barmhertighet, och skola på honom förtrösta; men vissa personer, hvilka jag här antydt och hvilka nu till kyrkans och folkets förderf innehafva makten, skola upphäfva rop af förtviflan och ångest, emedan för dem ingen barmhertighet kommer att ega rum.»

Det vill synas som om dessa ordalag vore tillräckligt starka; men i denna fullt autentika skrift finner man andra af en ännu bjärtare färgläggning.

Så framställer Pius — efter att ha förliknat sig sjelf än med vår Herre, än något blygsammare med David, Tobias och Job — konung Viktor Emanuel såsom en Holofernes, en Pilatus, en Herodes, en Kaifas, en Go-liat, en Attila. Italienska regeringens medlemmar och dess anhängare tilldelas äretitlar sådana som »vargar,

trolösa farisé er, filisteer, tjufvar, revolutionärer, jakobinen sektmakare, lögnare, skrymtare, satans barn, Guds fiender, inkarnerade djeflar, stinkande lik, o. s. v.»

Pressens målsmän benämnas »menniskor utgångna ur helvetets djup», och de protestantiske presterne »orättfärdighetens lärare i sina diaboliska salar» m. m. m. m. Sant är väl, att icke alla, ehuru största delen, af dessa talets blommor förekomma i påfvens egna tal, utan en och annan i deputationernas; men dessa ha med välbehag åhörts af Pius, och de äro intagna i den tryckta samling, åt hvars utgifvande han gifvit sin sanktion.

Till vissa bland de egendomliga illusioner, i hvilka Pius IX Jefver, må räknas, att han är en fänge inom Vatikanens murar; att utom desamma man numera ej finner annat än förtryck, revolution, hädelser och brott; att

hela den period deremot, under hvilken han af franska vapen skyddades emot sitt folk, var en tid af frihet, fred och ordning. En statistisk återblick på det senaste året af påfvens regering och på året 1873, då de nya förhållanden något hunnit ordna sig, belyser bäst tillförlitligheten af hans helighets påstående. Enligt officiella statistiska uppgifter utgjorde antalet af stråtröfverier 1869 236, dråp m. m. 938 — tillsammans 1174 våld emot person. 1873 deremot stråtröfverier 26; dråp m. m. 603; tillsammans 629; hvilket visar en minskning i detta slags brott af 53,5g procent.

Skulle man efter detta prof på ofelbarhet i verldsliga saker få bedöma ofelbarheten i andliga ting, så blefve slutföljden föga tillfredsställande. — Om den sist nämnda infallibiliteten yttrade en af romersk-katolska kyrkans ifrigaste försvarare 0'Connell, då han hörde det5°

offentligen påstås, att hans kyrka egde ett infallibelt hufvud: »Nej icke det, men väl en infallibel lekamen!»

Af denna lilla skizz öfver Italiens kyrkliga förhållanden finner man lätt hurusom inom detta land tvänne intransigenta partier stå rustade till kamp gentemot hvarandra. A ena sidan ett ultraklerikalt parti, som stegrat sina kyrkliga anspråk i samma mån som det sett sitt verldsliga välde gå under, utan att likväl i någon enda punkt afstå från de verldsliga anspråken och från hoppet om deras slutliga seger. — Å andra sidan åter finner man ett parti, som öppet hyllar otron, och som länge vändt att betrakta papism och kristendom såsom fullt identiska, nu är fullt beredt att vilja kasta öfver bord så väl den ena som den andra.

Huru denna stora och skickelsedigra framtidsfråga kommer att lösas, står i Försynens hand. En utsigt öppnar sig emellertid här för den fördomsfrie betraktarens blick; en räddning ur detta kaos af upprörda passioner. Tvänne fenomen ha nämligen under de senare åren visat sig, hvilka vi hoppas kunna komma att utgöra ett välgörande jäsningsämne. Det ena är den inom sjelfva den romerska kyrkan bildade lika mäktiga som aktningsvärda oppositionen emot de påfliga anspråken, och den deraf verkade skism, till hvilken slutit sig de s. k. gammalkatolikerna. Det andra är den långsamma, men jämnt framåtskridande utvecklingen af evangelisk anda och evangelisk lära inom Italien. Antalet af evangeliska församlingar i landet har redan uppgått till mer än 200; och i sjelfva Rom predikas nu i 7—8 kapell en ren biblisk lära på ett varmt, kraftfullt, gripande sätt, utan

att de konfessionella olikheterna dervid beröras, hvilka likväl för den enskilde behålla sin fulla giltighet.

En förhoppning återstår alltså, att det herrliga land, som under seklernas lopp framstått såsom ett mönster i konst och vetenskap, äfven i en icke aflägsen framtid må på det högsta andliga område kunna tillkämpa sig en detsamma värdig, framstående plats*.

* Sedan denna uppsats redan var skrifven, har som bekant är den gamle Pius gått ur tiden, och är således hemfallen under historiens omutliga dom. — Med fullt erkännande af hans många personligt älskvärda egenskaper, och att han i allmänhet handlade efter en uppriktig och samvetsgrann öfvertygelse om hvad han ansåg vara rätt — ehuruväl denna öfvertygelse mindre synes ha varit en ingifvelse från ofvan än följden af vissa sidoinflytelser — kunna vi dock ej finna skäl att göra någon ändring i hvad här ofvan blifvit uttaladt.

P. R. Tersmeden. Kossuth i Amerika.

iäf nder det kampen 1848—1849 föregick mellan Un-à garn och Österrike var deltagandet för frihetens J kämpar naturligtvis mycket varmt bland största de-| len af Nordamerikas fria söner. Kossuths namn var på allas läppar och hans bild i millioner amerikanares hem. Man var nästan allmänt öfvertygad att, under hans ledning och med Arthur Görgey i spetsen för dess krigare, Ungarn var oöfvervinneligt.

Underrättelsen att de ungerska härarne till följd af lidna nederlag dels upplöst sig, dels sett sig nödsakade att sträcka vapen, att Kossuth och många andra ungerska patrioter hade måst i flykten söka sin räddning, framkallade den djupaste smärta. Icke långt derefter ankom till Washington en hjeltemodig, ädel polsk dam som

var lifvad af det varmaste deltagande för Ungarn och en entusiastisk beundran för Kossuth. Hon hade personligen deltagit i det ungerska kriget och derunder ådragit sig de tappre ungrarnes beundran. — Jag gjorde snart hennes bekantskap och hon meddelade mig, att ändamålet med hennes ankomst till Washington var att söka förmå kongressen och regeringen, att rädda Kossuth och hans följesla-

gar från faran att falla i ryssarnes eller ännu värre i österrikarnes händer. Faran var dock icke så hotande, som den eldiga polska damen förmodade, ty sultanen och det turkiska folket bedrogo ingalunda det förtroende, som de ungerske flyktingarne hade satt till den osmaniska gästfriheten.

Vid underrättelserna om den behandling, som vilddjuret i mensklig gestalt, Haynau, låtit flere af de ungerske härförarne undergå, samt om hans fortsatta grymma framfart i Ungarn, blef nordamerikanarnes förbittring gränslös. — Tidpunkten för genomförandet af fröken Jagellonis plan var nu gynsam. Händelsevis bodde i samma »boardinghouse» som vi en af mina bäste amerikanske vänner, general Foot, senator från Mississippi; med honom rådförde vi oss. Denne ridderlige man förklarade genast, att han skulle i senaten framställa det förslag, att regeringen skulle bemyndigas att afsända ett krigsfartyg till Turkiet med inbjudning till Kossuth och hans olyckskamrater att, under skydd af den amerikanska flaggan, begifva sig till de Förenta staterna. Förslaget framstäldes och understöddes i senaten af den vördnadsvärde general Cass från Michigan, af den »lille jätten», såsom Douglas från Illinois benämndes, af den store statsmannen Daniel Webster, den fanatiske Sumner, båda två från Massachusetts, af den skarpsinnige Seward från New York, den gycklande men oförfärade frihetsvännen Håle från New Hampshire, den ädle Chase från Ohio samt den vältalige Soulé från Louisiana; men mötte ett kraftigt motstånd hos Clemens från Alabama, hvilken vid omröstningen understöddes af en hand full liktänkande senatorer. General Foot

försvarade eldigt sitt ädelmodiga förslag, som också antogs af båda husen med stor majoritet och erhöll genast derpå presidenten Fillmores bekräftelse.

Kossuth besökte, på öfverresan till Amerika, England och uppväckte derstädes genom sin hänförande oratoriska talang beundran och förvåning. Han förvärfvade sig derjämte i England många vänner och deribland fredsvännerne den hederlige Cobden och den fanatiske Bright. I England hade Kossuth glädjen att träffa sin ädla, stolta maka, som lyckligtvis undgått den österrikiska regeringens förföljelser. Der återfann han också sin värme vän, den snillrike förre ungerske ministern Frans Pulszky och dennes älskvärda fru. Dessa personer åtföljde Kossuth till Amerika.

Vid ankomsten till New York mottogs Kossuth af en ofantlig folkmassa med de mest entusiastiska välkomsthälsningar. Han och alla hans följeslagar bjödos vara stadens gäster, och under hela deras vistelsetid derstädes behandlades de på ett furstligt vis.

Genom sina offentliga handlingar hade Kossuth redan förut tillvunnit sig det amerikanska folkets lifliga aktning och sympatier. Hans åsyn uppväckte nu hos den folkmassa, som trängdes omkring honom, en obeskriflig hänryckning. Intet under häller att allas hjertan öppnade sig för denne utomordentlige man, hvilkens hela person utöfvade en förtrollande dragningskraft. Uti hans kroppsbyggnad rådde en beundransvärd syrøe-tri. Hållningen var värdig och allvarlig, men i högsta grad intagande. Ansigtet var blekt, bärande vittne om svåra strider och bittra sorger, men ännu manligt skönt. Mellan de vackra läpparne framskymtade ett par tand-

rader af perlhvit glans. Uti de stora blå ögonen lyste en förunderlig eld. Det väl bildade hufvudet, prydt af ljusbruna, något gråsprängda lockar, den grekiska näsan, den rena, klara pannan, det på bröstet nedhängande prydliga skägget, alt var på en gång intagande och imponerande.

Kossuth och de med honom från Turkiet ankomne 17 eller 18 ungerske officerarne, bland hvilka grefve Betlen, genom sina tappra bedrifter, oerhörda uppoffring gar och höga börd var den utmärktaste, buro honved-uniformen, med vid sidorna nedhängande sablar. Civilklädda voro Pulszky och den engelske artilleriöfversten Henningsen. Sist nämnde särdeles älskvärde man, utmärkt krigare och skriftställare, hade med lysande tapperhet

fäktat för Ungarns frihet.

Genom de lysande tal som Kossuth snart höll i New York framkallade han i tusentals åhörares bröst de mest eldiga och de mest motsatta känslor, det djupaste deltagande för Ungarns lidanden, den häftigaste förbittring mot Ungarns bödlar. Kossuth tillkännagaf öppet, att han hoppades förmå icke blott milliontals enskilda personer i Förenta Staterna, att genom penningebidrag sätta honom i stånd att förbereda ett nytt frihetskrig i Ungarn, utan ock kongressen och regeringen, att räcka honom hjelpsamma händer till utförandet af det mål, som han fortfarande hade i sigte. New Yorkstidningarna förklarade allmänt, att Kossuths tal voro oöfverträffliga, betraktade som oratoriska produkter; men en del af dem förutsade genast, att han aldrig skulle kunna lyckas inveckla Förenta staterna i något europeiskt krig, som icke omedelbarligen rörde deras6 4

egna intressen. Den, som var väl bekant med de amerikanska förhållandena, kunde icke häller undgå att hysa samma mening.

För att till presidenten och kongressen framföra sina skyldiga tacksägelser begaf Kossuth sig från New York till Washington. Härvid begick han den oförsig-tigheten att medtaga alla sina qvinliga och manlige följeslagar. När underrättelse ankom till Washington, att Kossuth var på vägen dit, antog kongressen ett förslag, att han skulle inbjudas till Capitolium, för att af kongressmedlemmarne festligt hälsas välkommen. Kossuth infann sig, åtföljd af alla de med honom från Turkiet ankomne ungerske officerarne, alla i honved-uniform, med sablarne vid sidan. Detta upptogs mycket illa af en stor mängd kongressmedlemmar. Kossuth hälsades emellertid välkommen af senatens ordförande, de Förenta staternas vicepresident ; men många af se-natorerne och äfven af representanterne aflägsnade sig i dåligt lynne.

Af ett betydligt antal kongressmedlemmar inbjöds derpå Kossuth till en festlig middagsmåltid på ett af stadens största hotel. I det tal, som Kossuth höll vid detta tillfälle, ådagalade han, att han var utan all jämförelse samtidens störste talare. Man tyckte sig på en gång höra Esaias, Demostenes, Muhammed, Dante, Mirabeau och Charles Fox — ty något som påminte om hvar och en af dessa odödlige talare och författare träffade åhörarnes öron. — Uti de mest hjertrörande ordalag skildrade han Ungarns lidna oförrätter, uti de mest upphöjda uttryck förkunnade han Guds rättvisa och despotismens slutliga besegrande. Djerfva och el-6 4 KOSSUTH I AMERIKA

diga voro de bilder, i hvilka han förutsade det Habsburgska husets bestraffning. Fasaväckande voro de verop, hvilka han utstötte öfver Ungarns förtryckare och öfver Europas alla despoter. Herlig var den hyllning som han hembar Washington, Jefferson och Franklin, den stora nordamerikanska republikens fäder. Beundran och förvåning bemäktigade sig alla närvarande, ty ingen hade någonsin förut lyssnat till ett sådant vältalighetens mästerstycke, och likväl voro de fleste vana att lemna villiga öron till sådana män som Henry Clay, Calhoun, Webster, Johnson, Douglas, Sumner, Soulé och många andra stora amerikanske talare. Webster uppstod och förklarade, att han fann sig urståndsatt att fullgöra det honom gifna uppdrag att uti ett högtidligt tal föreslå den berömde äregästens skål; sedan man lyssnat till Kossuth, bjöd klokheten att man hölle sig tyst. Han föreslog derföre helt enkelt att alla till-städesvarancle i fulla glas drucke guvernör Ludvig Kossuths välgångs skål. Glasen tömdes, och derefter uppstämdes ett niofaldigt hurra. Webster återhölls icke allenast af medvetandet att icke i vältalighet vara Kossuth vuxen, utan hufvudsakligen emedan han icke ville, vid ett sådant tillfälle, göra Kossuth bedröfvad genom att upplysa honom om misstaget i hans förmodan att kunna förmå de Förenta staterna att med väpnad hand inblanda sig i de europeiska angelägenheterna .

Det var högst oangenämt och ingalunda häller en lätt sak att, efter de prof på deltagande som nordamerikanska folket, kongressen och regeringen visat Ungarn och honom personligen, öfvertyga Kossuth att det6 4

skulle blifva honom omöjligt att förmå den stora republiken, att med väpnad hand bistå honom och Ungarn. Sedan likväl Kossuth fått tid att närmare undersöka allmänna tänkesättet bland kongressens medlemmar, äfvensom presidenten Fillmores och hans ministrars åsigter, erkände han med djup smärta att alla försök att

förmå Förenta staterna att afvika från sin traditionela politik måste misslyckas. Fortfarande hoppades han dock förmå de många millioner amerikanare, som hyste sympatier för hans olyckliga fädernesland, att utbyta sina dollars mot af honom undertecknade sedlar på större och mindre belopp, att vid Ungarns frigörelse inlösas. Jag och många med mig, bland dem äfven öfverste Henningsen, sökte öfvertyga honom, att det skulle visa sig vara omöjligt att på det viset erhålla det stora penningebelopp, som vore nödigt för att kunna förnya kampen med Österrike. Men vi spilde våra ord förgäfves. Det beslöts ätt i de offentliga bladen skulle införas uppmaningar att bistå Kossuth på nämnda vis. Sjelf skulle han resa rundt omkring i landet, för att genom sin personliga närvaro och genom sina eldiga tal inverka på nationen. På hans uppmaning lofvade slutligen vi andra hans vänner att också resa till en del stater och städer, för att genom offentliga tal och på enskild väg uppmana alla, som hyste sympatier för Ungarn, att mottaga de Kossuthska sedlarne.

Det lyckades visserligen Kossuth att hopsamla rätt betydliga summor, men alla hans ansträngningar, bekymmer och förargelser kunde icke inbringa honom det nödiga beloppet. Bland mina minnen från denna6 4 KOSSUTH I AMERIKA

tid bevarar jag, bland många andra, ännu följande bref från Kossuth till mig.

Albany N. Y. Maj 20, 1852.

Min bäste Herre!

Jag har äran erkänna mottagandet af edra båda bref af den 4:de och 5:te dennes. Jag har varit så sysselsatt med att hålla tal vid offentliga möten, att jag icke förr än nu kunnat besvara dem. Min hälsa är mycket angripen. Ja, jag är verkligen sjuk, alt till följd af de oupphörliga mödor jag varit underkastad. Här blef jag på det mest utmärkta sätt mottagen, men kan icke qvardröja längre än en dag.

Jag skall underrätta eder huru jag kommer att ställa med resan till Philadelphia, så snart jag derom fattat beslut. Jag måste dock erkänna, att jag icke derifrån väntar någon praktisk fördel. Skulle min tid tillåta mig emottaga flere inbjudningar, vore jag mera böjd för de många som gjorts mig från New Hampshire och Maine, ty de äro alla åtföljda af försäkran om en viss bestämd och. betydlig materiel hjelp.

Pennsylvanien synes mig komma att stå efter många andra stater. Kolelden annorstädes ersättes der af eld i halm. Jag är visserligen deröfver bekymrad, men vill icke klaga.

Jag reser icke till Baltimore. Jag är känslig för alt som rör min heder. Ingen lefvande man kan med större rätt än jag säga, att han är höjd öfver alla egennyttiga beräkningar. Jag har försummat min familj och mina egna affärer för mitt fäderneslands skull. Ehuru jag utan kontroll förfogade öfver millioner dollars, lemnade jag Ungarn utfattig. Ville jag erhålla penningar för min egen räkning, behöfde jag icke gå några smygvägar; jag behöfver blott tillkännagifva det och hålla föreläsningar. Ingen kan betvifla att jag på sådant vis skulle kunna insamla betydliga summor.

Det är, min bäste herre, sårande för min heder, att åtskilliga, penningsjälar, hvilka aldrig kunnat fatta några högre begrepp, fästa vid sina små subskriptioner vilkoret att erhålla säkerhet för penningarnes användande till det uppgifna ändamålet. Liksom vore icke jag sjelf en tillräcklig borgen i detta fall! Jag skulle känna6 4

KOSSUTH I AMERIKA

mig nedsatt i mina egna ögon om jag mottoge några penningar af dylika personer. Jag beder eder för den skull högaktningsfullt att till Baltimore återsända de 315 dollars, som de subskriberat, och underrätta dem om att, ehuru det väl beror på deras eget godtfinnande att komma mig till hjelp, de äro oberättigade att göra det på ett för min karakter förnärmande sätt. Jag vill icke hafva dessa penningar.

Tillåt 111ig nu, min bäste herre, att jag fäster eder uppmärksamhet på och anhåller 0111 eder välvilliga bemedling i följande vigtiga angelägenhet. Den 5 juni skall den demokratiska konventionen försiggå. Haf godheten att läsa mitt i dag härstädes hållna tal. Jag tror 111ig 0111 att kunna utöfva ett rätt stort inflytande på de tyske valmännen. Demokraterne och deras ledare hafva, betraktade som parti, ingenting gjort för min sak. Detta

må nu så vara; men det blefve alltid ett stort fel af partiet, om det vid uppställandet af sin »platform» uraktläte att yttra sig med afseende på utrikespolitiken, som är af mera vigt än alt annat. Jag anser mig berättigad vänta, att det demokratiska partiet öppet tillkännagifver sitt beslut att understödja min sak. Om detta försummas, om utrikespolitiken icke beröres i »platformen», kan ingen rättvist klandra mig 0111 jag använder det inflytande, som jag torde ega, till fördel för mitt land. Tänk härpå och haf godheten att, med eder vanliga urskillning och skarpsinnighet, använda detta meddelande på bästa vis.

Min hand darrar till följd af feber. Jag förmår icke mera än blott tacka eder för eder välvilliga ifver att biträda mig och rekommendera min sak till edert fortsatta värdefulla understöd. Mottag försäkringarna om min hjertliga tacksamhet och min uppriktiga aktning, förblifvande eder mycket ödmjuke tjenare.

L. Kossuth.

Kossuths förhoppningar att genom lån och gåfvor från korporationer och privata personer erhålla så betydliga summor, att han dermed kunde förskaffa sig nödiga krigsförråd för en ny kamp mot Österrike, gingo, såsom det var att förutse, icke i fullbordan.

Till följd af hans misslyckade försök, att förmå kongressen och regeringen att härutinnan biträda honom, borde han genast hafva uppgifvit hela sin plan.

Kossuth är en ädel man, en hängifven patriot, en hänförande talare med en brinnande inbillningskraft, och i följd af sitt sangviniska temperament benägen att tro på möjligheten af alt det som han önskar.

Junius.

--^0pa-

5 Märkliga handlingar angående Ryssland.

MAJr et var år 1863. Polen hade visat återuppståndelse-^r tecken. Det eftersträfvade på nytt nationel täll-S ning och folkliga institutioner, i Öfverensstämmelse t med billighet och behof. Då dref Ryssland en mörk vinternatt Polen till uppror för att kunna få ut-trampa den tända lifsgnistan. De snöiga skogarne upp-fyldes med insurgenter, och medan desse jagades som vilda djur, tvungos deras qvinliga anförvandter att infinna sig på baler, som de ryske officerarne tillstälde i Yarsjava. De måste dansa, under det att deras öron tyckte sig ur fjärran uppfånga ljudet af de skott, som fälde till marken deras söner, bröder, fäder. Europa qvaldes af dessa scener och gjorde ett försök att träda emellan. Frankrike, England, Österrike afgåfvo föreställningar till Ryssland, men de kunde icke enas om en gemensam plan, ett kraftigare uppträdande. Då aflät furst Gortschakoff dessa ryktbara depescher, hvilkas stil så slående erinrar om den franska skräckromanlitteraturens verk af tredje och fjerde ordningen, en Paul Févals »Midnattsvedergällningen», en Fréderic Sou-liés »Tvenne lik». Furst Gortschakoff hånlog. Ryssland, sade han, ville mycket gerna tillsammans med de

andra regeringarna öfverlägga om bästa medlen att finna bot för den allmänna europeiska revolutionen. Hvad särskildt Polen beträffar, skulle det dock sjelft sörja för att vilkoren för ett varaktigt lugn återskänktes detsamma. Hvilka dessa bästa medel, dessa vilkor för ett varaktigt lugn voro, enligt ryska regeringens uppfattning, fick man snart erfara. En del af befolkningen i Polen arkebuserades, en annan del hängdes, en tredje släpades till det inre af Ryssland. Eganderätten upphäfdes för polackarne. Deras religion och kyrka förföljdes. Massor tvungos att öfvergå till den grekiska ortodoxien. Det polska språket förbjöds i skolorna och i det offentliga-

Men dessa händelser, hvilka tilldrogo sig i går och hvilkas följder fortfara i dag, äro ännu i lifligt minne hos alla. Mindre kändt, om ens als, torde det vara, att samtidigt med polska upproret en vidt utgrenad sammansvärjning inom Ryssland hotade att störta tsarväldet och spränga riksenheten. Efterföljande autentiska handlingar bevisa detta, på samma gång som de sprida ett skarpt ljus öfver Rysslands inre förhållanden i våra dagar. Man läser, såsom i en eldskrift, uti dessa handlingar orsakerna hvarföre slafemancipationen och öfriga reformer, som Alexander II: s regering infört, icke hafva tillfredsstält massan af det ryska folket. De innebära en kritik öfver

Peter I:s skapelse och dess konseqvenser, hvilken är bittrare än någon som försports i det vestra Europa. De andas det mest glödande hat mot kejsarmakten, mot administrationen, mot det tyska elementet inom den ryska statskroppen. Dock, de äro både till innehåll och stil så karakteristiska, så äkta ryska, att

de als icke behöfva några utläggningar. N:r I—V äro på ryska tryckta proklamationer, hvilka voro ämnade att spridas i otaliga exemplar. N:r VI är skrifvelse på franska. Vi meddela öfversättning omedelbart från originaldokumenten. Det franska brefvet är delvis förkortadt och sammandraget.

I.

Till samtliga medlemmarne af ryska allmogen från personer dem tillgifna! Helsning och skrifvelse !

Två år hafva förflutit sedan »Förordningen om utträdandet ur den tvungna träldomen».*

Hvad har man uträttat under dessa två år? Har man gifvit åt bönderna jorden? Har man gifvit dem friheten? Denna jord, som rätteligen är ingen annans än böndernes, folkets,** denna frihet, som rätteligen tillkommer folket!

Ryska jorden bebygde icke tsaren, och icke statskassan, icke adelsmännen, icke embetsmännen. Ryska jorden bebygde ryska folket. Jorden är ett verk af Gud, gifvet at folket, och i skriften säges: »Föröken eder och bebyggen jorden».

Men hvad är gjordt under dessa två år ? Stadganden äro med våld och svek underskrifna, jorden delvis borttagen från folket, skatterna höjda, jordlösen föreskrifven: det vill säga, för sin egen jord äro bönderne skyldige att betala penningar, och detta ens icke efter sin egen värdering, utan efter embetsmännens. Man bereder sig att tvinga äfven de under staten lydande bönderne att betala lösen till statskassan för deras egen jord. Statskassan är naturligtvis godsegare ! Nej, detta är ej Guds verk, detta är tyranni af makter, hvilka icke äro insatta af Gud.

* Slafemancipationsdekretet. Öfv. anm.

** I följd af försummad utskiftning betraktar ryska bonden jorden som kommunalegendom. Öfv. anm.

Folkets frihet — den betyder, att folket skall styras genom kommunala öfverenskommelser och af sina egna ombud, men icke af embetsverkens män och icke af godsegarne; att det. skall råda öfver jorden utan någon skatt och lösen, hvar och en med sin del efter kommunens beslut utan tvång; att penningesamling för gemensamt behof skall bestämmas medels gemensam öfverenskommelse och efter billig fördelning inom kommunen, men icke ens sista arfvedel ges åt embetsmännen, för att de må använda den till Gud vete hvad eller att de må — för att säga det rent ut — roffa den.

Frihet betyder — att rättvisa skall skipas af utvalde män, till hvilka folket har förtroende, skipas efter menskligt samvete och efter folkets begrepp och icke enligt förordningar, om hvilka man ej vet hvarifrån de äro tagna, dem folket icke begärt, och icke efter lagar, om hvilka man ej vet af hvem och för hvem de äro skrifna.

Frihet betyder — att tro på Gudvefter sitt samvete, hvar och en enligt sin ritus af ett uppriktigt hjerta, och att ingen skall förmenas eller hindras att bedja enligt sin tro.

Frihet betyder — att ingen tvungen rekrytering må finnas, att soldaten skalk skydda det område, der han är född, och, sedan han med glädje tjenat ut sitt år, till nytta för närmaste byar och städer, återvända till sin familj, sin jord. Långt bort skulle han gå blott då ett oundvikligt krig eger rum, men ej så som nu, då man skickar rekryten för långa år till fjärran orter och i fredstid förlägger honom i inqvartering för att utarma folket, ja till och med tvingar honom att skjuta på bönderne.

Frihet betyder — att det icke skall finnas hvarken herre, tjensteman eller bonde och borgare; men att det skall finnas blott ryska menniskor, ett enda folk utan all skilnad till stånd, och att hvad som är rätt för en skall vara rätt äfven för den andre.

Frihet betyder — att det ej skall finnas tvång och pålagor. Då dessa vore nödiga skulle de utkräfvas genom kommunen af skörden och ens egodelar, men mannen vara fri att gå dit det faller honom lägligt och fördelaktigt, utan att embetsmännen utstaka vägei^ för honom och vägra honom tillåtelse till arbetsförtjenst.

Men hvad har man under dessa två år gjort för denna verkliga frihet ?

Blott det att, när folket började öfverlägga derom, man sände soldater att misshandla bönderne, att skjuta ner de gripne som brottslingar eller som hundar. Så har det gått till i Kazan, i Penza, i Smolensk och nästan öfveralt. Men tsaren sjelf reste genom Ryssland och sade till godsegarne, att han sjelf är godsegare; men för bönderne kungjorde han, både tryckt i tidningarna och muntligen sjelf med sitt tsariska ord, att annan frihet skulle ej bestås folket, än den det redan erhållit, d. v. s., att folket skall för sin egen jord betala lösepenning, och att, om det tänkte på att klaga öfver orättvisa, — det blir piskadt och ihjelskjutet.

En herrlig frihet!

Nej, lilla pappa tsar, så gå icke inhemske tsarer tillväga! Detta passar blott för utländingar från andra sidan hafvet och för antikrister.

Men sammankalla du en riksdag af män, valda af folket utan all ståndsskilnad. Låt den bestämma både hur jorden skall egas och huru friheten skall tilldelas folket. Du, fader tsar, kan ej ensam jemte dina stormän afgöra detta. Här behöfs icke en kansliförordning skrifven af sekreterare och underskrifven af furstar, här behöfs ett allmänt råd, bondeförstånd och folkförnuft. Här behöfves riksdag.

Ack, vänner, vänner!

Ger tsaren eder riksdag? Icke riksdag ger han eder, men soldater sänder han åter för att misshandla bönderne och skjuta ihjel dem, på det att ingen annan frihet skall finnas till än denna nya ofrihet, som ryske skrifvare efterapat från tyskarne i Petersburg vid embetsverkens bord.

Nå, så beskärma dig då icke, fader kejsare, Alexander Niko-lajevitsch, om folket sjelft, äfven utan ditt bifall, tager sin jord och frihet i besittning, sjelft sammankallar en riksdag. Du står ej på vår sida. Det märkes att Gud vill, att vi skola taga vår sak i våra egna händer. Ske Guds vilje!

Hvem är med oss, med folket — och hvem är emot folket? Låtom oss räkna efter.

Mot folket är en stor del af adeln och embetsmännen, bojarer

och furstar, alla de som vilja bibehålla tsaren som herre, tsaren som godsegare — men icke vilja riksdag och en folklig styrelse.

Dock, under dessa två år ha äfven bland adeln framträdt personer, tillgifna folket. De hafva bedt tsaren, att han skulle gifva åt alla lika rätt, afskaffa adelns företräden, upphäfva skilnaden mellan stånden. Det har äfven funnits officerare, som bjudit till att öfvertala soldaterna att icke skjuta på bönderne, men stå på folkets sida. Det har gifvits författare, som skrifvit för folkets bästa, försvarat deras jord och frihet.

Deras antal var måhända icke synnerligen stort, men det var ej heller så litet. Stor var hos dem själens fasthet och tron på folkets heliga sak.

Och se, de församlade sig och svuro inför det heliga korset och evangelium, att tjena ryska folket, att försvara dess jord och frihet emot alla tyskar och stormän, att visa tsaren, att folkets sak är en rättvis sak, och att åvägabringa sammankallandet af riksdag.

De samlade sig och började sins emellan ihopskjuta penningar för den gemensamma saken, för att till Rysslands alla gränstrakter sända budbärare, som skulle samla de personer, som äro folket tillgifne, att predika jord och frihet åt folket, att förmå officerare och soldater att svära, att de icke skulle skjuta på bönderne, utan trofast stå på deras sida och efter förmåga främja folkets sak.

Må tsaren kalla oss upprorsmakare, sätta oss på fästning, sända oss till straffarbete, må polis-drinkarne försöka svärta oss, till och med i folkets ögon, såsom vore vi förrädare och uppviglare, och påbörda oss hvarje slags djefvulsk lögn och smädelse. Öfver den rättvisa saken hvilar dock Guds välsignelse! Och se, trots fiendernes dödsstraff, växer kretsen af folket tillgifne män, icke dagligen men stundeligen, och ökas till antal, förstärkes till mod och krafter.

Snart, bröder, bönder, snart skolen I höra att man öfveralt kallar folket, att jorden öfverlemnas åt bönderne, att fri kommunalstyrelse inrättas. Då betyder det att stunden är kommen, att vi äro färdige och gått till verket. Vid denna tid skola vi åter underrätta eder medels ett dylikt blad som detta. Och då, efter att hafva välsignat eder, stån upp med tron på edert folks rätt.

Men intill denna tid våren listige som ormar. Förstören icke verket genom splittring. Uppresen eder icke enstaka i edra byar.

Splittrade skall man krossa eder. Vi skola gifva eder tecken först då, när alla krafter äro förenade och vi alla tillsammans kunna trygt fordra alt som med rätta tillkommer folket, utan att frukta hvarken stormännens snaror eller tsarens nej.

Men intill dess mån I icke glömma att, då I ställen rekryter, taga af dem en ed på deras samvete att de aldrig skola skjuta på folket och ej förmås att misshandla bönderne.

Träden tillhopa, öfverläggen och sammansvärjen eder. Gifven akt på de personer, som äro folket tillgifne och närmen eder till dem. Gifven akt på de personer som äro fientliga mot folket och lären oss känna dem, på det att äfven vi må taga oss i akt för dem, undvika deras förrädiskhet och utställa deras namn till skam inför menskligheten. Och af sådane torde det icke finnas få: stormän och embetsmän, alla de, som kalla oss upprorsmakare, derför att vi hindra dem att utsuga folkets blod, martera folket med olaglig dom, med röfvarstyrelse och med att fråntaga folket dess jord till förmån för bojarer och embetsmän; alla de som hata oss emedan vi, från de första steg vi tagit, hafva förkunnat jord och frihet åt folket, Men för oss äro icke folkets fiender fruktansvärda och vi upphöra ej att yrka på sammankallandet af en riksdag, vid hvilken bör förkunnas:

1. Jordens öfverlåtande åt bönderne utan lösen;

2. Embetsmännens afskedande och ersättande med personer, valda af folket';

3. Fullständigt afskaffande af spöstraff och alt slags piskande;

4. Rekryteringens afskaffande och upprättandet af en nationalbeväring ;

5. Förbud att utan riksdagens bifall pålägga skatt eller accis;

6. Förbud för styrelsen att utan tillåtelse af riksdagen utgifva penningar;

7. Trosfrihet;

8. Afskaffande af all ståndsskilnad, så att det ej skall finnas hvarken adelsmän eller bönder eller borgare utan, under ett gemensamt namn, blott det ryska folket.

Och mycket, mycket mera dertill bör den handlägga och besluta — Riksdagen — hvar den må sammanträda, i Moskva eller hvar det nu kommer att ske.

Och ännu en gång upprepa vi, bröder, bönder: bereden eder i hemlighet. Men när den stora stunden nalkas, öfvergifven icke då den rättvisa saken. Tillsammans — och alla soldaterne med eder — uppresen eder då för jord och frihet åt folket, och äfven Gud skall uppstå och skingra sina fiender.

' II.

Bröder soldater!

Betänken eder — medan tid är.

Skåden tillbaka — hvad I varit och hvad man gjort af eder. Skåden framåt — att det ej må blifva än värre.

Fordom — år 1812 — voro soldaterne ryske krigare, räddade Ryssland från fransmännens anfall, och hela folket reste sig i deras spår för att rädda fosterlandet. Både främmande folk och eget folk sågo då upp till ryske soldaterne såsom till sina befriare.

Sedan denna tid — hvilka ha'11 I räddat, hvilka ha'11 I befriat ?

Ingen.

Hvilken har man tvungit eder att bekämpa, att misshandla, att skjuta ihjäl?

Alla förtryckta — enhvar som kom i edra händer — både främmande och egne.

Ar 1812 voren I krigare, men sedan dess har man af eder gjort bödlar och polisbetjenter.

Hvem har lagt på edra själar denna bödelssynd?

Generalerne och de höge embetsmännen, som omgifva tsaren; tsaren, som tror dem och ger vika för dem.

Kommen ihåg: ungrarne förtrycktes af österrikiske kejsaren. Eder sände man att slå, icke österrikiske kejsaren utan ungrarne. I slogen ungrarne.

Polackarne ledo svårt af alla röfvarena från Petersburg, half-tyske och hel-tyske generaler och embetsmän, och de önskade lefva

på sitt vis, som dem bäst syntes. Eder sände man att slå polak-karne, och I slogen polackarne.

Men hvad otaldt haden I med ungrarne ? Hvad synd hade de gjort eder?

Och hvad haden I att beställa med polackarne? Sjelfve veten I att, för att hålla dem under oket, skatt uttages af den ryske bonden, och att, då I hjelpen till att undertrycka Polen, I äfven hjelpen embetsmännen att plundra ryska folket.

Med bergsborne på Kaukasus hade man för länge sedan kunnat sluta fred och låta dem lefva i ro; men deras ägor öfverlåter man med våld åt kosackerne, hvilka sjelfva icke önska flytta till deras landamären. Men eder sänder man att slå bergsborne, och I slån dem. Hvarför? Derför att tyske och halftyske generaler ej vilja sluta fred med bergsborne och göra dem till ryska folkets fria vänner och förbundne.

Icke för Ryssland och dess väl, men för generalernes vinst underkufven I grannfolken.

Än mer: man sände eder att undertrycka edra egna landsmän, och I gingen.

I guvernementet Kazan befalde man er att skjuta på bönderne, I sköten.

I Penza befalde man er att skjuta på bönderna, I sköten.

I Smolensk likaså, I sköten.

Intet enda guvernement finnes, der man icke befalde er att prygla bönderne, och I hafven pryglat dem, pryglat, pryglat . . .

Hvarför? Derför att de, bönderne, ville hafva jord och frihet, ville ega hela sin jord, emedan den är deras, och ville lefva fritt och i lugn, styrda af dem de sjelfve valt.

Och I hafven stridt mot deras rättvisa och heliga sak? Och I hafven lyft handen mot dem, lyft handen mot edra fäder och bröder.

Detta är sannerligen icke en vanlig synd, detta är ett svårt

brott!

Se der hvilken syndabörda blifvit lagd på edra själar af tsaren, som styres af sina petersburgske generaler och embetsmän.

Och för det att I tagit på edra själar denna synd, misshandlar och plågar man eder, låter eder förgås af hunger och köld,

piskar eder halfdöda med spön och till döds med käppslag. Detta, är Herrens straff mot eder för det I tagit synd på edra själar, och. så länge som eder hand höjes mot den förtryckte, så länge skall förbannelsen icke tagas ifrån eder. Den skall borttagas först dår när I stån upp för folket, för dess jord och frihet.

Först då skall äfven åt soldaten gifvas den jord, hvilken tillkommer honom liksom hvarje annan, i stället för detta »marsch i tjenst», hvarvid man tager äfven jorden från honom, just för denna tjensts skull; först då skall soldaten icke slita sitt sabelhäng oändliga år, under det han vankar utan nytta, alt efter befälets nycker, från ena ändan af Ryssland till den andra. Nej, han skall tjena en kort bestämd tid i sitt eget landskap, nära hemmet, eftersom han icke då blir en bödel, utan en nationalbeväringsman, den. der är skyldig att försvara det land der han är född. Han komme då att tjena ut sin korta tid och sedan åter bli husbonde, och ej en efter obestämd tid afskedad tiggare utan påle och gård. Först då skall man icke kunna befalla eder: »våren och förblifven för evigt soldater», utan åt hvar och en skall gifvas rätt att efter regimentets beslut väljas till officerare.

En sådan förlåtelse för eder synd, en sådan ny organisation af soldatlifvet skall säkerligen icke gifvas eder af de tyska genera-lerne, men af folkets ombud på riksdagen.

Må således broder icke gå ut mot broder! Vanärom ej den ryska jorden! Må vi alla tillsammans kraftigt stå upp att rädda ryska folket, allmogen.

Om bland eder endast något tiotal eller mindretal vägrade att skjuta på folket, välan befälet skulle då låta piska dem; men. om vi alla hålla tillsammans skall intet befäl röra oss med ett finger.

Man lät oss aflägga ed att lyda detta befäl. Detta var en ed, aftvingad af makten, förestafvad af menniskor. Vi skola nu aflägga en ed efter vårt samvete, som Gud nedlagt hos oss sjelfvet att till sista blodsdroppen tjena ryska folket.

Snart är tiden inne. Bönderne, hvilka' man med våld förmådde underskrifva kontrakten, för hvilka man borttog en del af jorden och höjde skatten, skola stå upp att befria sig. Svärjen på

samvete, att I icke skolen skjuta på dem och icke låta förmå eder att misshandla dem.

Stunden är nära, bröder soldater, då vi medelst en dylik skrift som denna skola ropa på eder, att I mån samla eder att rädda ryska folket.

Då låten polackarne, låten bergsborne lefva efter sina lagar som de vilja, talen icke illa om dem, lemnen dem i fred, men samlen eder och stån upp för jord och frihet åt det ryska folket. Gån att rädda detta folk från godsegarne och embetsmännen, från plundring och rekrytering, hjelpen det att ordna sin riksstyrelse på en stor rysk riksdag genom män, valda af hela folket utan ståndsskilnad.

Och våren än en gång, liksom år 1812, icke bödlar men krigare. Och folket skall i edra spår, i sina befriares spår gå fram i triumf. Och det skall gifva eder en del af jorden, såsom med rätta eder tillkommer, och I blifven icke polisbetjenter, men natio-nalbeväringsmän, edert framtågande blir oblodigt, ingen skall kunna mäta sig med eder och derför skall ingen resa sig för att sätta sig till motvärn.

För att inrätta ryska riket enligt rättvisan, för folkets heliga sak, samlen eder då, sedan I välsignat eder, bröder soldater, och äfven Gud skall uppstå och skingra sina fiender!

III.

Bröder soldater! Man uppmanar eder att slå till jorden polackarne. Af hvad

orsak ?

Derför att de flydde undan för en rekrytering, som icke verk-ställdes efter laga tur och icke efter lottning, utan

efter polisens godtycke. Den, som ej behagade polisen, han stacks in bland re-kryterne. Undan för denna orättvisa flydde borgerskapet ur städerna till skogarna, utvalde åt sig der anförare och beslöt att för-MÄRKLIGA HANDLINGAR ANGÅENDE RYSSLAND. 7 I

svara sig och förklara, att' Polen icke bör styras af petersburgske tyskar, att det önskar lefva i endrägt med Ryssland, men vill styras efter egna lagar, att jord må gifvas åt bönderne och polska folket må befrias från alt herre- och Petersburgs-förtryck.

Och för denna deras rättmätiga gerning befaller man er att nedskjuta dem?

Hvilken skam for det ryska namnet! Hvilken synd på en kristen själ!

Och huru undervisar befälet i Varsjava soldaten att föra krig?

Ärlig strid förstår det icke ens att försöka, men säger till soldaterne: »plundren, döden de värnlöse, bränneri byar och städer, lydén icke barmhertige officerare, lydén endast blodsmännen.»

Är detta då krig? . . . Nej det är rån och mord.

Till hvad har man gjort de ryske krigarne? Till — röfvare!

Nej, bröder soldater, den som tror på Gud, den som icke är en Kristus-säljare, skall icke låta sin själ gå förlorad under Antikrists befäl, skall icke plundra, icke döda värnlösa, icke bränna hus, byar och städer, och på polackarne, på ett folk som försvarar sin jord och frihet, skall han icke skjuta. Han skall i ställjet tänka på någonting annat, på det som vi nu gå att nämna.

Hvarför reser sig Polen? Emedan det är Herrans vilja, emedan den rätta frihetens stund är kommen. Äfven åt det ryska folket gaf man en falsk frihet, satte ihop falska förordningar, styckade jorden, ökade skatterna, föreskref att bönderne skulle betala lösen för sin egen jord. Eder tillhör det icke att förderfva polackarne, utan att hjelpa edert eget ryska folk, så att i det heliga Ryssland ej kommer att finnas åtskilnad till stånd och klasser, hvarken adelsman eller bonde, utan att det må finnas ett ryskt folk och detta sjelft välja sina styresmän, men afskeda tsarens bandit-embetsmän; att jorden må öfverlemnas åt detta folk utan lösen, att verklig frihet må gifvas detsamma; att soldaten för sin tjensts skull icke må varda såsom en lösdrifvare utan äfven erhålla sin jordlott af kommunen, att tjenstetiden må blifva kort, att soldaterne sins emellan och bland för dem kända personer välja sina officerare, både öfverstar och generaler, att man ej må sända dem till befäl tjufvar och bödlar, som plundra och misshandla dem; attMÄRKLIGA HANDLINGAR ANGÅENDE RYSSLAND. 7 I

ingen rekrytering må finnas, utan en nationalbeväring, icke tsarens drabanter och. banditgeneraler.

Hvilken skam ha vi icke upplefvat! Emot polackarne ingick tsaren förbund med de preussiske tyskarne i Äro vi då sjelfve några tyskar eller okristne, att vi skola slå polackarne i förbund med dem?

Om vi skulle drifvas till strid, så är det bättre att vi hjelpa polackarne mot alla tyskar, både in- och utländska, än att vi skulle omfatta en orätt sak och bli röfvare. Eller, bröder soldater, må vi låta polackarne i lugn inrätta sig efter sitt sätt. Men gån I att befria ryska folket från de tsariska adels- och embetsmännen och höjen ett rop, att folket må sammankalla en stor riksdag af män, utvalde af folket, utan åtskilnad af stånd, för att desse må för ryska folket anordna jord och frihet efter Guds vilja, men icke på utländskt vis.

Herrans makt nalkas, den behagliga tiden stundar. Bröder soldater, hören den, som talar till eder i jordens och frihetens namn: Icke för att bringa träldom åt polackarne — bevare eder Herren derifrån — utan för ryska folkets, för bondens frihet mån I stå upp endrägtigt, och Gud skall äfven stå upp och skingra sina fiender!

IV.

Till officerarne vid Rysslands alla härar.

Bröder!

Vår liga är icke sprängd. Tvärtom, den har vunnit i styrka och utbredning. Ett råd har bildat sig *.

De bland eder, som äro stationerade i Polen och de vestra guvernementen, må icke förlora hoppet, i trots af hvad som sker. De djuriska grymheterna skola upphöra, och vi skola på nytt förbinda den polska frihetens sak med ryska folkets frihet! Förloren

* I Ryssland, icke i utlandet, ehuru vi äfven der ega vänner, tillgifne vår gemensamma nationela sak.

icke modet, söndren eder icke! Hållen eder stadigt i förbindelse med hvarandra och med oss!

De af eder, som uppehålla sig utom Polen, hvar hälst 1 än befinnen eder i södern, i östern, i norden, i det innersta af Ryssland, sluten eder till vår ryska folkeliga sak!

Vi frångå icke vår gamla öfvertygelse. Hären, hvilken så länge tjenat de petersburgske tsarerne såsom ryska folkets bödlar, hären är främst skyldig att begynna detta folks befrielse. I ären pligtige att förlossa Ryssland. Uppfyllen denna pligt samvetsgrant och orubbligt!

Vi frångå ej vår gamla plan! I boren bereda eder derpå, och förbereda soldaterne i östern och södern, i vestern och norden. Från alla gränstrakter skola vi gemensamt sätta oss i rörelse inåt Ryssland och söka förmå folket att fordra sammankallandet af en riksdag utan ståndsskilnad.

Endast riksdagen kan verkliggöra folkets rätt till jord och frihet, provinsiel och federativ sjelfstyrelse. Romanoffarne skola aldrig sammankalla en sådan riksdag. Om de, af fruktan, äfven sökte att åstadkomma något slags rådplägande församling af bojarer och tyskar, skulle den varda så obetydlig, så byråkratisk, att Ryssland icke bör, icke kan erkänna en sådan församlings lagstiftande befogenhet.

En verklig riksdag måste vi sjelfve tillkämpa oss.

För detta ändamål mån I bilda officersringar, hvilka sluta sig till vårt samfund för att åstadkomma en plan, en handling. Förbereden soldaterne! Ju kraftigare denna förberedelse blir, desto oblodigare blir den ryska resningen, emedan den då icke möter motstånd, utan allas sammanslutning för det gemensamma målet: folkets sjelfständighet.

Oduglingarne, de egennyttige, tschinovnikarne*, petersburgarne, de som styra och plundra, alla desse män, ända upp till kejsaren, skola antingen underkasta sig eller fly.

Med oss reser sig hela folket. Mot oss och folket skall ingen kunna hålla stånd, ja ingen ens våga framträda.

Öfver alt der vi framgå böra lokala sjelfstyrelser organiseras.

* De rangforsedde statsembetsmännen.

Öfv. anm.

När våra krafter hunnit mogna skall vårt råd underrätta eder derom. Börjen då edert fälttåg.

Faren väl till dess vi råkas, kamrater, till dess vi råkas i triumf der, hvarest vi från alla landsändar träffa samman och der riksdagen kommer att tillförsäkra folket jord och frihet.

En större seger än en sådan, en högre ära än en sådan har ingen armé i verlden ännu vunnit!

V.

Till de gammaltroende*.

Herre Jesus Kristus, Guds Son, förbarma dig öfver oss syndare.

Den behagliga tiden är hardt när, stunden har kommit! Folket på skilda orter har rest sig. I dag är icke mera som i går. Vår kristliga här tågar nu till Moskva för att dit sammankalla ombud af folket kring hela riket till en riksdag och att förjaga fienderne och tyskarne öfver gränsen. Mottagen hären med hedersbetygelser, med bröd, med salt och med klockors klang, en hvar i enlighet med sin tro; ty den kommer för att äfven åt hvarje tro gifva full frihet. För alla, som utgå att strida för eder, mån I bedja till Gud. Äfven mån I hjelpa dem, en hvar med hvad han kan.

Der det blir nödigt att genast resa sig, utväljen åt eder i tysthet ett krigsbefäl: anförare för tio och hundra man, öfverstar, härförare (vojvoder) på förfädrens vis. Samlen likàledes vapen, alt efter som hvar och en det kan. Och öfverläggen visligen med hvarandra. Blod mån I icke onödigtvis utgjuta, utan nöd mån I icke döda menniskor, dryckenskap och plundring må ingen tillåta sig. Men resen eder hedersamt, fader med son, svärfader med måg, broder med broder, och träden fram gemensamt för den heliga ryska

* En stor del af Rysslands talrika dissenter kalla sig Starovärij, d. ä. garnmaltroende. Öfv. anm.

jordens, för Guds folks rikes skull, icke förhastadt, men också icke för sent, på det att vi må grunda hos oss en ordning efter Guds vilja och ej efter tyskt sätt, och ej efter franskt sätt, och ej efter engelskt sätt, på det att den heliga ryska jorden utan uppskof må befrias från träldom och tillfalla sin lagliga uräldsta beherskare, det heliga ryska folket, utan att styckas och utan att man af folket utpressar någon lösesumma; på det att folket må sjelft styra, döma och ordna sig och sjelft bestämma skatterna genom förtroendemän, men icke genom embetsmän, röfvare och förtryckare; på det att både jord och frihet må tillfalla folket; på det att hären framdeles må rekryteras endast af frivillige, men de nuvarande arme soldaterne erhålla frihet att gå hem, nämligen de som det önska; på det att hos oss må råda inhemsk rätt, men icke utländsk orättvisa!

Den, inför, hvilken detta kommer, och som förstår detta och följer de förmaningar detta innehåller, han gör menniskorna en stor välgerning och förtjenar åt sig sjelf af Herren Gud en rättvis belöning, alldenstund han för sin nästa velat låta sitt lif. Bönder och borgare, herrar och tjenare, kommunalbönder, köpmän, prester, kosacker, soldater och officerare, gammaltroende och öfriga sekterister, hören rösten: statens, förtryckets välde förgår, kommunens, folkets välde nalkas; det främmande försvinner, det heligt-ryska träder fram! Den, som hafver öron till att höra, han höre. Den tjugondeförsta dagen i februari månad af det löpande året. Amen.

vi.

Till finnarne!

Ögonblicket är gynsamt. I alla sina fogningar knakar detta onaturliga, vidunderliga kejsardöme, som är till endast genom våld, svek och korruption. Man måste göra slut derpå. Polackarne hafva gifvit ett ädelt exempel. Trötta vid förödmjukelser och lidanden, hemtande styrka ur sjelfva sin förtviflan, hafva de rest sig och bjuda i dag spetsen åt tsarens hela här. I början svag, oord-

nad, inskränkt till hvad på diplomatspråk kallas konungariket Polen, eger denna rörelse i närvarande stund en allmännare karakter, utbreder sig genom de öfriga polska landskapen, skakar djupt hela det forna Polen ända till det gamla Rysslands gränser, ända till Dvina och Dnjepr. Den skall icke stanna der, ty ryska folket, likaledes trött vid tyranniet, väntar endast på ett tecken för att resa sig.

Under de senare åren har man rundt om i Europa och förmodligen äfven i Finland mycket talat om den nuvarande kejsarens välgerningar, de reformer han är sinnad att skänka åt sitt folk, den uppmuntran han gifvit det ekonomiska framåtskridandet. Man har tagit ord och löften för handling. Vi ryssar hafva icke låtit bedraga oss. Vi veta, att det kejserliga systemet, grundadt på förtryck, är oförmöget att inse det goda och ännu mera oförmöget att utföra det samma. Kejsarstaten är den fullständiga förnekelsen af alt som kallar sig rätt, frihet, humanitet; dess hufvudsakliga mål är att samla skatter inom riket och göra värfningar utom gränserna. För att åstadkomma någonting godt borde det kejserliga systemet börja med att förstöra sig sjelft. Men aldrig ännu har en ond makt sjelf gjort slut på sig. Man måste komma den till hjelp härutinnan.

Krim-katastrofen var för Ryssland en stor lycka. Den väckte Ryssland ur den blysömn, hvartill Nikolaus hade dömt det, den kom att vackla denna byggnad af barbarisk despotism, hvilken restes af tsar Peters mäktiga hand. Långt ifrån att mattas efter detta förfärliga krig, kände Ryssland sig tvärtom pånyttföda Den kejserliga allmakten hade fått en grundstöt, det ryska folket begynte en ny tillvaro, och den plötsliga lifsglädje folket erfor, den känsla af hopp och tro, som väcktes i dess hjerta, bildade en märkvärdig motsats till den officiela verldens dystra sorg

och bevisade, att emellan den till undergång dömda kejserligheten och den till en stor framtid kallade nationen icke längre fans någonting gemensamt.

Det gafs emellertid ett ögonblick, då äfven sjelfva styrelsen hemtade nytt mod, nytt hopp, tycktes gripen af den nationela lyftningen. Man talade om reformer och frigörelse, man bekände offentligt begångna fel, hvilka alla man skylde på kejsar Nikolaus, i går ännu ett föremål för tillbedjan och fruktan, i dag för till-

vitelser och förakt. På tronen satt åter en ung kejsare, utan skuld i det förfärliga förflutna och med ett hjerta, som tycktes öfverflöda af rättvisa, menskiighet, kärlek, lofvande sitt folk en gyllene ålder. Och i sjelfva verket är Alexander II ingen elak menniska. Hans makliga njutningslystna temperament gör honom i viss mån benägen för välvilja och godmodighet. Han skulle gerna se sig tillbedd af alla, om det icke förorsakade honom något besvär, han ville gerna göra hela verlden belåten, om det icke kostade honom något. Berusad af den maktfullkomlighet, med hvilken han plötsligt ser sig beklädd, tror han verkligen ett ögonblick sig vara kallad att pånyttföda Ryssland. Han fattar icke att han, vore han ock en ädel, en snillrik man, dock skulle hindras, förlamas i sina afsigter genom sjelfva naturen af sin olycksbringande maktfullkomlighet, hvilken strider mot all sann och lefvande folklig utveckling. Han hyser den sällsamma idén, att skänka nödiga förbättringar och friheter åt folken under hans spira, men på samma gång för egen räkning bibehålla den oinskränkta sjelfherskarmakten; han tänker förskaffa hedern inträde vid förvaltningen, rättrådigheten vid domstolarne, men vill icke inskränka ministrarnes och de höga embetsmannens godtycke; han vill gifva bonden jord utan eganderätt, skänka honom frihet och dock låtom honom förblifva glebæ adscriptus; han vill slutligen göra sig tillbedd af polackarne och gälla såsom Polens återupprättare, under det att han fortsätter kejsar Nikolai barbariska och ogudaktiga system. I få ord, han vill framstå såsom en befriare, utan att afstå det ringaste af den tyranniska makt han fått i arf efter fadren. Sorgliga inbillningar af ett svagt och illa odladt förstånd, ett trångbröstadt sinne! Naturligtvis måste han stranda i sitt företag. Han har ock redan slutat med att finna, att de tillämnade stora reformerna äro oförenliga med grundvilkoren för hans sjelfherskarmyndighet, och han har afstått från de förre för att bibehålla den senare. För närvarande är han mera tyrann, mera grym än kejsar Nikolaus det någonsin var. Nikolai tyranni birodde af en jern vilja, hvilken trodde på sig sjelf. Alexander II :s tyranni är svagheten. Han fruktar, och han har skäl att frukta. Hela det kejserliga systemet är redan dömdt.

I verkligheten har ryska folket aldrig förlikt sig med kejsarmakten, alldrig upphört att kämpa mot den samma. I utlandet

är man nästan fullkomligt okunnig om denna det ryska folkets fortgående strid mot det' officiela Ryssland, det kejserliga Ryssland. Striden började före Peter I:s tid, pågick under hans fader tsar Alexei's regering och har fullföljts oafbrutet in i våra dagar. Offren för denna kamp räknas icke i tusen- och milliontal, utan i tusen milliontal. Den har hittils varit dunkel, okänd, emedan den försiggått inom samhällets lägre rymder; men den är full af vigt och man bör känna den för att kunna förstå det som i våra dagar försiggår i Ryssland. Flertalet af ryska folket har aldrig samtyckt till hvad man kallar tsar Peters reformer, aldrig förlikt sig med den tyska bastard-civilisation, som han med maktspråk införde i Ryssland. Peter ville framför alt skapa en stor stat, inrättad på preussiskt sätt, våldsam inom och utom gränserna, byråkratisk, militärisk, i stånd att eröfra halfva Europa. Men ingenting strider mera än detta emot ryska folkels skaplynne, som är alt annat än byråkratiskt och militäriskt och af sig sjelft aldrig skulle hafva skapat det ryska kejsardömet, hvilket ock derföre är ett föremål för folkets djupa hat.

Denna tvekamp mellan en rå nation — om ni så vill — men full af låga och som känner sig ega nog egendomlighet för att kunna sjelfständigt utveckla sig — och det kejserliga systemet antog strax från början karakteren af en religionsstrid. I hafven tvifvelsutan hört talas om våra dissenter, raskolniki. Blodshäm-nande fiender till statskyrkan, äro de det ändå mera till staten, för hvilken denna kyrka sjelf är blott ett slafviskt verktyg. I det våra dissenter strida mot den heliga synoden, strida de äfven för den kommunala och provinsiela friheten, hvilken före Peter I var det ryska samhällslifvets grundval. Kejsaren är för dem antikrist, och hans

privilegierade embetsmanna- och militära kårer äro för dem djefvulens rike. Också hafva Rysslands tsarer, alt ifrån Alexeis tid och till våra dagar, förföljt dissenterne med en häftighet, som icke kan jämföras med någonting annat än de romerske kejsarnes mot de förste kristne. De hafva insett, att Rysslands dissenter äro största faran för det rike, som Peter I grundade i blod på det nationela lifvets spillror. Ingenting kan gifva en föreställning om den grymhet, för hvilken dessa stackars troende hafva varit föremål under två sekels förlopp. Millioner dissenter hafva blifvit massa-MÄRKLIGA HANDLINGAR ANGÅENDE RYSSLAND. 7 I

krerade af soldaternes kulor och bajonetter eller bödelns knutpiska, byar hafva blifvit uppbrända och jämnade med jorden, tusentals qvinnor och barn hafva förgåtts i skogarne, der de sökt sig en tillflykt undan de kejserliga kulorna. Af hundratal millioner, som blifvit sända till Sibirien, har hälften under vägen dit dött af köld, hunger och dålig behandling, tack vare embetsmännens till ordspråk vordna brist på heder och mensklighet och tack vare detta fullkomliga förakt för nästans lif, som är det utmärkande draget i vår kejserliga styrelses görande och låtande. Men trots alla dessa fasor, hafva vå;a dissenter ingenting förlorat i styrka. Tvärtom, förföljelsen har, såsom alltid och öfveralt är fallet, eggat de förföljdas mod. Sjelfve kejsar Nikolaus, denne despot bland despoter, detta ideal af tyrann, de ryska religionssekternas oböjligaste fiende som begick underverk af grymhet för att utrota dem, måste vid slutet af sin regering öppet erkänna, att han gentemot dem stod vanmäktig. Enligt statistiska beräkningar uppgår de ryska dissen-ternes antal i våra dagar till omkring 15 millioner. De utgöra den mest lifaktiga, kraftiga, intelligenta delen af ryska folket. Trogne sina gamla traditioner, fordra de nu som förr, och kraftigare än förr, frihet och jord åt folket, kommunernas emancipation, sjelf-styrelse medels valde förtroendemän, provinsernas federation, embets-mannaväldets fullständiga afskaffande, slut på rikets tyska organisation.

Sådant är det ryska folkets ideal, sådan är den ryska folkviljan, sådant det program, som omfattas af en liga, hvilken i denna stund famnar hela Ryssland. Millioner menniskor från alla samhällslager: bönder, borgare, prester, artister, adelsmän, lägre och högre civile och militäre embetsmän hafva ingått i henne.

Det är hon som här vänder sig till eder genom oss, som ega rättighet att representera henne. Vi vilja och vi erbjuda:

Vi vilja det ryska kejsarrikets upplösning; vi vilja centralisa-tionens ersättande genom federation. Vi erbjuda Polen, Finland, Estland, Litauen, Ukraina och Lilla Ryssland, Bessarabien, Georgien och Kaukasien en fullkomligt sjelfständig, af oss oberoende tillvaro.

Vi erbjuda finnarne vårt förbund till uppnående af detta mål. Mån I våga mycket! Kejserligheten, skrämd in till märgen i sinaMÄRKLIGA HANDLINGAR ANGÅENDE RYSSLAND. 7 I

ben, skall göra eder stora eftergifter; men stannen icke på halfva vägen, låten icke dåra eder! Förenen eder med oss att krossa det ok, under hvilket vi äro gemensamt bundna. Förenen eder med oss att tillintetgöra det system, i hvilket man fångat oss för att af oss göra verktyg för eröfringar, det system för hvilket vi äro offer lika mycket som I och ur hvilket vi icke kunna blifva frie utan att äfven I värden befriade. Bistån oss och vi vilja bistå eder, och emottagen denna skrifvelse med lika uppriktiga känslor som de, hvilka hafva förestafvat henne.

Minnen af en germanisk befolkning i Polen och de ryska Östersjöländerna under århundradena närmast efter Kristi födelse.

Af Oscar Montelius.

n af de vigtigaste uppgifterna för de europeiska fornforskarne är att med största möjliga noggrann-^ het söka utreda, hvilka områden de germaniska stam-| marne innehade vid den tid, då deras skrifna historia börjar, det vill säga under de första århundradena af vår tideräkning.

I en utmärkt afhandling om »Den gotiske sprog-klasses indflydelse på den finsken, tryckt i Kjöbenhavn år 186g, har den danske språkforskaren professor Vilhelm Thomsen utvecklat de språkliga skälen för den åsigten, att finnarne och goterne varit grannar i länderna öster om Östersjön, troligen redan under de första århundradena efter Kristus. Sedan han anfört en mängd ord i de finska språken som uppenbarligen äro lånade från de

germaniska, säger han (sid. 105): »En sådan mangfoldighed kan umulig skyldes tilfældige besög i landet, såsom for handelens skyld eller i fjendtlig hensigt; den kan kun være en fölge af et langvarigt og sta-

digt samliv med et mægtigere og mere uddannet folk, hvis sprog, som det navnlig indlyser af de lånte ords nöjagtige be varelse, vel også må have været almindelig forstået af Finnerne. Kort sagt, vi ledes med nödvendighed til at antage, at det eller de folk af den gotiske klasse, af hvis sprog der findes så månge min der i den finske stämme, må have bot i Mellemrusland eller de nuværende Östersöprovinser, i Finnernes umiddelbare nærhed.»

De arkeologiska förhållandena synas oss leda till samma slutsats i afseende på de länder som ligga öster och sydöst om Östersjön, under det att vi icke känna några fynd som kunde antyda tillvaron af en germanisk befolkning i midten af Ryssland under den nämnda tiden.

Worsaae har väl för några år sedan visat, att de fornsaker från den äldre jernåldern, som anträffats i länderna närmast öster om Östersjön, hafva en viss likhet med dem som hittas i Skandinavien*. Men den berömde danske fornforskaren synes icke vilja förklara detta förhållande derigenom att en germanisk befolkning lefvat i de först nämnda länderna, utan snarare genom ett mäktigt inflytande utöfvadt af invånarne i Skandinavien, och kanske äfven af dem i norra delen af det nu varande Tyskland. »Tænkes kunde det unægtelig ogsaa, säger han, at Lighederne stammede fra en Tid, da gotiske Folk, der, som Nogle troe, se-nere bebyggede de nordligere Egne af Sverige, endnu

* Ruslands og det skandinaviske Nordens Bebyggelse og æld-ste Kulturforhold: Årböger for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1872, sid. 390.

för Livers, Letters og Kurers endelige Fremtrængen til Ostersöens yderste, östlige Kyster, havde været bosatte der. Men i dette Tilfælde vilde de indre Overeens-stemmelser vistnok være af en ganske anden Udstræk-ning. I Östersöprovinserne selv er man nemlig efter sammenlignende Undersögelser kommet til det Resultat, at der vel er kjendeligt Slægtskab i den ældre Jernal-der med endeel af de skandinaviske Former, men at der på den anden Side igjen mangler altfor meget til at »en större Overeensstemmelse vil kunne paavises». I Særdeleshed leder man forgjæves i Östersöprovinserne og endnu mere mod öst og sydost i det nordlige og indre Rusland efter den ikke-romeske, men barbarise-rede eller ejendommelig barbariske Ornamentik, som netop giver det skandinaviske Nordens ældre Jernalder dens særegne Præg.»

I denna fråga är emellertid min åsigt något afvikande från Worsaaes. Jag är nämligen öfvertygad om att man i de baltiska och polska provinserna redan har upptäckt obestridliga spår af en germanisk befolkning, som har bebott dessa trakter under de första århundradena af vår tideräkning. Detta bevisas, såsom jag tror, ej blott af ett ganska betydligt antal i dessa länder funna föremål, som tillhöra nämnda tid och som likna dem man i Skandinavien och norra Tyskland anträffat från samma period, utan i synnerhet af de små olikheter som kunna märkas vid en jämförelse mellan de i de båda områdena funna sakerna. Såsom en allmän regel vid det jämförande studiet af fornsaker från två olika länder skulle jag nämligen vilja uppställa följande sats: fullkomlig öfverensstämmelse antyder, att föremålen blif-

vit förda från det ena landet till det andra, under det att en liten förändring af samma typ häntyder på en tillverkning af föremålen i det land der de anträffats, men en tillverkning under inflytandet af en liflig samfärdsel mellan båda länderna eller, i vissa fall, af närbeslägtad befolkning i dem.

Om denna regel är riktig, och jag är öfvertygad derom, så tvingas vi att antaga ej blott en liflig förbindelse mellan de baltiska och polska länderna å ena sidan samt de skandinaviska och tyska å den andra; utan äfven tillvaron af en germanisk befolkning i först nämnda länder under den äldre jernåldern, eller de första århundradena efter Kristus. Vi måste antaga detta, emedan de minnen från denna period som anträffats i de baltiska och polska länderna antingen äro fullkomligt lika dem från Skandinavien och norra Tyskland, eller höra till samma hufvudtyper, ehuru de i vissa enskildheter äro afvikande. Detta resultat synes mig vara så mycket säkrare som

samma typer alldeles saknas i det egentliga Ryssland.

Det bör tilläggas, %att vi vid betraktandet af de minnen från den äldre jernåldern, som man känner från de baltiska och polska provinserna, finna större likheter med de samtida arbetena från nordöstra Tyskland än med dem från Skandinavien. Detta kanockså lätt förklaras deraf att befolkningen i de först nämnda länderna utgjorde en omedelbar fortsättning af de germaniska stammar hvilka då innehade det område som nu bildar konungariket Preussen.

För att gifva skäl för den åsigt jag nu uttalat, skall jag omnämna de förnämsta föremål från den äldre jern-

åldern/ som jag haft tillfälle att lära känna i de baltiska och polska provinserna.

Professor Podczaszynskis präktiga samling i Var-sjava innehåller flere föremål från nyss nämnda tid, funna i konungariket Polen och af germaniska typer (d. v. s. af samma typer som man återfinner i norra Tyskland och Skandinavien), såsom svärd, spjut- och pilspetsar, sköldbucklor och sköldhandtag af jern; fibulor af olika former, af hvilka några äro emaljerade; armband och halsringar af brons; lerkärl m. m. Man ser ock bland dessa fynd, liksom i de samtida skandinaviska, romerska glas- och bronskärl.

Liknande fornsaker från samma tid, hvilka äfvenledes äro funna i Polen, förvaras i professor Przybo-rowskis samling i Yarsjava och i andra enskilda polska samlingar*.

I norra delen af Litauen har man också funnit många föremål från den äldre jernåldern. Ett ganska märkligt fynd från den tiden gjordes vid Omole i guvernementet Kowno under anläggning af jernvägen mellan Szawle och Libau: i en grafhög lågo flere skelett med armband, halsringar och fibulor af brons. Museet i Wilno innehåller dessutom många föremål från samma tid, som äro anträffade i Litauen, och i Kowno lyckades jag förvärfva en ganska värderik samling af litauiska fornsaker, bland hvilka äfven finnas flere från den äldre jernåldern.

Kurland är ock ganska rikt på minnen af en gammal germanisk befolkning som innehaft landet under

* Någon nämnvärd offentlig samling af polska fornsaker fans •ej i Yarsjava vid mitt besök der 1876.

de första århundradena efter Kristi födelse. Museet i Mitau eger en dyrbar samling af sådana minnen*.

Det vigtigaste fyndet i denna trakt gjordes för flere år sedan vid Dobelsberg, söder om Rigabugten, mellan Libau och Mitau, der man upptäckte omkring tolf hundra föremål från den äldre jernåldern, nedlagda tillsammans. Fyndet utgjordes af i: mer än noo jern-saker, såsom svärd, spjutspetsar, celter, hammare, städr spännen m. m.; 2 : omkring 40 prydnader af. brons-, såsom en halsring, armband, spiralfingerringar, fibulor,**" beslag till två dryckeshorn m. m.; samt 3: två bryner* och 69 ovala »eldstenar» af det från äldre jernåldersfynd i Skandinavien välkända slaget. *** Bland sakerna voro många sönderbrutna, förböjda eller på annat sätt gjorda obrukliga. Det är icke blott sjelfva de vid Dobelsberg funna sakerna som påminna om Skandinavien; det är äfven nedläggningssättet. Största delen af detta i många hänseenden märkliga fynd förvaras i Mitau museum; några saker finnas i det offentliga museet i Moskva.

Från Livland egde museerna i Riga och Dorpat ännu för få år sedan endast ett ganska obetydligt antal minnen från den äldre jernåldern. Men år 1875 gjorde grefve Sievers vid Slawehk, i midten af Livland, ett mycket vigtigt fynd som har blifvit beskrifvet af honom och professor Grewingk i Dorpat, den outtröttlige for-

* En i Mitau museum förvarad halsring och 2 fibulor äro afbildade i Compte-rendu du Congrès de Budapest, sid. 485 och 486.

** Två af dessa fibulor äro afbildade i samma Compte-rendu sid. 487.

*** Lika fig. 268 och 270 i mina »Svenska fornsaker». Man antog länge att dessa stenar varit brynen, men har nyligen funnit att de jämte flintor användes för att slå eld med.

skaren i de baltiska provinsernas forntid. Ett stort aflångt stenröse af 42,6 meters längd och 8,2—6 meters bredd betäckte en skeppsfor mig stensättning; roddar-bänkarne voro antydda genom särskilda stenrader. Det liela var en stor graf som innehöll lemningarna af flere forända lik samt många fibulor, armringar och andra prydnader af brons, glasperlor m. m., men inga vapen.

Äfven i Kurland känner man några skeppsformiga stensättningar, och i Skandinavien äro dylika grafvårdar, såsom bekant, mycket allmänna. En vigtig skilnad mellan dem och den vid Slawehk är dock, att den senare var helt och hållet betäckt af ett stort stenröse, och att bakstammen var afrundad. Det bör tilläggas, att de prydnader som hittades i grafven vid Slawehk äro mera lika dem som anträffats i norra Tyskland än de skandinaviska; och de hos oss så allmänna ovala »eldstenarna» saknas vid Slawehk, liksom de öfver hufvud synas vara ganska sällsynta i Livland och Estland.

Några forskare hafva väl sökt göra troligt, att grafven vid Slawehk skulle förskrifva sig från det 8:de eller ^:de århundradet efter Kristi födelse, men detta är tvifvelsutan ett misstag. Alla de fornsaker som här anträffats, voro nämligen af samma eller liknande typer som de skandinaviska och tyska arbetena från de första århundradena af vår tideräkning, och jag är derför öfvertygad om att grafven sjelf är ett minne från samma period, en åsigt som säkert delas af alla skandinaviska forn forskare. *

* I ett stenröse beläget helt nära det i texten omtalade har man nyligen funnit två romerska mynt från det andra århundradet »efter Kristi födelse.9 O

I Estland äro visserligen knapt några spår af den äldre jernåldern ännu funna, men det är möjligt att detta, åtminstone till en del, skulle kunna bero derpå, att de förhistoriska förhållandena i detta land först under den sista tiden blifvit föremål för någon nämnvärd uppmärksamhet. Det kan emellertid ock bero derpå, att Estland till största delen var bebodt af finska stammar, I Finland, der man redan från bronsåldern funnit fornsaker af skandinaviska typer, äro äfven några lemningar af en germanisk befolkning under den äldre jernåldern anträffade. Så har man i trakten af Vasa upptäckt flere fornsaker af brons och jern från sist nämnda tid; och i andra delar af landet, isynnerhet uti de vestligare, äro de ovala »eldstenarna» icke sällsynta. De finska fornsakerna från bronsåldern och den äldre jernåldern hafva i allmänhet så stor likhet med de svenska, att man häri torde kunna se en antydan om någon svensk bosättning i Finland redan under dessa aflägsna perioder. De åländska öarna medgifva en ganska lätt förbindelse mellan Finlands sydvestra kust och Upland, hvilket senare land bevisligen börjat att bebyggas fore bronsålderns slut. Längre mot norr slår naturen hvarje vinter en brygga mellan Sverige och kusten vid Vasa, således just den trakt der man funnit svenska arbeten från den äldre jernåldern.*

* I samma del af Finland har man äfven funnit ett bronssvärd af skandinavisk typ. I det föga sydligare belägna Medelpad äro-äfven fornsaker både från bronsåldern och den äldre jernåldern anträffade, hvilket visar att dessa nejder redan tidigt varit bebodda»

Från de första århundradena af vår tideräkning hafva vi således i de polska och baltiska provinserna funnit många spår af en germansik befolkning. Något senare, troligen redan under det femte århundradet, synes emellertid denna befolkning ej mer hafva lefvat der. I de germansika länderna äro nämligen fynden från det femte och det sjette århundradet rika på fornsaker af egendomliga och lätt igenkänliga typer, men alla dessa typer saknas nästan fullkomligt i de polska och baltiska provinserna.

En af de för denna period mest karakteristiska formerna är ett slags stora spännen, å hvilka fig. 440— 445 i »Svenska fornsaker» kunna tjena som prof. Dessa spännen, ättlingar af den äldre jernålderns fibulor, återfinnas öfveralt der germaniska folk bott under femte och sjette århundradena, men saknas i de länder, som då innehades af andra folk. De äro allmänna i den del af England som anglosaxerna tagit i besittning; de förekomma i stor mängd i Skandinavien från norra Norge och Norrland till Sönderjylland; de hafva ofta hittats i vestra Tyskland, i

Frankrike och angränsande delar af Schweiz, i norra och mellersta Italien, i Donauländerna, liksom i södra Ryssland. Det är öfveralt samma hufvud-form, ehuru med smärre olikheter i hvarje land.

Detta slags spännen saknas nu fullkomligt i Ryssland, utom den södra af gotiska folk bebodda delen, i de baltiska och polska provinserna, i Böhmen, i norra och östra Tyskland, i de delar af de britiska öarna som anglosaxerne icke intagit, samt i alla de andra länder, som under nu ifrågavarande tid icke voro bebodda af germaniska folk.9

I Finland äro detta slags spännen ej alldeles okända, och man har i detta land äfven funnit några andra till samma tid hörande fornsaker som mycket likna de skandinaviska. Detta antyder måhända, att äfven under denna period någon svensk befolkning funnits i Finland.

Huru skola vi deremot förklara frånvaron i de baltiska och polska provinserna både af dessa spännen och af nästan alla andra germaniska typer från samma tid? Det är utan tvifvel en följd af slav ernås framträngande. De nämnda provinserna liksom Böhmen, Preussen och Mecklenburg*, i hvilka länder germaniska folk bodde under de första århundradena efter Kristi födelse, hafva blifvit tagna i besittning af nya folk hörande tiil en annan stam. Historien upplyser oss derom. Men historien kan icke gifva något bestämdt svar på frågan om den tid, då hvart och ett af dessa länder eröfrades af slaverna. Jag vågar emellertid hoppas, att det skall blifva oss möjligt att finna svaret på denna fråga, om vi å den ena sidan med noggrannhet i hvarje land studera minnena af den germaniska befolkningen, typo-logiskt och topografiskt, samt å den andra sidan gifva akt på, när spåren af denna befolkning upphöra.

* I Mecklenburg saknas de stora spännena af samma slag som fig. 440—445 i Sv. fornsaker, men man träffar dem i det angränsande Holstein liksom i Slesvig. Mecklenburg hade fallit i slavernas händer; Holstein och Slesvig hade deremot förblifvit i germanernas ego. Hvad skall man tänka om lyxen?

^p)rundlärde och klyftige visdomsmästare vilja veta, att samma dag skaparen egenhändigt sömmade kjortlar af skinn åt det första menniskoparet, stal sig ormen om aftonen in i deras sofkammare och tråcklade på de bastanta och ärbara plaggen volanger och annat franskt bjefs; från den stunden är vårt arma slägte ohjelpligt hemfallet åt flärdens och behagsjukans syndiga retelser. Det är icke lätt att säga huru härmed rätteligen förhåller sig, då, så vidt bekant är, ingen etnografisk samlare hittills lyckats komma öfver dessa ärevördiga fornsaker, och om än de parisiska modekonstnärernas vördnadsvärda skrå, hvars traditioner som man vet gå till baka ända till paradis-perioden, förvarar några fullt tillförlitliga urkunder, som upplysa förhållandet, så undvika dessa ordensbröder och systrar af lätt begripliga skäl att för den profana menskligheten uppenbara sådana dyrbara yrkeshemligheter.

Det fattas emellertid icke å andra sidan personer af en verldsligare och följaktligen ytligare tankeriktning, som mena att sinnet för det prydliga och behagfulla, så långt ifrån är något uteslutande kännemärke på den

syndiga menniskan, att den återfinnes som en gemensam egenskap hos största delen af djurverlden. Den dagliga erfarenheten visar oss, säga de, huru en trög^ häst blir lifvad af ett grant seltyg, och huru icke ens den gravitetiska skällkon är alldeles likgiltig för hals-remmens elegans. Darwin går i sitt bekanta arbete om menniskans härstamning till och med så långt, att han grundar vigtiga artskilnader på några forntida fogel-fröknars särskilda förkärlek för vissa lifligt skimrande,» cirkelformiga fläckar på hanarnes stjertfjädrar, hvilka han kallar the ball and socket ornament, och som närmast kunde jemföras med moderna kraschaner och ordenskedjor. De vilda folken stå i sin smak för det lysande djuren närmast : indianhöfdingen pryder sitt hufvud med brokiga fogelfjädrar och sin hals med smycken af utbrutna fiendetänder. Lyxen börjar i regeln uppifrån, med hufvudet, halsen och bröstet. Potentaten på öarne i Stilla hafvet är stolt och lycklig, om han till tecken på sin furstliga rang kunnat komma öfver en gammal trekantig hatt med guldtränsar och plymer; kan. han dertill lägga en utsliten officersfrack med epau-letter, ytterligare förskönad med ett par kompasser bakpå skörten, känner hans förtjusning inga gränser, och det faller honom icke in att något vidare plagg behöfves för att fullända hans kungliga ornat. Hos hans stormäktiga gemål har civilisationen på sin naturliga väg nedför redan hunnit helt nära

fotanklarne; på en jord-omsegling för några och tjugo år sedan hade en svensk fregatt besök af en i siden och sammet höljd ödrott-ning med nakna mahogny glänsande fötter, och nästa gång ett af våra krigsfartyg kommer att kryssa i deI I o HVAD SKALL MAN TÄNKA OM LYXEN?

malaiska farvattnen, skall det säkert visa sig att odlingen med oklanderliga högklackade brodequins icke allenast hunnit ända ned till marken, utan äfven med åtskilliga fot atlas släpar efter hälarne.

Klädernas och de personliga prydnadernas lyx är för alla menniskor den ursprungliga, och för det stora flertalet den enda. Är det nu sant, hvad mången påstår om fåfängan i allmänhet, att hon trampar upp spåren för civilisationen, så måste detta också, huru underligt det än kan förefalla, gälla om den fåfänga hvarmed menniskan utpyntar sitt eget jagy och i stället för att i den naturliga lystnaden efter grannlåt se ett verk af mörkrets makter, kanske man deri torde kunna upptäcka en för barnsligt outvecklade naturer beräknad vägledning från råhet till hyfsning. Praktbegäret skulle således, i stället för att vara ett oblandadt ondt, verkligen hafva något godt med sig.

Det ingår icke i syftet med dessa blad vare sig att tadla eller att rättfärdiga modets nycker; det senare vore lika öfverflödigt som det förra vore fruktlöst. De gå nemligen, dessa nycker, liksom andra strömningar i det allmänna tänkesättet, för hvilkas orsaker ingen kan göra sig reda, med oemotståndlig fart sin skenbart godtyckliga bana. Vill detta säga att det är en naturlag som bestämmer vidden på damernas klädningar och formen på deras hufvudbonader ? Man vore nästan färdig att tro det, och det är icke omöjligt att någon framtida Buckle kan lyckas uppställa lagens formel. Så mycket kan nu med visshet sägas, att litet politik är det bestämdt med i saken, och att smakens revolutioner icke stå utan allt sammanhang med statshvälfningarna.I I o

HVAD SKALL MAN TÄNKA OM LYXEN?

I de engelska puritanemes kortklipta hår och tvärskurna drägter låg en tydlig protest mot den stuartska dynastien och dess praktälskande cavaliers; likaså vet hvar och en, att med den första franska republikanismen följde en hänförelse för de antika statsformerna, som hos lagstiftarinnorna i modets verld — ty om det andra könet lönar i det afseendet icke mödan att tala — gaf sig luft i den befängda vurmen för draperier à la grec-que och frånvaron af nästan all drapering a la romarne. Utan tvifvel underkastade sig mängden af de högre klasserna blott med motvilja, och för att icke göra sig misstänkta för rojalistiska tänkesätt, det nya bruket, liksom damerna af den högsta societeten i samma land under det andra kejsardömet icke kunde undandraga sig att antaga skepelsen af luftballonger, derför att en högt uppsatt medlem af deras kön för en tid fann lämpligt att gömma konturerna af sin junoniska gestalt för allmänhetens blickar.

Det är intet tvifvel att initiativet till hvarje ny drägt, och den lyx som dermed är förenad, ursprungligen utgår från någon enskild person, vare sig kejsarinna, modekrämerska eller något sämre än båda; men det är lika visst att exemplet af den stora mängden följes genom frivillig underkastelse, och att således den som tog första steget endast gaf uttryck åt ett slags mer eller mindre förnuftig allmän mening, med andra ord föranledde ett slags tyst folkbeslut, och det skulle kunna sägas, att liksom Louis Napoleon genom den allmänna rösträttens fyndiga användning först gjorde sig till president på tio år, derefter uppsvingade sig på kejsartronen, så lyckades hans förledande gemål att genomI I o HVAD SKALL MAN TÄNKA OM LYXEN?

ett tyst plebiscit för sin regeringstid slå hela den eleganta qvinliga verlden i stålfjettrar.

Huru skulle man eljest kunna förklara den enhällighet hvarmed tusental af menniskor foga sig efter ett föredöme, som visst icke alltid, eller ens oftast, kommer från samhällets höjder? Det måste i sjelfva det oefterrättliga finnas en viss logik, beroende på tidens allmännaste begrepp om vackert, utmärkande eller ändamålsenligt, ty ingen antager med vett och vilja hvad han måste erkänna för fult, vanställande eller ändamålsvi-drigt. Ledsnaden vid hvad man länge sett och längtan efter något nytt, hvari den stora hopen på en tid åt minstone icke kan vara med, förklara till en del, men icke fullständigt, modets vexlingar. Bristen på sjelfständighet i smak, eller på dristighet att våga vara olik alla andra, förklarar också en del, men det måste finnas andra faktorer som äro ännu verksammare, och hur man vänder sig, kommer man icke ifrån antagandet af en inre nödvändighet, som i det

stora hela måste hafva naturen af framsteg. Ty så mycket än vår smak till en början må uppresa sig mot vissa nya påfund, slutar den dock vanligen med att trots det påtagliga oförnuftet försona sig med dem, för att derefter lika häftigt uppresa sig mot det närmast följande. Industriens uppfinningar, förändringar i lefnadssätt, transportmedel, arbetsmetoder, umgängesvanor o. s. v., inverka utan all fråga mäktigt på smaken, icke sällan för ögonblicket öfverröstande skönhetssinnet, men efteråt inträder det senare småningom i sin rätt, fyller påtagliga brister och korrigerar obehöriga öfverdriften

Hvarken i afseende på skönhet, trefnad, sundhetI I o HVAD SKALL MAN TÄNKA OM LYXEN?

eller beqvämlighet skulle vår tids menniskor finnas benägne att återtaga ett förgånget tidehvarfs drägter; de hafva helt enkelt växt ifrån dem. Och hvarför? Säkert icke derför att de äro för litet dyrbara; motsatsen faller ganska bjert i ögonen. Ingen lägger mer såsom förr hela eller större delen af sin egendom i drägter, vapen, smycken och andra personliga prydnader, och vår tids lyx består mindre i materialets dyrbarhet än i arbetets fulländning. Man omslipar ju berömda diamanter för att med uppoffring af en betydlig del af deras värde göra deras strålbrytning fullkomligare. Sådant är framsteg.

Och likväl är det knapt något verkligt eller förment samhällsförderf öfver hvilket högljuddare klagas, än tillväxten af lyx i drägter och prydnader. Det är en sanning att de stora massorna kläda sig bättre än förr, men det kan svårligen bevisas att de på denna lyx använda en större del af sina tillgångar än förut. De fordom brukliga råämnena ylle och skinnvaror voro i sig sjelfva långt dyrbarare än den billiga moderna bomullen, fastän de i brist på omsättning hade ett ganska ringa handelsvärde. Det anmärkes stundom såsom bevis på det svenska lättsinnet, att tjenstedrängen hos oss oftast använder sin första årslön till att köpa fickur, stöflar och galoscher med flere öfverflödiga artiklar, under det att hans like i Danmark och Tyskland skyndar att söka en produktiv användning för sina besparingar. Ännu mera förebråelser riktas mot allmogens qvinnor för deras begär efter grannlåt och deras äflan att i klädsel likna de så kallade högre klasserna. Här är icke stället att ingå i statsekonomiska Undersöknin-I I o HVAD SKALL MAN TÄNKA OM LYXEN?

gar; endast så mycket kan sägas, att den som vill moralisera öfver lyxens utbredande gjorde väl i att erinra :sig, hvilken omätlig förtrytelse det för ett eller ett par århundraden sedan väckte hos adliga fruar och jungfrur, när qvinnor af de samhällsklasser som nu både i förmögenhet och bildning äro aristokratiens jemlikar gjorde några försök att likna dem i yttre herlighet. Så länge millionärens dotter icke har ett hufvud som är annorlunda skapadt än den anspråkslösa tjenstflickan, kan •det icke anses förmätet af den senare att skydda sig mot solstrålarne på samma sätt som den förra, ty formen på en hufvudbonad är icke något klassmonopol. Till tadelvärda extravaganser kan den ena göra sig •skyldig lika väl som den andra.

Man har icke utan skäl kallat den vanliga svarta sällskapsdrägten för civilisationens uniform: en konung kläder sig i det enskilda lifvet icke annorlunda eller dyrbarare än privatmannen; den prakt som skulle känneteckna hans värdighet har han skilt från sin person och öfverflyttat på sina underordnade, eller på döda ting af hvilka han är omgifven. Från samhällets höjder utgår således ett föredöme i jemlikhet som är värdt att •efterföljas, och som äfven efterföljes i mån af hög samhällsställning och verklig förfining.

Med den tilltagande sociala likheten är det naturligt att de särskilda yrkes- och ortdrägterna mer och mer försvinna. Detta är för många ett stående tema för bekymmer och klagomål; man fann det så vackert och ändamålsenligt att de tjenande klasserna åt minstone genom sin klädsel skilde sig från sina borgerliga husbönder, fastän den tid länge sedan är förbi då denI I o HVAD SKALL MAN TÄNKA OM LYXEN?

allvarsamma borgareqvinnan af sjelfva samhällslagen tillhöils att i sitt yttre taga sig till vara för en tänkbar förvexling med adelsdamen. Det skänker en pittoresk omvexling åt landskapet att se allmogen i dess gamla provinsdrägter, af hvilka en del visserligen äro både vackra och ändamålsenliga, men andra deremot rena motsatsen, åtskilliga alldeles för dyrbara för de fattige,, och de flesta endast egnade att med vår tids starka flyttningar och lifliga samfärdsel draga en besvärlig uppmärksamhet på sina egare. Det kan nemligen icke nekas, att den moderna lyxen i drägter, i fall det är rätt att tala om en sådan i förhållande till förra tiders,, med få undantag gör de enskilde mindre bemärkte, i det att de mera underordna sig ett allmänt bruk. Den yppighet i

drägter som fordom utmärkte ett fåtal af de mäktigaste och rikaste familjerna i samhället har nu, så att säga, söndervexlats i småmynt, fördelat sig" på den stora massan, och om svagheten för pynt skulle visa sig något större än önskligt vore hos dem som hittills icke fått särdeles höga begrepp om kultur ocb förfining, så får man trösta sig med den erfarenheten^ att äfven hos de klasser som nu stå på bildningens och det fina vettets höjder har fåfängan varit civilisationens föregångare.

På samma sätt förhåller det sig med de öfriga områdena för yppighet eller materiel förfining. Menniskan växer ej hastigt till individ: hon är länge blott ett exemplar af slägtet, och för hennes önskan att draga andras uppmärksamhet till sig, ligger det närmast till hands att gripa till det som lyser. Med en stigande

förfining blir det blotta skenet likgiltigare, och det verkligt nyttiga eller angenäma får ett ökadt värde.

Den bästa lyxen är den som icke synes på långt håll; med all rätt talar engelsmannen om the luxury of a bath eller the luxury of a change of linen. Det är god lyx att hafva ädla och förnuftiga behof på ett ädelt och förnuftigt sätt fylda. Gränsen för behof-ven är relativ: att den vidgas med odlingen, derom fins icke mer än en mening. Den britiske ädlingens middagsbord dukas med samma utsökta yppighet, samma strålande belysning, samma öfverflöd på blommor, silfver och viner, samma talrika betjening för honom ensam, som om huset vore fullt af gäster, och han skulle anse det för en oförlåtlig missaktning mot sig sjelf, om han der intoge sin ensliga plats annorlunda än i full säll-skapsdrägt. Man kan icke frånsäga en sådan lyx en viss ädelhet: den beror icke på personliga behof eller på något begär att väcka uppseende; den är ett verk af uppfostran och traditioner och har växt upp till karakteren af samhällspligt. Under de lysande konjunkturerna för trävaruhandeln i Norrland, för tre eller fyra år sedan, kunde man se simpla arbetare vid marknader och månadsmöten undfägna sina vänner med dussintal buteljer champagne eller andra drycker med lika förledande namn och utbjudna till lika vördnadsbjudande pris. Ögonskenligen var det icke i varans ädla beskaffenhet, eller i glädjen att bereda medmenniskor en behöflig vederqvickelse, som värdskapets njutning låg, utan i skrytet med stora tillgångar och än större frikostighet. Att en simpel kroppsarbetare, som lefver på den gröfsta kost och bor i en jordkula, för att lysa i

andras ögon bortkastar flere veckors förtjenst på en i alla afseenden tacklös gästfrihet, är naturligtvis i de flestes ögon både ömkligt och löjligt, men det är hans sätt att visa sig stor — han har icke lärt något bättre — och kan derföre väl förtjena något litet undseende. Motstycken saknas icke heller inom mera förfinade sferer. Den så kallade bildade person som på en mera elegant men i alla afseenden lika tacklös gästfrihet för en enda afton bortkastar kanske en proportionsvis lika stor del af sin årliga tillgång, och för denna korta glans tvingas att i hvardagslag underkasta sig och de sina oförnuftiga umbäranden, handlar i intet afseende bättre: äfven han offrar åt skenet, derför att han icke lärt något bättre, icke lärt känna värdigare föremål för en sann och förädlande lyx.

Öfver allt råder samma benägenhet hos lyxen att jemnare fördela sig öfver större områden, att så att säga demokratisera sig. Förbättringen i lefnadssätt, i föda och bostäder, för menige man endast inom ett århundrade är ofantlig, i det senare afseendet, hvad medelklasserna i vårt land särskildt beträffar, inom ett par årtionden i ögonen fallande. Ingen lyx kan vara nyttigare för helsa, trefnad och allmän hyfsning än en rymlig, behaglig och ändamålsenlig inrättning af vår boning. I de nordligare landskapen uppför visserligen den rikare allmogen skryt stora obebodda träslott, medan den i smuts och otrefnad för sina egna personer fortfar att inqvartera sig i ladugårdarne — civilisationen har här ännu icke hunnit utöfver fåfängans råmärken —; men i allmänhet är framsteget i väl ordnade, beqvämt inredda och vackert omgifna bostäder betydligt. Man

bygger icke så storartadt i det yttre som förr; ja, en modern viila bedrager ögat i afseende på sitt innehåll och gömmer sin verkliga storlek i stället för att utropa den; men huru väl är icke utrymmet begagnadt, huru omsorgsfullt sörjdt för luftvexling, ljus och värme, huru förträffligt all ting beräknadt på trefnad och välbefinnande. Här har civilisationen synbarligt lemnat fåfängan bakom sig.

Men om det nu så är att lyxen, i stället för att vara en företrädesrätt för några få, allt jemnare fördelar sig på de

mänge, så uppstår helt naturligt den frågan, huru den stora mängden af menniskor i smärre vilkor, som redan nu, under den allt jemt tillväxande konkurrensen, har ytterst svårt att fylla sina och sina familjers oundgängliga behof, skall finna medel att tillfredsställa nya behof, för hvilka man knapt kan tänka sig någon gräns, och ytterligare en annan fråga, om icke en ökad framalstring af hvad som jemförelsevis kan kallas öfverflödsvaror måste göra ett betänkligt intrång i tillgången på det ovilkorligt nödvändiga. Strängt taget höra dessa spörsmål till den politiska ekonomiens svåraste, och kunna följaktligen icke här upptagas till fullständigt besvarande; några korta antydningar torde dock icke böra ens här saknas om möjligheten för en fortsatt utveckling i den riktning som i det föregående blifvit anvisad.

Först ma då erinras, att i den mån det blotta mekaniska arbetet uträttas af maskiner, stiger det intelligenta arbetet i värde och kan således bära en dyrare lefnadskostnad, på samma gång som en mängd varor, som förr endast voro tillgängliga för den stora förmö-

genheten, mer och mer ingå i den allmänna förbrukningen och i följd af den stegrade produktionen falla till en bråkdel af sitt ursprungliga pris. Så har det gått med kaffe och socker, bomull, specerier, till en viss grad med vin och silke. Begreppen lyx och nödvändighet flyta snart i hvarandra, och endast fördomen torde nu mera vägra att erkänna de nämda artiklarna såsom verkliga förnödenheter. Oförfalskade och rätt använda äro de en välgerning för menniskor af alla vilkor, och ett ädelt vin sänder sin lifvande värme genom andra än furstliga ådror.

Nästan all god lyx har genom den vidgade förbrukningen blifvit tillgänglig för måttliga vilkor, men den mest förädlande gifves mer och mer för intet, undervisning, tillfälle till bildande läsning, tillträde till samlingar af konstverk och annat som är värdt att se, o. s. v. Det fordras icke vidare en furstlig rikedom för att kunna besöka andra länder, och kostnaden för brefvexling på aflägsna orter har sjunkit till en obetydlighet. De medel som genom allt detta besparas hafva blifvit tillgängliga för en ytterligare förbrukning.

Vidare är att märka den otroliga besparing af råämnen som blifvit en följd, dels af förbättrade tillverkningssätt, dels af den måttlighet i förbrukning som ovilkorligt går i hyfsningens spår. De massor af födoämnen som bortslösades vid våra förfäders gästabud kunde hafva mättat ett mångdubbelt antal, och den germaniska omåttligheten har allt sedan Tacitus utgjort ett ämne för de återhållsammare, sydliga folkens förvåning. Sådant ändrar sig med ökad hyfsning och utvecklad samfärdsel.

Väl säges det, att med folkmängdens starka tillväxt uppstår nödvändighet att åt tillfredsställandet af de oafvisligaste lefnadsbehofven egna större delen af de lefvande och döda produktionskrafter som hittills arbetat i yppighetens tjenst, och invändningen är icke utan all befogenhet. Utan tvifvel kommer spanmålsodlingen på många ställen att inkräkta på vinlanden och jagt-parkerna att kringskäras till fördel för mjölkkor och slagtdjur, men naturen sjelf har sörjt för att icke drufvan, sydfrukterna, teplantan och kaffebusken låta fullständigt uttränga sig af potates, hampa och kålrötter, och göd-grisar skola troligen icke i den praktiska nyttans intresse helt och hållet äta upp födan för silkesmaskarne.

Och väl har naturen här sörjt, då hon ville att menniskan i bokstaflig mening icke skulle lefva allenast af bröd, sörjt som en god och vis moder, hvilken brukar sjelfva svagheten hos sitt barn att uppfostra det till styrka och under smek och lek härdar det till strängt allvar. Genom det angenämas lockelser har hon skärpt och uppfostrat menniskans sinnen; genom driften till skönhet har i historiens minne färg- och tonskala ur en torftig enformighet utvecklat sin tjusande rikedom; njutningsbegäret har sporrat uppfinningsförmågan och öppnat vägen för sedernas förfining. Det är ingen fara att vårt slägte förklemas och förvekligas genom det ökade välbefinnande som gått hand i hand med odlingen; den allt hårdare striden för tillvaron kräfver allt starkare nerver, och det gifves alldeles tillräckligt af dessa från den menskliga lotten oskiljaktiga hemsökelser och lidanden, som duga att pröfva modet och stålsätta musklerna, äfven hos den som har rikligt bröd för dagen.

Men nöden och eländet, som med samhällenas utveckling i odling och välstånd stirrar blekare och hopplösare för hvarje dag? En samtida tänkare, en af vårt sekels ädlaste och djupaste, Herbert Spencer, söker lösningen af det

bistra problemet uti den i hela naturen inneboende sjelfregleringsdrift, i kraft af hvilken folkmängdens tillväxt måste inskränkas till öfverensstämmelse med lifvets och sjelfbevarelsens skärpta vilkor. Överbefolkningens lidanden skola enligt honom, i följd af den kraftansträngning som fordras för lifvets uppehållande vid full styrka, småningom korrigera sig sjelfva genom minskning i fruktbarheten ända till den gräns, der hvarje individ, då han inträder i verlden, är utrustad med den kroppsliga och andliga organisation han behöfver för att segerrikt bestå i striden, och der sedan af honom icke fordras annan ansträngning än den som är för honom naturlig och välgörande.

Det är en hård lära, som smakar af Malthus, skall man säga, att innan en menniskovarelse inkastas bland lifvets pröfningar för honom fordra beredandet af sådana vilkor som kunna göra hans lif drägligt, och icke blott till en kedja af bittra försakelser. Det kan dock från motsidan frågas, om det är en mindre grymhet att öppna dörren för ett lif af hopplöst elände, för proletärens utsigter, med få eller inga chanser för delaktighet i lifvets välgerningar. Så resonnerar presten; filosofen ställer intet anspråk på menniskans frivilliga medverkan till en bättre tingens ordning, derför att han icke erkänner viljans frihet, utan han öfverlåter åt naturen att omärkligt, under en oändlig följd af generationer, ur vårt slägte utgallra det svaga och misslyckade, för attI I o HVAD SKALL MAN TÄNKA OM LYXEN?

lemna rum åt starka, harmoniska och derigenom lyckliga varelser. Besvarandet af sådana djupgående frågor hör dock icke hit, der det endast varit afsigten att gifva en vink derom, att den hos menniskan inneboende skönhets- och sällhetsdriften icke är ett uteslutande verk af fientliga makter, och att det kan finnas någon sanning i den satsen, att fåfängan är en vägbryterska för civi-sationen.

C. F. B.

Helgmålsklämtningen i Malsta.

(Öfverlemnadt af skalden sjelf, kort innan hans död.)

l^jjen klämtningen en Juni-qväll Har jag i minnet qvar, Det var en ton så klar och gäll Som knappast silfret har. Och bäst det var, föll det mig in: Så var vår ungdom, din och min, Så rik på klang, som någonsin En sådan ålder var.

Hur tomhändt gingo sedan vi I vida verlden ut! Det gällde då att hålla i Och kämpa hvar minut. Vi hade trångt, vi hade knappt Och dagens tillgång smälte snabbt, Men vår förtröstan gaf ej tappt, Vårt hopp tog icke slut.

Så hjelptes vi med bördan åt, Som lättnat småningom, Men märkte ej bland dagens låt Hur hastigt qvällen kom,helgmålsklämtningen i malsta i 13

Hur hösten (som han gjort med fler) I våra lockar skakat ner Den snö, som smälter aldrig mer Och aldrig vänder om.

Haf tack för det du bördan drog I dagar och i årl Haf tack för hvarje gång du log Och sväljde ned din tår! Gud signe dig, som så förstod Att vara arm och glad och god, Gud löne allt ditt tålamod Som läkte många sår!

Allt ringde det. Än en minut Jag dröjde på min stråt Till dess att klämtningen var slut Och ögat stod i gråt. Då föll ett slag igen, nej tu, Förtonande i samma nu: Så låt oss flykta, jag och du, En qväll — och följas åt!

Talis Qvalis.

--cc^o--

8 Ett och annat om »Framåtskridande» och Utveckling.

rdet framåtskridande har sin egen lilla historia. Det är väl icke någon synnerligt gammal term, mem det har likväl under sin jämförelsevis korta tillvaro blifvit så flitigt användt inom publiciteten, att det nu mera af mången anses för en tämligen utnött publicistisk glosa, hvilken man dess utom ej gärna vill tillerkänna en afgjordt god betydelse. I och för sig taget synes dock ordet icke lemna någon rimlig förklaringsgrund till den misskredit, i hvilken det råkat. Ty att det mänskliga skrider framåt och icke tillbaka, innebär ju det samma som att det

utvecklar sig; och denna tanke är icke blott sann och riktig, utan äfven fullt värdig hvarje förnuftig människa både att hysa och att offentligen uttala» Men om nu så är, måste anledningen till ordets misskredit i det allmänna föreställningssättet sökas i någonting för ordet själft främmande, i något dess yttre förhållande. Hvilket detta är, skall här i korthet angifvas.

Det torde icke finnas något politiskt parti, som icke anser sin uppgift vara att främja mänsklig utveckling. vSå väl de konservative som de liberale vilja utan tvifvel

anses arbeta och sträfva för detta lofliga mål. Men under det de förre sätta såsom sin förnämsta uppgift att skydda och bevara alt det verkligt eller förment goda, som finnes i äldre former och institutioner, hafva de senare däremot blicken mer afgjordt riktad framåt och äro mer benägne för det gamlas upphäfvande eller afskaffande och det nyas snara genomförande. Båda partierna hafva mer än en gång gjort sig skyldiga till öf-verdrifter, och efter öfverdrifterna hafva de vanligtvis bedömt hvarandra. Så hafva de liberale gärna velat karakterisera de konservative såsom de der arbeta på den mänskliga utvecklingens hämmande eller qvarhål-lande i gamla, redan föråldrade och förbrukade samhällsformer; och de konservative hafva å sin sida icke underlåtit att stämpla de liberale såsom revolutionärer, såsom samhällets och dess formers destruktörer. Fasthåller man nu detta och därtill lägger, att det just var de liberale, som på sin fana tecknade ordet framåtskridande, såsom bäst utmärkande detta partis politiska uppgift till skilnad från de konservatives; så har man icke svårt att förklara den misskredit, i hvilken detta i och för sig oförvitliga ord råkat. Ordet har nämligen blifvit af partianden ofördelaktigt färglagdt och sålunda misstänkt för att beteckna den politiska riktning, som går ut på genomförande af hvarje mer eller mindre färsk nyhet, endast därför att det är en nyhet och såsom sådan medför åtminstone den vinst, att hon gör sin upphofsman ryktbar såsom nyhetsmakare. Men om det ock icke kan nekas, att en sådan afart af liberale funnits och äfven framdeles kommer att finnas, så följer däraf icke något slags befogenhet att tilldela ordet

framåtskridande en så dålig betydelse. Om ordet granskas och bedömes i och för sig och utan all partiskhet, visar det sig vara lika godt och användbart som hvarje annat uttryck för en god och förnuftig sak.

Detta om ordets historia. Det torde dock icke sakna alt intresse att dröja en stund vid detta ofta begagnade och måhända lika ofta förkättrade ord och se till, hvad dess rätta betydelse förutsätter och innebär, eller hvad sak det betecknar. Då vi nu gå att härom anställa en kort undersökning, upprepa vi hvad vi nyss förut antydt, nämligen att vi här fatta framåtskridande såsom liktydigt med utveckling; och det torde vara öfverflödigt tillägga, att det naturligtvis är med den mänskliga utvecklingen vi här ämna sysselsätta oss.

Då vi säga att det mänskliga utvecklar sig, fatta vi detta så, att det gäller om alt mänskligt eller i mänsklig mening lefvande, således icke blott om den enskilda människan, utan äfven om högre mänskliga väsen, såsom familjer, kommuner, nationer, folk och stater, korteligen alla mänskliga samhällen och personliga enheter ända upp till mänskligheten, fattad såsom ett enda lefvande väsen, hvars organiska lemmar utgöras af de förut nämda undan för undan ända ned till individen såsom det lägsta förnuftiga organet för hela mänsklighetens lifsutveckling. Denna uppfattning har icke alltid varit erkänd för en sanning och torde t. o. m. ännu i dag vara föga allmänt beaktad. Ty om man ock medgifver, att ett folk eller en stat, lika väl som en individ, är underkastad utveckling, i betydelsen af framåtskridande till högre och egentligare former af lif och tillvaro, vill man därmed icke nödvändigt hafva sagt, att förhållan-

det skulle vara enahanda med hela mänskligheten eller med människoslägtet i dess helhet. Den åsigt, man förut härom hyst och till en del ännu hyser, var visserligen hyllad äfven af forntida hedniska författare; men i sin mest utpräglade form daterar hon sig från kristendomens första, af lidanden, mörker och förtryck i så förfärande grad uppfylda sekler. Ehuru denna åsigt, hvilken vi benämna degenerations-&§\g\tri, onekligen innehåller ett och annat frö till vigtiga sanningar, kan hon dock icke i sin helhet stå till sam mans med vår tids djupare uppfattning af historien och mänskligheten. Detta skall nogsamt ådagaläggas, då vi nu gå att i korthet angifva degenerations-åsigtens utmärkande drag.

Menniskoslägtets första tillstånd var — påstås det — ett tillstånd af absolut fullkomlighet, från hvilket alt slags

lidande, nöd, synd och död voro fjärran, och i hvilket människan hade alt skäl att finna sig och förblifva, enär ingen sträfvan till någonting högre, ingen utveckling, såsom innebärande tillståndets förbättring, kunde komma i fråga. Detta tillstånd fortfor dock icke länge, utan blef, genom slägtets eller dess första medlemmars affall, förändradt snart sagdt till sin rena motsats. Men så mycket än tillståndet genom detta affall försämrades, har dock slägtet sedermera ännu ytterligare försämrats, med undantag af endast några få individer, hvilka utgjort föremål för den mera tillfälligtvis i människans verld ingripande gudomliga Försynens särskildt omhuldande verksamhet, och hvilkas antal mer och mer förminskas, under det försämringen eller förderfvet både i styrka och omfattning mer och mer tilltager. Den utveckling — om man så får kalla det — som här-n8

igenom kommer till stånd, är således för slägtet i dess helhet eller, rättare sagdt, för dess flesta medlemmar en gradvis tilltagande försämring, hvars sista stadium, förlagdt omedelbart bortom detta lifvets gräns, man öfver-, låtit mer åt fantasien att gestalta, än åt förståndet att fatta och begripa.

Med denna åsigt kunde dock icke den tänkande mänskligheten på längden åtnöja sig. I samma mån som den historiska forskningen i förening med erfarenheten tydligt lade i dagen, att den mänskliga upplysningen och bildningen under tiden tillväxt och fortfarande tillväxer i både djup och omfattning, så att äfven massorna bland folken börjat tillegna sig bildningens förädlande skatter, i samma mån har man ock börjat fatta misstroende till degenerations-åsigtens riktighet. De fakta, hvilka historien och erfarenheten lagt i dagen, hafva så tydligt pekat framåt och uppåt, att åsigten om en slägtets tilltagande försämring blifvit ansedd såsom foster af en sjuklig sinnesriktning i förening med bristande uppfattning och derpå beroende misstydning af vissa tidens tecken. Hvad beträffar sjelfva det ursprungliga fullkomlighetstillståndet, så ligger det inom sagans, icke inom historiens område; ty då vi komma in på historiens mark, har fallet redan försiggått. Bibehållandet af föreställningen om ett sådant slägtets tillstånd har man derför ansett endast bidraga att öfver det mänskliga lifvet och dess förhållanden kasta en dystrare skugga, än historien och erfarenheten gifva vid handen. Man har följaktligen öfvergifvit degenerations-åsigten och i fråga om människoslägtets utveckling hållit sig endast till hvad historien derom lärer, nämligen att människo-

slägtet under den allvisa Försynens ledning småningom arbetat sig upp ur det tillstånd af okunnighet och råhet, hvari det till en början befann sig, samt städse fortgått i upplysning och sedeförädling; hvaraf man helt naturligt dragit den slutsatsen, att förädlingsarbetet skall alt framgent fortgå, till dess mänskligheten hunnit fullt förverkliga den idé, som af evighet är bestämd att utgöra yttersta gränsen och målet för hennes sträfvanden, utöfver hvilken gräns intet vidare fortskridande kan anses möjligt eller ens behöfligt. Huru vida detta slutliga mål ligger inom eller utom tidens gräns — den frågan har man vanligen endast så till vida afgjort, att därest målet icke nås här i lifvet, måste det nås i en annan lifsform; ty eljes skulle driffjädern till det mödosamma utvecklingsarbete, som redan fortgått i årtusenden, endast vara att betrakta såsom en chimär, ett inbilladt behof, eller t. o. m. såsom ett bedrägeri af en högre makt. Men huru vida utvecklingen här i tidslifvet skall fortgå i oupphörligt stigande uppåt, såsom man vanligen älskar att tro, det är deremot någonting, som alldeles icke är påtagligt, såsom vi i det följande skola finna, då vi nu gå att försöka en på erfarenheten grundad utredning af begreppet utveckling, tänkt såsom en bestämning hos lefvande, mänskliga väsen.

Till en början torde det icke vara ur vägen att eftersinna, hvad vi mena med ordet utveckling, då vi använda det i rent naturlig bemärkelse eller om rent sinnliga föremål. Utveckling t. ex. af en duk eller fana förutsätter ju, att föremålet förut var z>z-veckladt eller /z<?/-veckladt, ty det är just genom utvecklingens handling som det in- eller hopvecklade föremålets partier träda

i dagen och blifva åskådliga. Härvid har man således icke att tänka sig ett skapande af någonting nytt eller ett framträdande af någonting förut icke befintligt. Tvärtom måste för denna utvecklings möjlighet så väl föremålet sjelf som dess särskilda partier äfven föreutvecklingen hafva egt tillvaro; och skilnaden är blott den, att föremålet genom och efter utvecklingen erhåller en annan form för sin tillvaro och verklighet, nämligen en sådan, som både är för föremålet själf mera egentlig och tillika gör det sammas detaljer mera tillgängliga för vår uppfattning.

Granska vi närmare den handlings som genom ordet utveckling betecknas, kan det ej häller undgå oss, att de särskilda detaljerna eller bestämningarna hos föremålet för utvecklingen icke framträda, på en gång, utan s? ikcessivt eller efter hvarandra oclx därtill i en viss ordning hvilken hufvudsakligen beror af föremålets egendomliga natur och beskaffenhet.

Häraf hafva vi nu fått en ledning vid bedömandet, af hvad som rätteligen bör förstås med utveckling i mänsklig mening, åtminstone den enskilda människans. Ordet får här visserligen en högre betydelse, all den stund människan såsom ett andligt väsen är sig själf utvecklande, hvilket däremot icke är förhållandet med de nyss till exempel begagnade föremålen, duken och fanan; men samma bestämningar återfinnas äfven här. Hvad som hos människan efter någon tids utveckling framträder såsom verkliga, d. ä. utvecklade förmögenheter och färdigheter, det visar sig i början af hennes tillvaro såsom knapt märkbara, med hvarandra likasom till ett kaos hopblandade och i hvarandra invecklade drifter och anlag, hvilka sedermera under utvecklingens

fortgång framträda efter hvar andra i tidén, i sin högre lifsform uppenbarande sitt ursprung från andens rike. Härvid får man dock icke tänka sig ett sukcessift adderande af förmögenheter för åstadkommande af en summa, ty det andliga låter icke summera sig; utan människan är och förblir en och odelbar, oaktadt de vigtiga förändringar hon i och genom utvecklingen undergår. Förhållandet med människans utveckling är så att fatta och förstå, att det i självfva verket är hon själf som i sin helhet utvecklas på samma gång som de särskilda förmögenheterna. Detta förhållande förklaras däraf, att hon till sin andliga sida utgör en sträng organisk enhet i och af sina särskilda bestämningar.

Men hvad utgör — kunde man fråga — självfva grunden och driffjädern till hennes utveckling? Härpå svara vi, att ingen utveckling i meningen af en själf utveckling skulle för henne komma i fråga, så vida hon icke vore å ena sidan ett andligt och evigt väsen och å den andra ett ändligt, förlagdt inom tidens eller den sukcessiva tillvarelsens gränser. Alt andligt är nämligen själf kraft, d. v. s. självständigt verksamt till förverkligande af sin egen fulla eller egentliga tillvaro. Tid åter är det samma som förändring eller följande efter hvar andra af ett inom tiden fallande väsens olika tillstånd. Människans utveckling härleder sig altså från människoandens inneboende behof att ega och njuta sin fulla tillvaro enligt det mått, som af evighet blifvit för honom bestämdt. Men all den stund han är satt inom tidens gränser, måste han ock rätta sig efter tidens lagar och åtnöja sig med att endast sukcessivt eller delvis nå målet, genom att likasom på tidslinien fram-

lägga den ena sidan efter den andra, det ena momentet efter det andra af sitt väsens lifsinnehåll. Dock må man icke härvid föreställa sig, att det i tiden föregående momentet är orsak till det efter följ andes framträdande. Detta är lika litet förhållandet, som att den föregående kuggen i ett uti rörelse varande hjul är orsaken därtill, att en annan kugg omedelbart därpå följer; utan likasom hela det sig rörande hjulet, eller i främsta rummet den rörande kraften, är orsaken till så väl den ena som den andra kuggens framträdande för åskådaren, så är ock människoanden själf med sina tendenser och behof den närmaste, ehuru än mer än mindre därom medvetna, orsaken till de särskilda utvecklingsstadiernas sukcessiva uppnående och följaktligen till hela sin utveckling.

Enär människan såsom förnuftigt väsen är medveten i sitt förnimmande och fri i sitt handlande, måste hon äfven tänkas i och med sin utveckling syfta till ett yttersta mål, ett sista tillstånd såsom det slutliga resultatet af hennes utvecklingsarbete. Hvilket är då detta yttersta mål, detta sista tillstånd, detta slutliga resultat? Att fullt tillfredsställande besvara denna fråga är för oss omöjligt, emedan detta sista tillstånd icke utgjort föremål for vår erfarenhet; men vi kunna dock i största allmänhet antyda dess beskaffenhet. Ty då hvarje vunnet utvecklingsresultat i självfva verket innebär, att man delvis uppnått det slutliga målet, måste det för oss vara möjligt att af det förras kända beskaffenhet sluta till, hurudant det senare i största allmänhet bör blifva. Vår egen dagliga erfarenhet säger oss, att hvarje fjät på utvecklingens bana framkallas af en känsla utaf brist

och ofullkomlighet, af dunkelhet och ofrihet i stundens tillvaro, hvilken känsla i sin ordning föder behofvet att

undanrödja alla i vägen stående hinder för vår andes fulla framträdande i ljus och frihet, efter det mått, som för hvar och en är af evighet bestämdt. Men sedan detta mått en gång blifvit fyldt, då kunna vi ej tänka oss något behof af en fortsatt utveckling, ty utom sig själf eller utöfver sin eviga bestämmelse kan intet förnuftigt väsen sträfva att komma. Utvecklingens yttersta mål måste altså tänkas bestå i det fulla förverkligandet af det sig utvecklande väsendets egen, andliga natur, till det mått och den gräns, som för det samma satt är. Häraf finna vi, att så val målet som grunden och driffjädern för utvecklingen är det sig utvecklande väsendet själft, i senare fallet tänkt såsom befordrande utvecklingens fortgång, i förra fallet fattadt såsom fullt förverkligadt. Att detta slutliga mål icke kan vara satt inom tidens gräns, bevisas tydligen däraf,att vi ännu i den stund, då vi stå redo att skiljas hädan, känna en längtan och ett behof af någonting högre och fullkomligare. Detta skulle vi naturligtvis icke göra, så vida ej någon verklig brist eller ofullkomlighet då ännu lådde vid oss.

Fästa vi oss härefter vid själfva förloppet af människans utveckling, så visar oss den dagliga erfarenheten, att detta icke innebär ett oafbrutet fortskridande i en enda rät linie uppåt till målet, utan utgör ett uppstigande från ett lägsta stadium till en höjd- eller kul-minationspunkt och sedan ett nedstigande från denna, så att utvecklingsgången närmast kan betecknas genom en bågformig linie. Detta vill med andra ord säga, att

den mänskliga utveckligen visserligen städse är ett fram-Æ/skridande, men icke alltid ett z///J/stigande. Det synes, som skulle det ändliga väsendet icke ega kraft nog, åtminstone icke här i tiden, att oaftåtligen fortgå i riktningen uppåt, utan här och der behöfva taga ett steg nedåt för att sålunda hvila sig och hämta krafter för ett nytt uppstigande till en ännu högre belägen kul-minationspunkt än den senast uppnådda. Betraktom blott förloppet af den enskilda människans utveckling här i tiden! Från 'nästan omärkbara anlag till förnuftighet, från dunkla känslor och blinda drifter öfvergår hon till den själfsvåldiga fantasiens och de godtyckliga begärens region, och därifrån höjer hon sig sedan till förståndets ljusare och viljans friare rymder; men där blir hon endast någon tid stående, och sedan börjar nedstigandet eller den s. k. regressen. Nu kallnar känslan, nu försvagas minnet, fantasiens fordom så lifliga och angenäma bilder förvissna till torra skelett, och skenet från förståndets fackla mattas mer och mer. Alla intryck från den verld man genomvandrat utplånas efter hand, alla intressen för lifvet i verlden och rörelsen där inom afsvalna; och trött af vandringen höres den åldrige klaga, att tiden icke står stilla, att det gamla,, af honom bepröfvade icke får ega bestånd, icke duger mer. Tiden i sin snabba flykt går honom förbi, städse iklädande sig nya former och gestalter, hvilka för den åldrige blifva mer och mer främmande. Därför känner han sig ock själf så främmande i verlden, och hos honom uppstår en helt naturlig längtan att ju förr dess hällre få skiljas hädan och börja en annan tillvaro i en ny utvecklingsform, för hvilken flytt-

ning han ock efter bästa förmåga gör sina förberedelser.

Sådant är förloppet af människans tidslif: ett stigande uppåt, till dess hon hunnit höjdpunkten, sedan en regress eller ett nedåtgående, och slutligen en förflyttning ur den tillvaro, som begränsas af tidens och rummets skrankor. Detta gäller icke blott för den enskilda människan eller individen, utan för alt mänskligt lif här i verlden, således äfven för de högre och mera •omfattande mänskliga väsen, hvilka i och genom individerna såsom sina lägst stående förnuftiga organer uppträda och verka inom vår verld. Detta bekräftas af historien om redan förgångna folkslag, t. ex. greker och romare. Huru upparbetade sig icke dessa folk under seklernas lopp från en kaotisk början till en glänsande höjdpunkt, då de, hvartdera på sin tid och på sitt sätt, kunde sägas hafva utvecklat och förverkligat alla de bildningselement, som lågo i deras olika skaplynnen! Och sedan de någon tid, längre eller kortare, befunnit :sig på denna höjdpunkt och fått njuta frukterna af sitt utvecklingsarbete — huru började de icke småningom .angripas af slapphet och ålderdomssvaghet, till dess de, hvartdera i sin ordning, blefvo kufvade af ungdoms-friskare och kraftfullare nationer och slutligen utplånade från jorden! Så gick det dem, så har det gått, och så skall det alt framgent gå med andra folkslag, ty de måste alla, såsom lefvande här i verlden, lyda tidens och förgängelsens orubbliga lag. Likasom ingen i detta ögonblick kan säga, hvar i hela verlden man skulle kunna påträffa en grek eller romare af det äkta, antika slaget, så skall det ock komma en dag, då äfven vårt

folk skall vara spårlöst försvunnet från jorden och endast lefva häfdens, så att säga, döda lif. Ja, samma oundvikliga lag skall ock drabba hela mänskligheten, för så vidt hennes lif faller inom tidens skrankor.

En annan grundlag för all mänsklig utveckling är den, att det lägre utvecklingsstadiet icke försvinner genom öfvergången till ett högre, utan kvarstår jämte detta och fortfar att utgöra ett integrerande moment i det helas utvecklingslif. Så förlorar man ej den varma känslan eller den lifliga fantasien genom det reflekterande förståndets utbildning, ej den blinda driften eller det pockande begäret därigenom att man vunnit frihet i sitt viljande och självständighet i sitt handlande. Till och med de drifter och behof, hvilka människan har gemensamma med djuren, upphöra ej att tyrannisera henne, äfven sedan hon nått förnuftighetens höjdpunkt här i lifvet. Och likasom detta är förhållandet med individen, så företer ock ett helt folk i sitt tidslif olika utvecklingsstadier hos olika stånd, klasser, familjer och individer, alt ifrån de mest bildade och humaniserade ända till dem, hvilkas lif föga skiljer sig från det råa naturtillståndet. Enahanda är ock förhållandet med det mänskliga lifvet i dess största omfattning eller hela män-niskoslägtet. Det bör därför icke väcka vår förvåning, att människoslägtet, trots sitt mångtusenåriga utvecklingsarbete, dock ännu icke lyckats höja de särskilda folken och nationerna till samma höjdpunkt af kultur och civilisation. Ja, vi få ej ens föreställa oss, att detta någonsin i framtiden skall blifva händelsen; ty ett sådant antagande skulle uppenbarligen strida mot människosläg-tets natur af att vara ett organiskt helt, hvilket såsomETT OCH ANNAT OM »FRAMÅTSKRIDANDE» I I 5

sådant ej kan existera, så vida ej de däri ingående or-ganerna stå till hvarandra i förhållande af lägre och högre, så att lägre organer och ett lägsta städse finnas lika väl som högre och ett högsta.

De lagar för den mänskliga utvecklingen, hvilka vi här framstält, kunna pröfvas och beriktigas genom en tillämpning på kulturhistorien. En sådan tillämpning har det dock icke varit vår afsigt att här göra.. Vi hafva endast velat i största korthet angifva betydelsen af orden framåtskridande och utveckling samt undersöka deras förhållande till hvar andra.

C. J. D.

-^- En qvinnas kärlek och lif.

Af Adalbert von Ghamisso.

Öfversättning till Schumanns musik. 1.

en jag honom skådat, - annat alt försvann. För mitt öga ständigt står allenast han. Som i vakna drömmar sväfvar fram hans bild; strålar fram ur mörkret städse mera ljus och mild.

Allting blekt och färglöst jag omkring mig ser. Mina systrars lekar locka mig ej mer. I min kammar hällre gräte jag för sann! Sen jag honom skådat, annat alt försvann.

2.

Han den främste ibland alla, ack så vänlig, ack så god! Ljufva läppar, klara ögon, ädelt sinn' och manligt mod.

Som uppå det blåa fästet klar och härlig stjernan står, så ock han uppå min himmel klar och härlig fjärran går.

Vandra, vandra du din bana, sköna stjerna, i din höjd! Får jag ödmjukt dig betrakta, jag begär ej större fröjd.

Lyss ej på, hur från mitt hjerta för din lycka bönen smög. Ej den ringa du bör känna, stjerna strålande och hög!

Blott den skönaste af alla, blott den bästa hör dig till. Henne vill jag lycklig prisa, henne jag välsigna vill.

Jag vill fröjda mig — och gråta. Säll och salig är min lott, skulle än mitt hjerta brista, brista tyst och oförstådt!

9

3.

Det är omöjligt, otroligt! O nej, jag drömmer väl blott. Hur skulle väl han mig, arma, förunnat så lycklig en lott?

Mig tycks som hade han sagt mig: »Jag är för evigt din!» Mig tycks — men ännu jag drömmer Hur kunde han väl bli min?

O, låt i drömmen mig domna, så stilla mot honom böjd. Hur ljufligt att döden tömma i tårar af djupaste fröjd!

4.

Du ring uppå mitt finger,

du gyllene lilla rund,

jag trycker dig ömt mot mitt hjerta

och ömt mot min mund!

Till ända 1'e'n var gången min barndoms stilla sköna dröm; så öfvergifven jag fann mig på lifvets oändliga ström.

Du ring uppå mitt finger, * af dig har jag nu mig lärt att se med andra ögon, att hålla så mycket i lifvet kärt.

För honom nu vill jag lefva, vill vara alltid hans; till honom mig sluta och se mig förklarad uti hans glans.

B.

Hjelpen mig, systrar 1

Vänligt mig pryden,

gören den, som är lycklig, skön!

Skyndom att linda

kring om mitt änne

myrtens glänsande ranka grön!

När, i mitt hjerta nöjd och lycksalig, förr i den älskades arm jag låg, dagen, som grytt nu, hägrade ständigt för hans längtande, trånande håg.

Hjelpen mig, systrar,

hjelpen mig skingra

denna oro, som skygg jag bär,

att jag med klara

blickar må möta

honom, honom som jag har kär.

Kom; du min älskling!

Är du blott hos mig,

skänker, min sol, du ljus åt mig.

Låt mig i andakt,

ack, låt mig ödmjukt,

låt mig få böja mig djupt för dig!

Strön på hans bana

blomster, o systrar,

knoppande rosor för honom strön!

Underligt, systrar,

blandar sig vemod

nu i afskedets stund så skön.

6.

Hulde vän, förundrad på mig blickar du; kan ej rätt begripa att jag gråter nu. Men låt dessa perlors däfna sköna glans glädtigt klart få dallra i mitt ögas frans.

Hur mitt hjerta bäfvar, fast af lust det sprängs! Skygg är tanken; ordet inom läppen stängs.

Sätt dig vid min sida, mot mitt hjerta böjd; låt mig i ditt öra hviska all min fröjd.

Jag om ett och annat frågat har min mor, och den snälla, hon har sagt mig hvad hon tror. När hon allt begrundat, lät hon mig förstå, att en liten vagga vi få tänka på.

Ser du, deraf, deraf kom den tår som rann. Nu jag torkar bort den, ack du älskade, käre man! Dröj här vid mitt hjerta. Hur det klappar känn! Slut dig fast intill mig — Närmre, närmre än!

Här invid mitt läger ryms en liten bädd; den skall gömma hvad jag drömt mig glad och rädd. Komma skall den dag, som lif åt drömmen ger; då ur den din afbild ljuft emot mig ler.

7,

Här vid mitt hjerta, här vid mitt bröst, ack, du min sällhet, ack, du min tröst!

O kärlek, du ljufva, all lycka är du! Jag städse det känt, men aldrig som nu.

Ej tröt mig lycka någonsin; men nu är himmelsk sällhet min.

Blott den, som lagt med kärlek varm Ett eget barn intill sin barm,

ack, blott en moder djupet vet af kärlek och af salighet.

O, hur beklagar jag den man, som ej med henne fröjdas kan!

Ack du min lilla ängel skär, hur vackert du ler, hur klarögd du är!

Här vid mkt hjerta, här vid mitt bröst, ack, du min sällhet, ack, du min tröst!

8.

Nu första gången du mig ondt har gjort, ja, och hur svårt.

Du sofver dödens långa sömn, o man, du sofver hårdt.

Nu ändtligt i en tom och ödslig verld jag står allen'.

Jag älskat har, min dag är all, min färd är slutad re'n.

Nu står blott åter minnets bleka frid

till tröst beskärd. Der har jag dig, din svunna lycka blid, O du min verld.

V. E. Ö.

Några ord om qvinnans ställning.

jy/et är en ofta upprepad sats, att qvinnans ställning inom ett samhälle är en mätare på detta samhälles kultur. Erfarenheten visar också att så är förhållandet. Hos de på odlingens lägre trappsteg stående folken betraktas qvinnan alltid som träl, ja, som ett lastdjur. I samma mån, som kulturen mildrar sederna och förädlar tänkesättet, flyttas också qvinnan högre upp. Redan i den antika verlden intager hon steg för steg en högre plats. Medeltiden satte henne på visst sätt alldeles för högt upp. Först protestantismen har gjort några försök att anvisa henne den rätta platsen inom samhället. Hafva dessa försök hittils lyckats? Låtom oss litet närmare undersöka denna fråga.

Måhända äro få ord så illa anskrifna på en stor del håll som orden: »qvinnans emancipation». Hvad de beteckna anses i allmänhet tillhöra en nyare tid,, och man förbinder oftast dermed sådana namn och saker som Sofie Säger, amerikanska Bloomerkostymen, m. nu Nogare besedt är i fråga varande emancipationssträfvan dock icke alldeles så ny. Redan i forntiden uppträdde ju t. ex. amazonerna, hvilka icke allenast fordrade »likstäl-NÅGRA ORD OM QVINNANS STÄLLNING.

137

lighet» med männen, utan gingo ända derhän att slå dem ihjäl, för att alldeles blifva af med dem, en öfverdrift, hvartill nyare tidens emanciperade damer dock icke, till dato åtminstone, gjort sig skyldiga. I Norden hade vi fordom sköldmör, hvilka, om de också ej hyste ett så oblidkeligt hat till männen, som deras forn-asiatiska systrar, dock väl måste medgifvas hafva tagit steget fullt ut, i fråga om emancipationen. Hos judarne finna vi »domarinnor», af hvilka somliga förefalla lika sjelfständiga och kraftfulla som karlarne, och regerande drottningar har man ju haft ända från Semiramis tider till Viktorias. Paulus, som var en lärd och djupsinnig man, uttalade visserligen sitt: »qvinnan tige i församlingen», men detta yttrande bevisar blott att äfven då funnos fruntimmer som begärde »likställighet» och som ville vara med om att diskutera lifvets frågor. Äfven under medeltiden uppträdde en hel hop damer tämligen sjelfständigt, än såsom helgon, än såsom modiga borgfruar, och redan vid öfvergången till nyare tiden började många förvärfva ett namn såsom vittra eller konst-närinnor, hvilket förhållande sedan fortsattes och än i dag med framgång fortsättes. Konstens och vitterhetens område synes ej heller någon numera vilja stänga för qvinnan, ty der, heter det, behöfver icke hennes qvinlighet gå förlorad. Men i den der likställigheten innefattas så mycket annat, som, ifall qvinnan befattade sig dermed, skulle bringa rysliga följder. Härvid bör anmärkas, att den verksamhet, som nu finnes mycket passande för qvinnan, längre tillbaka i tiden betraktades med fullt ut lika mycket misstänksamhet och ogillande, som nu för tiden qvinnans fordran på medborgerliga rättig-NÅGRA ORD OM QVINNANS STÄLLNING. 138

heter. Vidare hafva åtskilliga yrken öfverflyttats från män till qvinnor och tvärt om, så att hvad som fordom als icke passade en qvinna, nu passar henne rätt väl, t. ex. den ädla konsten att raka och frisera, som förut uteslutande utfördes af män. Slutligen drifvas i olika länder samma yrken än af män och än af qvinnor. Man finner således, när alt kommer omkring, att emancipationen blott till namnet är en nyare uppfinning. Att •den i alla tider understundom råkat på afvägar, bestrides icke, men dessa missgrepp hafva endast så mycket tydligare visat, att något måste göras, och de skoia kanske i sin mån äfven bidraga till att man finner det rätta.

Redan har erkännandet att qvinnan såsom menniska är jämförlig med mannen gripit vidt och bredt omkring sig, och äfven frambragt åtskilliga resultat. Det är oemotsägligen ett stort svalg befäst emellan den tid, som betraktade qvinnan såsom mannens »förnämsta lösöre», och den då syster ärfver lika med broder. Det är en stor skilnad mellan den tid, då qvinnan tillsades att »tiga i församlingen», och den då hon opåtalt håller föredrag och är medarbetare i, stundom redaktör och utgifvare af tidskrifter ocli tidningar. Det är likaledes en betydlig skilnad på den tid, då hon ej tilläts handhafva sin egen förmögenhet och den, då hon som kassör för andras räkning mottager och ansvarar för hundrade tusentals kronor; mellan den tid, då hon ej vågade resa ensam på en ångbåt, icke, om än dignande af hunger och trötthet, hvila eller förtära något på ett kafé, icke, utan att anses oförsynt djerf, gå in på ett handelskontor för att göra en fråga — detta förnäm-NÅGRA ORD OM QVINNANS STÄLLNING.

139

ligast om hon var ung -— och den tid då hon som bokhållare, om än aldrig så ung och behaglig, sjelf sitter vid pulpeten på handelskontoret. Och alt detta utan minsta fara för värdighet och fina seder; ty ingen kan väl påstå, att qvinnor nu för tiden äro mera utsatta för förolämpningar än fordom. Tvärtom tyckes aktningen för qvinnan nu vida mera än fordom bero på henne sjelf, hennes sätt att uppträda. Äfven i statens embets-verk, exempelvis posten och telegrafen, har qvinnan fatt inträde, låt vara blott till underordnade platser. Det är vackert så till en början. Numera torde heller ingen offentligt yrka, att qvinnans enda »bestämmelse» är att sköta mannens hushåll.

Jag vågar uttala ordet: En tänkande qvinna kan icke känna sig lycklig och fri, förr än hon inför lagen och inom samhället står oberoende af mannen. Hvarföre skulle hon icke också göra det? Qvinnan är ju i själsgåfvor i allmänhet icke underlägsen mannen. Det har väl ej kunnat undgå någon att det gifves tusentals män som hafva mycket sämre själsförmögenheter än tusentals qvinnor. Likväl utöfva de utan hinder deraf samma fri- och rättigheter som de allra ypperst begåfvade män. Den omständigheten att qvinnorna ej kunna sköta åtskilliga af mannens göromål och embeten, — vid landtmannaarbeten kommer dock ofta nog »karl-göra» på qvinnornas lott — bör väl icke — äfven bland män finnas ju de som ej äro i stånd att sköta alla karlembeten och göromål -— kunna beröfva henne, som sköter sina göromål, hvilka nog äro lika vigtiga som att gjuta kanoner, hugga på sabel, köra in hästar och tala dålig latin, rättigheten att anses som sjelfständig140

medborgarinna. Eller skulle qvinnans »känsliga väsende» icke kunna existera utan det »skydd» man så välvilligt erbjuder detsamma? Ack, jag har ofta sett männen behandla qvinnan, som om hon ej hade några känslor alls, uppträda i hemmet hårda, hånande, brutala, ja, trampa under fötterne hela den ofta omtalade känsligheten, och detta har kommit mig att något misstänka fördelarne af »skyddet». Eller skulle den qvinnan egna tillbakadragenhet, som man oriktigt kallar qvinlighet, rätteligen böra hindra henne från att fylla sådana kall, för hvilka hon eljest kunde passa? Huruvida sjelfva denna tillbakadragenhet är något obetingadt godt, torde kunna sättas i fråga. Jag vet icke hvarföre just qvinnan skall vara så ofantligt tillbakadragen, när det gäller att arbeta, att uträtta något för sitt eget, för samhällets, för mensklighetens väl! Att i fråga om egna förtjenster vara tillbakadragen anstår väl både man och qvinna; men att den, som kan uträtta någonting godt och nyttigt, bör underlåta detta af »tillbakadragenhet», torde vara en illa grundad fordran. Eller skulle qvinnan vara ur stånd att inhemta ungefär samma lärdom som männen? Att det tils vidare finnes ett mindre antal vetenskapligt bildade qvinnor och att jämförelsevis få bland dem unnats att på ett mera ingripande sätt deltaga i de stora arbeten, som föra folken framåt, torde bero just på den tillbakadragenhet, som man finner så vacker, men hvilken för öfrigt döljer mången verksam och nyttig lefnad. En ståtlig kapten på ett af våra största ångskepp sade mig för icke länge sedan att han, kaptenen, läst navigation för ett fruntimmer, som, i detta ämne mycket hemmastadd och lika outtröttlig som oöfverträfflig såsom

lärarinna, förberedt och ännu förbereder ett stort antal /

unge män till kaptensexamen. Han upplyste mig vidare att »qvinligheten» på intet vis här saknades, enär hon, med all sin matematik, dock skötte sitt hus, sydde sina klädningar sjelf, och var så anspråkslös, som någon kunde önska. Att man oaktadt dylika exempel ännu ofta upprepar den utnötta invändningen, att en qvinna icke »förstår» alt det der, som männen förstå så utmärkt, är ju fullkomligt obilligt. Uppfostra qvinnan blott så, att hon får lära sig bruka sitt förstånd, och det skall nog snart visa sig, huruvida icke också hon skall kunna »förstå» alla dessa märkvärdiga saker, dem männen, oaktadt alt sitt förstånd, rätt ofta icke obetydligt inveckla.

Jag vill emellertid på det allvarligaste anhålla, att man icke må anse denna uppsats såsom ett uttryck af den meningen, att qvinnans oberoende förnämligast skulle bestå i friheten att efterapa männens olater och odygder, i oberoendet af alla de pligter, som åligga qvinnan såsom qvinna. Tvärt om, hvad vi önska, det är att qvinligheten, hvarmed vi förstå hvarken tillgjordhet eller tillbakadragenhet, utan frimodig oskuld, anspråkslös verksamhet, nyttigt användande af alla de gåfvor som fallit på qvinnans lott — må komma till sin fulla rätt, må blifva erkänd, icke som ett underord-nadt godt, utan såsom jämngod med manligheten; att qvinnan och mannen må inom samhället stå som fullt likställiga personligheter, blott med den skilnad att den ena är qvinna och den andre är

man, hvilken skilnad de i sitt enskilda lif ega full frihet att vidare utprägla, men hvilken i rättsligt och medborgerligt afseende börNÅGRA ORD OM QVINNANS STÄLLNING. 142

lika litet kunna medföra någon olikhet, som bland männen den skilnad att den ene är rik och den andre fattig, den ene inskränkt, den andre qvick o. s. v. Till detta mål synas ock de mått och steg, som på senare tider tagits, allesamman leda. Hvad är väl t. ex. den . lika arfsrätten annat än ett steg mot den rättsliga likställigheten; likaså myndighets medgifvande, giftomans» obehöflighet, rättighet för qvinnor att aflägga vissa examina o. s. v. Men om man blott ville taga steget fullt ut och aldrig hvarken tänka eller tala om någon medborgerlig eller rättslig skilnad mellan qvinna och man, så behöfdes alldeles inga särskilda förordningar, intet särskildt skydd för den der qvinliga känsligheten. Hvarje samhällsmedlem, vare sig qvinna eller man, vore då »rätt och slätt menniska.»

Detta är hvad i våra dagar tänkande och — jag vågar försäkra det — mycket qvinliga qvinnor önska och fordra, hvarmed naturligtvis alls icke är sagdt, att qvinnan företrädesvis skall blifva student, telegrafist, statsman, prest, borgare, professor m. m., utan blott att hon skall hafva frihet och rättighet att blifva hvad hon vill och duger till, utan hinder af att hon är qvinna, likasom hvarje karl är oförhindrad att blifva hvad han vill — till och med koksa och barnpiga, om han duger dertill. Allra minst är dermed sagdt, att en qvinna skall uppträda som en sjelfsvåldig pojke, eller på något sätt karlavulet. Det behöfs alldeles icke. Jag känner qvinnor, som äro i verkligheten, om ock ej rättsligen, alldeles »likställiga» med sina män, och som äfven den mest inbitne motståndare till qvinnans frigörelse ej skulle kunna finna på något ofördelaktigtNÅGRA ORD OM QVINNANS STÄLLNING. 143

sätt skilja sig från sina medsystrar. Å andra sidan medgifves villigt, att andra finnas som göra sig både löjliga och obehagliga genom sina afvita emancipations-sträfvanden; men de äro ej häller att uppställa som mönster. Både af grundsats och erfarenhet förfäktar jag den satsen, att en qvinna aldrig är bättre på sin plats, aldrig lyckligare, än som maka och moder i ett godt hem. Men icke alla hem äro goda, och icke alla qvinnor få ett eget hem. Dessutom finnes det många, qvinnor, som, gifta i unga år, sedan de uppfostrat sina barn, med ännu rika krafter, mognad erfarenhet och oförsvagad arbetslust kunde blifva för samhället lika nyttiga, som förut för familjen. På det bestämdaste förnekar jag att hemmets lif är qvinnans enda bestämmelse, så länge det finnes millioner qvinnor, som aldrig blifva i tillfälle att egna sig åt denna bestämmelse. Det är i synnerhet de som bedja om rättigheten att få vara menniskor, att icke behöfva betraktas som ett under-ordnadt slägte, som är till, icke för egen skull, utan för — ja, för hvad? Men äfven för den qvinna, som fått lyckan att fylla bestämmelsen som maka och moder, äfven för henne blir arbetet lättare, lifvet vida ljusare, då hon vid makens eller sonens sida står som en jämnlike, icke som ett bihang utan eget värde, utan annat värde än det som man behagar gifva henne. Har då icke qvinnans odödliga själ alldeles samma värde som mannens, eller beskäres i Guds rike, i evigheten någon särskild, högre salighetslott åt mannen framför qvinnan? Af både motståndare och försvarare framhålles känslan såsom qvinnans starkaste sida. Hvarför, under dessa omständigheter, hennes ställning i detta.144

lifvet skall göras så underordnad, så sårande för hennes känsla som möjligt, hvaiför hon, blott emedan hon är qvinna, skall hänvisas till det minst aflönade arbetet, ställas på den lägsta platsen, hafva att kämpa med otaliga svårigheter, der vägen på alt möjligt sätt jämnas för mannens stolthet och framgång, det är ändock svårt att förstå, och troligtvis också svårt att försvara!

Men äfven för mannen sjelf tyckes det vara af icke liten vigt, att i sin hustru ega en förtrogen vän, som kan förstå hans kallelse, hans uppgift, hans affärer, intressera sig för hans arbete och utbyta tankar med honom. Men härför är det nödigt att hustrun har sin egen mening äfven om andra saker än matordningen vid kalas eller barnens kläder eller möblerna i väninnans praktvåning. Detta är emellertid omöjligt, så länge man om qvinnan predikar, »att folk och land styras henne förutan», så länge det icke »passar» att i vigtiga fall en qvinna uttalar en bestämd mening och försvarar den mot män, som »förstå» så oändligt mycket mera, eller så länge en qvinna får dölja sin okunnighet bakom skölden af att »det gör så litet till hvad hon tänker».

De åsigter, som modren uttalar, de inflytelser, som utgå från den ställning hon intager, kunna slutligen inverka icke så litet på sonens karakter och framtid. Men hvilket slags värde skall han tillägga de förre, hvilken

/värdighet de senare, då han ser modrens underordnade ställning, som icke tillåter henne ens att råda öfver sin egen förmögenhet — hvilket dock numera är ogifta qvinnor medgifvet — icke ens att deltaga i valen till

kommunens och statens representanter, som dock ega att besluta, handla och stifta lagar äfven för hennes räkning! Såväl qvinnans som mannens, makens och sonens sanna intresse kräfver rättslig och medborgerlig likställighet mellan qvinna och man.

Mycket kunde här ännu vara att tillägga och dock torde kanske mången tycka att för mycket redan är sagdt. Jag har emellertid icke tvekat att oförbehållsamt uttala mina tankar i en lifsfråga, om hvilken jag hyser den lifliga öfvertygelsen att den aldrig kan falla.

Mathilda Langlet.

io Till min son.

äx upp, min telning, du, väx stor och stark,

Skjut friska rötter uti hemmets mark

Och mogna stilla under solens öga,

Tils tanken knyter frukt i sommarstund

Och foglar sjunga uti kronans rund

Och stammen sträfvar fritt mot himlen höga!

Du ler, mitt barn, i yster fröjd; ja, le, Med klara, friska ögon kring dig se, Till dig ej tidens mulna visdom tränger; För dig, hvars bröst ej än af bäfvan skalf, Ett grafhvalf är ej, men ett tempelhvalf Det stjernefäste, som der ofvan svänger.

Väx upp till man med vilja fast som jern, Din faders stolthet och din moders värn! Gå lugn till lifvets värf, mot dödens fasor! För rätt och frihet höj ditt blanka svärd, Men sänk det aldrig till en hyllningsgärd För en despot i purpur eller trasor!

Och är du född att varda tidens arm, Och skall der växa ur din späda barm En bragd, som blixtar genom sekler sänder, Så bär med ödmjuk håg din äras krans! Hvem blir ej hjelte, om vid stridens glans En verld står hänryckt upp och klappar händer ?

Men det är manligt, storsint hjeltemod Att offra nöjd sitt röda hjerteblod I lifvets hvardagssläp, det tysta, ringa, Der inga lagrar vänta segrarns hår Och intet jubel brusar i hans spår, Men ädla skördar fram ur torfvan springa.

Och göms din gerning i en okänd vrå, Så fyll din pligt med lust och fröjd ändå, Fast ej millioner menskoögon se det; Der Gud Allsvåldig sjelf för hären fram, Der är för stoftets son det ingen skam Att stå som simpel krigare i ledet.

Väx upp, min telning, väx i Herrens hägn, Af himlens solsken närd och himlens regn! För dig föräldrahjertan trofast bedja. Och när af leken allvar varda kan, Stig fram fullrustad då, en ädel man, Och tag din plats i mensklighetens kedja!

Fjalar.

—--°<4P°-- Den offentliga undervisningen.

ppmanad att lemna bidrag till denna samling, med frihet att välja ämne, äfven af allvarligare beskaffenhet, har förf. ej bättre trott sig kunna gå den så-j lunda uttalade önskan till mötes, än genom en uppsats angående det ämne, som öfverskriften utvisar, och hvilket mera än många andra torde vara egnadt att väcka deltagande hos en

större läsarekrets.

Imellertid kan härstädes tydligen icke blifva fråga om annat än ett utkast. En vidlyftigare behandling af den vigtiga frågan förhindras så väl af det begränsade utrymmet, som af en kanhända icke obehöflig hänsyn till läsarens tålamod. Måhända skall dock en eller annan ny synpunkt i afseende på dess bedömande kunna anföras.

Med offentlig undervisning bör till en början förstås den, som, till skilnad från den enskilda, bekostas af allmänna medel, statens eller kommunens. Då den enskilda undervisningen kan omfatta hvilka ämnen som hälst, i hvilken inskränkning eller utsträckning som hälst, bör den allmänna undervisningen blott omfatta sådana ämnen, som efter noggrant öfvervägande kunna anses tillhöra den allmänna bildning, som för alla

klasser och lefnadsbanor är behöflig. Ju större de anslag äro, som lemnas till den offentliga undervisningen, och ju större det inflytande i följd deraf är, som staten erhåller på undervisningen, desto vigtigare blir det att omsorgsfullt fastställa, hvad till offentlig undervisning hörer, hvad som bör utgallras eller tilläggas. Ty derpå beror, kanhända mera än på något annat, nationens framtid, dess utveckling till ett bättre, dess väl eller ve.

För att gifva ämnet nödig begränsning torde äfven vara behöfligt att göra någon skilnad mellan uppfostran och undervisning. Den förra afser kroppens och själens utveckling i hela dess omfattning, den senare blott det kunskapsmått, som bör meddelas.

Må imellertid några ord om den förra nämnas.

Blott i en stark kropp bor en stark själ. Denna sats är numera så allmänt erkänd i teorien, om äfven ej i praktiken, att den ej behöfver bevisas. Låt ungdomen till èn början leka. Men gif den äfven tid att leka mycket och i fria luften. Underhjelp och biträd vidare naturen med gymnastik och, öfveralt der tillfälle erbjudes, med simning. Fullända det hela för den manliga ungdomen med de militära 'öfningar, som i denna ålder kunna meddelas, och hvilka lika mycket böra utgöra en ständig erinran om fäderneslandets försvar såsom medborgarnes förnämsta pligt, som en förberedelse dertill, hvilken i ej ringa mån kan underlätta och förkorta den egentliga krigsbildningen.

Jämte kroppens utbildning fortgår själens: hjertats utveckling till godhet, förståndets till tankeskärpa, och karaktarens till fasthet. Här inträder hemmets inflytande, föräldrars, slägtingars eller målsmäns goda

exempel i lära och lefverne, såsom i främsta rummet inverkande och måttgifvande; dernäst lärares framställningar, erinringar och maningar, dock ej kältande och surmulna, utan vänliga och öfverseende, om äfven bestämda och afgörande.

Mer än något annat kan till själens sunda utveckling bidraga en god och ändamålsenlig religionsundervisning. Förf. vill härstädes likväl icke närmare inlåta sig i den vigtiga frågan, huru en dylik undervisning bör vara beskaffad. För sin del anser han, att de allmänna skolorna böra vara konfessionslosa, åtminstone så till vida, att från dem all dogmatisk religionsundervisning uteslutes, för att öfverlemnas åt särskilda religionsskolor i de olika religionssamfund, föräldrarne och barnen tillhöra. Såsom öfvergångsskede kan han imellertid tänka sig, att äfven i de allmänna skolorna religionsundervisning meddelas, dock alltid med begränsad tid och af presterskapet (icke skollärarne), samt med rättighet för lärjunge, som tillhör främmande religionssamfund, att begagna sig af dess religionsundervisning.

Öfverhufvud torde den religiösa känslan under barndomen i hemmet blott böra väckas och lifvas, i skolan underhållas genom enkel bön och sång, samt först i en mera framskriden ålder hos lärjungen till sin dogmatiska del utbildas och fulländas af presterskapet i det religionssamfund, lärjungen på en eller annan grund tillhörer.

Alt detta, som i trängre mening skulle kallas uppfostran, tillhör likväl i mer eller mindre mån hemmet och det enskilda lifvet. Men hvad vi här i främsta

rummet velat sysselsätta oss med är den offentliga undervisningen.

Hvad skall den innefatta? Vanligtvis lyder svaret på denna fråga: allmän medborgerlig bildning. Men så enstämmigt detta svar än må lyda från de flestas läppar, så olika äro likväl meningarna om hvad med en dylik bildning bör förstås. Utan att ens aflägset vilja försöka en granskning eller klassificering af alt som i afseende härå yttrats, må det tillåtas förf. antyda, hvad han för sin del anser böra inbegripas i denna bildning, som skall göra barnet, så väl gossen som flickan, till en fri, sjelfständig och nyttig medlem af samhället.

Hufvudvilkoret för sistnämnda måls uppnående är att menniskan i ungdomen erhåller kunskaper, vetande. Derförutan skall hon aldrig kunna skilja det onda från det goda, det rätta från det orätta, det sanna från det osanna, det förnuftiga från det oförnuftiga. Men nu är just frågan: Hvilka äro de kunskaper, som för detta ändamål äro behöfligast och som derföre böra utgöra den för alla lika, allmänna och medborgerliga bildningen?

Här måste förf. först tillåtas inskjuta tvänne betraktelser.

Den ena är, att den medborgerliga skolbildningen, enligt hans åsigt, i allmänhet bör afslutas tidigare, än för närvarande åtminstone är fallet med undervisningen i elementarskolorna. Redan vid 15 à 16 års ålder, således efter första nattvardsgången, bör lärjungen kunna komma ut i verlden för att i god tid egna sig åt det yrke, han vill välja, och åt den särskilda utbildningen152

inom detsamma, samt ej för sent blifva i tillfälle att förtjena sitt lifsuppehälle. Sådant lärer förhållandet vara i Nordamerika; och om än icke alla sedvanor derstädes kunna rekommenderas till efterföljd, så synes åtminstone denna vara af den beskaffenhet, att dess åtföljande med lifligt bifall skulle hälsas af alla fäder, liksom derigenom ynglingens eller flickans sjelfkänsla och k ar aktersfasthet tidigare stärktes och stålsattes.

Men härigenom inskränkes undervisningstiden från io à 12 år, som nu vanligtvis, åtminstone för de bemedlade klassernas barn, påräknas, till 7 à 8 år. Och detta blir ännu mera fallet genom en annan fordran, som förf. anser sig böra uppställa, nämligen att en viss tid äfven anslås åt kropps- eller handarbetet.

Denna fordran har på senare tiden med alt större eftertryck gjort sig gällande. Och om förf. på det lifligaste ansluter sig till densamma, sker det icke allenast på det att stillasittandets och mångläsningens förderfliga följder måtte motarbetas — icke allenast på det den uppväxande ungdomen måtte erhålla en viss fyndighet, som den nu ofta saknar — och icke allenast för att det så mycket öfverklagade föraktet för kroppsligt arbete må upphöra och derigenom öfverproduktionen å det andliga området minskas samt nya krafter tillflyta de praktiska yrkena — utan äfven och kanhända främst på det att lärjungen må till sitt förfogande erhålla ett medel till sitt lifs uppehälle, om andra planer och beräkningar skulle slå fel samt nöden stå för dörren. I fråga varande fordran har för öfrigt från detta århundrades början varit tillämpad vid den förut så berömda uppfostringsanstalten i Christiansfeld (i norra

Slesvig), och förf. har alltid hört de praktiska följderna af densamma högeligen lofordas.

Huru denna undervisning i kropps- och handarbete bor ordnas i detalj, är äfven ett ämne, som i denna uppsats måste förbigås. Förf. föreställer sig dock att den bör vara olika för olika klasser och kön. På landet, der jordbruksnäringen med dertill hörande grenar är öfvervägande, torde undervisning i hemslöjd och åkerbrukets första grunder i främsta rummet böra ifrågakomma. I städerna synas deremot handtverk böra erhålla företräde. Och för qvinliga lärjungar ligger det nära att sysselsättas med sömnad, stickning och hushållsbestyr, i hemmet eller skolan.

Då den egentliga undervisningstiden genom båda dessa begränsningar blifvit betydligt inskränkt, nödgas man naturligtvis till sträng utgallring af de mindre nödvändiga läroämnena och till noggrant urval i afseende på de bibehållna.

Först ifrågakomme naturligtvis innanläsning, skrifning och grunderna till räkning, hvilka ämnen likvisst mera torde kunna anses såsom medel till bildning och meddelande, än i sig sjelfva medförande någon bildning. Men

derefter komma vi till den egentliga kärnpunkten af denna uppsats, till frågan: hvilken bör måttstocken vara vid utgallringen bland de många ämnen, hvilka sins emellan trängas med lika anspråk på att tillhöra den allmänna bildningen?

Härpå svaras: menniskan är dels verldsborgare, dels siatsb or gare i det samhälle, der hon blifvit född* Hon bör således i främsta rummet lära känna den verld, i hvilken hon lefver, dernäst det samhälle, i hvilket hon

skall verka. Detta är för henne det allmänna och väsentliga, som hon i barndomen bör lära; det öfriga måste öfverlemnas åt ungdomen, till den teoretiska och praktiska specialbildning, som hon för utöfvande af sitt yrke behöfver.

Såsom verldsmedborgare måste menniskan främst lara känna verldsaltets beskaffenhet, dess utsträckning i rymden genom populär astronomi; vidare dess utveckling i tiden, och särdeles jordklotets, genom populär geologi. I afseende på dessa läroämnen kan naturligtvis icke komma i fråga annat än kortare, lättfattliga afhandlingar, som blott angifva de storartade resultaten, utan att angifva sättet huru de blifvit vunna. Sådant må förbehållas de högre bildningsskolorna.

Ingenting torde i öfrigt vara mera egnadt att sätta inbillningskraften i rörelse och derigenom lifligt tilltala barnasinnet, än dessa båda vetenskaper. Och ingenting torde äfven vara lämpligare att ingifva den uppriktiga känsla för Skaparens omätliga storhet och makt samt af egen ringhet, som är första vilkoret för gudsfruktan och religiös ödmjukhet. Tusende gånger mera än en andefattig och obegriplig dogmatik skall sådan lärdom bidraga till väckandet af ett sant religiöst lif.

Dernäst kommer kännedomen om jordklotets när-v ar ande tillstånd, jordens fysik, jämte mineralogi, botanik och zoologi, samt den kemi, som för uppfattning deraf kan vara nödvändig — alt likvisst i stora och allmänna drag samt med begagnande af åskådningsundervisningen öfveralt, der den möjligtvis kan användas.

Till den naturvetenskapliga delen af den allmänna bildningen må såsom en särdeles vigtig beståndsdel äf-

ven räknas kännedomen om menniskans egen kropp, anatomien jämte de enklaste grunderna af hälsoläran. Mera än de mest långvariga moraliska föreläsningar torde •en redan i barndomen meddelad kunskap om de stora faror för framtiden, för hvilka menniskan utsätter sig genom försummande af kroppens vård eller lidelsernas osedliga tillfredsställande, verka till återhållsamhetens iakttagande, och mer än något annat torde ett dylikt vetande bidraga till framtida lycka och välbefinnande. Här yppas ett nytt och vidsträckt fält för de lärare, som vilja och kunna motarbeta sådane laster, som äro de vanligaste hos ungdomen, hvilken ännu med obruten kraft och öfversvallande njutningslystnad på orätta vägar söker lifvets lycka, men i stället till mannaåldern medför en bruten helsa och ånger öfver tidigare förvillelser.

Till den verldsborgerliga bildningen torde vidare kunna räknas grunderna för den i inskränktare mening •s. k. fysiska och allmänna politiska geografien jemte £tnografien, dock blott i allmänna drag och med undvikande af den alldeles onödiga och minnet överansträngande massa namn och siffror, som nu så ofta förekommer och väcker barnens leda, samt ingifver afsmak för läroämnen, som annars säkerligen med största intresse skulle omfattas.

Det sista ämnet i denna serie är kännedomen om menniskoslägtets titveckling från dess äldsta ofullkomliga barndomstillstånd till den högre ståndpunkt det för närvarande innehafver, eller såsom ämnet vanligtvis kallas allmänna historien. För att motsvara nutidens fordringar bör densamma likväl innehålla vida mera af den egentliga kulturhistorien, den materiela och den

intellektuela utvecklingens fortgång, än af dess skal och omhölje, konungarnes, krigens och de yttre revolutionernas historia, hvilken nu erhållit brorslotten och hvars åtföljande tross af en oerhörd mängd namn och

årtal likaledes är egnad att väcka ungdomens afsmak för ett ämne, som, rätt tillämpad t, sannolikt skulle räknas bland de mest underhållande. Derjämte torde af äldre tiders historia blott så mycket i korthet böra. genomgås, som för sammanhanget är behöfligt, men noggrannheten ökas, ju mera man närmar sig nutidenr och samtidens i främsta rummet omhuldas — alt i motsats till hittils varande system.

Vid sidan af undervisningen i den medborgerliga bildningen borde nu äfven undervisningen i den stats-borgerliga, eller i trängre mening medborgerliga, fortgå.

Der hafva vi först kännedomen om vårt samhällen nuvarande tillstånd eller hvad man kallat svensk geografi. I afseende på densamma må äfven den anmärkningen göras, att all onödig barlast af namn och siffror undvikes. Men derjämte må tilläggas, att deri. mera än hittils bör erhålla karaktären af statistikr dels historisk och dels jämförande med andra länders; ty utan denna riktning blir äfven statistiken om möjligt ett ännu mera tort och ofruktbärande studium, än den nuvarande geografien, då den deremot, rätt uppfattad, utgör förkunskapen till politiken och meddelar de nyttigaste uppgifter för det praktiska lifvet.

Dernäst kommer kännedomen om vårt samhälles utveckling eller sve7iska historien. Äfven i afseende på den måste samma fordran uppställas, som förut rörande den allmänna historien, nemligen att den befrias

från öfverflödiga namn och årtal, att den mera än hittils sysselsätter sig med den materiela och intellektuela samt den sociala och politiska utvecklingen, att den mera afser institutionernas än personernas historia, äfvensom att den behandlar de närmaste tiderna med större noggrannhet än de fjärmare. För oss måste det ju vara vigtigare att känna de händelser, som närmast föregått och föranledt de förhållanden, i hvilka vi sjelfva skola lefva oeh verka, än den grå forntidens dunkla häfder.

Till den medborgerliga bildningen måste vidare räknas en serie ämnen, som hittils tyvärr icke als förefunnits i skolundervisningen, nemligen dels svensk statskunskap, innefattande en allmän kännedom af grundlagen, kommunallagarne och af grunderna för förvaltningen, beskattningen och nationalekonomien — dels svensk lagkunskap eller det väsentliga af civil-och strafflagen samt den ekonomiska och kyrkolagstift-tiingen. Huru vigtigt måste det icke vara för medborgaren att känna det samhälles inrättningar, i hvilket han skall framlefva sitt lif, äfvensom de rättigheter och skyldigheter han i detsamma eger, så vida han icke i all sin tid skall blifva ett viljelöst redskap i de stats-tjenares händer, hvilka hittils nästan uteslutande varit i besittning af detta vetande! Och huru angeläget för honom att hafva någon kunskap om de lagar, för hvilkas öfverträdande han kan straffas och hvilkas bestämmelser i så många hänseenden ingripa i hans sysselsättningar! Huru många hafva ej för hela lifvet blifvit olyckliga, emedan de ej haft ringaste kännedom om dylika ämnen! Och om dylik undervisning ej meddelas

i den tidigare ungdomen, när skall den sedermera, då yrkesbildningen tager all tid i anspråk, försiggå?

I sammanhang med dessa ämnen torde äfven den fordran böra uppställas, att till den medborgerliga bildningen räknas någon kännedom om affärsväsendet, om räkenskapsföring samt värdepappers namn och värde o. s. v. Mången ung mans ekonomi, som nu af ren okunnighet förstöres, skulle derigenom kunna räddas. Och sedan qvinna nu vid en viss ålder kan blifva myndig och sin egen giftoman samt under vissa förhållanden äfven sedermera råda öfver sin egendom, bör ej heller hon sakna kunskap i dylika ämnen.

Såsom en hufvudsaklig beståndsdel af den medborgerliga bildningen måste äfven anses förmågan att behandla modersmålet, icke allenast i skrift, hvarpå uppmärksamheten redan blifvit riktad, utan äfven i tal, en sak i hvilken vi ännu stå mycket efter andra nationer,, och hvilken brist påtrycker hela vårt offentliga lif en så trög och tung prägel. För att uppöfva rösten och formsinnet bör hög innanläsning af svensk prosa och poesi, samt derefter täta talöfningar förekomma. Tvifvelaktigt kan derimot vara, huruvida litteraturhistorien, i det omfång som den nu läses, bör ingå i den medborgerliga undervisningen, då så många andra vigtigare ämnen ännu saknas i densamma.

Öfverhufvud torde ej den offentliga undervisningen böra bidraga till befrämjandet af den öfverdrifna esteti-

sering, på bekostnad af mera praktiskt vetande, som med rätta börjat anses såsom ett bland vår tids och vårt lands lyten. Skönheten i formen är visserligen bra, der den kan åstadkommas, men den får icke göra

sig gällande framför verklig kunskap. Detta hindrar imellertid icke, att förf. anser de första grunderna till de skona konsterna såsom vigtiga beståndsdelar af den medborgerliga bildningen samt derföre, till uppväckande af det slumrande skönhetssinnet och själens förberedande till förädlande njutningar, önskar att i den offentliga undervisningen måtte ingå elementen till musiken, äfvensom teckning, såsom första steget till proportionssinnets utveckling och till uppfattning af de bildande konsterna, hvartill äfven, mera än hittils, flitig åskådning af taflor, bilder och byggnader bör fogas.

Och härmed slut.

Ordningen, i hvilken ämnena här efter sitt inre sammanhang blifvit uppstälda, gör naturligtvis icke anspråk på att vara absolut pedagogisk.

I vårt förslag torde äfven några jämkningar i afseende på den qvinliga bildningen kunna ifrågasättas. För sin del tror förf. likväl att dessa jämkningar kanhända mera böra afse förkortade kurser i somliga ämnen, än några ämnens fullständiga uteslutande. Att den rent menskliga eller verldsborgerliga bildningen bör vara densamma för qvinnan, som för mannen, torde knappast kunna bestridas. Någon skilnad kan likväl tänkas i afseende på den statsborgerliga. Ty qvinnan kan likväl näppeligen tänkas komma att deltaga i det offentliga lifvet i så vidsträckt mån, som mannen, äfven om hon, såsom från flere håll påyrkas, skulle erhålla valrätt.

Men det finnes ett annat och kraftigare skäl, hvarföre hon bör ega någon insigt i statsborgerliga och ekonomiska ämnen. Och detta är hennes egenskap af sällskaparinna åt mannen och deltagarinna i hans be-

kymmer. Huru många äktenskap hafva icke blifvit olyckliga, huru mycken blomstrande familjelycka slutligen förtvinat, emedan qvinnan icke kunnat förstå och fatta mannens vigtigaste intressen och sträfvanden, utan blott varit en stum åskådarinna af hans tankar, strider, ansträngningar och bekymmer, ett slags bättre hushållerska, som aldrig kunnat uppnå höjden af en deltagande väninna! Och af samma orsak, huru tomt och ande-fattigt blir ej vårt umgängeslif, vår konversation, sedan de estetiska ämnenas trånga krets vederbörligen blifvit flerfaldiga gånger genomlupen och ingenting annat än halmen återstår att tröska på! Månne ej de allvarsamma faror, som hota vårt sällskapslif, som skilja mannen från qvinnan, hänvisa den förre till spelbordet och den senare till sqvallret kring salongsbordet, der icke, for ungdomen åtminstone, dansen träder imellan såsom ett försonande, om äfven ej särdeles bildande element — månne ej dessa faror hafva sin orsak just i mannens och qvinnans skiljaktiga skolbildning och deraf följande olika intressen?

Således, må äfven qvinnan erhålla sin, om äfven begränsade andel i den statsborgerliga bildningen, liksom i den ekonomiska.

Men, skall man säga, alt detta må vara mycket bra, men är det verkligen er mening att från den allmänna undervisningen utmönstra hela språkbildningen, de gamla och nya språken, samt den matematiska bildningen o. s. v. Ja ovilkorligen, såvida utan öfveransträngning tid skall erhållas för de redan anförda ämnena, hvilka förf. anser oundgängliga, och som det oaktadt kunna påräkna vederbörli gt utrymme blott genom användande af korta

och populära kurser samt med tillhjelp af mycken åskådningsundervisning. De moderna sp}'åken kunna blott betraktas såsom medel till bildningens utvidgande, och hvad de gamla beträffar, så höra de icke als till den medborgerliga bildningen. Skulle tiden det möjligen medgifva, hvilket dock är föga sannolikt, då må gerna enligt valfrihet ett modernt språk tillfogas. Men för öfrigt böra språken hänvisas till yrkenas och den fortsatta bildningens specialgrenar.

Sammalunda måste de matematiska ämnena hänvisas till de specialgrenar, för hvilka de anses nödvändiga. Lika litet som latinet numera anses såsom grundvalen för bildningen, lika litet kan matematikens nödvändighet såsom tankeöfning medgifvas. Den pedagogiska erfarenheten torde tillräckligt utvisa, att de som af naturen hafva fallenhet för logiskt tänkande ej behöfva denna själsgymnastik, under det de som ej hafva nämnda fallenhet aldrig genom matematiken kunna tillvinna sig densamma.

Sedan lärjungen sålunda vid 15 eller 16 årsålder inhemtat de första grunderna till allmän bildning i ett afslutadt planmessigt helt, är han väpnad att utgå i det villande haf, som kallas samhället, med en icke obetydlig kännedom af dess beskaffenhet och med medel att möta defaror, som kunna hota honom. Alt efter råd och lägenhet kan han sedermera genast ingå i det yrke han valt, eller också i de special- och yrkesskolor som förefinnas, eller också fortsätta sin allmänna bildning i dertill särskildt inrättade läroverk. Till dessa skolor och läroverk hänskjutas nu icke allenast utvidgade kurser i naturvetenskaperne, historien, geografien, statistiken och162

statskunskapen m. m. dyl., utan äfven det språkliga vetandet, de matematiska ämnena, filosofien, fysiken, kemien, mekaniken o. s. v., alt i den riktning och till den utsträckning, som för de särskilda ändamålen och yrkena kan vara behöfligt.

Dylika läroverk, hvilka omfatta lärjungar af samma ålder, som de nuvarande elementarläroverkens högsta klasser, och hvilka ingalunda böra utesluta början till yrkenas praktiska tillämpning, kan man tänka sig i alla. de hufvudriktningar som innefattas i den nuvarande samhällsverksamheten, såsom dels skolor för högre allmänbildning, dels rena lärdomsskolor, dels embetsman-naskolor, juridiska läroverk, militärskolor, prestseminarier (föi de särskilda religionssamfunden), folkskolelärareseminarier, lärareinstitut, konstinstitut, jordbruks-, bergs-och skogsskolor, slöjdskolor och teknologiska läroverk, medicinska och farmacevtiska skolor, handels- och navigationsskolor m. fl., som dels redan finnas, dels kunna erhållas genom ombildning af de nuvarande elementarläroverkens högre afdelningar.

Den stora fördelen af detta system är, att alla 4 eller 5 år tidigare, än för närvarande, kunna inkomma på de valda lefnadsbanorna och undangöra sina teoretiska kurser, for att sedermera med oförminskad kraft tidigt i ungdomsåren kunna egna sig åt det egentliga yrket, som skall bereda dem lifsuppehället och en betryggad ekonomisk tillvaro, när arbetsförmågan börjar aftaga.

En följd af samma system är att den redan öfver-klagade, både öfveransträngande och dock i många hänseenden otillräckliga maturitetsexamen bortfaller, för att ersättas af yrkesexamina.DEN OFFENTLIGA UNDERVISNINGEN.

15 I

Och såsom kronan på verket kommer slutligen universitetsbildningen att framstå, när den ej mera behöfver uppblandas med åtskilliga tillsatser af embets-manna- eller yrkesbildning, utan uteslutande kan sysselsätta sig med vetenskapernas odling enligt fritt val.

Sådan är den bild förf. för sig uppstält i afseende på ordnandet af den offentliga undervisningen, om den rätt skall uppfylla sitt ändamål.

En .flygtig blick på det närvarande tillståndet skall visa, huru långt detsamma ännu tyvärr står tillbaka efter önskemålet.

Vill man benämna förhållandena vid deras rätta namn, så finnas, i stället för en för alla klasser gemensam medborgarskola, tvänne slags skolor: en för de fattiga och en for de rika, den förra kallad folkskola och den senare elementarskola. Och medan staten —- d. v. s. det fåtal bemedlade som vid riksdagarne har öfvermakten — med frikostig hand understödjer elementarskolorna, så få folkskolorna nöja sig med de smulor, som blifvit öfver, sedan de förre fått sin rikliga anpart; och den öfriga bördan lägges på kommunerna, utan afseende på deras olika förmåga att bära den. I hvilken hög grad detta missförhållande är rådande, synes bäst genom de officiela,

statistiska siffror, som ofta blifvit anförda, och enligt hvilka hvarje lärjunge vid folkskolan af staten knappast påkostas ett tiotal kronor, under det för hvarje lärjunge vid elementarskolorna utgifves hundradetals kronor.

Till och med våra folkhögskolor torde, så nyttiga de för öfrigt utan tvifvel äro, blott kunna betraktas såsom läroverk för de bemedlade bland jordbrukarne,164

emedan endast de, som hafva råd att erlägga den ganska dryga terminsafgiften och tid att egna sig åt en högre utbildning, derstädes kunna uppehålla sig.

Klart är att folkskolorna under ofvan antydda omständigheter för närvarande skola sakna och länge komma att sakna de materiela medlen för sin utveckling, d. v. s. tillfyllest görande penninge-tillgångar att anskaffa tillräckligt antal goda och väl aflönade lärare eller lärarinnor, tillräckligt antal skolhus och tillräcklig skolmateriel m. m. dyl., för att blifva hvad man ofvan kallat medborgareskolor. Men äfven det oaktadt skulle undervisningen efter det halffjerde årtionde, som förflutit sedan det närvarande folkskoleväsendets inrättande, kunnat vara af den beskaffenhet, att den i någon mån fylde behofvet samt åtminstone ginge i den rätta riktningen för att nå det mål, som borde eftersträfvas.

En hvar, med ämnet något så när förtrogen, vet dock huru dermed är beståldt.

När riksens ständer vid den ryktbara riksdagen 1840—-1841 beslöto införandet af den nya folkskoleinrättningen, afsågo de dermed uttryckligen åvägabringandet af en skola för undervisning i medborgerliga ämnen. Icke desto mindre erhöll religionsundervisningen en så betydlig andel i undervisningstiden, att katekesens inlärande räknades till det minimum, som en lärjunge, jemte läsning, skrifning och räkna, borde inhemta. Men derjämte förutsattes att de fleste äfven skulle medhinna mindre kurser i histo7'ia, geografi, 71a-turlära, svenska språket, geometri o. s. v., det vill säga åtminstone den första, om äfven ringa början till den medborgerliga bildningen, ehuru i densamma flereDEN OFFENTLIGA UNDERVISNINGEN. 15 I

vigtiga ämnen saknades. Derjämte hemstälde samma riksdag till regeringen, huruvida icke religionsundervisningen skulle kunna öfvertagas af presterskapet, hvarigenom den borde blifva af bättre beskaffenhet, än de i ämnet mindre hemmastadde folkskollärarne kunde åstadkomma.

Men olyckligtvis glömde ständerne en sak, som var nödvändig för folkskolans utbildning till en medborgerlig läroanstalt, nämligen att den äfven uteslutande borde ställas under medborgerlig eller verldslig uppsigt, utan satte den i stället under presterskapets, d. v. s. under kyr-koherdarnes, såsom i de flesta fall ordförande i skolrådet, och domkapitlens omvårdnad. Äfven sedan folkskolein-spektörerne tillkommit ändrades föga i detta förhållande, emedan äfven de skulle lyda under domkapitlen samt dessutom ej sällan sjelfve voro prester, der de ej togos bland elementarläroverkens i allmänhet konservative lärare.

Presterne begagnade till en början det sålunda öfver folkskolans angelägenheter erhållna inflytandet att befria sig sjelfva från skyldigheten att bestrida religionsundervisningen, under förevändning att deras öfriga göromål ej lemnade dem tillfälle dertill, utan kastade i stället hela omsorgen af detta vigtiga ämnes inlärande på folkskollärarne, hvilkas kurser i seminarierna härigenom betydligt förlängdes och försvårades.

Men icke nog härmed. Oaktadt den rundligt tilltagna andel af lärotiden, som katekesen erhållit, började efter hand, och alt efter som folkskoleinrättningen utvecklades, ej så ringa tid återstå för de medborgerliga ämnena, hvarigenom skolan kunde rycka närmare sitti66

mål. Af fruktan för sitt eget inflytandes förminskande och af farhåga för de verldsliga" ämnenas sunda inverkan på den blinda dogmtron, visste presterna då så anordna, att den religiösa undervisningen i stället ytterligare utvidgades. Till den i sig sjelf svåra katekesutanläsningen lades äfven utanläsning af biblisk historia och psalmverser samt läsning af bibeln och bibelförklaring m. m. Man antager numera att, med ett eller annat undantag, religionsundervisningen upptager halfva lärotiden, under defc de öfriga ämnena måste hopträngas på

den öfriga hälften.

Klart är att detta i sin ordning måste återverka på seminarierna sålunda, att de blifvande lärarnes och särdeles lärarinnornas kurser försvårades och de borgerliga ämnena undanträngdes, hvartill på senare tid å många ställen kommit en alt mera utvecklad pietism, som på denna väg söker inverka på nationen och fördystra dess verldsåskådning.

Resultatet för närvarande är, att folkskolan, oaktadt alla deröfver höjda klagomål och löften om förbättring, blifvit en hufvudsakligen kyrklig undervisningsanstalt med på många ställen pietistisk riktning, der de verldsliga ämnena i väsentlig mån fått maka åt sig —- en till presternas beqvämlighet inrättad, förberedande nattvardsskola, efter hvars genomgående det dock alltid står presten fritt att med den förskräckliga katekesen i hand hindra begåendet af den heliga akt, som anses nödvändig för inträdet i samhället och i många hänseenden äfven utgör ett vilkor för fortkomsten i detsamma.

Möjligen anser man verkligen att genom detta undervisningssätt för massan af nationen det tillkommande lifvet blir bättre förberedt, hvilket dock mycket kan betviflas,

emedan folkskolelärarnes religionsundervisning alltid måste blifva sämre än prestens. Men säkert är att, genom de verldsliga ämnenas försummande och åsidosättande, det stora flertalet utkommer i detta timliga lifvet utan tillräckligt vetande, att de derigenom blifva osjelfständiga menniskor och lekbollar i de mera bildades händer, att de utsättas för en mängd faror, som annars kunde undvikas, och slutligen beröfvas många medel till utkomst och bergning, som de genom innehafvandet af ett större kunskapsmått skulle erhålla. Men kanhända det är just genom dessa medel, genom okunnighet samt deraf följande beroende och fattigdom, som massan enligt en viss styrelsekonst skall hållas i styr? Ty kunniga och derigenom sjelfständiga menniskor äro ej så lätta att leda i hvilken riktning som hälst, som de okunniga och derigenom osjelfständiga.

Till hvilken grad de medborgerliga ämnena i folkskolan försummats, framgår af de berättelser och statistiska upplysningar, som emellanåt framkommit angående folkskoleväsendets utveckling. För några år sedan undervisades visserligen alla, som kunde besöka den egentliga folkskolan, i religionskunskap, innanläsning, skrifning och (psalm-) sång. Men blott fyra femtedelar fingo undervisning i räkning, blott en tredjedel i geografi, historia, naturlära och svenska språkets användande, samt blott en tiondedel i geometri och linearteckning. Dertill kom att undervisningen i de borgerliga ämnena merendels var ytterst underhaltig och på många ställen bedrefs under form af tanklös utanläsning.

Förhållandet påstås sedermera i någon mån hafva förbättrats, i jämbredd med de ökade materiela hjelp-

medel, som kommit folkskolan till del. Men ännu höras från många håll högljudda klagomål, och säkert är, att ingen undervisning i statskunskap, lagkunskap, affärskännedom och hälsolära — ämnen som säkerligen icke äro svårare än katekesen — förekommer.

Vid riksdagarne har man förgäfves på senare tider sökt fästa uppmärksamheten vid dessa i afseende på hela samhällets väl och utveckling så vådliga missförhållanden. Allmogens representanter hafva imellertid i denna fråga, som så nära rörer dess egen framtid och bästa, ådagalagt en blindhet, ja nästan fientlighet, som vore oförklarlig, om man ej kände det stora och i detta hänseende skadliga inflytande, som presterne utöfva. De s. k. bildade klassernas representanter, hvilka så gerna tala om sin benägenhet att skänka de obemedlade ökadt politiskt inflytande, blott de erhålla tillräcklig bildning, hafva visat en likgiltighet, som häntyder på en bestämd föresats att icke påskynda denna bildnings erhållande. Vanligtvis hänvisas med grymt hån derpå, att ju alla läroverk stå öppna för hvem som hälst —fastän man ganska väl vet att flertalet aldrig har råd att besöka de högre elementar-, icke en gång folkhög-skolorna.

Under det att undervisningen i folkskolorna ännu är så illa ordnad, vore det imellertid en tröst, om åtminstone det fåtal lärjungar, som besöker elementarläroverken — 13,000 mot ungefär 600,000 — erhölle en bättre

undervisning. Men tyvärr är äfven den sist nämnda i flere hänseenden lika missriktad, som folkskolornas, om äfven på ett annat sätt. Ehuru i elementarskolorna religionsundervisningen visserligen icke intagar en så stor plats — i de lägre klasserna dock en sjettedel af ti-

den — så företrädes dess ställe i dem af den ännu alt för långt drifna språkundervisningen.

Visserligen måste med tacksamhet det stora steg framåt erkännas, som i afseende derå togs vid 1874 års riksdag. Tyskan blef det enda främmande språket i de tre lägste klasserne; engelskan och latinet framskötos till fjerde klassen, franskan till den femte och grekiskan till den sjette, hvarjämte hebreiskan alldeles uteslöts. Emellertid måste förf. det oaktadt anse såsom ett önskningsmål — till utrymmes beredande för vigtigare ämnen — att språken så vidt möjligt alldeles förvisas från de fem lägre klasserna eller att åtminstone blott ett enda enligt valfrihet inhemtas, äfvensom att språkbildningen i de tvänne (eller egentligen fyra) högsta klasserna göres beroende af den specialriktning, åt hvilken lärjungen vill egna sig.

Språken kunna ju dock aldrig blifva annat än ett medel till verkliga kunskapers inhemtande — ett medel hvars vigt dock försvinner i den mån öfversättningarnas antal tillväxer. Särdeles gäller detta om de gamla språken, hvilka numera ingenstädes talas. Valfrihet finnes visserligen att efter behag gå den klassiska eller reala linien, med eller utan gamla språk. Men tyvärr äro lärares fördomar och föräldrars fåfänga ännu så stora, att flertalet lärjungar måste underkasta sig de gamla språkens inlärande. De förre föreställa sig ofta, att i dessa språk förefinnes någon särskildt bildande kraft, som ej finnes i de nya språken eller i de öfriga ämnena. Och föräldrarne tycka att deras söner ej behöfva vara sämre, än andras barn — om på bekostnad af duglighet för hela lifvet, undersökes ej närmare. Må derföre

de gamla språken alldeles försvinna ur skolans fem lägre klasser, och i de högre blott läras af dem, som för sin specialbildning behöfva dem.

Men äfven om missförhållandena med språkläsningen rättas, qvarstå dock ännu andra, som likaledes måste tmdanrödjas. Fastän de kurser, som i öfriga ämnen genomgås, ofta äro både vidlyftiga och ansträngande, äro de dock ej sällan af den beskaffenheten, att med dem ingen verkligt medborgerlig bildning åstadkommes.

Detta gäller bland annat historien, i afseende på hvilken nästan ingen bland de fordringar, som ofvan blifvit framstälda, uppfyllas. Minsta kännedomen erhåller lärjungen, både i afseende på den allmänna och svenska historien, angående den tid som står honom närmast. Men så mycket bättre får han reda på länge sedan förflutna tider, ju äldre desto mera. Minnet öfveranstränges med namn och årtal samt berättelser om krig och yttre statshvälfningar, under det att kulturhistorien jemte mensklighetens eller nationens inre utveckling, framstäld såsom ett sammanhängande helt, till större delen åsidosättas. Men med detta har lärjungen ingen behållning, ingen nyttig erfarenhet för lifvet af sitt historiska studium.

Sammaledes med geografien. Den jämförande statistiken, som borde vara dess kärna, äfvensom antropologien och jordfysiken, försummas nästan helt och hållet för ett ändlöst inpluggande af namn och siffror utan inre sammanhang.

De brister, som förut funnos i afseende på undervisningen i naturvetenskaperne och hvilkas förnämsta prägel var ett tort, andefattigt skematiserande med la-

tinska termer och benämningar, torde äfven genom 1874 års reform i någon mån kunna anses aflägsnade, om äfven åt den populära astronomien och geologien, af ofvan framstälda skäl, bort egnas större uppmärksamhet, än nu är fallet.

Såsom största bristen i den närvarande elementarundervisningen qvarstår dock, att hela den serie af läroämnen, som skall bilda den själfständige medborgaren, alldeles felas. Förf. torde icke ånyo behöfva upprepa, att han härmed menar statskunskap, lagkunskap, statsekonomi och affärslära, hvartill ansluter sig hälsolära och kännedom af ett handtverk. Månne icke för utrymmes vinnande åt dessa ämnen äfven andra, som ännu i och för

sig betraktas såsom särdeles vigtiga, såsom t. ex. matematiken och kemien (hvilka väl egentligen tillhöra vissa yrkens specialbildning) borde få maka åt sig?

Oaktadt all öfveransträngning och den normala kroppsutvecklingens åsidosättande i våra undervisningsanstalter, måste således med bedröfvelse erkännas, att elementarskolornas lärjungar — af hvilka flertalet dessutom aldrig har råd att fullständigt genomgå läroverken — trots all yttre lärdomsapparat i det hela veta föga mera om lifvet och samhället, än folkskolornas, samt i sjelfva verket deri utkastas lika praktiskt hjelplöse och beroende af andra, som desse. Dertill kommer hos dem högmodet öfver ett inbilladt vetande, som förvillar blicken i afseende på deras verkliga ställning och derföre ännu mera utsätter dem för misstag.

Att här framställa en plan för de praktiska reformer, som skulle gifva vårt undervisningsväsende det skick, som förf. för sin del anser ändamålsenligast, skulle erfordra alt för stort utrymme och för mycket taga i anspråk läsarens kanhända redan för länge profvade tålamod. De framgå äfven till större delen af det ofvanstående. Må derföre här blott några korta antydningar tillåtas.

För alla folkklasser, rika eller fattiga, i stad eller på land, borde finnas blott ett slags skola, som skulle kunna kallas medborgarskolan, omfattande elementarskolans fem lägre klasser, i hvilken ofvanstående undervisningsämnen skulle införas och hvilken skulle afslutas innan första nattvardsgången.

Såsom första underlag borde tjena den nu s. k. småbarnsskolan. Men i öfrigt skulle, i den mån tillgängliga medel sådant medgåfve, den egentliga folkskolan sammangjutas med elementarskolans fem lägre klasser samt med de femklassiga och treklassiga elementarläroverken.

Nämnda sammangjutning skulle till en början ske sålunda, att utträde ur folkskolan befogade till inträde i någon af elementarskolans klasser. Härtill erfordrades, bland annat, anordnande af bestämda klasser inom folkskolan, hvilket för öfrigt länge af sakkunnige blifvit påyrkadt, äfvensom pröfningsexamens anställande vid utgången ur densamma (genom censorer från elementarläroverken).

Redan för närvarande torde folkskolan kunna anses så långt framskriden, att detta utan svårighet läte sig göra. Den indragning af elementarskolans lägsta

klass, som 1869 egde rum med anledning af riksdagens anhållan att tvänne klasser skulle borttagas, blef visserligen rent af formel och medförde ingalunda det åsyftade resultatet. Emellertid har saken i ej ringa mån blifvit underlättad genom den reform, som vid 1874 års riksdag egde rum derutinnan, att fullständiga kurs-afslutningar åvägabragtes efter genomgåendet af elementarskolornas tredje och femte klasser. Jämför man de läroämnen, som enligt den då gillade planen skola läsas i elementarskolans trenne lägre klasser, så finner man att de, med undantag af tyskan, äro just desamma, som enligt folkskolestadgan böra läsas i folkskolan, nämligen kristendom, modersmålet, historia och geografi, matematik och naturlära. Redan nu skulle förmodligen examen ur folkskolan, om den ordnades på ofvan antydt sätt, kunna befoga till inträde åtminstone i elementarskolans tredje klass, såvida å ena sidan kristendomsundervisningen i folkskolan finge maka åt sig något för de medborgerliga ämnena, samt å andra sidan tyskan i elementarskolan flyttades högre upp. Och finge blott folkskolan sedermera ökade och förbättrade lärarekrafter, jämte liknande läseplan med elementarskolan, så synes den tiden ej böra vara så långt aflägsen, då den fullt kunde motsvara elementarskolans tre lägre klasser.

Men sedermera återstode att åt folkskolan tilldela en fjerde och femte klass. Om äfven å ena sidan ytterligare ökade materiela hjelpmedel i flere riktningar härför erfordrades, så skulle å andra sidan en stor lättnad i afseende på lärarekrafters anskaffande derigenom åvägabringas, att lärarne vid städernas läroverk, som nu hufvudsakligen behöfvas i följd af den stora mängd

lärjungar, som dit dragas från landet (ehuru många lägre läroverk äro föga besökte), finge öfvergå till skolorna på

landsbygden, då lärjungarne der qvarstannade. Ett annat betydligt tillskott i afseende på lärarekrafter skulle erhållas genom qvinnans användande i vida större mån, än hittils, särdeles i de lägre klasserna.

För närvarande hafva vi omkring 30 fullständiga, sjuklassiga (eller egentligen nioklassiga) läroverk. Om deras tvänne högre klasser utbrötes från de öfriga, så skulle man af dem kunna bilda stommarne till de special- eller yrkesläroverk, som ännu icke finnas representerade, och hvilka skulle fortsätta undervisningen efter utgången ur de medborgerliga skolorna, t. ex. för den högre medborgerliga bildningen, för naturvetenskaperne, för den klassiska lärdomen, för juridiken, för embets-mannabildningen af flere slag, för den estetiska och konstnärliga riktningen, för den lingvistiska o. s. v. Af dylika läroverk skulle således alltid blifva 4 à 5 för hvarje slag, efter behof kringspridda kring olika delar af landet. I förening med den teoretiska bildningen kunde derstädes äfven praktisk yrkesutöfning, i de grenar der sådan erfordrades, förekomma. Utgångsexamina ur dessa läroverk borde befoga till inträde i statens tjenst, om äfven universitetsbildning i motsvarande lärogrenar skulle utgöra vilkor för befordran till högre grader. Härigenom kunde statens tjenare vida tidigare inkomma på tjenstebanan och åt vistandet vid universiteten, sedan en tids praktisk tjenstgöring föregått, behöfva egna blott en kortare tid.

Dylika läroverk, såsom företrädesvis besökta af de bemedlade klassernas barn, borde i allmänhet icke vara

kostnadsfria, men i dem deremot ett visst antal platser utan afgift tillhandahållas obemedlade lärjungar.

Sålunda har förf. tänkt sig ordnandet i framtiden af det offentliga undervisningsväsendet. Och för sin del är han öfvertygad att, om detta system följdes, nationen skall blifva lifskraftigare, fördomsfriare och dugligare i alla riktningar samt med vida större skyndsamhet än hittils gå till mötes den högre intellektuela och materiela utveckling, som betryggade dess lycka och sjelfständighet.

J. Mankell.

Fredrika Bremer.

1865.

Hvar växer väl den fagraste björk Vid gladaste foglasång? Hvar står den grönaste gran så mörk Vid ljufvaste källors språng? Hvar doftar ur mjukaste mossas bädd Linnæan så blyg och huld? Hvar är den blåaste himmel klädd I solens klaraste guld?

Det är i hemmets helgade verld. Der slog vårt väsen sin rot Förr än vi börjat den långa färd Vid vexlande vindars hot. Der eger barnet en moders famn Och lifvet en ankargrund, Der söka de bergade seglen hamn I lefnadens aftonstund.

Hur stor är icke den lilla verld Från vaggan till grafvens rand, Som lefver vid hemmets husliga härd, Så föga bemärkt ibland!Ack, mannens hårdare sinne väl Kan röna dess milda behag, Men blott en älskande qvinnosjäl Kan teckna de fina drag.

»Ur hvardagslifvet» har ingen ann Förstått att teckna som du: I fjärran främmande länder kan Man fatta din dikt ännu. Och hemmets sagor från nordanland Med hjertats strid och frid, De läsas ännu vid prairiernas rand Af hjertan som klappa dervid.

Det var din sökande andes kraf Att skåda den vida verld, Och så i ditt ryktes spår du gaf Dig hän uppå pilgrimsfärd. Och hvad du sedan oss gaf, deri Väl ses månget främmande drag, Men ack, på hvart blad hur känna vi Ditt värmande hjertas slag!

Så vände du åter tröttad hem Att njuta din aftonro. Om hvad du verkade — spörjom dem, Som i armodets hyddor bo. Och stilla sig sänkte din lefnadsqväll, Sen du hunnit den plats, så kär, Der du lekte din barndoms dar så säll, Och döden han fann dig der.Ja der, der växer den fagraste björk Vid gladaste foglasång, Der står den grönaste

gran så mörk Vid ljufvaste källors språng, Der doftar ur mjukaste mossas bädd Linnæan så blyg och huld, Der är den blåaste himmel klädd I solens klaraste guld.

Karl Wetterhoff. Trollvattnet.

Jå^jrjupt inne i skogen ligger en liten klar insjö. De > barrklädda bergen på ömse sidor om densamma ^ äro så höga, att deras skuggor lägra sig öfver vatt-! net och gifva åt detta en mörk, nästan svart färgton, hälst vid jämförelse med de hvita näckrosor, hvilka hvarje sommar höja sina väna hufvud ur vågen och skåda mot himlen. Först då man böjer sig mot sjöns spegelyta och ser ned i vågen, blir man varse vattnets underbara klarhet. På flere famnars djup ser man hvarje sten, hvarje snäcka långt ned på botten. Den lilla sjön är en källa, sprungen fram ur klippornas barm, och dessa tyckas äfven vakta den som en skatt. De dana en skidgård omkring den, liksom ville de afhålla hvarje vind, som kunde fördunkla dess yta, hvarje omild beröring, som kunde grumla dess djup. Derför ligger den lilla sjön oftast lugn och spegelklar midt i den mörka skogen.

Stundom händer det dock mot aftonen, att sjön hastigt uppröres, små vågor med hvitfradgande toppar jaga hvarandra öfver den nyss så lugna ytan och djupet synes sjuda och bubbla. Någon gång under nattensi8o

stillhet tyckas äfven underfulla toner, som likna klagande melodiska suckar, stiga upp ur vågen. Dessa ljud stiga ibland mot höjden likt en aflägsen sång och sjunka sedan, tils de bortdö i ett sakta brus. Så åter några ögonblick och den lilla sjön är lika tyst och stilla som förut.

En liten forsande bäck bryter djärft ut från sjöns ena hörn, ilar bort genom en trång bergsklyfta ocli försvinner i skogen; men de underbara tonerna tyckas likväl icke komma af dess sorl, icke häller af den omgifvande barrskogens sus. Det ligger något sällsamt tjusande i denna sång, om man så får kalla dessa vemodiga melodiska ljud. Men det klara lilla vattnet väcker dock en viss fruktan hos folket i näjden, på samma gång som det utöfvar sin dragningskraft på dess inbillning.

Ingen båt öfverfar någonsin sjöns yta, intet nät, ingen ref utlägges någonsin för de fiskar, hvilka man så väl ser igenom det klara vattnet, lekande i solljuset eller sökande skugga under näckrosens blad. Spörjer man någon, hvarför här icke fiskas, får man till svar: »Fisken här är för klok, han låter ej fånga sig.» Men den tilltalade ser besvärad ut. Frågar man om sjöns namn, svaras: Svartsjön eller Lillsjön, och den fagra lilla sjön bär i hvardagslag båda dessa namn. Har man likväl några närmare vänner bland ortens gamle, torde man få höra ett annat namn — Trollvattnet — i förening med många och underfulla sägner.

Den ene säger sig hafva hört näckens fela klinga öfver den lugna vågen, en annan har sett samma naturväsen simma öfver vattnet i skepnad af en kolsvartTROLLVATTNET

häst. En tredje förtäljer, att alla Trollvattnets fiskar under julnatten varda menniskor. De hugga hål i sitt silfvertak och färdas till kyrkan i långa rader för att bevista gudstjensten. Andra åter torde förtälja, icke utan ett visst medlidsamt löje öfver dessa för menanden, huru stundom under vackra sommarnätter alla de hvita näckrosorna lyfta sig ur vågen och som väna jungfrur tråda dans under barrträdens skugga. Då, tillägga de, förbytes hela näjden. Äfven markens träd och blommor skifta hamn, glödande bär och gyllene frukter smycka träden, underbara rosor spira upp ur grunden och rundt om Trollvattnet blomstrar en förtrollad trägård. Den lilla bäcken vänder då också tillbaka och störtar som ett perlande vattensprång åter till sitt ursprung.

Vare med dessa sägner huru som hälst, öfver hela ägnden hvilar ett trolskt behag. Man stannar gerna i drömmar vid den lilla sjöns strand, man lyssnar till bäckens aflägsna sorl och skogens sus. Man ser med tjusning ned i det klara djupet, hvarifrån lätta bubblor stiga upp i aftonens stillhet, brista och försvinna. Och har man en gång sett Trollvattnet, drages och lockas man oemotståndligt dit igen. Man önskar att skåda den klara lilla sjön vare sig i månsken eller aftonglans, i mulna nätter eller solljusa middagsstunder, under storm och regn liksom under stillhet och lugn. Man vakar tåligt vid dess strand för att få se solen höja sig bakom den täta skogen och Trollvattnet

rodna i dess första strålar. Man sträfvar rundt omkring dess stränder för att finna ut det ställe, hvarifrån Trollvattnet ter sig vä-nast, den ljusbrytning som bäst öfverensstämmer medi8o

dess egendomliga karaktär; men man kan aldrig komma till klarhet häruti. Badande i solljus eller förmörkadt af moln, är Trollvattnet lika tjusande, ständigt sig likt och likväl ständigt växlande, tagande färg och stämning efter olika yttre eller inre inflytelser.

Vanligen hvilar dock den lilla sjön i ostörd enslighet. Blott sällan möter man i dess grannskap en menniska. Stundom hör man måhända på afstånd vallhjonens sånger eller låtar, någon gång visar sig kanske på toppen af ett berg en liten gosse med luren i hand och undanskymmes åter hastigt af träden, eller ser man en liten flicka med bara fötter och vig som de getter, hvilka hon följer, hoppa utför branterna, luta sig öfver vattnet och släcka sin törst ur dess vågor och derpå försvinna i skogen. Och sedan är åter alt så ensligt igen, att drömmarne stiga upp ur vågen, vissa om att ingen stör dem, att skogen susar sina bästa sagor trygg för att någon afbryter dess tal. Men foglarnes sånger och bäckens sorl smälta samman i den ljufvaste samklang.

Djupa, klara lilla sjö, mycket har din skimrande våg visat mig. Mörka, susande skog, mycket har du lärt mitt lyssnande öra, mycket har du förtäljt mig under stilla månklara nätter, under ljufva långa sommardagar! Våg och vind, skog och sjö mäla långt fagrare än någon menniskotunga förmår, om man blott förstår deras språk. Gör du det, kasta då bort dessa blad och sök sjelf upp ett Trollvatten, der det hvilar i sin tysta okända enslighet! Dröm vid dess våg, lyssna till det som skogen hviskar, och gom det i minnet. Men i annat fall, låt mig blifva din tolk, och — så godt jagi8o TROLLVATTNET

det förstår — vill jag förtälja dig en af dessa sagor, sagan om huru en gång Trollvattnet föddes.

I arla urtid, innan ännu menniskan vardt till, bygde jättarnes slägte i bergen. Starke och mäktige herskade de öfver jorden och veko för ingen, icke ens för åsa-gudarne. Desse å sin sida brydde sig föga om annat än sitt hem, der de »lekte tafvel på tunet» och voro glade. Efter hand uppkom dock fiendskap mellan gudar och jättar. Split jäste i sinnet och strid uppkom. Det första blodet flöt — det var jätteblod.

Harmsne och sörjande drogo sig resarne till sina berg, sina underjordiska salar, sina dolda grottor, der de bodde. Klippans söner hatade och fruktade i lika grad de makter, som segrat öfver dem. De prydde sina salar med metaller och ädla stenar. Guld lyste der i stället för solen, liksom den gamla sången mäler om Äges sal, och många dyrgripar, underbara dvärgasmi-den, fröjdade der resarnes ögon. Dock väcktes understundom hos dem längtan efter den öfre verlden, och männen drogo då ut på jagt genom de gröna skogar, de fagra dalar, öfver hvilka de fordom herskat. Ofta nog vände dock icke lika många tillbaka som dragit ut. Åsa-T

or for kring jorden, hammaren flammade i hans starka händer, mer än en af bergens folk föll för honom.

Besöken i den öfre verlden blefvo derför alt sällsyntare — allting var ju bättre der nere i de skumma salarna. Jättarne stannade hemma.

Om resarne således blott sällan lemnade sina hem, så egde detta i ännu. högre mått rum med deras qvin-i8o

nor. De trädde nästan aldrig på den grönskande jorden, deras hy brändes aldrig af solens strålar. Guldprydda sutto de i berget, och den öfre verldens fägring, som icke mötte deras ögon, nådde endast någon gång såsom en sägen deras öron.

Bland bergens innebyggare gafs det knappast någon rikare och mera ansedd än den gamle Alvalde. Han var icke endast rik på gods, han egde äfven tio hoppfulle unga söner och en dotter, den vänaste i jättars gårdar. Hans hustru var död, men hans gamla moder förestod hans hus. Då hon var ett barn, hade strider mellan gudar och resår börjat. Ofta om aftnarne, medan Alvalde drack sitt starka mjöd eller samtalade med männen af sin stam, förtäljde den gamla farmodern för de lyssnande unge om den »stora ofreden» — gudarnes och jättarnes kamp —

och de senares mandomsrön; men framför alt mälte den gamla om de under man skådade i den öfre verlden, den strålande solen, de gröna träden, de doftande blomstren. Sonsönerna åhörde henne med stirrande ögon och vidöppen mun.

Kunde det väl vara sant det, som den gamla farmodern förtäljde? De tviflade derpå, ty ungdomen tviflar så lätt på det, som ligger utom gränsen för dess erfarenhet. Gröna skogar? Grönt? Förstå det ordet hvem som vill! Ingenting var grönt i berget. Jo, farmodern visade dem en stor smaragd, som hon hade i ett bröstsmycke — ett kostbart dvärgasmide. Nå ja, men solen, som glänste högre än guldet, och det forsande vattnet, och de sjungande foglarne -— alt detta Jiägrade i de unges sinnen, och de tänkte derpå omi8o TROLLVATTNET

dagen, drömde derom om natten och talade derom, då de åter väcktes om morgonen. Att draga upp till jorden blef det mål, hvartill de alla sträfvade, dit skulle de, sedan först barndomens tid förgått.

Tiden förflöt, sönerne växte till män och drogo med sin fader upp till jorden på jagt. Men deras syster Bjärt satt hemma. Hon var ännu ett barn och det höfdes icke en mö att lemna sin faders gård. Hon satt altså qvar i det undangömda hemmet och tvann trådar af bergets silfver och längtade bort från de praktfulla, men skumma salarne upp till den i solljus badande jorden. Om aftonen var det en stolt syn att skåda, då Al valde och hans söner återvände från jagten, hvar och en med sitt byte. Den ene bar en björn, en annan en elg, den tredje en uroxe kastad öfver axeln, och alla voro glade, prisade sin fångst och talade om dagens faror och äfventyr. Men Bjärt sporde ifrigt efter den öfre verlden, och bröderne svarade gerna på hennes frågor; dock slöto de alltid med att tillfoga: »Väl må det vara vänt deruppe, men här i hemmet är dock allra vänast.»

Det var likväl det som deras syster icke trodde, och hon satt dag efter dag längtande och trånande i bergasalen.

Så kom en dag, då fader och bröder efter vanan dragit upp på jagt i den öfre verlden och Bjärt satt ensam der hemma. Nu var äfven farmodern död och den unga mön tyckte sig vara ännu mera ensam, men också mera fri. Hon gick långsamt med dröjande steg till bergadörren, darrande drog hon bort de tunga rig-i8o TROLLVATTNET

larna, sköt upp porten och der — låg hela den herliga jorden framför hennes ögon.

Det var vår, daggfull utbredde sig marken under de väldiga trädens kronor, solstrålarne irrade omkring öfver alt, speglande sig i daggdropparna på den svällande gröna mattan, smekte sippornas nedlutade hufvud och lockade fram insekter och kräldjur för att värma dem i sin upplifvande glans. Nu började talltrasten sjunga — och hans djupa toner besvarades af andra foglars drillande sång. Bjärt glömde alt vid dessa ljud. Hon lyssnade på foglarne ända till aftonen, då solen sjönk bakom skogen och sången tystnade. Först då gick hon stilla tillbaka in i bergasalen för att ordna alt till sin faders och sina bröders hemkomst.

Resarne sutto derefter hemma en tid, men så drogo de åter ut på jagt. De hade icke hunnit långt från sin bostad, förrän Bjärt stod vid bergadörren. Våren var nu långt framskriden. < Granen bar på sin gren högröda smultronlika blomhängen, ögongrönan* stod snöhvit i skogens djup och fogelsången skallade från träd till träd, bjudande den väna jättemön välkommen. Denna gång stannade hon icke i dörren, hon tog ett par steg utom berget. Huru den mjuka mossan smekte hennes fötter! Huru det klara solskenet värmde hennes hjärta! Hon fruktade icke mer, hon gick tjusad fram genom skogen. Hon såg ständigt nya taflor, hörde ständigt nya tonfall af fogelsång, skådade nya, frida blommor, och hon gick och gick, tils hon ändtligen kom till en dal, som var vän are än alt det väna hon

* Pyrola uniflora.TROLLVATTNET

i8r

dittils skådat. Midt i skogen låg den kringgärdad af höga berg. Gräset var högt och frodigt, tusen blommor öppnade der sina mångfärgade kronor och läto ljufva dofter uppstiga som ett rökoffer åt solen. O, här var godt, här var ljuft! Bjärt kastade sig ned i det höga gräset och tillbragte der hela dagen: men då aftonen kom, drog hon sorgsen åter till bergasalen.

Så förgick någon tid. Hvarje gång, som bröderne foro på jagt eller begåfvo sig på gästabud till någon af de andra resarne, gick Bjärt, nu med helt lätt hjärta ut i skogen och gladdes åt alt det, som hon der såg •— de växlande blomstren, de lätta fjärilarne och andra små täcka insekter och slutligen foglarne, som redan bygt bo och uppfödde sina ungar. Alt fröjdade den unga jättemön, men aldrig fann hon ett ställe mera tjusande än den gröna dalen i skogens famn, som hon såg den första dag, hon vågat sig ut på vandring utom berget. Denna dal var ständigt i hennes tanke dagen lång, han sväfvade för hennes dröm om natten, och från de skumma bergasalarne drogs hennes hug oupphörligt till den lilla dalen, i hvars sköte, såsom det tycktes henne, solstrålarne hvilade med förkärlek bland alla de vajande gräsen och brokiga blomstren.

Det var högsommar, då Bjärt nästa gång besökte sin dal. Luften var tung, solen brände het, blomstren lutade sig ned mot marken. De syntes halfvissnade och nästan förqväfda, de längtade efter en droppe dagg att stilla sin brännande törst, men luften drog spårlöst all fuktighet till sig. Äfven Bjärt kände sig het och beklämd. Hon kastade sig ned i gräset, hon var helt illa till mods, medtagen af törst och trötthet. Soleni8o

syntes henne röd och olycksbådande och i hela skogen rådde qvalm och dof stillhet. Bjärt sökte trädens skugga, men den skyddade henne ej mer. Hon försökte att kasta sin kappa öfver hufvudet för att icke känna solens glödheta kyssar på sitt ansigte, men hon plågades ännu mera deraf. Hon ville stå upp och gå tillbaka till berget, men förmådde det icke. Hon sjönk i en slags dvala. Då for hastigt en susning genom luften. Huru den svalkade! Bjärt kastade af sig kappan och såg uppåt. Mörka moln täckte himlen, staplade på hvarandra likt klippa på klippa. Bjärt reste sig förvånad upp, men sjönk åter ned tillbaka. Då böjde träden åter sina hufvud och en susning for ännu starkare genom skogen. Man tyckte sig höra träd h viska till träd, och det ljöd i Bjärts öra: »Han kommer! han kommer». Med detsamma skar en ljungande blixt fram ur molnen. Bjärt såg upp mot himlen. Der syntes ett fnysande spann af bockar, en vagn med gnistrande hjul, och tyglande bockarna med ena handen stod på vagnen en gud i blomstrande kraft, med guld-färgadt glänsande hår och skägg, och ögon som eldslågor. Hjulen flammade, då han for fram öfver jorden med dunder och brak och plötsligt försvann ibland molnen. Men i hans spår flöt regnet mildt och ymnigt ned öfver den törstande jorden.

Bjärt reste sig nu upp och såg öfver skogen, som doftade, och öfver dalen, som grönskade af fröjd. Hon sjelf kände sig styrkt och vederqvicka och glad i hug gick hon åter in i berget med tanken fäst på guden med bockspannet, som åkte fram öfver dalen. Fagrare, manligare väsen gåfves icke i verlden. För honomi8o

bleknade jättars söner. De liknade lysmaskar i jordens grus, men han var stjernan på himlen. De tycktes henne som gräshopporna i skogen, men han var örnen som flög mot himlen, sökande solen. De voro mörker, han ljus; de voro fulhet, han skönhet. Jättemön väm-des vid mörkret, hennes själ sökte ljuset, och hon hade nu sett det förkroppsligade

Efter denna dag töfvade Bjärt länge att åter gå ut ur bergasalen. Väl var der mörkt, men bilden, som hon bar i sin själ, spred liksom ett skimmer omkring sig, hvilket upplyste mörkret och gjorde hemmet ljust för Bjärt. Detta skimmer kastade en förskönande glans öfver alt, hvad hon hade för händer. Detta skimret var i hennes inre verld, hvad solen är för den yttre, ljus, lif, glädje, värme. Och denna dal, i hvilken hon sett honom, vardt fortfarande hennes älsklingsplats, dit hon stundom smög för att i denna omgifning liksom se hans bild klarare och tydligare.

Dagar gingo. Bjärt var nu fullväxt mö, och Alval-des gård gästades oftare än någonsin af jättefränder och hennes bröders unge vänner, hvilka alla funno behag i den unga, fagra Bjärt, den vänaste bland jättemör. Mer än en hade äfven hennes faders bifall och förord, men Bjärt tänkte blott på honom som åkte bland molnen, och hon nekade bestämdt att draga bort från sin faders gård som någon af friarnes maka. Hennes fader lät henne råda. Måhända likade det honom bäst, att dottern stannade i hemmet, som utan henne skulle blifvit tomt och ödsligt.

En dag drogo männen ut i skogen, men Bjärt blef hemma, sysslande i bergasalen. Hon lade duk på bor-i8o

det och framsatte gyllene horn och bägare, fylda med herlig dryck och bidade sedan på männens hemkomst. Hon fick vänta länge. Slutligen hörde hon dock tunga steg utanför berget, hon ilade fram och öppnade porten. In trädde nu män med bördor på sina axlar, men de buro icke villebråd, utan Alvaldes och tvänne af hans söners liflösa kroppar. De lade ned dem på bergasalens golf, fattade horn och bägare och drucko deras minne, medan det ännu ej stelnade blodet långsamt rann fram ur såren och i mörka droppar flöt hän öfver det kopparinsprängda golfvet. De lefvande männen gingo derpå fram och vidrörde de dödes pannor, Arn-höfde, den äldste sonen, tillslöt sin faders ännu vidöppet stirrande, fast synlösa ögon, och alla svuro att hämnas sina fränders död eller sätta lifvet till.

Stum och försagd, såg och hörde Bjärt alt. Det var som en dröm. Hennes fader hade dragit ut om morgonen med sina tio söner, allesamman glade och blomstrande, han i mannaålderns högsommar, de i dess vår, och nu lågo de der döde. Bjärt hemtade sig först småningom, gick sedan fram till de döde, vidrörde också deras pannor och lofvade att hämnas. Derpå vände hon sig till de lefvande och sporde: »Hvem är vorden deras bane?»

Svaret ljöd ur allas mun: »Åsa-Tor». Och hans namn rullade likt en åska genom bergasalen, åtföljdt af förbannelser.

Bjärts äldste broder Arnhöfde intog nu sin faders högsäte och blef jättedrott efter honom. Småningom gled lifvet fram på samma sätt som förut med dryckesgillen och jagter, hvilka då och då afbröto hvardags

lifvets enformighet. Stundom sporde den fagra jättemön sina bröder efter Åsa-Tor och om de hämnats. Men de riste sina hufvud, knöto sina händer ochröto: »Kunde vi blott finna honom! Men vi veta icke, hvar han dväljes.» Och så blef alt vid det gamla.

Bjärt trängdes alt mer af sina bröder att göra ett val bland jättars söner, men hon nekade fortfarande. Mellan henne och den föreslagne maken låg altjämt minnet af den man, hon sett deruppe på jorden, och mången dag, då bröderne voro borta, skyndade hon ut ur berget till sin älsklings dal, den hvaröfver hans skugga fallit, den hvaröfver hans ögon glänst, och der hon bäfvande, men likväl tjusad, lyssnat till dånet af hans vagn.

Så gingo år. Bjärt stod på lifvets middagshöjd, vänare än någonsin. Men då hon icke kunde besluta sig för någon brudgum, ledsnade bröderne vid hennes obeslutsamhet och lofvade hennes hand åt Trym, en af de mäktigaste i jättars stam. Bjärt var sorgsen i sinnet, men fogade sig efter sina bröders vilja. Dock bad hon att själf få utsätta dag för bröllopet, och så drog hon ut på tiden, tils tvänne år förrunnit.

Hon hade hoppats att ännu en gång få skåda den man, som så mäktigt fängslat hennes hug, att hon icke mer kunde varda lös. Men hon återsåg honom icke och bröllopsdagen kom alt närmare, och snart kunde hon icke mer räkna månader, utan blott dagar. Slutligen måste hon säga: I morgon.

Bröderna drogo ut på jagt med sina män och Bjärt satt ensam i bergasalen. Bredvid henne lågo kostliga dyrgripar, som Trym förärat sin brud. Der låg den

röda guldkronan med mångfärgade stenar, den med hafvets perlor inväfda kappan, de tunga ringarne och det hvita brudelinet, spunnet af bergets silfver, som hon skulle bära dagen derefter. Hon såg på det ena efter det andra, men deras prakt kunde icke fröjda hennes hjärta. Hon steg upp, lemnade med tunga steg bergasalen och gick ut i det fria.

Det var högsommar. Skogen doftade, solen strålade klart och små blå fjärilar fladdrade omkring i vida ringar. Bjärt vandrade som vanligt till sin dal. Huru fagert och stilla här var! Hon lade sig ned i det höga gräset och skådade upp emot himlen, som i ofördunklad klarhet log mot jorden. Då brakade det i skogen, en elg störtade fram genom dalen och efter honom hördes hundskall och hornlåt. Hennes bröders jagt förde dem till hennes fredliga dal. Bjärt dolde sig mellan trädens grenar, hon ville icke blifva funnen der. Hon såg hundarne försvinna i

elgens spår och hennes bröder skynda efter dem. De voro borta, och dotk låg hon qvar i sitt gömsle. Men nu förmörkades hastigt solen, bly-färgade moln, som liknade berg staplade på hvarandra, täckte himlens blåa fält. Luften vardt tryckande het, en qväfvande ängslan grep henne. Nu såg hon plötsligt på afstånd gnistorna från vagnen, hörde i fjärran dess rullande dån, och der var han åter, guden i molnen. Ögonen lågade, pannan var rynkad. Men huru vän var han icke i sin vrede! Han for fram öfver dalen med dånande fart, hon såg huru han lyfte sin hammare till slag, såg huru den föll till jorden och åter flög tillbaka till den hand, som slungat ut den. Med ens blef alt klart för henne. Denne man så vän, så stark, såTROLLVATTNET

Ii ärlig, till hvilken hennes unga hjärta flugit vid första åsynen och vid hvilken hennes hug ännu hängde — denne man med hår som glödande guld, med ögon såsom lågande eld, det var hennes faders bane, Åsa-Tor. Det var han, som hon svurit att hata; han, hvars maran blott nämndes med förbannelser i jättars gårdar.

Bjärt kände sig liksom förstenad vid denna tanke. Hon dolde sitt hufvud i mossan, hennes händer upp-•sleto gräs och blomster omkring henne och kastade bort dem att vissna och förgås. Var det väl möjligt att på samma sätt upprycka ur hennes tanke den bild, som hon burit så länge derinne?

Tordönet rullade öfver näjden, regnet flödade och Bjärt smög sig sakta och bedröfvad tillbaka in i berget. Aldrig mer skulle hon nu se den öfre verlden, aldrig glädjas åt solen, aldrig besöka den blomstrande dal, hvaröfver skuggan af den man sväfvat, hvilken hon älskat — ty denne man var Åsa-Tor, jättedödaren.

Nu hördes slag mot bergadörren och tunga steg återljödo i bergets salar. Åter bragtes döde jättar hem. Tvänne af hennes bröder buros kalle och bleke med blodade bröst in i salen. De lades på det kopparin-sprängda golfvet, och åter såg Bjärt det mörkröda blodet sippra fram ur öppna sår, och åter gick broder efter broder fram till de fallne, lade händer på deras pannor, tillslöto deras ögon och svuro att hämnas. Bjärt iakttog dem. Åter sporde hon om banemannens namn, -och åter utstöttes ordet: Åsa-Tor, åtföljdt af förbannelser. Men Bjärt lemnade bergasalen och sökte upp sin tysta jungfrubur.

Hon tillslöt dörren bakom sig och qvad trollrunor

deröfver, så att ingen mer förmådde öppna den, ej ens hon själf. Der satt den fagra natten lång i stum smärtar men då morgonen inbröt, svalkade tårar hennes sorg: och hon grät — Alvaldes dotter — så att tårar störtade som »regn kring knä.» Men dessa tårar föllo icke. Burna af hennes längtan, stego de upp genom det fasta fjellet, den mörka jorden, och sökte sig väg till den dal, som Bjärt så högt älskat. Här flöto de först som en sorlande källa; men tårarne runnö alt ymnigare, och snart bildade de en liten klar sjö, kringgärdad af berg. Det var Trollvattnet.

Der sitter ännu den väna mon — Alvaldes dotter — och gråter dagar och nätter. Möns tårar stiga altjämt uppåt, och gråtande sjunger hon urtids runor nere i berget. Deraf eger sjön sin trolska klarhet, deraf komma de underbara toner, som stundom ljuda, ur djupet, deraf kommer den sällsamma tjusning, den underfullt lockande makt, som denna näjd utöfvar öfver hvarje sinne, deraf kommer slutligen att mången i Trollvattnets klara våg skådat mera än klart vatten, näckrosor och återspeglade stränder, skådat drömbilder och hägringar af sina egna tankar sprungna ur själens djup, liksom sjön rinner upp af jättemöns tårar i bergets kammar.

— TH —

-- En scen ur Eddan.

Öde skogstrakt i månsken. Mossbelupna, gamla träd luta sig 'öfver en tjern. Gunnar Gjukung och två hans tjenare framkomma.

Gunnar. I hvilen här! Förste tjenaren. I skogens rum.

Gunnar, pekande mot vattnet. I stannen der! Förste tjenaren. Vid bölja skum, Som gapar stum —

Gunnar. Som Helheims pöl, Som Nifelheims göl Mot Nidhuggs ätt.

förste tjenaren, nickande.

Förstår.

Gunnar aflägsnar sig. Den andre tjenaren framtager under sin kappa ett spädt b ar ti, pà hvars ansigte falla några månstrålar.196

EN SCEN UR EDDAN

Andre tjenaren, betraktande barnet. Som kysst Af moders mun, Han andas tyst I ljuflig blund.

Förste tjenaren. En orm — god vän —• Som listigt höljs I ägget än, Att gadden döljs.

Andre tjenaren. Dock se, hur huld, Med kinden röd Af lifvets glöd, Med lock af guld!

Förste • tjenaren. En gnista vild I ljungan spild; En drake späd, Som krupit fram Ur giftig säd Från multnad stam.

Andre tjenaren. Nej se, hur täckt Sin lilla hand Han knyter käckt! I drömmens land Han växer ren Och är ej sen. Han griper fatt197 EN SCEN UR EDDAN

Om Fåfnes skatt. Han svingar svärd I blodig färd. Han ger ej fred, Den ättling god Af Yölsungs blod —

Förste tjenaren. Och Gjukes hus Han störtar ned I natt och grus. Rätt så, var snar, Du sonen ung Af Sigurd kung: Ej hämden spar För mördad far, Gör all din flit För en minut —

I det han räcker fram bada armarne:

Gif pilten hit! Han lefvat ut, Hans dröm är slut.

Andre tjenaren, ifrigt. Han hotfullt ler. Ej honom stör!

Förste tjenaren. Ej skuggan ser, Ej skogen hör.

Andre tjenaren. Hvem vet.214

EN SCEN UR EDDAN

Förste tjenaren. Din narr! Af blad och barr En ödslig ring Oss sluter kring. Vår färd vi sträckt Till dyster sal I järnskog sval, Der dagens ljus Är ständigt släckt Och vindens sus Dör bort förskräckt. Här ges ej spår, Ej växer ljud.

Andre tjenaren, ser sig skygt omkring. Men här han går Den Tyste Gud, Som minnes svårt Och hämnas hårdt. Hans skuggan är I hvalfven här; Hans är den makt, Som fur och lind Och yster vind I stumhet bragt. Han ser, han hör Och aldrig dör.

Förste tjenaren. Ej skuggors dom, Ej tystnad tom199 EN SCEN UR EDDAN

Jag bäfvar för. För Åsars ätt Och Valhalls lag Ej böjer jag Min egen stig. Jag dem ej sett, Èj-nånsin mig De tecken gett. När jag var ung För Gjuke kung Jag stred; ty njugg Ej fursten var På guld och hugg I kraftens dar. Hans mörke son. Kung Gunnar, jag Ej viker från. Det är min lag!

Drager svärdet, genomstinger barnet och kastar kroppen ut i vattnet.

Andre tjenaren. Ve, ve, förbi! Förste tjenaren. Ej minsta skri. Andre tjenaren. Var tyst! Förste tjenaren.

Ett sorl Jag hör, e-tt porl Ur mörkrets bädd I vassens brädd.200

EN SCEN UR EDDAN

Andre tjenaren, stirrande mot sjön. En månlyst rand — En liten hand!

Förste tjenaren. Som vinkar matt. Den ryckes ner I djupets natt, Och syns ej mer.

Andre tjenaren. Ve oss, vårt dåd!

Förste tjenaren. Hell kungens råd!

Andre tjenaren. Ve modrens sorg!

Förste tjenaren. Hell Gjukes borg! Ej Sigurds död Skall bringa nöd, Ej Völsungs saft Skall vinna kraft, Ej drakeblod Skall gå igen Och hota män I öfvermod.

Andre tjenaren, plötsligt. En syn, en syn!

Förste tjenaren. Du skådar skyn.

Andre tjenaren, pekande mot sjön. Jag ser en kropp, En luftig hamn, Som stiger opp Ur böljans famn.

Förste tjenaren. Jag dimman ser, Som höjs. Ej mer

Andre tjenaren. En varsel!

Förste tjenaren. Skrock För barn till gagn.

Andre tjenaren, häftigt. Mot Odins vagn, Mot Friggas röck Den vindsnabt svingar Och blod den droppar Kring skogens toppar Från jättevingar. Den månen räcker, Med natt betäcker —

Förste tjenaren. En fläkt, en pust — Strax blef det ljust. Stå på dig, karl! En dunst du sett.

Andre tjenaren. Det Fylgjan var I Völsungs ätt.

Till Lidskälf klar Hon sig begett. Hon var ej blidl Det bådar strid, Det bådar qval.

Förste tjenaren. Du yrar. Kom, Till borgens sal Vi vända om!

Andre tjenaren. Ja, låt oss gå.

Förste tjenaren. Stig sjelf blott på!

De försvinna mellan träden.

sjolf.

PÅ GAMLA DAGAR

af

Johan Jolin.

TILLFÄLLIGHETS STYCKE

UPPFÖRDT A KUNGL. STORA TEATERN

vid författarens afskedsrecett d. 6. Juni 1868.FÖRETAL.

Under de ständiga fejder mellan publicister och artister, hvilka, med det sköna som gemensam flamma, i grunden borde vara vänner, men hvilka i stället — såsom äkta rivaler egnar och anstår — lätt råka i delo med hvarandra, de ena ofta missvisande, de andra ofta vilsefarande, är det med en känsla af tillfredsställelse jag på begäran drager ett litet strå till den litterära stack, som bär namnet: Fria Ord.

I min egenskap af Publicistklubbens skattmästare har jag dessutom en sort-s rätt att — ehuru icke derför publicist — inträda i de led, hvilka för någon gång uppstält sig som fientliga mot mig, men ännu oftare ridderligt skyldrat för sin medtäflare. Dock, kampen är nu slut» när jag som offentlig artist ej längre träder upp på arenan. Skriftställaren åter lemnar som ett insegel på vapenhvilan denna hittils otryckta tillfällighetsdikt i händerna på sina forna domare, hvilka genom denna bok sjelfva i sin ordning sätta sig inför kritikens domstol på de målsegandes och afbidandes, om också icke på de anklagades bänk.

Då emellertid syftet med detta lilla dramatiska stycke, sväfvande på gränsen mellan dikt och verklighet,20Ö

möjligen kunde förefalla en och annan läsare, likasom det skett med ett par offentliga granskare, något -»dunkelt», vill förf. med några ord belysa motivet till dess framställande på scenen och den synpunkt, hvarifrån det bör betraktas.

På de senaste åren af sin sceniska verksamhet föremål för ett och annat, törhända oafsigtligt förbiseende från kungl, teaterdirektionens sida, och troende sig snart höra till klassen af de »magasinerades arti-sterne — såsom det på teaterspråket heter — kände den förr så flitigt anlitade .författaren och skådespelaren sina illusioner om den konst, för hvilken han brutit så många lansar, med hvarje dag alt mer och mer förförsvinna. Att ingen scenisk konstnär kan gå framåt utan lämpliga roller, i hvilka hans talang mäktar framvisa nya facer, är en gammal sanning; men då -— såsom det heter i denna dikt —

»de goda rollerna, de sina ut, man bildar queue för att dem få till slut», och då Johan Jolin icke älskade denna förnedrande queue-bildning, så hade han slutligen ingen annan utväg än att — måhända i förtid — lemna den bana, han hållit så kär och åt hvilken han egnat den kraftigaste perioden af sitt lif.

Det var dock icke utan många hårda strider han. gjorde detta steg, sårande sig sjelf under kampen genom att framleta alla skuggsidorna hos den konst han nu ville öfvergifva.

För att emellertid inför den publik, han var skyldig så mycken tacksamhet, på något sätt motivera sitt afsked från scenen, och för att bakom ett lätt flor åskåcl-FÖRETAL

liggöra den inre kampen, nedskref han den lilla dramatiska dikt han kallat: »På gamla dagars. •—Dock, det var icke af fåfänga utan af kärlek till skådespe-lare kons ten han i slutscenerna sökte hos åskådaren framkalla minnet af de många skiftande roller han framstält, och hos kritiken en erinran om huru hans lilla talang dock icke varit så »ensidiga som man — dömande artisten efter de sista årens underhaltiga roller — ansett sig ha skäl att antaga.

Författaren hade derjämte ett annat syfte. Han ville på ett någorlunda naturligt och med sjelfva pjesen sammanhängande sätt säga ett tacksamhetens och afskedets ord till den allmänhet, som visat honom så mycken välvilja. Häraf den dubbla betydelsen af den gamle teaterhatarens karakter. Han är ju på en gång Axel Wapensköld, den forne teaterentusiasten »på gamla dagar», och den i slutscenen afskedstagande skådespelaren Johan Jolin; en dubbelhet, som likväl motiveras af omständigheten att Axel Wapenskölds roll på den kungliga scenen alltid utförts af nyssnämnda skådespelare, tillika komediens författare.

Och slutligen ville förf. i sin egenskap af teaterelevskolans mångårige föreståndare — från hvilken plats han samtidigt med afskedet från scenen afträdde — yttra några varningens ord till de unga, hvilka tanklöst rusa till Thalias tempelportar såsom blifvande konstnärsadepter utan att känna ett grand om törn ena pa skådespelarens så kallade blomsterstig. För detta ändamål diktades åt den gamle Axel Wapensköld en dotter, som svärmade för scenen, men som också till följd af en verkligt »helig låga» slutligen lyckades hinna sitt2 o 8

mål, på samma gång hon tvingade teaterhataren att ångra sitt affall och af bedja sin syndaskuld.

Och måtte nu efter detta något omständliga förord läsaren icke längre finna alt för »dunkelt» det mångskiftande syftet med min lilla tillfällighetsdikt: På gamla dagar.

Stockholm i maj 1878.

Johan Jolin.På gamla dagar.

Efterspel i en akt.

Personerna.

Axel Wapensköld,en gammal pensionerad skådespelare.

Alfhild, hans nittonåriga —

Fanny, hans sjuttonåriga dotter.

Gunnar, Fannys —

Edvard, Alf hilds tillbedjare.

Anna Greta, Wapenskölds hushållerska.

Bad- och Brunnsgäster från grannskapet.

Handlingen föregår i Wapenskölds bostad på Sveriges vestkust.

En romantisk trakt. I fonden hafvet öfversålladt af dar. Till höger e?t schvoeizervilla med veranda och trä gar ds stol ar i grupper. Till venster gaf vein af en kåksbyggnad. Blomsterbuskar èilda grupper till höger och à scenens midt.

14l:sta scenen.

Alfhild och Fanny (sittande på hvar sin trägårdsstol ock sprit an de ar to r).

Fanny.

Är detta enda nöjet, som oss bjudes På dubbelfesten för oss två i dag? Du fyller nitton du, och sjutton jag.

Alfhild. Ej ofta sådan egenhet förljudes: Två systrar födda på två skilda år, Men samma dag

Fanny.

och timme. Så det står I pappas gamla bibel. — Tyst, hvem sjunger?

(Sång pä sjön), alfhild (lyssnande.) Det är ju pappa. Fanny, skynda då Med våra »kapuciner»! sprita på! Du hör signalen ju från pappas lungor.

fanny (skickar slängkyssar till sjön). Se, hur han gungar på de vågor blå, Den kära, kära gubben! Tänk, hur eget, Att han kan trifvas i sin sump så träget.

Alfhild.

Hans fisk, hans blommor och hans trägårdstäppa,

Och så hans lilla Fanny — Gudbevars

Jag hör väl ock till pjesen — som kompars —

Hans böcker, dem han aldrig skulle släppa,

Om icke metspöt kräfde ut sin gärd,

Se der hans lif, hans fröjd, hans hela verld.

Fanny (tankfull). Han, som en konstnärs alla skiften pröfvat, Han, född och van vid hufvudstadens brus, Han, fjäriln, dansande vid rampens ljus!

Alfhild.

Han lemnar lågan, som hans kraft bedöfvat, Och svärmar nu i solen glad och fri, Men lilla Fanny, vi ska' sprit a, vi!

Fanny.

Nej, låt mig svärma blott en liten stund! Tänk om jag, med min Gunnar i förbund, Hans hjertas kopparportar kunde storma, Han, konstnärn förr, nu konstens renegat, Om jag förbytte hans teaterhat — —

Alfhild.

Förr kan du skidan här till äpple forma. Fanny.

Om jag från minnets rosor kunde klippa Bort alla törnen med min ömhets sax. Alfhild.

Han, för oss annars vek som vax,

Blir häftig, grälsjuk ja —• som en Xantippa —2 i 8

PÅ GAMLA DAGAR

Blott talet kommer på teater. Nej, Nog hade jag väl lust.

Fanny.

Mod har du ej, Du lilla kokfru, du min andra mamma, Du husets goda engel, pappas flamma, Du ideal af qvinna i hans tycke, Nej, du har rätt, mod har du icke mycke', Men jag, som du, har pappas löfte fått, Att just i dag mig önska något godt Och hvad jag önskar få, om det är möjligt. Alfhild.

I detta fall är hans beslut oböjligt. Ack nej, mitt hjertas låga får jag qväfva. Fanny.

Men i den lågans rök skall likväl sväfva En dimbild, som dig aldrig skänker ro, Så visst som du åt Edvard skänkt din tro.

Alfhild (leende). Och du åt Gunnar lofvat Fannys hjerta.

FaNNY (stiger upp och gar at venster). Här tappar jag ju ärta uppå ärta; Usch, sprita ärtor på en sådan dag!

2:dra scenen.

De förre. gunnar (framräckande, sjelf osedd, bakom busken till venster en bukett).

Som egnas bör åt hvilans små behag.PÅ GAMLA DAGAR

22 1

Fanny (rodnande). Hvem är, som spökar bakom rosenhäcken?

gunnar (skyndar fram). Ett spöke som blir kött och blod på fläcken! Ack, dyra Fanny, tag min hyllning mot, Din slaf här offrar blommor för din fot. (knäböjer).

3:dje scenen.

De förre. Edvard (som obemärkt smugit sig in från höger, knäböjer för Alfhild).

Edvard.

Och här på knä inför min herskarinna Jag heligt svär, att blott för henne brinna.

Gunnar (muntert). Det der, det var en grann teatered.

Edvard (likasa). Der svär min tunga, här är hjertat med.

gunnar (försigtigt, ser sig omkring).

Men hvar är Cerberus?

Fanny (sakta).

På sjön och fiskar. Alfhild (sakta).

Fy, Cerberus, om den hvars 'ömhet blott---

Fanny (sakta). För att han stundom morrar litet smått. Gunnar.

Han hör oss ej. Skälm den, som står och blinkar,PÅ GAMLA DAGAR 22 1

Då han får sjunga ut med högan röst Om sällheten, som spränga vill hans bröst. I dag altså, den dag som såg er

födas, Skall hoppets knopp slå ut.

Alfhild (suckande).

Ack, nej förödas. Edvard.

En lumpen fördom all vår lycka stör, En fördom, som din far väl minst af alla Ur grafven blott till skenlif borde kalla, Jag är hvad han så länge var — aktör. Gunnar.

På gamla dar man ofta fegt förglömmer Alt skönt, alt ädelt, frisinnadt och stort, För hvilket man som ung sin lifskraft tömmer. Fanny.

Det är att bygga babelstorn af — kort. Edvard.

Så ryttarn i sin cirkus också drömmer, Han tror sig ila framåt, som han bort,' Men hinner målet — vid sin ingångsport.

Alfhild (skälmskt). Om pappa gjorde sä, då — eller hur — Vi finge jubla: »ön revient toujours». Gunnar.

Han, Axel Wapensköld, som stred så modigt Just med sin far om scenens höga vigt, Fanny.

Han öfverkorsar sjelf sin hjeltedikt, Och gisslar sitt förflutna lif helt blodigt.

Edvard.

Hans konstnärsbana var så blomsterströdd; Hur kan han glömma sina rika minnen?

Fanny.

Hans forna lustgård honom tycks förödd,

Nu för naturen öppnas blott hans sinnen,

Dernäst hans kärlek gamla böcker gäller,

Han helsar titelbladet med en kyss,

Och likt ett barn, som börjat skolan nyss,

Han suger visdom, liksom karameller.

Ja, Göthe, Schiller, Shakespeare, Walter Scott

Och Dante, Bellman eller Thiers' historia,

Tegnér, Franzén och Geijer, ja, alt godt,

Alt nytt och gammalt, som har namn med gloria,

Det slukas med en glupande aptit.

Alfhild.

Men allt, som rör teatrarne, med flit Han tyckes undfly, som det vore pesten, Men läser tidningarnas gnabb för resten,

Fanny.

Och prisar himlen för sin sälla lott, Att här få lefva på den sköna kusten, En tröttad kämpe, som fått nog af dusten, Och nu vill njuta hvilans sötma blott.

Alfhild.

Här ha vi lefvat nu ett dussin år,

Från stora verldens larm och buller skilda.

Fanny.

Som måsar vilda.PÅ GAMLA DAGAR 22 1

Gunnar.

Och som dufvor milda! Fanny (suckar). Här få vi bo tils vi få gråa hår.

Alfhild (suckande). Vår moder — ack, hon var vår lärarinna.

Edvard.

Det märk's nog, att hon var en utmärkt qvinna. Alfhild.

Näst Gud — hon bjöd oss älska ömt vår far, Och dömma mildt den gamles egenheter, Hans hat till stadslif och dess små förtreter.

Fanny.

Vi visste aldrig hvad teater var, Förrn vi hos tant Gustava lärde känna Det ädla nöje, vi ej fattat förr. Nil är den öppnad paradisets dörr! Jag fått en längtan, som kan mig förbränna* Jag vet ej mer, hur det med mig är fatt, Det är en dröm ur »Tusen och en natt». Alfhild.

Ack stackars pappa han, som icke anar, Hur molnen tjockna kring hans aftonsol; Fanny.

Jag sjunker genom jorden, om han spanar

Den hemlighet vi dolt altse'n i fjol,

Att vi ha spelat med vid brunnsspektaklet.

Edvard. Der Fanny var miraklet ?PÅ GAMLA DAGAR 22 1

Gunnar.

Just mirakletl Du vet att helsobrunnen ligger nära En mil här från, och der bor lilla tant, Som arrangerar nöjen rätt pikant; Man kunde ej för konstens skull begära, Att hon för pappa skulle tala sant. Hon bjöd småflickorna, att sig förnöja Med kafferep och prat på nästans bak, Men hade klokhet nog att nöjet höja Till hyllning åt den konst —

edvard (otåligt och skämtsamt).

Alt nog, till sak I Gunnar.

De bryta af mig midt uti min svada 1 Jag, som, ehuru blott en lagens tolk, Dock rigtigt svärmar för teaterfolk.

Fanny.

Blir jag aktris, så är det ingen skada.

Gunnar. Ja lilla tant hon förde oss ihop. Hon gräfde först sitt spadtag till den grop Af list, hvari vi skola hjelpas alla Att få vår gamla älskling till att falla.

Edvard.

Som badgäster och fiskare vi sökt Att vinna gubben.

Gunnar.

Det gick lika trögt.2 i 8

PÅ GAMLA DAGAR

Edvard.

Men så en stormig dag vi kommo samman, Just som en störtsjö till vår stora gamman Stal bort hans åror, och man vind för våg Rakt utåt hafvet honom drifva såg.

Gunnar.

Vi blefvo räddare med största nit, Betackades helt varmt och följdes hit,

Edvard.

Undfägnades af husets två värdinnor,

Gunnar.

I löndom redan våra herrskarinnor.

Edvard.

Sen ha vi gjort vår tacksamhetsvisit

Alfhild (leende). Och delat mjölk och smultron utan split,

Gunnar.

Med hungrig flit

Edvard.

Och hjertelig aptit, Gunnar.

Till sist i ett glas punsch han skänkt oss äran Att säga Far br 07',

Edvard.

På er fars begäran.

Gunnar.

Och nu är saken klar, liksom vår låga. Den lågan är just stundens stora fråga,

Och vid vår riksdag vigtigast af alla.

Cmed skämtsam patos)

Den frågan skall ej, får ej, kan ej falla! Edvard.

Hör hvilken eld, så'nt uttryck, så'n passion! Han slutar vid vår — Representation. Fanny.

Jag tycker ren han har ett statsråds miner.

Anna Greta (utanför). Hur står det till med min karpusiner ? Fanny.

Jo, nu blir Anna Greta utom sig, Hon som så säkert på vår hjelp plär lita. Fanny.

Yi ha ju alldeles glömt bort att sp7'ital

Edvard. Ack, låt oss hjelpa.

Gunnar.

Jag skall öfva mig, Ty när min Fanny lär sig sina roller, Då springer jag från mina protokoller Och steker biffar, ack, hur ljufligt, säg!

(trycker Fanny till sitt hjerta.)

4:de scenen. De förre. Anna Greta.

(Sang pà sjön),

Edvard. Hör, sång på sjön!

Alfhild.

Ack, pappas matsignal!

Fanny.

Då är han hemma snart, (ropar) Hör, Anna Greta l

Anna Greta (utanför). Hvad står nu på? När lilla pullan gal, (i dörren) Är tuppen hemma snart, det kan man veta. Fanny.

Han sätter snart i land, vår barske herre!

Men dina »karpusiner», ack, dess värre,

Gå än i kåpor flere hundratal (räcker henne korgen

Anna Greta. Jo, gumman har just präktig hjelp i köket. Alfhild.

Förlåt oss, kära Anna Greta, men —

Anna Greta. Jag skulle spritat slut för längesen, Men herr hjelp duger ej i hushållsstöket.

(gar ut med korgen). Gunnar (till Edvard). Det var vår tack för artighetsförsöket.

5:te scenen.

Gunnar. Fanny. Edvard. Alfhild. Edvard.

Nu fram med denna lilla bundsförvandt,

(tar fram en bok)

Som är för våra damer obekant.

Fanny (läser titeln). En komedi af Jo. Jo. Hvem är det! Edvard.

Det är er kära pappas hemlighet.

Alt nog, han är en vän från ungdomsåren

Till Axel Wapensköld, den forne dåren,

Som för Thalia svärmade så skönt.

Han var den piedestal, som skulle lyfta

Den unge debutanten lagerkrönt

Till konstens höjder, dit lian tycktes syfta.

Fanny (som bläddrat i boken). Den boken ha vi aldrig sett förut.

Gunnar.

Låt oss begagna den som bästa krut, Då brechen skjuts på gubbens fördomsmurar.

(bläddrar i boken jemte Fanny) Här syns, hur öfveralt sin far han lurar, Här har jag vikt små hörn för alt pikant, Er far som ung har sagt till scenens heder. Edvard.

Nu har fanbärarn flytt från våra leder Till fiendens.

Gunnar.

För oss rätt intressant. edvard (med komisk patos, knytande 72äfven). Men vänta, hämndens åska ren sig skockar.

Alfhild (ömt orolig). För ingen ofrid in i fridens boning!

Edvard.

TV är tom skall kärlek väfvas af föi'Somng, En gloria kring gubbens silfverlockar.2 8

PÅ GAMLA DAGAR.

FaNNY (som hela tiden ögnat i boken). Tyst! Pappa är med sumpen ren i land!

alfhild (till ungherrarne). Ack, gömmen er på något lämpligt ställe. Fanny.

Så få vi öppna elden litet grand.

Gubben Wapensköld (utanför). Gör aktern rigtigt fast! Tack, gamle Pelle!

Gunnar (till flickorna). Men om vår vackra krigsplan I förderfven,

edvard (tar boken af Fanny, som läst i den). Då rycka vi i ledet med reserven. Besegrar han sen krigsmakten till lands, Så se derborta hvad vi ha till hands!

(pekar utåt sjön).

Fanny.

Vid udden derr

Gunnar.

Det vore ändå katten, Om han besegrar krigsmakten till vatten.

Edvard (tittar i boken). I denna lilla bok jag vapen har Till anfall

fanny (bläddrar i boken).

Och jag vapen till försvar. Gunnar.

Så prata icke mer, bort på minuten!

edvard (tar bokett af Fanny). Vi ställa oss i bakhåll här vid knuten.

(De gömma sig till höger bakom byggningen och blommorna).PÅ GAMLA DAGAR 22 1

5:te scenen.

Fanny. Alfhild. Gubben Wapensköld (med metspö ock en fiskkasse); sedan Anna Greta.

Wapensköld. Hollah 1 Hej! Anna Greta, kom och se! Nå flickor, ser ni så'na borrar! He! En på tre marker serskildt valde jag Åt Alfhild som honnörspresent i dag. Den andra, den på två, för Fanny passar. Se hur de gapa, akta era tassar!

Fanny (skälmskt). Hur vet du, att de väga tre och två?

gubben (med komiskt skryt). Mitt metspö är ett rigtigt betsman, då Jag är i taget med min fiskelycka, Och ute här i skären vissa grund Mig ge sin skatt hvar dag, ja hvar sekund Det täckes mig, att den ur djupet rycka. anna Greta (som lyssnat i dörren till köksbyggningen) * Jo, det ska ho faktorn just säga, när Vi ej sett fisk på kanske åtta dagar. Gubben.

Du gamla köksbjörn, du går jämt och klagar.

Anna Greta (ironiskt). Ja, icke rår jag för att fisken här Ej växer, sen han kommer upp i spisen, Och aborrpinnar, långa som så der,

(märker fia pekfingret)

Dem brukar jag ge katten eller grisen.2 8

PÅ GAMLA DAGAR.

gubben (tar med stolthet upp ur kassen ett par stora abborrar).

Nå duga dessa bjessar då?

Anna Greta (belåtet).

Ja, inte illa, Den der kan då en ärlig hunger stilla.

Gubben.

Lägg dem på faten nu som till kalas, Och sätt en blombukett i munnen på dem. Jag vet ej hvar presenter här ska tas At flickorna, om ock jag vill bestå dem.

(med kölnisk ridderlighet)

Derför må fiskarne för dagens par I blommor mina ömma känslor tolka.

(Anna Greta går) Födelseda'n i år jag bortglömt har, Mitt minne brukar icke annars skolka.

fanny (smekande och klappande).

Ack, nej det gör det aldrig, kära pappa 1

alfhild (samma spel). Ditt hjerta är din ständiga sufflör 1 Gubben.

beså för fan, hvad är det nu jag hör? Teatertermer?

alfhild (klappande honom ömt).

Nej!

gubben (kysser honom på pannan).

Så tig och klappa! Det är ändå ditt aili a bästa svar På mitt: (sjunge?') Hvad lycklig lott har dock en far,PÅ GAMLA DAGAR

22 1

Som fått ett sådant dotterpar! — (talar) Se der, Min lilla Fanny, lägg in Laboulaye. Den auktojn är mig blifven mycket kär. I dag har jag dock läst just som ett fä, Ty fisket brorslott tog af mina tankar. Det börja' nappa straxt jag fälde ankar, Och i min sump har jag väl minst ett tjog Af yngre bröder till de två ni såg. (sätter sig) Så, ge mig då en kyss, ni pullor små!

(de kyssa honom) Ni håller alt af gubbstulten ändå. (till Alfhild) Och så champagnen hit, min husmors flicka!

(Blir varse det begärda redan framsatt)

Ack, du har tänkt på mig för längesen.

(dricker ifrigt)

Bornerande och iskallt sockerdricka Och hembrygdt af min lilla hjertevän!

Alfhild.

Det läskar.

Gubben.

Ah, det smakar underbart, Då man har rott en fjerndels mil med fart. Ack, hvilken njutning att på vågen gunga! Det är som hvarje fiber ville sjunga Om frihet, friskhet, lefnadslust och mod; Det är som hvarje ådra bytte blod Hos gubben. Och uti min lilla båt Jag tycker 111ig en fogel lik och sväfvar På mina årors vingpar fram min stråt Emellan blåa rymder, skilda åt, Men inför hvilkas djup min själ ej bäfvar.

i5PÅ GAMLA DAGAR 22 1

En himmel under och en ofvanom, Och båda tyckas locka: »kom, ack kom!» Och sedan, då jag tröttad kastar

ankar, Sträckt i min båt mot mjuka kuddars stöd, Och — sjelf en stackars Lazarus i tankar, — Mig spisar mätt af snillets öfverflöd; Hur ljuft, att, vaggad af en vänlig bölja, Få lefva med i andens stora verld, Och ljusets kämpar undrande få följa På deras riddarfärd, nej himlafärdl (dricker).

alfhild (leende och klappande fadern).

I dag är pappa rigtigt inspirerad.

Gubben.

Nej, jag är lycklig blott, ack öfversäll! Jag känner mig af åren ogenerad Och bjuder Er visst upp till dans i qväll. Tänk, hvilken skilnad på min förra lefnad Bland träd och buskar, målade på duk — Att icke blotta minnet gör mig sjuk — Bland berg, som kunde flyttas in och ut; Bland vågor, hvilkas väta tagit slut; I gas- och källarluft, — jo, det var trefnad! Och när man efter qvällens mödor väckt, Sin själ i andens guldflod ville bada, Och handen mot en snillrik bok var sträckt, Då tvangs man att ånyo genomvada, Af pligtens ferla jagad, dessa träsk Af fadda roller, der man fåfängt letar En snillrik tanke, som till hunger retar, En enda qvickhet blott till morgonbesk.

Fanny.

Men Shakespeare. Schiller — Alfhild.

Moliére du glömmer.

Gubben.

Dem modet snart till evig hvila dömmer. En komiker dessutom har ej rang Vid konstens hof att spela hjelteroller; Nej, karakterer utan sammanhang, Dagsländor från Paris, en hel falang, Dem skall han skapa om med sin talang Till snilleverk — tils han en dag får koller.

alfhild (torkar hans panna). Ack, stackars pappa, du blir barn på nytt. Gubben.

Ja, trött vid minnet af den tid, som flytt Och som jag dåre kunnat så förspilla. Om jag i Upsala förblifvit stilla, Jag kanske varit nu ett lärdomsljus, Som menskligheten lyst ett tuppfjät framåt; Men se, jag skulle ha mitt sinnesrus Och har nu bondånger, så det är skam åt. Jag kanske varit statsråd, jag som andra, Och kunnat stolt med mina döttrar vandra På Drottninggatan fram.

Alfhild.

Fy, lilla pappa, Som kan i sjön sitt menskovarde tappa Och fåfängan i stället dragga opp!

Gubben (till Alfhild) För din skull fåfäng, du min ålders hopp!

(till Fanny)

För din skull fåfäng, lilla rosenknopp, Som vissnar bort i denna skärgårdsvrå. Men hvad är det som du studerar så?

Fanny, (som läser på en tidning, lindad kring en af fadrens böcker.)

Ditt pappersomslag, men som innehåller

(vaggande sitt hufvud fram och åter)

Ett utaf konstkritikens protokoller. Hvad lagrar unga Henriksson tycks få! Gubben.

Hvem är herr Henriksson?

Fanny (försigtigt).

Han, vid teatern ! Det här är en storståtlig recension.

Alfhild (sakta). Nå akta dig, det kokar ren i kratern.

gubben (reser sig, med rynkade ögonbryn). Hvem ger dig rätt att anslå denna ton? Hvem talar om teater här i huset!

Fanny.

Du sjelf.

Gubben.

Hvem jag! Alfhild.

Ja visst, altse*n du kom.

Gubben.

Då talade jag i champagneruset, (pekar pà muggen)

Fanny (försigtigt). Herr Henriksson har inga men och om För sina roller, han, som ständigt spelar,PÅ GAMLA DAGAR.

2 2 7*

Och aldrig dock det honom lagrar felar, Änskönt sin fantasi han oftast närer Med så'na der fransyskan karakterer. Gubben.

Det tror jag hin så väl, när man är ung, Med minnet fullt med guldmynt i sin pung; Men bördig fantasi godt minne slappar, Och ett, tu, tre, man hela skatten tappar, Nej, skådespelaren är och blir martyr; Författaren i alt hans tunga styr. Man är på engång fri och inom galler, Ack, om en slöja öfver lexan faller, Och det för minnets synglas tvärt blir skumt, Då är det hårdt likväl, att resignera Ifrån en qvickhet eller kanske flera, Dem man törhända kunde replikera, Blott för att man förgätit — något dumt, Men ve! det fins ju kontrollörer två, En heter pligt med g, en plikt med k; De hviska: akta, icke göra så.

(Efter en paus)

Jaså, du skryter med hans många lagrar, Den der herr Pettersson!

Fanny (leende).

Nej, Henriksson. Gubben.

Hvart konstnärslif har sina morgondagrar, Sitt friska källsprång ifrån Helikon. Snart kommer stunden, då berömmet magrar: Artisten är en leksak för publiken, Ett experimentalfält för kritiken;2 8

PÅ GAMLA DAGAR.

De goda rollerna, de sina ut; Man bildar queue för att dem få till slut; Man slipar sin talang i hundra facer, Men ändå skriks på nya hvar minut. Talangen, vare huru stor han vill, På några år han käns dock utantill Och nödgas lefva — ack — på minnets gracer. Publikens illusioner börja ramla; Man vill ha nytt, blott nytt för alt det gamla, Men alt, som skulle varit konstnär'ns heder: Att i sin mån bli tolk för dygd och seder, Att gissla last och lyten med sitt spel; Uti den hedern får han föga del, Då hvarje lustspel snart till mål sig satt, Att köpa flinar ns, icke tänkarn s skratt. .Nej, sorgelig är skådespelarns stråt, Då dramaturgerna ej gå framåt, Han ledes som en björn af dem i ring, De äro alt, och han är — ingenting.

edvard (utom scenen). »På författaren beror teckningen i den dramatiska taflan; färgen, ljuset, lifvet framkallas af skådespelaren».

Gubben (förvånad).

Hvad hin är det?

fanny (skälmaktigt).

En röst ifrån ett hvalf. Alfhild.

Nej, det var visst ditt samvete, som skalf Vid minnets hviskningar uti ditt öra.

Gubben.

Träd fram, du målsman då för mina minnen! Jag är ej rädd att korpalåten höra. (letar förgäfves efter Edvard) (för sig)

Jag har de unga gökarna helt nära, Som begge ä' i mina flickor kära. (Högt)

Man leker kurragömma, nå låt gå! . Den leken kan jag ock förstå mig på.

Fanny.

Det var en villa blott för dina sinnen. Det var en röst från Jo. Jo:s komedi.

Gubben.

Hvem känner till den satans pjesen?

Flickorna (nigande).

Ni!

Gubben.

Hvem har då fört den hit till fridens boning?

Alfhild. Två goda andar blott:

Fanny.

Frid och försoning. Din vän Jo. Jo. för din skull pjesen skrifvit. Gubben.

Ack, om han dock sitt opus sönderrifvit! Fanny.

Det blef ditt svärd i kampen mot din far. Gubben.

En dolk uti mitt bröst på gamla dar. Ack, om skomakare jag hällre blifvit,

Byggmästare, stenhuggare, hvad hälst Som hade mig ifrån den tanken frälst, Att ej ett enda litet spår är qvar Af skådespelarns verk från flydda dar. Jag just min orlofssedel på mig har.

(tar fram ett gammalt bref)

En simpel karl, som kom med mig att tvista, Mig skickade ett öppet fejdebref; Meriterna hos mig ha fått sin lista; Hör hvad den hedersmannen till mig skref: »Herrn är och blir en löjlig stackars tok, Som ej förstår ett arbete att skatta, Föraktad af hvar enda riktigt klok, Beskrattad af en hvar, söm orkar skratta.» Ord från en smed, en riddare af filen.

Alfhild.

Och du kan låta såra dig af pilen?

Gubben.

Du kallar det för pil, jag tycker, jag, Att det är sanning sagd med hammarslag.

fanny (med stigande inspiration).

Är icke löjet ock en himlaskänk? På lifvets rosor likt ett perlestänk Af morgondagg, som doft och färger friskar?

Är det ej njutning, då ditt hjerta hviskar, Att du har lullat mången sorg till ro, Släpt glädjens engel in i qvalets bo Vid ljufva minnet af spektakelqvällen? Som solén värmer sjelfva marmorhällen, Så värmer löjet, då det ej är rått,

22 1

Ett isadt bröst och gör hvart hjerta godt.

Är du den ende då, som icke fattar,

Att man med andakt hör ett barn, som skrattar.

Edvard.

(synes åter bakom byggningen till höger, han läser ur sin bok)

»Den som lättast stämmer våra hjertan till andakt och leder våra tankar till det himmelska, han ar dock den bäste predikanten; det må för öfrigt vara presten, skalden, konstnären, den sjunkande qvällsolen, den jublande lärkan eller den blyga liljan i dalen.»

Gubben.

Jag ville väl dock skåda näktergalen, Som sjunger minnets sång så blygt för mig, Men ackompagnemanget, samvetsqvalen, Vill icke rätt harmoniskt lämpa sig. Träd fram du talare ur det fördolda! Hur länge tror du speorden bli tålda!

(letar förgäfves efter den ånyo försvunna) Han leker kurragömma nu igen. (fixerande Alfhild) Hör, lilla Alfhild, han, din unga vän, Som ifrån bakhåll skjuter sina pilar Och ständigt undan mina gensvar ilar; Han kastar sens-moralen öfver bord; Han är ej sjelf en man bakom sitt ord.

Gunnar.

(som tagit boken af Edvard, smyger öfver scenen till venster, läsande högt)

»Skådespelaren skall blifva ärad, som han äras bör, och man skall icke längre högdraget och otacksamt se den öfver axeln, som förskaffar oss så många sköna och lärorika stunder i lifvet.»

Gubben (leende). Jag tror att Odins korpar flugit hit Att bearbeta mig med största flit. Välkomna mina fjäderprydda herrar 1 Herr, Hugin och herr Munin (bugar sig ät ömse sidor)

till vår fest! Reträtten dock jag icke för er spärrar, Ty aborre och gräsand, mjölk och bär Blir säkert hela festkalaset här.

(till Fanny)

De goda andar två, frid och försoning, Som smugglat Jo. Jo:s böcker till min boning, Jag tänker lexa upp förutan skoning.

Fanny.

Ack, söta pappa!

Alfhild.

Intet kif och split! Födelsedagen lockade dem hit.

Gubben (ironiskt). Jasâ, de veta då att ni ä' födda?

Fanny.

De kommo hit med hvar sin blombukett.

Gubben (ironiskt). Med dyra minnens tårar perlbeströdda, Ja det är mycket sött och mycket nätt!

(efter en paus) Men jag är ändå tacksam på ett sätt, Ty jag har ingen son, som kunnat ärfva Min ungdomsdårskap, och er flickor små, Likt nunnor fostrade i denna vrå, Skall intet prat om scenens glans förderfva.PÅ GAMLA DAGAR.

Alfhild (sakta till Fanny). Ack, säg, hur ska vi reda denna härfva?

Gubben.

Tror man, att skådespelarn jag föraktar? För sådan dumhet jag mig visligt aktar. Nej, se på mig! Hur stolt jag mig betraktar, En konstens lifdrabant från forna dar, Men en martyr, som ryckt sig lös från bålet, Förrän han offerknifven smakat har. Långt bättre fly än flys — till sist blir målet För konstnärns sträfvan, om han konstnär var.

Fanny.

Hur åren dock ha bytt till frost och köld All glöd hos unga Axel Wapensköld!

Gubben.

Ja, »det ska' syster säga.» Ack, hvem vet, Hur ungdomselden än härinom brinner, Fast jag min yttre kraft förlamad finner? Hvem känner skådespelarns hemlighet, En kroppens eller själens djupa smärta, Just som han måste le af alt sitt hjerta; Sin egen känsla rår han knappast om, Blott om de falske, som han tvingas spela, Och det är mycken fråga på det hela, Om sminket någon, gång ej vilse kom Och genom hudens porer trängde in Långt djupare än blott uti hans skinn. Hans framgång föder högmod, högmod närer Den leda afunden, som frodas i Sin dyjord af förtal, lycksökeri.236

Nej, skådebanan prof var karakterer. Der finnas slike ock att välja på: Guld, silfver, murbruk, vax, stål då och då, Ja »hvita plåstret» kan man också få.

Fanny (smekande). Men du år bara stål.

Alfhild.

Nej bara guld.

Fanny.

Och mycket vaxl

Gubben.

Jag är en fader huld Och öm, men kanske dock för litet vaken, Det är väl alt hvad ni förstår af saken. Alfhild.

Hvad menar han?

Fanny. .

Såg du hans skarpa blick? Gubben.

Men jag från ämnets rätta kosa gick.

Jag talat blott om mannen och hans strider;

Men vet ni väl hvad scenens qvinna lider?

I lifvet mannen skapades för strid,

Men qvinnans stora sändning heter frid.

Tror ni, att scenen är ett, fridens tempel,

Att der serafer sväfva upp och ner

Bland pelarne så der som till exempel

I en balett sylfiderna man ser?

När får en stackars scenens konstnärinna

Väl vara hvad hon skaptes till — en qvinna?

Ack, blott den lilla stund hon det kan hinna.

När far hon vara maka, mor, när amma?

Hon älskar dock sitt hem, sitt barn med samma,

Ja ofta högre, heligare flamma

Än kanske mången ståtlig dam af verld,

Som glömmer moderspligt för bara flärd.

Alt hvad hon hinner med blir litet joller

Med lillan, för att stilla hennes gråt,

En bit konfekt, en smekning mellanåt,

Då hon studerar sina långa roller.

Hvad tror ni hennes hjerta känner, då

Mot henne sträckas armar, runda, små,

Men hon till scenen plötsligt nödgas hasta,

För att med kärlekseder ömt sig kasta

I armarne på någon af de männer,

För hvilka hon kanhända afsky känner.

FaNNY (med ängslan). Fy, pappa, så du målar!

Gubben.

Icke grant.

Fanny. Helt säkert öfverdrifvet i

Gubben.

Säkert sant För alla konstnärinnor, hvilka närde I bröstet känslan af sitt qvinnovärde.

Fanny (sakta till Alfhild). Gud, hvad jag. våndas, men en helig låga Mig bränner, och det hviskar i mitt bröst Att alt jag för den elden måste våga.

Alfhild (sakta till Fanny). Det är helt säkert konstens helga röst. Gubben,

Nej, gudskelof, ni mina flickor kära, Att aldrig ni för scenen ärft min lust. Derföre bo vi här på fjärran kust, För att ej ligga frestelsen för nära. Men nu till annat.

Fanny (afsides).

Först ännu en dust!

(högt till fadren) I dystra färger, pappa, du oss målat En konstnärinnas öde som martyr, Men ej den gloria kring henne strålat, Då hon för törnena ej målet skyr. Martyrens krona bärs af en prestinna, Som kan, om hon det vill, vestaliskt ren För konstens ära, för det sköna brinna. Och vid den offerlågans helga sken Hon med sitt trollspö oss på vägen tvingar Till skaldernas fördolda tankeskatt, Till längesedan flydda tidehvarf Till rika minnen, som vi fått i arf; Och då på scenen hennes stämma klingar, Då tyckes hon af sjelfva himlen satt Till modersmålets genius, som bringar Oss stjernor i historiens dunkla natt. En ann' Johanna d'Arc, ur hyddan gången, Hon kämpar för att rädda — dikten, sången! En annan Jenny Lind på segerfärden Hon sprider fosterjordens namn kring verlden;

En ann' Christina Nilsson, hon med toner

Uti beundrans boja slår nationer.

Och tar sin perltribut från kejsartroner.

gubben (öfverraskad).

Ptro! Hvem har lärt dig detta blomsterspråk? Fanny.

Ack, blommor, vuxna i min fantasi Ur plantor, tagna från — En komedi.

gubben (mulnande).

Hvad du kan prata grant, ditt lilla pjåk! Du väntar nu på jubel och fanfarer, Men jag är trött vid allt teaterbråk, Du får mitt svar i mina memoarer.

Fanny (skälmskt). Och du blef rädd för mina argumenten

Gubben.

Du vill ha bravorop till festpresenter. Men apropos presenter har jag lofvat Att ge er hvar sin denna glada dag; Och som min lycka mig med mynt begåfvat, Så tala! Hvad jag lofvat håller jag!

Alfhild (tveksam). Man följa bör en faderlig förmaning.

Fanny (darrande). Ack, pappa, om du hade någon aning.

Gubben (skälmaktigt). Nej, jag har ingen enda, bara två, Som nu kring våra knutar gå och slå.

Alfhild.

Du har då märkt?

Gubben.

, Als intet. Gubevars! Ni spelar komedi, jag spelar farce.

Fanny. Och du är icke ond:

Gubben.

Ond, på min ära, Det vore att för mycket sig besvära, Att vara ond på — summa fyra kära.

Alfhild. Men, ack hur vet du?

Gubben.

Jag vet ingenting, Jag har blott märkt två månader ett spring Af två badgäster hit till min person; De ta sig dagligen två mils motion. Jag var så ledsen att det var för min skull, Men snart så gick min sorg i rosenrödt, Ty att de sina skor så illa nött, Det var bestämdt för din skull och för din skull.

(pekar på bada flickorna) Alfhild (rodnande).

Du snälla pappa!

Gubben.

Nå, nu vill ni ha Förlofning utan ring i dag, hvasa? På blickarna, raketerna uti

Det granna kärlekens fyrverkeri.

Jag sett du vill ha Edvard och du Gunnar.

Ja, gossarna ä' präktiga och bra,

Och vacker framtid tyckas de ju ha.

Ja, jag af själ och hjerta er dem unnar.

(med vemod)

Jag får väl komma till er då och då Och sitta tyst och stilla i en vrå, Och få en sqvätt ur era sällhetsbrunnar?

A.lfhild (smekande).

Du älskade —

Fanny.

Du dyre, ädle far!

Gubben.

Säg pappa, det är mindre teatraliskt.

Fanny (försigtigt). Men det var något mer —

Gubben.

Hvad — mera qvar ?

i,

Du vill väl ej ha bröllop straxt, nej vänta, Om två tre år, min lilla yra jänta; Vid sjutton år, det vore omoraliskt.

Fanny (sakta till Alfhild). Nej, denna ångest spränga vill mitt bröst, Jag måste tala, kan ej tiga mera.

Gubben.

Nå, kära barn, sjung ut med högan röst! Fanny.

Ack, pappa, jag vill — jag vill debutera.

Gubben (studsande). Hvafalls! (petar sig med fingret i örat). Säg Om det der ännu en gång!

(ser sig omkring) Man tisslar här i alla snår och stökar.

Alfhild.

Hur då, hvad menar pappa?

gubben (i.ned komisk betoning).

Jo, två gökar,

Som repetera på sin kärlekssång.

Hvad var det, kära barn, du ville säga?

Sjung ut, mitt barn! Nu störas vi ej mera.

Fanny (darrande).

Jo, pappa, pappa! — Jag vill •— debutera.

Gubben.

Hvafalls? Du skämtar? Jaså, debutera Som matmor jämte Alfhild, eller deja, H'önsgummay nej, herdinna med skalmejaP Fanny.

Nej, pappa, nej! — På scenen debutera!

gubben (sjunker samman som träffad af blixten).

På scenen? — Scenen! (stiger häftigt upp). Flicka, är du galen?

Fanny.

Att skådespelerskan kan bli martyr

Som nyss du sade — känner jag på qvalen.

Men en prestinna inga offer skyr.

Gubben (ursinnig). Men hvilken har satt i dig galenskapen?

Gunnar (till Edvard)

Nu får reserven träda under vapen? (träder fram). Förifra Er ej, Farbror Wapensköld!

Sjette scenen.

Alfhild. Edvard. Gubben. Fanny. Gunnar.

Edvard (träder fram). Till silfverhåren passa lugn och köld.

Gubben (ursinnig). Jaså, det är då tacken, mina gossar, För att jag Er från hjerteqval förlossar, Och ger er ja, förr än ni det begärt! Två ormar vid min egen barm jag närt. Ni kommit hit, att all min fröjd förstöra? Hvad hade ni väl nånsin här att göra?

Alfhild.

De ä' oskyldiga, men tant Gustava, Hon skref så här i somras gång på gång: »Er far, han vill er lefvande begrafva, Välkomna hit till — komedi och sång.»

Fanny.

Johanna d'Arc har jag vid brunnen spelat. Gubben.

Nå, det var blygsamt, man ska' börja smått. Ett dårhushjon väl rollerna fördelat.

Alfhild.

Det intet öga fans, som ej var vått.

Gunnar.

Publiken var som tokig af berusning. Edvard.

Det var en allmän, verklig, sann förtjusning. Alfhild.

Och tant blef sjuk af ren enthusiasm, Gubben.

Och doktorn satte väl en kataplasm På gumman, som han bort på allihopa. Alfhild.

Och blommor, kransar — Gubben.

äpplen, apelsiner,

Alfhild. Salongen kunde fallit i ruiner, Så hördes alla jubla, klappa, ropa; En så'n triumf för Fanny, snälla pappa! Gubben.

Ja, hade jag blott tant Gustava här, Jag skulle visa hur hon är mig kär. Jag skulle jubla också jag — och klappa. Nå, Gunnar, du, en sansad, klok jurist, Vill du med en aktris dig kopulera?

Gunnar (med glöd). Jag skulle yrka på det först och sist, Vid blotta tanken vill jag applådera.

gubben (till Fanny). Så gå från mina ögon bort, din fjolla! Naturen, som du svor din tro så ömt,

Har dig för mened allaredan dömt

Och vill ej vid sin barm dig mer behålla.

Exce-ntrisk, svärmisk, jollrande och yr,

Du alltid fylt min själ med ångst och bäfvan.

Det blef då lösen sist för all min sträfvan,

Att du skall älska just det som jag skyr.

Du var likväl mitt hjertas skötebarn,

Men ut på vågorna, ditt lilla flarn!

Sätt upp en trupp vid brunnen, gör furore!

Tils ödet hvisslar ut dig con amore.

Fanny. För Guds skull pappa.

Gubben (häftigt).

Så, ja, bara gå!

Gunnar. Kom till mitt bröst!

Alfhild.

Nej, pappa, icke så! Gubben (till Alfhild). Du är ändå min kära, bästa flicka! Öm, mild och huslig, trogen vårdarinna Af hemmets frid, en verklig typ för qvinna. Dig ville himmelen till tröst mig skicka För henne, som mig icke älskar mera; Och du — du vill visst inte debutera?

Alfhild. Ack nej, visst icke!

Gubben.

Tag din Edvard då I (Till Edvard) En bättre hustru kan du aldrig få.

Alfhild.

Men pappa, ack du måste veta alt, Och Edvard visa sig i rätt gestalt.

Gubben.

Jag tycker den han har är mycket bra. Ett godt och ädelt yttre, och ett hjerta, Som du väl känner bäst, min lilla snärta, Och föda hustru kan han, har han sagt; Min hjelp dertill; — hvad mera vill du ha?

Alfhild (till Edvard). Ack, tala du, det står ej i min makt.

Gubben (till Edvard). Hvad är det då som hennes oro gör?

edvard (bemannar sig).

Jo, jag är — kunglig premieraktör, För lifstid vid teater engagerad.

gubben (ryggande ett par steg). Hvad! Henriksson! Du Henriksson, men hör, Aktör? Du har ju sagt en man i verken?

edvard (småleende). En man i verket, har jag sagt, generad Vid tanken att aktör ej skulle duga, Och ^verkefo är en term, så publicerad, Att den befriat mig ifrån att ljuga.

Gunnar (sakta till Fanny). Seså, nu väckte också han berserken.

Gubben.

Bedragen, skymfad då på alla håll!PÅ GAMLA DAGAR.

Edvard.

Blott af din egen fördom grymt bedragen. Ack, ödet, som för noga protokoll Med våra löften, våra ungdomsdrömmar, Vill lägga nu ditt affall klart i dagen.

Gunnar.

Kan du väl hämma längtans starka strömmar? Kan konstens helga eld du våga släcka, Du, som en gång gjort alt för att den väcka? Den lefver också i din dotters bröst, Och hennes trängtan är naturens röst.

Gubben.

Gå från min åsyn, lemna mig allena, Det är min röst, min tröst, min lag, min rätt På torfvan här! Hvem kan mig den förmena? Alfhild.

Att lemna honom är det bästa sätt Att kunna alt försona, alt förena.

edvard (pekar at sjön). Vi ha vårt arrieregarde till slut.

Gunnar.

Ack vi ha skjutit bort vårt sista krut.

edvard (viftar med näsdtiken at sjön).

Vårt sjöförsvar är här på en minut. Gubben.

Gå, jag är icke ensam! Anna Greta, Hon blir mig trogen hon, det bör ni veta.

(med en skarp blick at flickorna) (Alla draga sig längs amt tillbaka under tittryck och åtbörder af oro och sorg.)248

7:de scenen.

Gubben (aliena). Ett sådant sällskap, så'na satans funder! De ha gjort upp så fint en hel intrig, På samma gång de mig förklara krig I dag på en af lifvets söndagsstunder. »Mitt ajfalh sa' han, är det ej min rätt Att ifrån stridens tummel ta reträtt, Då jag ej längre vet hvarför jag strider, För hvilken sak jag kämpar eller lider. Jag bryter ej min ed mot konsten svuren, För att jag högre skattar ett: naturen. Nej, jag blir ensam qvar på detta ställe Med Anna

Greta och med döfva Pelle. Hör, Anna Greta!

Anna Greta (utom scenen).

Middagen är färdig.

Gubben (suckande). Ack, här finnes ingen mer, sonl orkar äta. Kom hit! Se hon är trogen, öm, ihärdig.

8:de scenen.

Gubben. Anna Greta.

Anna Greta. Hvad är det, hofaktör?

Gubben.

Åh jo, en trätaPÅ GAMLA DAGAR.

249

Emellan far och döttrar föga värdig, Och jag har spelat här en dummer Jöns, Och de betett sig just som yra höns. De börjat vurma för teatern båda.

anna Greta (slår ihop händerna af förtjusning). Ja tänkte icke jag, här stundar roligt! I venstra ögat har jag haft så^n klåda.

gubben (med stora ögon).

Hvad sa' du, roligt?

Anna Greta.

Jag har grundat på, Att det till slut precis så skulle gå, Ty här är ledsamt, alldeles otroligt, Men jag och flickorna till ert behag Ha visat oss så tåliga och fromma Och tänkt som så, det blir väl bra en dag. Vi koxat på hvart träd och på' hvar blomma, På hafvet, rnåsarne, och på hvarann, Liksom ej större glädje fans, minsann. Men, Herre Gud, vid det der brunsspektaklet, Det smakte fogel, det är hvad jag vet; Ty jag var med i största hemlighet Och släptes upp i sjelfva tabernaklet, Att hjelpa Fanny med Oljanskans drägt. Oljanska jungfruns — satt så nätt och täckt — Ja så, de talte om allting till slut. Nå, gudskelof, då kan jag andas ut.

gubben (med kokande vrede, ironiskt). Och nu behöfver du ej längre dölja Din längtan att till Stockholm Fanny följa250

PÅ GAMLA DAGAR.

Och bli påkläaerska kanske som förr, Då du ej ännu trädt inom min dörr?

Anna Greta. För tretti år sen ja, ack gamla benen Vill dansa, då jag mins den glada scenen, Kulisserna och alt smått maskopi Der bakom — —

Gubben.

Tig! och drag för hin, din hexa! Anna Greta. En sådan björn, den gamle hofaktörn! {For sig) Ja, tordes jag, nog skulle han få lexa. Gubben.

Jaså, du vågar kalla mig för björn, För att jag ej är böjlig liksom vide, Och bugar mig åt vindens alla hörn? Så gå då, lemna mig uti mitt ide!

Anna Greta. Men middagen då?

Gubben (häftigt).

När jag säger till!

(Anna Greta gar ut förskräckt).

9:de scenen.

Gubben (aliena). Nu har jag fått det riktigt som jag vill, Nu är jag ensam, ensam med naturen Och döfva Pelle och — de andra djuren.

Med fiskargubben har jag ingen risk, Ty han är stum och dum just som en fisk. Med mina böcker, mina stora andar Jag mer min själ förbrödrar och beblandar, Och ostördt drömmer jag mig nu tillbaka Till Hanna, ack, min hädangångna maka. Helt ensam, hvad den tanken skänker ro! De växa större, större själens vingar Och man blir starkare uti sin tro På alt som oss till himlen närmre bringar. Dock ensam, ensam! Fins här ingen hund? Ja, jag ska' köpa mig en hund på stund, Ty någon ska' man ändå ha att smeka. Med Pelle kan jag ej den leken leka. Jag var för häftig kanske? —'En pre stinna, Så sade hon, och talade rätt bra, Och stämman klingade så varmt och ståtligt, Men man kan annorstä.ds prestinnor finna, Då konstens guddom 'så'na prompt skall ha; Jag vill ej släppa till, det är förlåtligt. Johanna d'Arc, — ack, jag mins Emilie, Med silfverhjelmen på sin ädla panna. Emilie Högqvist, det var en Johanna l Jag undrar just hur Fanny skulle bli?

(Edvard, Alfhild, Gu?mar, Fanny synas smygande närma sig).

Ack, Schiller, Shakespeare, Göthe, Calderon! Han prisas mycket den der Henriksson! För Egmont och för Hamlet han berömmes, Men domslut är ej alltid det som dömmes. Dödgräfvare, så himmelshögt kom jag:

(Gnolar) »En hacka och en spade blott, och lakanet till skrud, En grop i mull, det är din lott, du menska, stoftets brud.»

Och stalldräng blef jag ock en vacker dag: (Gnolar) »Och bonden gick ut uppå Vermelands

skog,

Huj, huj fallerala och hej fallerej.» Se'n steg jag upp i rang till kommendant: (Gnolar) »Den som jämnt öfver lifvet klagar, Ja, han må dricka vatten blott.»

(Edvard synes med sin näsduk vifta utåt sjön, hvarifrån man hör en aflägsen vacker kör.)

Hur minnet hviskar i min själ förrädiskt, Och för mitt kign, min tro predikar hädiskt. (Tankfullt) Bedömas omildt och bedömas grant, Det hör till skådespelarlifvets skiften; Lof sjungas, ja, om icke förr, vid griften, Men glömmas är det enda, som är sant.

(Kören höres närmare.) Hvad, sång från sjön, en vacker, herlig sång! Jag tycker mig ha hört den förr en gång.

(spejar åt sjön) En slup med flaggor och i stor parad, Och sången? (sökande erinra sig).

Edvard (högt).

Hymnen ur »Ett minnesblads.

10:de scenen.

Edvard. Alfhild. Gunnar. Fanny.

(som omringa) GUBBEN.

• Alfhild (smekande). Ja, det är dina minnen blott som sjunga.

Fanny.

De komma hit med förbön för oss unga.

Edvard. Dimbilder ifrån en förfluten tid

Gunnar.

Stå upp ur vågen och predika frid.

(I en halfcirkel kring gubben Wapensköld har det blandade brunnssällskapet, utklädt till olika karakterer ur den gamles sceniska repertoire, grupperat sig, under det att gubben betraktar dem med stora ögon.)

Gubben.

Hvad nu? Hvad är det der för sorts tritoner?

Gunnar (sakta). Alt brunns-aktörer, hyggliga personer, En hvar af dem är minnenas gesandt, Vår krigshjelp, då vi blåste nyss i hornen.

Gubben (till Briquet). Hvem är min herre?

(Ur lustspelet Nya Garnison) B riquet (med ställningssteg).

Jag är kommendant På fästningen »de tre förfallna tornen», Mitt namn, Briquet. Formerar fyrkant till och med af tre.254

Här fins en turk till far, som jag ska' lära, Att dotterns lycka, det är fadrens ära.

Gubben (till G aspar d). Min herre — är ju —

(Debutanten och hennes far) gaspard (sirligt bugande).

Ja, Gaspard, Gaspard!

En oldfar för aktörer.

Gubben (för sig).

Blygsamt svar!

Gaspard.

Jag har en bön, den ni förstår som far, Att då min lilla dotter debuterar, Ni kommer med och hjertligt applåderar.

(Mäster Smith) kolmodin. Och jag är smedsgesällen Kolmodin, Kristin hos Kaspersons hon lät mig fara, Se får man den man älskar rigtigt bara Då blir man aldrig en så'n här kanin, Jag är en »suddermen »det ska så vara». (Förtalet). coquenet.

Och om min herre frågar: hvem är det ? Så svarar jag, mitt namn är Coquenet. Jag har ett utslag här i mina fickor, Som rörer yrkesval för era flickor.

Gubben (för sig) I allas ögon lyser ironi'n. Här är det bäst, att hålla blott god min. (En komedi k alle wallin.

Nog känner pappa mig, mitt namn är Kalle, Kalle Wallin, det rår jag icke för.

Jag lär ska ha så mycket i min skalle, Att pappa sagt, att jag skall bli aktör.

(Vermländingarne). pelle, YeRMLÄNDING.

Och jag är Vermlandspelle utan like; Si här har jag min klocke jned peschaft. Det är just jag, som nådigheten haft, Att sjunge driller för bå' kong och rike.

(Kärlek och egoism). mlchel lambert.

Porträtter målar jag — Michel Lambert! Min åsigt utaf verlden är så här: Den styrs af kärlek och af egoism, All kärlek dock, som bara innebär Ett tvång för andra, kallas despotism.

(Mjölnarfröken). KAMMARJUNKAR JAQUES V. UrNE.

Despotisk kalla ej den himlaburne! Nej, kärlek är och blir konservativ, Liksom alt nobelt här i detta lif, Det påstår Kammarjunkar Jaques v. Ume l

(Volontären). CanARD (blåser eit signal).

Men jag, Canard, trumpetar ut Alt stort och liberalt, som händer. Dock ve! åt öfver löparn vänder Det goda ryktet rygg till slut. (B a mh mbarncn). GUBBEN BERTHEL.

Allting gör gubben Berthel åt bekanta, Han metar fisk, polerar, klipper hår, Men hyser han, likt flickan, som här står, En egen vilja, stackare, då får Han genast hugg och slag af sin >>galanta».256

(Smädeskrifvaren). rollén.

Nog känner du till skalden, till Rollen. Jag lefver gladt, jag lefver för idéen, Och menskan efter den jag alltid mätte. Blott dåren åt min måttstock vågar le, Den for domsfrie kallar jag för jätte, Den fördomsfulle för — pygmè.

Gubben (för sig). Här får man svälja bäska piller. Och dock med blommor höljas alla giller.

(.Mammas gosse). MAMMAS GOSSE.

Ack jag är intet, — Mammas gosse bara, Men när jag vuxit blir jag tvärt aktör, Och mamma skickar mig derför, Att be att jag elev hos dig får vara. (Sjunger)

Meningen med maskraden (Chorus).

Bör du förstå.

(Mammas gosse).

Här stå vi hela raden

(Chorus).

Och vänta på,

(Mammas gosse).

Att du till konstens ära

(Chorus).

Dig ändra må,

(.Mammas gosse).

Hennes pardon begära.

Chorus.

Låt gå! Låt gå!

fanny (ömt hviskande). Hvar liten pil de veta att förgylla, Alfhild.

Då de som minnets sändebud dig hylla. Edvard.

Du ser att man ett troget minne har För »skådespelarns verk från flydda dar».

Gubben (för sig). Man arrangerat en apoteos; Man anser mig som redan död, gunås, Men om först nu i mitt beslut jag svigtar, Man alt blott på min egenkärlek diktar.

Rollén.

(siar honom godmodigt stormande fia- axeln).

Så stå ej och fundera längre, gubbe! Låt ungdomskänslans vind i hjertat spela! Skjut nya rotskott, murkna konstnärsstubbe! Det blir din skönsta prydnad på det hela. Din dotter skall sitt höga mål ej fela, En ättelägg från konstens Ask och Embla, Hon bär den helga elden i sitt bröst; Den kan ej släckas, vare det din tröst, Om ock du henne fört till — Nova Zembla.

gubben (leende) Tack för ditt tal, storskräflande Rollén!

(till brunns sällskap et.)

Er, mina herrar, tackar jag för äran Att än jag minnes utaf en och en.

Jag brottas med mig sjelf till min förfäran, Jag ville — ack —- min konstnärslåga släcka. — edvard (pekar på Fanny).

Dess glöd en annans eld blott skulle väcka. Gubben.

Af kärlek blott jag mina döttrar stängde Från konstens altar. — Arma offerlamm! Damoklessvärdet öfver dem re'n hängde, Må de och ödet få sin vilja fram!

(Flickorna} Edvard och Gunnar omgifva den gamle jublande och sin ek an de).

RollÉN (går till Canard). Trumpetare! Fanfar till gubbens ära! Blås ej ikull dem dock, — stå ej för nära!

(Canard blåser en fanfar).

Fanny. Alfhild. Gunnar. Edvard. Ack, vi ska dig på våra armar bära. Edvard.

Träd upp med Fanny, lik en ny Gaspard! Fanny.

Vid scenen höfves stödet af en far.

Gubben.

Nej, der till stöd dig sjelf du bara har. Ja blif martyr, fast kalla det pre stinna. Men framför alt glöm ej att vara qvinna. Jag kommer till dig från min gömda vrå Och håller räfst med hjertat då och då.

Calle Wallin. Hurra märsgastar! klart att manna rå För pappa Wapensköld och för hans dotter!

(tre hurrarop.)

Rollén.

För hennes stundande konstnärsidrotter!

Fanny (blygt). Ack nej, de sväfva ännu i det blå.

Gubben Wapensköld.

(som stått en stund försänkt i tankar). Dock —*än en gång jag nästan skulle vilja Beträda scejiens minnesrika tilja. Jag har ej tackat, aldrig sagt farväl Till dem, som ammat upp min konstnärssjäl, Till den välvilliga publiken, Till den humana konstkritiken.

Fanny.

Hvad skulle du då säga ungefär?

Gubben.

Helt enkelt ungefär så här:

(vändande sig till omgifningen på scenen)

För er, mitt herrskap, har jag stått examen! Jag tar nu gamle vännen Jo. Jo:s hand, Går fram till rampens ödesdigra rand, Och träder litet utom tafvelramen.

(går några steg nedåt scenen) Mitt herrskap tack, ja tack för alla stunder, Som nu bli rosor i mitt minnes lunder, För hvarje ljuft bevis på sympati, Hvarmed ni stackars konstnärn inspirerat, Då ängslan honom allarmerat; För hvarje suck och hvarje flygtigt spår Utaf den perltribut han högst har skattat — En liten varm förstulen tår, Som fallit på den mun, som nyss har skrattat;2 6o

Tack för hvar gång som ni med hjertat fattat

Hans hjertas andemening, fast i orden

Af brist på snille stundom gåta vorden.

Jag lägger af mig skådespelarns skrud,

Den kanske aldrig jag som värdig burit,

Och återvänder till min ungdomsbrud,

Till dikten, som jag evig trohet svurit.

Dock, om — som förr — hon stöter mig tillbaka,

Så mins jag hennes bud: »arbeta, vaka!»

Och så kanhända ännu någon gång

Jag helsar på -— i drama eller sång.

Men skådespelarn säger nu farväl;

För evigt? — ack, hvem känner det förvisst ?

Blott Han som stakar banan först och sist,

Men säkert dock ett långt, ett tungt farväl,

En orgelton, som länge, länge darrar,

Och som till vemodstårar narrar

Alt, som kan gråta i hans varma själ.

(gar några steg tillbaka)

Jag går tillbaka i min sluttablå!

(med en blick mot ridan)

Och nu, fall ned, du gamle vän, Som borde fallit längesen, Mitt skådespelarlifs ridå!

Ridån faller. En saga.

(Icke införd i författarens Yalda Skrifter.)

J^/et var en gång en gosse, som mången är väl det. > Och hans fader sade till honom en dag: Se långt, ^ långt bort i verlden iiggger en stad, der äfven jag I i min ungdom har varit. Der äro alle gamle män svarte i hufvudet såsom korpar, men alle de unge äro hvite såsom dufvor. Gack dit och blif der, tils äfven du blir hvit i hufvudet såsom en dufva! Och han gaf sonen tio gula papperslappar och sade honom, att för dem kunde han få alt hvad han ville.

Gossen tyckte det var grymt och oförståndigt hvad hans fader sade, att han skulle blifva borta, tils han blef hvit i

hufvudet, ty han förstod icke, hvad fadren mente. Men han tog de tio gula lapparna och gick länge och länge genom stora skogar och seglade öfver sjö och kom till en kungsgård. Och folket sade till honom: blif hos oss; men han ville till den staden, der han skulle blifva hvit i hufvudet som en dufva, ty vid kungsgården kunde de icke göra honom sådan, det mente de sjelfve. Men hvad han skulle till den der staden att göra, det kunde de icke begripa, ty det var så fullt med gamle, elake hexmästare der, sade de. Men de talte så, derföre att de voro onde på troll-

karlarne, ty de ville att desse skulle komma till kungsgården och göra hokus pokus, så att man kunde få roligt åt många granna ting, som man icke begrep. Men trollkarlarne hade icke lust att trolla för sådant folk, utan ville, att man skulle begripa hvad de gjorde, och derför blefvo de der de voro; och det förargade folket i kungsgården. Der sitta de envise i sin stad, sade de, och vilja icke komma hit; och här är ju en kungsgård.

Men gossen gick på ett skepp och seglade, och skeppet gick uppför en gyllene elf och lade till vid en liten grön stad. Och på stranden stodo månge unge män och sjöngo på en gång, och alle voro de hvite i hufvudet såsom dufvor. Då förstod gossen, att han var framme och han kände många af dem på stranden, ty de voro från samma bygd som han och hade för länge sedan rest bort för att blifva hvite i hufvudet såsom dufvor och det voro de nu. Och underligt föll honom före, att de ändock sågo yngre ut än när de reste.

Och när han var kommen i land, togo de honom vid händerna och sade, att han borde blifva hvit i hufvudet som de. Det var just hans mening, svarade han och kände sig så glad.

Han frågade: hur skall jag göra? Då sade de: gå med oss norr om de två tornen du ser, der ligger ett litet hus, der dårskap går in och visdom ut; der kan du blifva hvit i hufvudet såsom en dufva; och de gingo.

Men på vägen gingo de förbi ställen, der han såg buteljer i fönsterna, och der gingo skrattande och

tokige flockar in; men de, som kommo ut, hängde med hufvudet och hade sig underligen och deras ögon voro förtyngde och han trodde, att det var af visdom och han frågade: är det icke här? Här gå ju vise och narrar ut och in. Ja, sade de, men här går visdomen in och dårskapen ut. Och när han kom norr om de två tornen, då såg han att det var sanning, ty de, som här gingo in, de hängde hufvudet och gingo icke säkert, men de, som kommo lit, de voro så glade och ystre.

Der gick gossen in och han märkte på sig> att hur det var, så gick han ingalunda stadigare än de andre, som kommo der i samma ärende. Men in kom han och underliga saker fick han att se, orimeligt stora trollbord och maskiner; och i det första rummet såg han blanka svärd, röda män och halshuggna biskopar, och ehuru han hvarken var halshuggen eller biskop, så kände han sig svåra beklämd.

Månge andre gossar stodo derinne och litet muntre voro de att se på. En liten man stod der också och han var klädd i gul väst och såg trolsk ut och klipte med ögonen, men han var i grunden beskedlig och sade, att det icke var farligt.

Och den lille mannen sade till gossen: gif mig nio af dina gula lappar, så skall jag göra dig hvit i hufvudet såsom en dufva! Och gossen gaf honom, ty det var ju alt hvad han hade rest efter.

Och då fick han se, huru nio män gingo af och an derinne, och alla voro de svarta i hufvudet såsom korpar. En af dem kom och satte sig bredvid honom, och då såg gossen att mannen hade en hel stack

af latinska myror i hufvudet. Och mannen tog en hel göpen af sina latinska myror och släpte i gossens hufvud och bad honom göra dem till svenska myror, och de vimlade för gossens ögon. Men gossen kom ihåg; en svartkonstbok, som han förut hade läst, och han, började mumla för sig sjelf många mäktiga ord ur deri boken. Och se! myrorna stälde sig i långa rader och den ena ropade: jag är subjekt! och den andra: jag är predikat! och

mannen med myrorna sade att det var bra.

Sålunda kommo alla nio männen till honom, den ena efter den andra, och myror hade de i hufvudet af alla de slag, och somliga myror regerade han som en karl och somliga sämre, ty det är icke godt att minnas-alt hvad som i böcker står, och somliga myror brydde sig icke om annat än hvad i forntiden hände, andra voro fallna mest för blommor och blad och en del ville krypa rakt in i själen på folk.

Men när han hade fått alla myrorna till rätta, då kände han att det ljusnade omkring honom, och han gick ut i dörren och riste sina lockar framför de två tornen, så att myrorna flögo långt, långt bort i vinden. Och han kände sig som om han hade blifvit tvättad om hufvudet och tänkte: för visso är jag nu hvit som en dufva, ty han kände att han var så. Och de nio männen kommo också ut, men ingen riste sina lockar framför de två tornen, utan de gingo som de hade kommit och fingo behålla sina myror. Då förstod gossen hvarföre de voro så mörka i hufvudet och de unge så ljusa, och han gladde sig för sin egen del.

Vid han gick mötte han månge af sine vänner och han ropade till dem: se, jag är hvit i hufvudet

såsom I! Men de logo högt och sade: det kan man ingalunda se på dig I Och det samma sade alla han mötte, så han förstod att något fattades och han frågade då, hvad han vidare månde göra. De svarade honom: gack i sydost, der sitter en ädel roffogel bland kungsängsliljor, och bed att han gifver dig några kråkfötter, ty det ligger mycken kraft i sådana! Han är from och spak och kan göra dig hvit i hufvudet såsom en dufva; och gossen gick.

När han fick se fogeln, sade han: gör mig hvit i hufvudet som en dufva! Och fogeln slog upp en stor bok och läste och så sade han: gif mig en af dina gula papperslappar, så skall du få goda kråkfötter af mig! Och gossen gaf honom den gula lappen, det var den sista han hade qvar.

Så tog han kråkfötterna och gladde sig äfven åt dem. Och då han mötte sina vänner, frågade han å nyo om han icke var hvit i hufvudet som en dufva. Men de logo som förut och sade: det kan man ingalunda se på dig! Och gossen blef ledsen till mods och tyckte att han redan började blifva mörkare i hufvudet. Och han frågade som förut, hvad han vidare månde göra. De svarade honom: gack midt i staden, der vester om den stora korsvägen står en liten, vänlig alqvist och bugar för vinden, han kan göra dig hvit i hufvudet som en dufva! Gossen gick och kom till alqvisten som bugade sig, och gossen bugade sig för honom och sade: gör mig hvit i hufvudet som en dufva! Då svarade qvisten: gif mig tre af dina gula papperslappar, så skall jag göra dig som du vill. Och gossen blef ledsen, ty han hade inga gula papperslappar qvar,

och när han gick tyckte han att han var lika mörk i hufvudet som när han först kom till den gröna staden. Men när han mötte sina vänner, så logo de åt honom mera än förut, att han icke var lika hvit i hufvudet som de. Och då han sade att han icke hade några gula lappar qvar och icke visste huru han några skulle få, så svarade de: då har du intet annat råd än att skaffa dig krita 1 gör det! Den stackars gossen gick och skaffade sig krita och dermed gjorde han sig hvit i hufvudet såsom en dufva.

Och då kunde alla menniskor se huru hvit han var och han tyckte sjelf att det ljusnade omkring honom. Och det tyckte han sedermera många gånger, men lika ofta tyckte han sig mörkna snart efter och mer och mer för hvarje gång. Men alla menniskor, som honom sågo, sade: se, den gossen är hvit i hufvudet som en dufva I Sjelf tänkte han och visste det så säkert: aldrig har jag varit så hvit som då, när ingen kunde se det mer än jag, och det var då jag stod och riste mina lockar framför de två tornen i den gröna staden.

Måns Månsson. Kråkumål

eller

Ragnars kväde i ormagropen,

fritt återgifvet på svenska af P. Aug. Gödecke.

Förr'n jag gyllne rykte nått. Drake drap jag före dager, Dödssång sang mitt gyllne svärd; Tora tog jag, brud så fager, Bort från trollomsluten härd.

Svärd vi svungo förr i tiden, Svält led icke valens örn; Hvart vi kommo, flydde friden I de fyra verldens hörn. Tjuguårig, käck och yster, Tjänade jag Odin re'n; Ingen dödlig sett mig dyster, Dröm och suck ej gjort mig men.

värd vi svungo ofta glade, Svåra fort har tiden gått. Götaland jag gästat hade,KRÅKUMÅL ELLER RAGNARS KVÄDE I ORMAGROPEN 2 7 I

Svärd vi svungo, åtta jarlar Sänkte vi i Dynas flod, Fräjdade och fäste karlar; Frusen våg vardt varm af blod. Åtelulfven jag sett löga Uti Öresund, det blå; Hem till Odins salar höga Helsingar jag bjudit gå.

Svärd vi svungo på de branta, Svallomgjutna vågors rygg, Och på hafvets hästar spranta Härröd red i döden trygg; Härlig höfding aldrig sedan Åror hundra lyft mot sky, Hjälten hjärta bar i nedan Lika djärft som förr i ny.

Svärd vi svungo, då ur vågen Sol sig svang i storm å stad; Sträf sang strängen då på bågen, Stormen gällare ej kvad. Bistert böljan sjöd på sanden, Borgundholmen sam i blod; Strödda lågo lik på stranden, Stål gaf ulfven dagvard god.

Svärd vi svungo, och vi fälde Svärmtals grymme västermän, # Innan Frö i Flämingvälde Drog till fallne hjältars vän.KRÅKUMÅL ELLER RAGNARS KVÄDE I ORMAGROPEN 2 7 I

Mö där grät för morgonfärden, Mödrar följde söners tåg, Män där mässade med svärden, Medan sol rann upp ur våg.

Svärd vi svungo mot de lede Svänner i Northumberland; Där var storm och strid och vrede Mellan stenarna på strand. Regn af smidda pilar smälde, Smattrade på hjälm och sköld; Ljufvare var strid, som gälde Smälta jungfruhjärtans köld.

Svärd vi svungo vildt, där hafvet Svallar kring om Söderö; Stolte Ragnvald red i kvafvet, Rof vann Härtjuf uppå sjö. Marstein mäktig, Irlands konung, Matade båd' ulf och örn; Blod den bistre var som honung, Blod hans drakes färg i fö^n.

Svärd vi svungo uppå vågor, Svällande af irers blod; Varmare dock var af lågor Välska drufvokullars flod. Lans mot lans vi läto kryssa, Lågor slungade vår hand; Varmare dock var att kyssa Väna jungfrur uppå strand.KRÅKUMÅL ELLER RAGNARS KVÄDE I ORMAGROPEN 2 7 I

Svärd vi svungo natt och dagar, Böljans svanar ha vi styrt; Liden lott jag icke klagar, Vardt all lust än gäldad dyrt. Fostrat har jag fäste söner, Fort hann Agnar hjältars lott; Hämden brann i Åslögs böner, Tände bål åt Svitjods drott.

Svärd vi svungo, att de klungo Svåra hemskt som ulfvens tjut; Ulleråkers sparrar sprungo, Spjutregn dref kung Östen ut. Gyllprydd gamle kungen blödde, Såren gräto blod på mull; Brand i brynja sällsamt glödde, Sköld där brast för hettans skull.

Svärd vi svungo för att svalkas, Svek som bäfvan fjärran var; Dristar, månne döden, nalkas Dådfull man, fast främst han drar ? Den, som aldrig ängslas, hinner Hvad af ingen usling hans; Den, hvars blod med bäfvan rinner, Båta icke svärd och lans.

Svärd vi svungo alla dagar, Svanevingad var vår färd; Men ej lätt flys nor ner s lagar, Liten vorden är min verld.KRÅKUMÅL ELLER RAGNARS KVÄDE I ORMAGROPEN 2 7 I

Nyss jag flög kring Skotlands fjärdar På den frie vikings sed, Såg ej, hur vid dolda härdar, Hämdens bojor Ella smed.

Svärd vi svungo; mannavärde Svennen vann af ärans sår, Aslögs söner leken lärde Lustigt i sin faders spår; Stod' de där på strandens kulle, Stege fort de ned i dal: Grisarna nog grymta skulle Vid den gamle galtens kval.

Svärd vi svungo; men jag röner, Svårare är ormens sting. Såge mig nu Aslögs söner, Sloge de kring modern ring,

Broder svure hämd med broder, Blödde glad, tills han förblödt: Söner mine gaf jag moder, Som blott män till verlden födt.

Svärd vi svungo sista gången, Svårt dock är ej dödens kval: Bänkar bredda stå för fången Uti Balders faders sal. Ej af bäfvan böjd jag träder In till bords i Odins hus: Högt mitt Kråkumål jag kväder Där med klang och harposus.

Hårdt jag längtar hädan draga, Hemåt bjuda diser mig; Odin sändt dem att ledsaga Mig till salarna hös sig. Dricka gladt i horn, som glimmar, Gudar mig i högbänk till; Lidna äro lifvets timmar, Leende nu dö jag vill.

Ofvanstående kväde, som med förläggarnes tillstånd här meddelats, såsom profstycke ur en fullständig öfversättning af Ragnar Lodbroks saga, utgör ett försök att inom rimliga gränser sammantränga de skönaste dragen af Ragnars härliga men nog breda dödssång. Intet finnes emellertid i denna återgifning, som ej är hemtadt ur originalet, och åtskilligt är ordagrant öfversatt. Hvad formen beträffar, har öfversättaren strängt bibehållit originalets alliteration, men sökt att ersätta den för nutida öron föga njutbara assonansen med vanliga ändrim.

Ur min resedagbok.

SI. En reskamrat.

et var på jernvägen mellan Trento och Mori, okto-? ber 1862, jag först träffade den olycksfogeln. Det ^ var kolmörkt utanför och rätt otrefligt i den tarf-| liga vagn, i hvilken jag den tiden var tvungen att resa, om jag ville hinna ett stycke fram i verlden — ty verlden var så stor och penningarna räckte till för så litet.

Då togs ordet af den man, som en vred norna måste ha placerat vid min venstra sida enkom för att platt förderfva hela Norra Italien för mig, och han sade med en honungsröst, som lät riktigt förförande: »Hvarthän reser ni, min herre?» — Rom? — »Dit reser jag med», sade han, »så kunna vi ju göra sällskap!» — Nej, jag far först till Venedig. — »Ja — Venedig», sade han, — »o hvad Venedig måtte vara intressant! Det guddomliga Venedig — Adrias sörjande enka! Jag kan gerna också resa till Venedig!» — Ja, men jag stannar qvar der. —-»Hur länge?» — Minst fjorton dagar. — »Huru her-ligt — fjorton dagar i det förtjusande Venedig — ja, jag har ingenting emot att stanna qvar der lika länge!» (Sakta:) Så för hin! (Högt:) Ja, men jag gör resan öfver

Gardasjön! — »Ja, det är mycket klokare än att gå öfver Alà!»

Och — hast Du mir gesehn — vid Mori stiger den förtviflade karlen ut jämte mig. Jag är en godmodig man; annars hade jag slagit ihjel honom, när han tog det som gifvet att vi skulle taga en vagn tillsammans till Riva. Nej, jag tackar — sade jag — för min del beger jag mig först i morgon, när det är ljust, till Riva — den vackra vägen bör man icke resa i mörkret. — »Så — är vägen så vacker? Ja — då vänta vi tils i morgon! God natt!»

Om morgonen knackade han på min dörr och frågade om jag var färdig, ty vagnen väntade. — För all del, res då, bäste herre! Jag skall nog beställa vagn åt mig. — »Nej — det fins endast en vagn och den hör hemma i Riva — vill ni med, så måste ni skynda — jag har redan belagt en plats åt Er!» Det der var ju mycket uppmärksamt, men jag tyckte att det var synd om mig; ty han var tråkig och pratade mycket, och idel smörja, den der karlen. Han hade presenterat sitt kort, på hvilket han kallade sig »Maler»; men jag såg på hans fingrar, att han var fotograf. Nu var jag såld åt honom och öfverlät mig åt mitt öde.

Vid nedfärden till Torbole, på hvilken man får den herliga utsigten till Gardasjön, reste han sig upp i vagnen, slog sig för sitt bröst och ropade: »das ist ja wie die schönste Theaterdekoration!» Och han deklamerade:

altalia, mein Vaterland,

Wie schön bist du zu schauenU

— och med ett »famös!» satte han sig åter ner; det herliga landskapet föreföll mig ungefär som en

sockerbit, som blifvit svart af beröring med smutsiga fingrar.

Vid sjön stego vi ombord på samma ångbåt, och när jag ville betala min ångbåtsbiljett sade han: »Jag har tagit biljetter för oss båda — får jag be om fyra gulden trettiotre kreuzer!» Jag var redan om bord — annars hade jag rest en annan väg. När jag ville betala, kunde han icke växla. — »Jag skrifver upp summan, så kunna vi göra upp i Venedig — jag skall med nöje vara kassör så länge!» Vi kommo till de bekanta »marmorträdgårdarne» vid Gargnano, der höga marmorpelare rundt om hela bugten uppbära de tak, med hvilka man om vintern betäcker citronerna, och der den djupblå sjön och den klara himmelen och den herliga grönskan bringa en att tystna eller jubla af glädje öfver så mycken skönhet. »Ist das nun wirklich Marmor?» sade min fotograf, och då jag försäkrade honom, att det nog hade sin riktighet, blef han vild af förtjusning: »Wirklich? — Marmor! — sägen Sie — Marmor! Das muss ja viel tausend Gulden werth sein! Das ist prachtvoll! Ausserordentlich!»

Jag blef sjösjuk, ehuru vattnet var spegellugnt.

I Verona skulle vi göra halt i två dagar.

Scaliger-grafvarne voro »grossartig, herrlich», — amfiteatern var »riesenhaft/ grandios» — de gamla kyrkorna: »o, das ist prachtvoll, ergreifend, erschüt-ternd!»

Hur skall det gå den karlen i Venedig?

Vi kommo dit. Vi stego i en gondol och foro utför Canal grande. Finnes det något ställe i verlden, som inbjuder till tystnad, som nästan tvingar en att vara stum,

så är det denna rad af sörjande palatser. »Das ist aber zum Todtschiessen! Sehen Sie doch einmal! Aber, mein Herr, haben Sie denn keine Augen im Kopfe? Ist das nicht abenteuerlich! Grade ins Wasser herein I Verstehen Sie: hier haben sie gewohnt, die alten, gros-sen Venetianer — das ist merkwürdig! Ich bin wie in einem Roman!» Han visste ingenting om de der gamla venetianerne, den bofven, derför kunde han väsnas!

Och han väsnades! Han skrek i fjorton dagar kontinuerligt från morgon till afton af bara beundran och stora intryck! Han skrek: »famös» i Markuskyrkan, »wie interessant» i Dogepalatset, och der berättade han mig till och med, att der en gång hade lefvat en doge, som blef afrättad och hette Maria Farina. Och när jag var dum nog att anmärka, att han hette Marino Falieri, ville han nödvändigt slå vad om saken. Men då sade jag pass. På Markus-kampanilens topp gjorde han den träffande anmärkningen att den var »eminent», och i Frarikyrkan, vid Canovas graf, den ännu riktigare: »das ist pyramidal!!»

Och jag dödade honom icke! Och likväl gafs det icke en sak, icke ett intryck, som jag fick ha i fred! — Jag beslöt att rymma, men han passade på och högg mig.

Slutligen foro vi af till Milano. Då han fick se Milanos dom, hvars yttre sannerligen kan sluta till munnen äfven på den värste storskräflare, ropade han högt: »das ist aber riesenhaft, kolossal!»

Jag började misstänka, att han bar ett hemligt adjectivlexikon i fickan, en samling af epitheta ornantia, ty med beundran måste jag medge, att han nästan

aldrig upprepade sig. Han var alltid den samme, och likväl alltid ny!

Men hvad i Herrans namn skall han då säga, när han första gången får syn på Rom?

Dock, hämdens timme skulle slå! Han talade nästan icke ett ord italienska, men påstod alltid med en imponerande säkerhet, att blott man, som han, talade bra franska och gåfve åt detta språk en italiensk snitt, så ginge det utmärkt bra. Han blefve alltid förstådd. Detta skulle bli hans .fall!

Jag hörde honom ofta på det fasansfullaste sätt rådbråka franskan med tillstymmelse af italienska ändelser. Det var dock väsentligen hans mimik, som hjelpte honom. Ville han ha bröd, så gick han ut ifrån »pain» och sade

»pano». Italienaren förstod redan deraf till hälften, att han menade »pane», och att förstå till hälften är mera än nog för en intelligent italienare; när han så stack handen upp till munnen och började tugga, så var hvarje tvifvel löst, och han fick bröd.

Men nu bar det icke bättre till, än att vi en klar oktoberdag befunno oss utanför staden, på en solhet väg, för att gå till något kloster i närheten. Han hade tagit en aqvarellskizzbok och färger med för att måla, medan jag studerade inne i klosterkyrkan.

När jag kom ut, träffade jag min arme fotograf i den ömkeligaste författning. Han hade fått smörj, och det ganska grundligt ändå. Saken var följande. Längs vägens båda sidor löpte, ända fram till klostret, ett par af dessa eviga murar, som förfölja en utanför de italienska städerna, kringslutande vingårdarne. Min man var mycket

trött, och när han skulle börja att måla sin klosterfasad, fann han icke så mycket som en sten eller en smula grönska, som han kunde sätta sig på. Till lycka — eller olycka — kom i det samma en gammal munk ut ifrån kyrkan och gick nedåt vägen, passerande vår målare.

Det föll honom nu in att be munken om en stol. Enligt sin teori, att ett franskt ord med italiensk tillsvängning pius en god mimik verkar under af begriplighet, går han bort till honom och nickar med ett obehagligt grin, som skulle föreställa ett ljuft leende.

Munken stannar och ser på honom.

Nu gör han upp sitt språkliga räknestycke sålunda: »Stolen» heter på franska »la chaise». Han har ofta hört ett något liknande italienskt ord; — »la chaise» måste italieniseradt bli »la chiesa». Men till all olycka betyder detta ord »kyrka».

Nu skulle gesten supplera saken! Han söker antyda att han vill ha någonting att sitta på, och gör då en mycket begriplig, ack blott en altför begriplig geste. Han slår med handen på den onämnbara del af sin kropp, på hvilken man brukar sitta, i det han samtidigt med stark emfasis utropar ordet: »La chiesa».

Man kan tänka sig munkens förbittring! En ström af ovett haglade till först öfver den olycklige, och då några vingårdsarbetare samtidigt gingo förbi, meddelade munken åt sina trogna barn den skändliga skymf, denne »forestiere» hade tillåtit sig mot den heliga kyrkan.

Skriket blef allmänt. Förgäfves försökte den olycklige tydligare att beteckna med förnyade gester åt samma håll hvad han menade, utan att kunna förstå orsaken till

deras ökade vrede, som ändtligen kulminerade med att de piskade upp den eländige kättaren, hvarpå de gingo sin väg.

När jag anträffade honom, var han som sagdt i en ömkelig författning, och kunde omöjligt förklara sig, hvarför man varit så rasande. Han trodde, att det var ett banditanfall, ehuru han förundrade sig öfver, att man hvarken hade tagit hans ur eller hans pengar, och först när han förklarade mig situationens alla detaljer kunde jag förstå och göra honom begripligt, hvarför han blifvit piskad.

Natten derefter rymde jag verkligen — jag stod icke ut längre — efterlemnande ett bref, i hvilket jag uppgaf diverse skäl för min plötsliga afresa.

Ett halft år derefter återsåg jag min reskamrat i Rom. Han lofvade mig en visit, och han höll ord.

Det föll mig då in, att undersöka om han verkligen egde något nytt utrop, något eget »uttryck» för det alt annat öfvergående »intryck», som Rom måste hafva gjort på honom. Jag förde talet på vår gemensamma resa, och lät honom slösa alla sina stora ord på Verona, Padua, Venedig och Milano. Det haglade med »famös, wundervoll, abenteurerlich, kolossal, riesenhaft, unermesslich.» — Ändligen slöt jag med att fråga, hvilket intryck nu Rom hade gjort på honom.

Han tappade ett ögonblick hufvudet — liksom hade han icke något ord qvar för att beteckna dess storhet —, men sansade sig hastigt, gjorde en rörelse med högra armen i luften, som om han i en spirallinie ville föra den ut i det oändliga, och i det han sänkte sin röst, liksom tvekande om det försloge, utropade296

han, ständigt svängande armen rundt om: »Rom— ja wissen Sie — Rom ? — Das ist — ins Aschgraue hineinl»

Han hade funnit ordet äfven för Rom, och jag anbefaller det åt herrar entusiaster; men jag hade fått nog och ångrar ännu i dag, att jag icke slog honom ihjel på fläcken, ty han stal hela Norra Italien ifrån mig.

I, som resen, bönfallen gudarne, att de ej skicka eder hans vederlike på nacken!

2. En dag i Weimar och en visit hos salig Goethe.

En vacker höstresa genom Harz 1872 hade fört mig i närheten af den gamla Musastaden, men min tid var också utlupen — jag skulle på bestämd dag vara i Dresden, och Kasselgaleriet hade med sina färgunder, med sina Rembrandtska ljuseffekter uppehållit mig utöfver den tid, jag hade föresatt mig att använda på det samma. Nu hör jag icke till de alltför ytliga resandena, och hellre än att se en sak flygtigt ser jag den alls icke, väl vetande, att den nytta man hemtar från en resa till någon del beror derpå, att man tillräckligt fördjupar det första mäktiga intrycket .af hvarje sak, hvarigenom man utan att förlora ögonblickets poesi tillika in gräfver dess detaljer så djupt på själens tafla, att de aldrig mera utplånas.281 UR MIN RESEDAGBOK

Derför hade jag beslutit att för denna gången låta Weimar, det heliga Weimar, vara, då en enda omständighet föranledde att jag ändrade mitt beslut. Som jag i waggonen satt och tänkte på, hvilken märkvärdighet jag nu skulle resa förbi, föll det mig in, att några timmars-uppehåll i denna stad kunde förskaffa mig säkerhet med afseende på en fråga, som jag länge hade önskat få afgjord inför mig sjelf, frågan nämligen, huru Car-stens, hvars förträffliga verk här bevaras, hade behandlat en viss aqvarell, och i detsamma vi skulle flyga derifrån, tog jag min lilla nattsäck och sprang ut på perronen. — Och der stod jag! Tåget brusade vidare, och utan att alls ha förberedt mig till ett sådant uppehåll, beslöt jag att gå direkte till museet, sedan jag eftersett, hvilken tid nästa tåg till Leipzig skulle afgå, samt aflemnat min nattsäck.

Klockan var sju på morgonen — och, genom ett tillfälligt hinder för dagen, skulle, underrättade man mig, nästa Leipzigtåg afgå först kl. nio på qvällen. Jag hade sålunda en hel dag på mig. För mycket och för litet! Men efter det så skulle vara, beslöt jag att använda den på allra bästa sätt — se, som en flygtig turist ser.

Det var ännu alldeles för tidigt för att göra ett besök i museet, och jag beslöt då att först i fullt mått njuta af den friska höstmorgonens skönhet. Jag ströfvade förbi det hertigliga residensslottet och trädde in i den vidsträckta parken, hvars gulnade löf redan började falla till jorden. Luften var höstlik och kall, och som jag vandrade kring här — alldeles ensam i hela den stora parken, som så ofta hade jublat af lif och fester — kom282

jag fram till det första monument, som skulle påminna mig om den store Goethe. Det var det s. k. romerska huset. Ack — tempora mutantur! Här, der den rike skalden en gång strödde poesiens guld öfver limflodens stränder, stod nu en dyster, ensam och öfvergifven byggnad, hvars inre närmast såg ut som en skräp kammare. Härifrån steg jag utför dessa trappor som mellan romantiska buskar föra ned till flodens stränder. Och se, i klippans vägg möter mig en gammal hekant: Goethes sköna strofer ingräfda i fjällväggen:

»Die ihr Felsen und Bäume bewohnet, o heilsame Nymphen!

Gebet jeglichem gern, was er im Stillen begehrt!»

Sällsamt kända toner från ett försvunnet lif fylla den ensamme vandrarens själ med en underlig melankoli, som icke minskas genom att han följer stranden under de dunkla, höstbruna löfkronorna i den långa allé, som genom dalen på andra sidan floden för tillbaka till staden förbi »Goethes Landhaus». Der — inne i trädgården till höger om vägen ligger detta hus -— och i denna trädgård var det han första gången såg Christiane Vulpius, som kom

att tigga om hans gunst för sin bror, Rinaldo Rinaldinis andligen som lekamligen fattige skald. Hur mycket ha dessa gamla träd sett! Till hur många djupa ord ha de ej lyssnat! Der borta går en gumma och räfsar löfvet från trädgårdens stigar, och ett ögonblick tror jag mig i den vördnadsvärde gamle mannen, som nu går in genom porten, se »der Geheimerath» sjelf. — Jag vandrar vidare.

I det man går öfver bron, som leder till staden, står man åter framför det gamla, vördnadsbjudande residensslottet, som innesluter så många herliga konstsaker.

Hela den literära storhet, som knyter sig till Weimar, har funnit monumentala uttryck i detta slott: i Herder-rummet antyda symboliska figurer hans andliga verksamhets olika sferer, i Schillerrummet har Neher framstält scener ur Fiesco, Don Carlos, Wallenstein, Braut von Messina, Maria Stuart, Jungfrau v. Orleans och Wilhelm Tell, i Goetherummet har samma hand skänkt oss scener ur Egmont, Faust, Götz v. Berlichingen, Tasso och Hermann und Dorothea, i Wielandrummet har Preller målat sina förträffliga Oberonbilder. Detta är, hvad som vanligen visas de resande; men ehuru jag för tillfället uppträdde som flygtig turist, kunde jag dock ej underlåta att uttala min önskan att få se Originalkartonerne till Leonardo da Vincis apostlar i Nattvarden. Jag visste, att de funnos i hertiginnans privatrum, och en vederbörlig douceur öppnade mig verkligen vägen dit. Men hvad som i ännu högre grad intresserade mig der var, utom några Raflaelska hufvuden, en handteckning af Michelagniolo/ framställande Maria ur hans Yttersta domen, emedan den, såvida den är äkta — hvad väl ej är att betvifla — visar det fullkomligt ogrundade i H. Grimms påstående, att konstnären ursprungligen framstält en Savonarola, men senare förvandlat denna figur till en Maria. Handteckningen visar tydligen, att figuren vid Christi sida i Capella Sistina ursprungligen och alltid varit ämnad att framställa, hvad den framställer: Jesu moder.

Min nästa vandring gälde den gamla »Stadtkirche», hvarest Lucas Kranachs största, sista och" bästa tafla finnes. Midt i den halfdunkla kyrkans hufvudskepp faller blicken på en sten, hvars enkla skifva bär de

tre betydelsefulla orden: »Licht, Liebe, Leben». — Hvar har du hört dem förr? Det är ju Herders valspråk l du står vid hans graf, som först af alla lyssnade till »Stimmen der Völker» ! Uppe i koret står altartaflan, Kranachs berömda »Korsfästelse», på hvilken han anbragt sitt eget och sin vän Luthers, sin hustrus och sina tre söners samt kurfursten Johan Fredriks porträtt. Framför kyrkan står Herders staty. Den store humanisten verkade såsom prest vid denna kyrka. Hans hus gömmer sig blygsamt i kyrkans skugga. En vandring genom Weimars gator låter oss äfven se det hus, hvari Schiller bodde anspråkslöst och stilla från 1801 till sin död. På Frauenplan ligger Goethes hus, större och ansenligare. Huru många ringa skalder ha icke vallfärdat genom denna port, för att få en skymt af eller ett samtal * med den store skalden! Bredvid teatern bodde Wieland, och vid stadens torg visar man ännu Lucas Kranachs hus. Nära Goethes hus står Wielands staty, och framför teatern Rietschels mästerverk: Goethes och Schillers tvillingsstaty med inskriften »Dem Dichterpaar Goethe und Schiller das Vaterland.»

Det är redan middag. Höstsolen har ännu styrka, och jag söker skydd i närmasta hotel för att dinera. Vid bordet sitter bredvid mig en man, som tyckes tillhöra hotellets stamgäster. Jag vänder mig till honom med en fråga, hur länge museet är öppet. Jag hade under intrycket af allt, hvad jag i denna korta tid fått se, nästan glömt den egentliga afsigten med mitt besök. Han underrättar mig höfligt om, att det stänges kl. tre, och då jag anmärker, att jag i så fall måste skynda, för att ej komma för sent, utbrister han vänligt: »Ät ni

i allsköns lugn, bäste herre, så kunna vi sedermera vandra dit tillsammans». Jag är aldrig synnerligen gynsamt stämd emot erbjudet sällskap då jag har kort om tid. Jag svarade derför höfligt, men bestämdt, att jag troligtvis vore tvungen att vända mig direkt till direktören för att få tag i Carstens handteckningar. Men med ett litet leende svarar min nye vän: »Då kan jag måhända vara er till tjenst. — Följ ni med mig.» Yi kommo i samtal, mannen visade sig grundligt känna museet i dess innersta vrår, och jag blef efter hand mycket belåten med min följeslagare. Vi gåfvo oss af till museet. — Det var redan stängdt. »Då ringa vi på hos portiern», säger min kamrat. Porten öppnas och man låter oss höfligt passera. »Men de Carstenska portföljerna?» utropar jag. »Skall ni få se» — svar aili an, drar helt lugnt en nyckel upp ur fickan, öppnar en låda och lägger fram för 1111g, hvad jag begärt. — »Men direktören?» — stammade jag halfhögt utan att förstå den öfverraskande situationen. »Är

jag», tillägger min förträfflige följeslagare, och timme efter timme fick jag nu njuta af museets alla herligheter, bland hvilka jag utom Carstens endast skall nämna de utomordentliga Prellerska Odyssélandskapen.

Det började redan skymma, då jag tog afsked af direktör Ruland och begaf mig på min sista vandring i denna på stora skaldeminnen så rika stad. Jag ville stiga ned i Ftirstengruft för att skåda^S^hillers och Goethes sista hvilorum, innan jag åter kastade mig ut i jernvägarnes vilda, tumlande lif.

Solen hade gått ned, då jag tillsammans med kastellanen trädde in på kyrkogården, hvars skuggor bildade286

sig sällsamt i höstqvällen mellan monument och kors. Vi stego in i det lilla kapellet. Kastellanen tände två vaxljus och gaf mig det ena. Vi stego utför den dystra, kolmörka trappan ned till graf hvalfvet. Jag betraktade min förares ansigte vid det matta ljuset. Han såg icke ut som en, hvilken hade nyckeln till Schillers och Goethes diktverld, om han än hade den till deras graf. Nyckeln vreds rundt i den knarkande dörren och vi stodo i det betydelsefulla grifthvalfvet. I fonden stod Carl Augusts rikt smyckade kista, hvars inskrift: »Gerecht und mild, tapfer uncl weise» lyste oss till mötes med sina guldbokstäfver. — Men närmast i förgrunden till höger och venster stodo två kistor af mörk ek, på den ena det enkla namnet »Schiller» — på den andra lika enkelt »Goethe».—Mer behöfs ju ej heller — hela verlden vet resten! Jag erfor en sällsam känsla. Luften var qväf — stillheten tryckande — intrycket starkt — och jag, mitt dumhufvud, kände ett behof af att höra ett menskligt ljud i all denna graflika tystnad. I brist på annat ville jag åtminstone höra min egen röst. — Men hvad var här att säga? Inför dessa stora minnen hade man endast att tiga. Dock — stumheten var ej längre att uthärda, och för att säga något, upplät jag min mun och lät höra den banala frasen: »Ja — wer in un ser er Zeit einen Funken von dem Geiste hätte, den die Zwei gehabt haben!» — och jag fick sv^^som jag förtjent. Min cicerones ingalunda kloka ansigte lade sig i de höfligaste veck för att fullfölja min djupsinniga tanke, och med den mest förbindliga åtbörd fortfor han i samma stil: i>Ja — so ge ht es in der Welt, der Eine hat zu viel Geist, der287 UR MIN RESEDAGBOK

Andere hat zu wenigh O den gräslige! Hade han sagt detta af qvickhet, skulle jag ha skrattat och förlåtit honom ; men nu sade han det i ren enfald, och jag hade sjelf framkallat den mest bitande satir mot mitt jag. Det förekom mig som var det »der Geheimerath von Goethe» sjelf som hade talat genom hans enfaldiga mun. — Jag rusade uppför trappan och ut i fria luften — kastade hans drickspengar till honom och for direkte till bangården. Men jag beslöt att, såsom bot för mitt brott att säga en dumhet vid Goethes och Schillers graf, en gång förr eller senare bikta den offentligt. Detta har jag nu gjort. Käre läsare — måtte du icke finna, att sjelfva denna bikt vittnar alltför talande om, att min cicerone hade rätt! En vårdag.

änligt lockar solens stråle, herligt skimrar himlens

blå.

4' Ut från flitens qvafva kammar, dit der vårens vin-[dar gå!

Ut, att dricka vårlufts nektar gladt i rika, djupa drag!

Ut, att njuta af naturen! Det är vårens första dag.

Sabbat är det; klockans toner mana upp till Herrans

hus,

.'Som i morgonsolens strålar glänser i ett högre ljus.

Mera skönt jag vet ett tempel, icke bygdt på menskors

vis;

Bättre än af menskotunga der förkunnas Herrans pris.

Der är skogen! Träd med andakt in uti den dunkla

lund.

Templets^ivalf är furors grönska, stammarne dess pelar-

rund;

Spelt af vinden, genombrusar trädens kronor en koral,

Och till lofsång stämman höjer vingad skara utan tal.

Gömd af täta grenar sjunger trasten, nordens näktergal; I hans djupa, klara toner hvilken tröst för hjertats qval! Under muntert qvitter hoppar lilla sparfven af och till, Och i trädens högsta toppar slår en bofink gladt sin drill.

Hör, hvad ton! Med klang af silfver sänkes den från

vårlig sky.

Det är lärkan, vårens härold! Vid dess klara stämma

fly

Alla dessa vinterfasor, som nog länge tyngt vår nord, Och i vänlig grönska skimrar åter en pånyttfödd jord.

Sången tystnar, vingen mattas; lärkan sänker sig till ro Ned på tufvan, der af maken redan bygges deras bo. — Kan ej lifvets lycka köpas till ett lindrigare pris ? Måste sång och vårsol stängas ut ur hemmets paradis?

Nej! I solljus rymd de svinga uppåt nu sig båda två; Högre klingar jubelsången, bättre ljuder löfvet då. Hvilket svall af sköna toner! Kärlek, glädje, hopp och

tröst

Gjuta sig i fridfull blandning ned uti mitt rörda bröst.

Glada lärkor, må min lefnad blifva utaf er en bild! — Våren vid min älsklings sida, lika herlig, glad och mild; Sommardagens qvalm och hetta stärke blott vår kärleks

band,

Och, när höst det blir, med henne flykte jäg till bättre

land!

1858.

19 Längtan.

fi

|[ommer ej våren? Säg, smälter du, drifva, ^\Än ej för solstrålens glödande kyss? Bölja! Skall fjettrad du längre förblifva? Lärka! Skall ännu förgäfves jag lyss? Skola ej vårliga flägtar sig närma, Locka från jorden af glädje en ton, Komma ej blommor och solljus och värma Och med de öfriga lärkorna — hon?

Skynda då, vår, och bred ut dina vingar,

Ila snart åter mot nordiska fjäll;

Blomsterströ fälten i skiftande ringar,

Jaga de purprade skyar i qväll.

Fritt må förblekna de tusentals stjernor,

Som på vår midvinters natthimmel gå, —

Fritt, ty hos henne — den skönsta bland tärnor —

Ser jag de klaraste tindra ändå!

Klappa ej så, du oroliga hjerta, Blicka, du tårade öga, mot höjd! Hoppas, att skilsmessans gripande smärta Bytes af våren i jublande fröjd. Då skola tonernas svallande vågor Föra till slumrerskans öra min bön; Då skall hon lyssna till kärlekens frågor, Då kanske sångaren vinner sin lön.

1858- Till Adolf F.

(Med Life of George Washington).

lå mången storhet ryktet bär ^Uti sin famn, att först Man häpnar, — frågar se'n: hvem är Af desse store störstP

Välj! Snillet trotsar på sin prakt, Och hjelten på sitt svärd, Och lyckans gunstling på sin makt, Som fruktas af en verld.

En lärdom mig historien På detta gaf som svar, Att utaf alla störst är den, Som hjertats storhet har.

Blif snillrik, om så är befaldt, Blif tapper, om du kan, Blif lycklig ock, — men framför allt En ärans man -— som han!

1858- »Rosas Porträtt.»

(Ord till en melodi af Fritz Arlberg).

yllne lock kring rosig kind, Skalk i ljusblått öga, ^ Foten lätt som skogens hind, I Sinnet friskt som morgonvind; Glädje sprida hon förstår Re'n i unga år.

Alltid vänlig, alltid blid Är min lilla flicka. Barnatro och barnafrid Ur dess ögon blicka. Kommer sorgen någon gång, Skingras den af hennes sång — Sådan är min »Rosas» bild: Älsklig, glad och mild.

1871.

För Tomtebolycka.

itt löfte håller jag. — Jag vill bevisa, Hur väl man gör att bygga eget bo. För femte gången re'n jag går att prisa Den lilla verld, der lyckans rosor gro. »Rosas Porträtt.»

(Ord till en melodi af Fritz Arlberg).

yllne lock kring rosig kind, Skalk i ljusblått öga, ^ Foten lätt som skogens hind, I Sinnet friskt som morgonvind; Glädje sprida hon förstår Re'n i unga år.

Alltid vänlig, alltid blid Är min lilla flicka. Barnatro och barnafrid Ur dess ögon blicka. Kommer sorgen någon gång, Skingras den af hennes sång — Sådan är min »Rosas» bild: Älsklig, glad och mild.

1871.

För Tomtebolycka.

itt löfte håller jag. — Jag vill bevisa, Hur väl man gör att bygga eget bo. För femte gången re'n jag går att prisa Den lilla verld, der lyckans rosor gro.

Än i ett tal, än i en liten visa

Jag utbragt hemmets skäl. — Man lätt kan tro,

Att jag dess lycka känner uti botten.

Ja, icke är jag den som klagar öfver lotten.

Nog kan som ungkarl man »på Rydberg» festa, Blott kassan räcker till och man har smak; — Visst kan det smaka godt att stundom gästa På Blanch's Café; — det är ju afgjord sak! Den är visst ljuflig aftonens siesta Inunder Hasselbackens gröna tak; — Alt blir dock halft, så länge du är ensam; Den bästa fröjden n jutes blott gemensam.

När flickans fantasi med lösta tömmar

Till anadt fjärran far på upptäcktsfärd,

Hvad äro hennes alla ljufva drömmar

Mot verkligheten invid hemmets härd?

Hvad är det lif af lek, som hejdlöst strömmar

Inom den krets, som nämns: »vår stora verld»,

Emot det lif af kärlek, som vi möte

Inom det unga hemmets frida sköte ?

Jag vet det väl: i moln kan dagen höljas Och tårars dagg kan fukta kärleks bröd; Ej blott i lust det var I skullen följas, Nej! om så kräfves, äfven uti nöd.

Det stärker bandet! Och det kan ej döljas — Ett evigt solsken blifver blommans död. Men stödjen I rätt trofast blott hvarandra, Blir lefnadsbana!! aldrig tung att vandra.

Jag sjunger här för Eder lefnads lycka, För trofast kärlek in i lifvets höst; För bästa skatterna, som hemmet smycka — För frid och trefnad höjer jag min röst Och for den fröjd, då unga makar trycka Guds bästa gåfva varmt mot tacksamt bröst. — Låt vinets perlor nu i glasen svalla! För Eder välgång tömma vi dem alla.

1874.

Våra Vapen.

Vid en fest i Publicistklubben.

'et var en tid, då feodalbaronen Till mord och roffning svang sig på sin häst. Då hörde slagsmål än till goda tonen Och den fick i'ät t, som kände näfrätt bäst, Då satt som konung tyranni på tronen, Och v eld var domare och mörker prest. Säg fritt, att det fanns poesi uti den, Ej blir jag den som saknar Medeltiden. 2 94

FÖR TOMTEBOLYCKA

Det stärker bandet! Och det kan ej döljas — Ett evigt solsken blifver blommans död. Men stödjen I rätt trofast blott hvarandra, Blir lefnadsbana!! aldrig tung att vandra.

Jag sjunger här för Eder lefnads lycka, För trofast kärlek in i lifvets höst; För bästa skatterna, som hemmet smycka — För frid och trefnad höjer jag min röst Och for den fröjd, då unga makar trycka Guds bästa gåfva varmt mot tacksamt bröst. — Låt vinets perlor nu i glasen svalla! För Eder välgång tömma vi dem alla.

1874.

Våra Vapen.

Vid en fest i Publicistklubben.

'et var en tid, då feodalbaronen Till mord och roffning svang sig på sin häst. Då hörde slagsmål än till goda tonen Och den fick i'ät t, som kände näfrätt bäst, Då satt som konung tyranni på tronen, Och v eld var domare och mörker prest. Säg fritt, att det fanns poesi uti den, Ej blir jag den som saknar Medeltiden.

Det var ett tidehvarf af laglösheter; Ostraffadt fick man då sin nästa klå, Och kungamakt och andra myndigheter Dels togo del deri, dels sågo på. I tunga fjettrar slagen af Sankt Peter Låg menskoanden fängslad i en vrå; Den tycktes krossad re'n af maktens hälleberg. Då kom befriaren — Johannes Gutenberg.

Ty med det första tryckta fria ordet Den ändas, laglöshetens Ragnarök. Tyranner, påfvar vräkas under bordet Och

vapnet, som begagnas, är — en bok. Ja, Mårten Luther visste hur han gjorde't, Då han i skall'n på fan sitt bläckhorn vrok; Ty för det följet fins ej värre smärta Än lukt af bläck och doft af try ekar svär ta.

1877.

J. H. Norrlands Floder.

Jujln herligare, mera på en gång storartadt vild och Cyj vekt leende natur, än det nordliga Sveriges, hafva (f väl få länder att uppvisa. Landskapet erhåller sin I karakter af den mängd stora floder, hvilka upprinna på fjällen och samtliga falla ut i Bottenhafvet, sedan de slingrande sökt sig en väg, i otaliga krökningar och utgreningar genom klyftor, skogar och leende ängder. De ligga såsom en syskonrad, dessa floder, och deras stränder täfla om att öfverträffa hvarandra i skönhet.

Se Torneåelf, som, än brusande och orolig frambryter öfver den ojämna klippgrunden, än i dystert lugn framvältrar sin våg mellan granitberg, liksom sörjande öfver att nödgas skilja stränder, fordom tillhörande samma rike! De mörka furorna, de djerft på hvarandra upptornade klippblocken, på hvilka endast midsommarens sol förmår att smälta den tunga drifvan, stå allvarliga och stumma, lyssnande till forsens dånande,, entoniga sång, under det att en ensam båt, som stakas utför katarakten, än ses skjuta ned mot djupet och försvinna i en skummande vattenpelare, än i ett nu resa sig upp och hejda sig, för att i nästa ögonblicknorrlands floder

med pilens hastighet glida utför floden, sökande sig en väg mellan stenarne, hvilka försåtligt ligga dolda i vattenskummet, såsom lurande på rof. Blott det minsta vidsnuddande — och den lätta farkosten och den djerfva besättningen vore ögonblickligt sönderstyckade i tusen bitar. I sitt ohejdade raseri krossar forsen alt som kommer en hårsmån utom den farled, mensklig viljekraft förstått att utfinna. Men säker blick att speja och säker hand att föra staken fordras här! Det är en sällsam anblick, denna ojämna tvekamp emellan ett väldigt element och en liten bräcklig planka, det förra oupphörligt hotande, den senare ständigt skickligt väjande, till dess den segrande uppnår lugnvattnet och vaggas trygt i den djupa, mörka vågens famn.

Blott några mils färd i sydlig riktning, och du mötes af Kalix elf, bokstafligen inbäddad i lummig grönska. Visst hör du, då du färdas genom den milslånga björkskogen, forsen när och fjärran, utan afbrott dåna; men den larmar här ett muntert »välkommen!» och dess glimmande våg tyckes sjunga: »Mina stränder genljuda väl ibland af skilda tungomål, men ett folk odlar dem båda.»

Åter några mil framåt, och den måhända anspråkslösaste i syskonraden, Råneå-floden, speglar månget täckt landskap i sin klara bölja. Ett stycke längre ner mot söder, och Luleå-elf, bred och väldig, utsträcker tvenne armar, den ena mot »Stora Hafvet», såsom lappen benämner Stora Luleå vatten, den andra fram mot det högnordiskt sköna Qvickjock, »Paradiset» såsom nordboerne och äfven främmande turister stundom hafva benämnt denna fjällsjötrakt. En beundran och298

häpnad väckande natur, omväxlande med ljufva, idylliska taflor, möter här blicken. Den vilda Porsiforsen, med sitt förfärliga rytande, kommer den resande till att tänka på att han står vid en af floderna i Dantes Inferno.

Det går en sägen bland lapparne, att »Bergets» (G el li var a) troll i tidernas början ingingo förbund med vattnets andar, för att hindra menniskorna från att få se de rika malmådror, som på bergets yta blänka mot solen. Trollen fruktade att störas i sin ro, om menniskan, lockad af den glimrande ytan, slutligen skulle intränga äfven i bergets djupa schakter. De hopade derför här, der floden delar sig, stenar i snärjande kretsgångar på flodbädden, och då vattnet skummande störtar fram genom stenlabyrinten skratta trollen i berget öfver sitt verk och blanda sitt jubel med forsens dån. Den klara menniskoanden skall dock slutligen besegra trollens list, göra vägen farbar och bergets skatter tillgängliga.

Syskonraden blefve för lång att uppräkna i sin helhet. Jag måste likväl dröja ett ögonblick vid Skellefteå romantiskt sköna elf, med sina höga, branta, af saftigt gräs betäckta stränder, sitt kristallklara vatten och sina

väldiga berg. Egde den, såsom Rhein-floden, ruiner i stället för vårdkasar, samt romantiska minnen och historiska sagor, hvem vet om den icke toge priset af den mångbesjungna! Bred och allvarlig ses Umeå elf flyta fram genom ett rikt odladt slättland. Dess grunda vatten är så stilla. Det är såsom lyssnade ännu dess våg till den tappre hjeltens tal, då han vid Urnans strand hemförlofvade de sfeta finska trupper, hvilka stridt för den svenska jorden!norrlands floder

299

Öre elfs stränder framte taflor, som i pittoresk skönhet kunna täfla med Skellefteås, ehuru skalan här blifvit minskad. Dess böljor förtälja äfven om bittra minnen från kriget 1809.

Kronan bland Norrlands, man kan säga Svearikes, floder är dock obestridligen »Angermanån», såsom folket i bygden kallar denna väldiga elf, hvars halfmils breda utlopp har karakteren af en hafsvik. De ofantliga, höga åsar — »nipor»— som resa sig ur sjelfva floden eller vid dess stränder och i terrassformade afsatser sträcka sig upp mot höglandet, den täta löfskogen, från hvilken om våren häggen sprider sin berusande doft och hängbjörken under högsommarens hetta tillvinkar vandraren skugga och svalka, under det att barr och ljung fylla luften med lifgifvande, balsamiska ångor, den rika gräs växtligheten, de pittoreskt anlagda gårdarne, än på höjden af en väldig sluttning, än på botten af en grön skölja, omkransad af i zigzag upptornade nipor, än i en med åkertegar indelt ådal, der linet i späd och mild grönska lyser fram eller böljande sädesax glimma som guld i höstsolens brand, alt detta liar sedan långliga tider varit föremål för såväl främlingens beundran som ångermanländingens stolthet. Beger du dig från Veda, der floden är en fjerdedels mil bred och taflan på ett underbart sätt förenar sjölandskapets och höglandets natur, uppför elfven, antingen i båt eller följande landsvägen på norra stranden, mötes du oupphörligt af de mest omväxlande, storartade och egendomliga naturföreteelser. Elfven kröker sig mellan sina bräddar. Den venstra eller södra stranden är långsluttande eller lindrigt kuperad, med rik3oo

norrlands floder 316

växtlighet, här och der ståtliga egendomar och bruk eller en hvit kyrka. Den högra stranden stiger brant uppåt, med kyrkor och gårdar på sluttningarna, furuskogen till fond vid synkretsen och elfven djupt under vandrarens fötter. Solen lyser på de gröna väldiga ni-porna och en frisk, upplifvande, nästan munter karakter hvilar öfver det hela.

Der borta varsnar du en glittrande, silfverskimrandé bäck komma, lustigt dansande, för att kasta sig i flodens famn. Den banar sig hurtigt väg från höglandet. Den skyndar och har så brådt, så brådt att blanda sin lekande bölja med jätteflodens våg. Du förlorar den glittrande bäcken ur sigte, din väg bär längre uppåt och snart ser du den strida Faxe-elfven, på venstra stranden, i vild yra störta sig i Ångerman elfvens vida famn. En farled högre upp, och det romantiskt vackra »Fallet» vid Eds kyrka brusar dig till mötes. Ännu en farled och du ser från det högt liggande Ödsliga Lidens terrasser Fjällsjöelfven i skummande raseri störta sig mot Angermanåns breda barm. Här vidtager fjällnaturen. Vid det yppigt grönskande Resele tager elfven ett sista farväl af sin mjuka, sydländska vegetation.

Det egendomligaste draget i denna hänförande natur är dock öfverallt niporna, dessa sällsamma jordbildningar, som öfveralt påträffas vid Ångermanelfven och dess bifloder. Dessa gröna, naturliga jättekummel, såsom de kunna kallas, utgöras af fristående, ofantliga jordpyramider, med sidorna bevuxna af högstammig skog eller det yppigaste gräs och toppen afskuren till ett slätt plan. Än skjuta dessa nipor enstaka upp ur floden, än framträda de i en rad, skilda från hvaran-norrlands floder

301

dra endast genom djupt inskurna, trånga dalar eller skölj or, hvilka bildats alt efter som en arm af floden våldsamt brutit sig en ny bana och derefter åter sänkt sig tillbaka i hufvudloppet. I oändlig omväxling upptorna sig dessa grönskande jordkullar längs flodstranden. Och har man sträfvat uppför någon af de högsta bland dem, huru rikt lönad är icke ens möda, huru herlig, huru tjusande är icke hela nejden rundtomkring i sin skiftande skrud af ljusa björklundar och mörk barrskog!

Ständig omväxling råder i detta landskap, ständig förändring undergår denna flod, som ofta lösrycker ofantliga jordmassor från de vallar, som möta den på dess konungsliga väg. Högtidligt, kraftfullt allvar, och mild, nästan yppig vekhet, förenade inom några qva-dratmils område, se der bilden af det tjusande Ångermanland och dess herliga elf.

Ljungan och Ljusnan äro de sydligaste af hela syskonraden. I den förra dånar Tännforsen, i den senare kokar Laforsen, täflande med hvarandra i ber-serkakraft och vild skönhet.

Tur dus Mer ula. Vårsång.

(Hittils otryckt; meddelad af Kammarh. Carl Silfverstolpe.)

ed natt och köld och drifvor har vintern flytt Och skapelsen drar andan och ler på nytt, Uppståndelse och lif all naturen firar. Och våren höjer fanan ännu en gång Med värme, sol och grönska och fogelsång, Och blomman mellan källsprång ur jorden spirar, Och rosenkindad Flora i luftig dans Sin första krans Af skogens små sippor virar.

Ack menskan leds vid lifvet så småningom, Och vårens korta fröjd går så fort den kom, Och all vår rikedom skall bestå i minnen! O bröder, snart skall sången ej tjusa mer, Ej tärnans ljufva famntag skall elda er, Ej mer i drufvans nektar behag I finnen! Naturens stora skådespel står dock qvar Och ännu har

Sin kraft öfver dufna sinnen.vårsång

Oss förestår en skymmande kulen höst Förutan hoppets sköna föryngringströst, Förutan återgång till den unga våren. Ju djupare du nedgår i åldrens dal, Ju mera glesna ock dina vänners tal, Förgängelse och saknad dig gå i spåren, Och vintern står vid stranden af lifvets sjö Och strör sin snö Så kall i de bleka håren.

Men kan du se med lugn på de flydda år, Har blott du älskat varmt i din lefnads vår, Har klar den helga elden inom dig brunnit, Har du bland vänner hvilat i rankans hem, Behållit sjelf din sorg, gett din fröjd åt dem, Och renadt guld i deras förening funnit, Och blef dig lyrans himmelska konst till del, Hvars strängaspel Camener och Gratier spunnit;

Och har ditt hjerta, stammadt af gudaätt, Stått öppet för alt heligt, alt sant och rätt, Och mäktat för det ädla med glädje blöda; Vet du att alt det sköna är himla-lån, Som gafs dig till hugsvalelse ofvanfrån, Och bragte du en kind vid din sång att glöda, Ett hjerta att af salig förtjusning slå, — Då kan du gå I frid till de stilla döda.

Gudmund Leonh. Silfverstolpe. På Rhein.

om ett tungt lock öfver en immande gryta hängde himlen öfver den regndruckna jorden, då morgontåget från Frankfurt stannade på bangården i Mainz. Den gamla stadens många tornspiror förtonade sig liksom svepta i våta filtar, och de rökiga väggarna i banhallen ledo af en transpiration, som hade en betänklig likhet med diskvatten. Alt hvad man tog uti klibbade af fuktighet, och åkarhästarne trafvade som en viss skolas pegaser i moln och dimma.

Och Rhein, den stolta Rhein, mina dagars tanke och mina nätters dröm under många veckor af väntan — kunde detta vara han, sagornas flod, Rheingolds och Lorleys uråldriga vagga? Gulgrå, tjock och smutsig som en ofantlig landsväg under störtregii vältrade han sig förbi stadens kajer, och midt i strömmen förenade sig de smutsgula vågorna och den smutsgrå dimman till ett det dystraste bårtäcke öfver min resas skönaste förhoppning.

Och ingen appell Den 10 September skulle jag vara i Köln, och den 10 September stod på datumvisaren öfver bangårdens biljettlucka liksom i det kategoriska telegram, hvarmed man väckt mig på morgonenpå rhein 321

i Frankfurt am Main. Det var min egen skuld, ty jag hade slösat med min tid; men icke ens i detta ögonblick af harm och ledsnad kunde jag förmå mig att ångra, det jag skänkt en dag för mycket åt de ljlifliga vinkullarne kring Stuttgart, eller att Heidelberg och den hänförande Neckardalen ännu längre kommit mig att glömma tidens flygt.

Med immiga salongsfönster, drypande förgyllningar och belamrade däck låg »Lorley» plaskande i lervällingen

och puffade tjock rök ur sin skorsten. Men röken hann icke långt: den tunga luften tryckte den ned mot däcket och flodens yta, och der låg den i strödda tappar, ännu mera ökande det nedstämmande intrycket af grådaskighet och smuts.

Klockan ljöd, landgången drogs in, och Lorley plaskade ut i det stora töckenhafvet. Idel skyar och moln rundt omkring: det var som om vi färdats genom luftens rike. Flodnymfen kände dock under sig sitt eget element och sam sin väg lugnt fram, oförfärad bland de vaggande dimgestalterne. Men sången, som., skön Lorley qvad, var ingalunda trolsk: skeppsklockan pinglade och klämtade oupphörligt, kaptenen skrek, styrmannen skrek, rorgängaren skrek, och Gud vet, om icke en del af passagerarne också skrek. Åtminstone hörde jag på diverse språk i icke särdeles väld form affattade beskärmelser öfver den fördömda tjockan.

Jag spanade med spänd blick inåt mistväggen. Då och då inbillade jag mig upptäcka den dunkla konturen af ett berg eller en borg, och en gång såg jag en kolossal ljus färgad massa skymta genom täckelset.

— Schloss Biberich, — sade en röst bredvid mig.30 6

— Förmodligen ett luftslott! — svarade jag, och så kommo vi i språk.

Den mannen hade varit med om åtskilligt, fastän han ej räknade mycket öfver trettio vintrar. Han hade lidit skeppsbrott på kusten af Madagaskar, gräft guld i Australien, varit på handelskontor i Kalkutta och London, återvändt hem vid krigets utbrott, mist två finger vid Gravelotte och fått jernkorset utanför Paris.

Alt detta berättade han mig i försalongen, dit han narrat mig ned för att få ha mig i fred; och han berättade det icke blott för mig utan för hela salongens mycket blandade publik, hvem som ville höra på. Längst in, kring en af bränntorf rödglödgad och osande liten kamin, satt en emigrantfamilj, man, hustru och sex barn i ganska regelbunden klimax, det yngsta vid modrens bröst. Närmast intill sutto ett par barbenta hög-länd sk a säckpipblåsare och samtalade på ett språk, hvilket lät ungefär som om de tuggat kiselstenar och alt ibland gurglat sig med en mun full af den hårdsmälta maten. Bredvid dem jollrade — en i sanning slående kontrast! — en savoyard med sin markatta, och hans mjuka och klingande »piccola mia» föll in ibland som en källas sorl under bedarrningarna i höglandsstormen. Några vandrande gesäller lågo snarkande på golfvet med sina renslar till hufvudgärd; några från höstmanövern hemvändande soldater skötte ölmuggarne kring bordet midt i kajutan, och i ett hörn satt en engelsk »footman» i perlgrått livré och bruna damasker och betraktade med ett tamburleende af omätlig öfverlägsenhet det simpla sällskap, i hvilket han råkat in.

Min pratsamme tysk placerade mig med mildt våldpå rhein

grensle öfver en bänk med ryggstöd mot skottet, satte sig sjelf likaledes grensle öfver bänken midt emot mig och stälde mellan oss ett par seidlar skummande frank-furtbier. Och så pratade han: hans tal flöt som en forsande ström; ljög gjorde han antagligen, men han ljög som en hel karl, utan tvekan, utan att taga tillbaka eller motsäga sig. Och upptäckte han någon gång i mitt ansigte ett leende, som kanske icke uttryckte ett så alldeles obegränsadt förtroende till hans sannfärdighet, så förde han sin stympade hand till jernkorset, som dinglade i hans knapphål, liksom menade han: hvad göres dig mera vittne behof?

Bredvid oss, närmare sidoväggen sam ett moln af gemen tobaksrök. Då denna molnstod tillfälligtvis skingrades af draget från dörren, framskymtade bakom den samma ett ofantligt, gråsprängdt och oregerligt hår, till hvilket slöt sig ett par stubbiga polisonger, som liknade en sliten blankborste och i sin tur förenade sig till ett något längre men lika borstigt hakskägg. I denna infattning tronade en näsa af mycket aktningsbjudande dimensioner, som uppbar ett par väldiga runda glasögon, hvilka stodo i ett betänkligt missförhållande till de små grå ögon, som plirade der bakom, och hvilka, när helst jag såg en skymt af detta intressanta ansigte, ständigt voro riktade på mig. Under näsan lågo i morsk krum ett par snusmättade knäfvelbårar, i hvilkas ogenomträngliga snår munstycket till en kort pipa försvann. Under molnstoden hängde ett par korslagda ben, instuckna i höga

jagtstöflar, och bredvid dem såg man kolfven och låset af en dubbelbössa. På golfvet3o8

bredvid bössan hvilade en stinn jagtväska, i hvars båda hörn de långa halsarne af ett par buteljer stucko fram.

Hvad jag alldeles icke väntat inträffade, nämligen ett afbrott i min pratsamme väns föredrag. . Icke som skulle han tröttnat — långt derifrån! — men hans redogörelse för slaget vid Orléans hade framkallat en gensägelse från soldaternes bord, och för att klargöra situationen steg han upp och började med korkar och brödbitar beteckna de olika divisionernas ställningar.

Då skingrades molnstoden, det yfviga håret, jättenäsan, de runda brillerna, blankborstpolisongerna och de morska knäfvelbårarne lutade sig fram mot mig; det söndertuggade hornmunstycket slank betänksamt ur mustasch-snåret och lade sig på min arm för att väcka min uppmärksamhet, och en hes stämma hväste på omisskännelig Rheingaudialekt:

Ni är väl engelsman, eller hur?

Så sade munnen, men de plirande, småsluga ögonen sade mera. De frågade: »Hvad är du för ett elemenskadt nöt, som låter slå i dig sådana der röfvar-historier?»

Jag blef stucken, mer af blicken än af frågan, och svarade ett kort nej.

Då måste ni vara dansk ?

Nej.

Eller schleswig-holsteinare ?

Hans examen började blifva retsam. Jag ansåg bäst att göra slut derpå, innan han gått igenom hela sin geografi, och svarade derför mycket snäft:

Jag är svensk.på rhein

309

Då vidgade sig de små grå ögonen liksom i ett vanvettigt försök att komma i någon rimlig proportion till de ofantliga brillerna; mannen funderade.

Min fåfänga förbjöd mig att tro, det mitt svar med ens sprungit utom gränserna för min inteiiokutörs geografiska kunskaper, och bjöd mig i stället antaga, att min nationalitet kommit den gode mannen på andra tankar i fråga om lättrogenhet och enfald. Bruket af ett visst förargligt adjektiv såsom gifvet epitet för oss svenskar torde således icke, tänkte jag för mig sjelf, sträcka sig längre än till våra närmaste grannar och gamla bekanta, lübeckarne; här hade man säkert bättre tankar om oss! Jag drog just upp min annotationsbok för att med djup tillfredsställelse teckna mig denna märkliga upptäckt till minnes; men i det samma jämnade sig de djupa veck, som funderingen lagt i mannens panna, de små ögonen glänste som stjernor genom tobaksmolnet, . och triumferande utropade han:

Ah, Svensk! Ja, nu vet jag: schnaps, schnapsl Från den sidan kände han oss, och om grunden för hans omdöme var bättre än nordtyskarnes, det vill jag lemna derhän. Hvad jag vet är, att jag blef grymt förargad och var hardt nära att dumma mig med någon sammanställning af hans röda näsa och de båda lång-halsade kamraterne i jagtväskan, då min uppmärksamhet plötsligt blef på det mest angenäma sätt afvänd från både schnaps och tysk. Midt på kajutgolfvet syntes nämligen en rund, lysande fläck, som noga aftecknade kajutfönstrets form. Solen sken!

I två språng var jag framme vid trappan och uppe3io

på däck. Dimtäcket var sönderrifven endast spridda bitar summo på flodens yta, och kring bergens toppar lågo moln, som väckte en föreställning om, att man från borgarne der uppe vexlat några kanonsalvor tvärs öfver

floden. Några hundra alnar framför Lorleys staf trängde sig floden bullersam och häftig in i Bingerloch och midt i strömmen reste sig direkt ur vattnet det beryktade Mäusethurm.

Huru regnets perlor glittrade och blänkte på de rödbruna bladen i vingårdarne! Hvilken rikedom och växling af färger från den gula stubbåkern nere vid flodstranden genom Rüdesheim med dess korsvirkeshus och nytvättade tegeltak, genom vingårdarne der bakom, genom Ermitagets lummiga park, genom furuskogen, som kransade Ehrenfels, ända upp till borgens målade rutor, hvilka lyste som ädelstenar i bergets krona!

Ja, vackert var det, obeskrifligt täckt och smånätt; men hvar fans det storartade, det romantiska, den djupa stämning, som jag tänkt oskiljaktigt sammangjuten med en färd på Rhein? Denna doft af medeltidspoesi, som i mina drömmar genomsyrat hela Rheingaus luft, detta sagoskimmer, i hvilket mitt inre öga skådat ruinerna vid Rhein — hvar voro de? Alt hvad jag såg, här åtminstone, var ju så leende, så smått, så krokanartadt och rent af modernt. Hotelskyltarne i Rüdesheim och Bingen stirrade på oss med alnshöga bokstäfver, lokomotiv pepo, snälltågen rusade fram på ömse sidor om floden, och mötande ångbåtar bolmade stora moln af stenkolsrök i ansigtet på oss. Men om situationen icke passade rätt väl för kontemplation och drömmar, passade den deremot förträffligt till Rhein-lax och Rüdeshei-på rhein 327

mer, och sämre verklighet kan man tvingas till att finna sig uti. Det är icke alltid man får en läcker frukost i vederlag för en gäckad illusion. Dessutom voro vi ju ännu endast vid porten till det egentliga Rheingau; säkert skulle det storartade och romantiska komma i sinom tid, och åtminstone Lorleyklippan måtte väl hafva makt att stämma sinnet underbart.

Under tiden kunde man ej bättre taga sig till än att granska sina medresande. Min vän pratmakaren slog sina kretsar omkring mig, men respekterade likväl märkvärdigt nog min matro. Schnapsmannen hade, som bättre var, ingen rätt att beträda akterdäckets helgade område. Här liksom på alla Rhein-ångare mötte honom midt för hjulaxeln en kolsvart hand, som med en jättefinger pekade på ångbåtsbolagets obevekliga »hitintill men icke vidare». Men han stod så nära strecket, han kunde komma, bolmade ursinnigt och blickade mellan tobaksmolnen åt mig, liksom ville han säga: »Gör dig icke förnäm; jag vet nog hvem du är! Schnaps, schnaps!»

Relingarne å ömse sidor om akterdäck voro tätt garnerade af teaterkikare med vidhängande turister, och utropen haglade. Närmast mig hade jag ett ungt engelskt par, tydligen stadt på sin »weddingtrip». Han hade ett förskräckligt besvär med att hvarje gång någon ny borg kom i sigte, hvilket just icke händer så sällan på Rhein, rusa till salongskappen, ropa på stewarden och fråga hvad det var. Engelsmannen måtte ej förstått ett ord tyska, ty stewarden inledde samvetsgrant hvarje svar med ett »Potz tausend», »Donnerwetter» eller ett något saktare frammumladt » Verdammter Eng-312

på rhein

länder!i Derpå höjde han sitt kala, skinande hufvud ur kajutkappen, kastade en flyktig blick på det utpekade föremålet och sjöng i gnällande näston, utan tecken till interpunktion:

»Rheinstein ön the left riverside the mos t pic-turesque of all the castles at the Rhine, reconstructed in 1829 by prince Friedrich of Prussia. In the castle are to be seen great collections of weapons and old curiosities, the wiew is not very wide» — eller någonting liknande.

Midt under lexan började han stiga baklänges utför trappan, och de sista orden ljödo doft ur djupet med ackompagnement af slamrande tallrikar och glas»

Första gången var uppträdet onekligen löjligt, men då det upprepades tredje, fjerde gången, tyckte man synd om engelsmannen och ännu mer om den stackars stewarden, som fick sota på detta sätt för det hans förråd af engelska resehandböcker öfver Rhein tagit slut. Emellertid tycktes det vara enligt öfverenskommelse och förmodligen mot »a consideration», som han åtagit sig det besvärliga värfvet, ty fastän man talade engelska rundt omkring det unga paret, föll det dem aldrig in att genom en fråga till någon närstående bespara gubben det ideliga springet i trappan.

Under tiden sam Lorley sin väg fram, buren af sin faders starka armar, jagad af sina systrars lekfulla slag» Vi passerade Rheinstein och Falkenburg, Sonneck och Lorch vid mynningen af den täcka Wisperdalen, Caub och Oberwald. Öfveralt samma vackra sceneri, samma leende ägnder med berg och ruiner, som sågo ut liksom hade de nyss blifvit tagna ur någon nürnbergskpå rhein

leksaksask — öfver alt samma brist på stämning! Men nil nalkades Lorley med rask fart sin sagoomvärfda namne — der om någonsin! Redan länge hade för mitt öra tonat melodien till den gamla romansen:

Så vemods fullt blir mitt sinne, Jag kan det ej förstå! Skall aldrig ur mitt minne Den dunkla sagan gä?

Om det nu var inifrån eller utifrån stämningen kom, det vill jag lemna osagdt, nog af: trakten närmast Lorley föreföll mig ojämförligt mycket mera vildt romantisk och storartad än de ställen vi förut passerat, och då sjelfva klippan framträdde, hög, skroflig och brådstupande vid en krökning af floden, som här lopp strid och hopklämd, kände jag verkligen en sådan der behaglig rysning som för direkt tillbaka till sagoperioden — d. v. s. den sagoperiod litet hvar upplefvat under långa vinterqvällar i familjekretsen kring brasan. Om det nu blott funnits en smula dimma qvar der uppe på toppen, och solen ej envisats att skina så ohjelpligt klart, skulle man kanske lyckats konstruera upp för sig en tjusande qvinnogestalt med de traditio-nela gula lockarne, vinkande der uppifrån.

Som det var, var det emellertid bra nog. Ett litet hopp började gry, att få hemföra ett oblandadt angenämt minne från min Rheinfärd, ett hopp, som dock var döm dt att slockna i gryningen, ty — whiff! puff! puff! puff! kom ett jernvägståg framrusande ur ett litet hål vid foten af berget. Lorleyklippan genomborrad af en jern vägs tunnel! Ack, du det nittonde seklets fördömdt praktiska och genomtråkiga ande, hvi gjorde du3i4

mig detta! Ånga, du poesiens obevekliga bödel,'1" är då ingenting heligt för dig?

Förargad och flat öfver att ett ögonblick hafva låtit besticka min förut stadgade åsigt, tog jag den enda revanche, som omständigheterna och stewarden erbjödo: jag gick ned och åt middag; och fastän något mildare stämd vid desserten, bibehöll jag likväl då ännu en bestämd öfvertygelse, att hela den beprisade Rheinfärden vore en kolossal, af gröna turister och snikna värdshusvärdar uppfunnen samt af mutade resehandboksförfattare underhållen och uppblåst humbug.

Jag kan icke bestämdt säga, hvad det var, som sedermera först kom denna öfvertygelse att vackla. Kanske var det schnapsmamiens afgång, som till ogenien lisa för min sårade nationalfåfänga inträffade i Boppard. Han gick baklänges öfver landgången, bolmade och rökte, och de otäcka plirande ögonen, som oaflåtligt hängde fast vid mig, blinkade in i sista ögonblicket: schnaps! schnaps! Kanske var det den verkligt storartade anblicken af Königsstulil, Stolzenfels, Lah-neck och en skymt af den pittoreska Lahndalen; kanske var det Coblenz, kokett hvilande mellan Rhein och Mosel som en balklädd skönhet mellan två trymåer, kanske det stolta Ehrenbreitstein, som skön, men sträng och förebrående blickade ned på sin lättsinniga syster. Nog af: då solens sista guld ströddes kring tinnarne af Andernachs romartorn, och kapellet på Apollinaris-

* Anmärkas bör, att då jag i mitt sinne på detta patetiska sätt gaf luft åt en berättigad harm, hade Bret Harte ännu icke skrifvit sitt sublima poem »Guilds signal», eller åtminstone hade jag ännu ej läst det.på rhein

berg lyste hvitt och fridfullt bland de fallande qväll-skuggorna, då var jag redan villig till det ödmjuka erkännande af Rheins skönhet, som gaf sig luft i ett hänryckt utrop, då månen genom den sista qvarstående fönsterbågen på Rolandseck göt sitt skimmer öfver Non-nenwerths hvita klosterbygnader och stilla lundar, trolskt lekte med skuggor och dagrar bland Siebengebirge och tecknade Drachenfels och Wolkenburg i silfverkantad relief mot natthimlen:

Stolta Rhein! Oförgätliga minne!

Fr. Lund.

Den gamla.

7e de bleka, dröjande behagen — - Hälften snödropp hälften nattviol — Hos den gamla, fängslad hela dagen Invid fönstret i sin hvilostol!

Gält pendylen täljer dagens stunder. Soleil belyser öfverstens porträtt. Skänk en blick åt gruppen der inunder: Åt »s'ta far och mor i silhuett! >

Skåda byråns kupiga konturer, Sjunk bland soffans lösa kuddar ner, Se ett bord af almrot med figurer Och ett högbent ständigt stumt klavér.

En gång stod det öppet. Toner hördes, Milda toner, från dess mörka rand, Fast den spelande kanhända stördes Af en kyss af »honom» allt ibland. . .den gamla

317

Och i soffans hörn han ofta smekte Sina små se'n dagen nått sitt slut. Ingen sol och inga skiften blekte Denna bild från öfverdraget ut!

Så är hvarje möbel hos den gamla Henne en förtrogen vän, fast stum. Ingenstädes kan hon bättre samla Minnets bilder än (i detta rum.

Derför, när den fina handen fäller Knytningen; när hennes öga ler, Ack, då vet du att det högtid gäller, Att sin flydda fröjd hon återser.

Gå då sakta, stör ej hennes tankar! Snart från minnets tysta helgedom Skall i hoppets verld hon kasta ankar Och vid fönstret hennes plats stå tom.

Slut är då den gamlas vackra saga, Utan ord berättad oss, för visst: Sakna ständigt och dock aldrig klaga, Älska, hoppas — älska först och sist!

Lea. Granstubbens saga,

berättad af Richard Gustafsson.

an hade en gång varit ett stort och präktigt träd, ^ ett af de högsta i skogen, men det var längese-^ dan och nu återstod blott en splittrad och murken 1 stubbe, med nätt och jemt så mycket lif, att han hade minnet qvar af det förflutna och kunde tänka på hvad som komma skulle.

Sorgen öfver att så småningom försvinna och blifva till intet hade så djupt grämt den gamle stubben, att han i förtid blifvit murken ända ned i roten och kunde hvarje dag vänta att den sista lifsgnistan skulle slockna. Och detta kändes så mycket bittrare derför att den sköna våren nyss hade kommit åter och lockade naturen till nytt lif derinne i skogen. Rundtomkring den gamle stubben började allt att grönska och knoppas i i det varma solskenet, ja, sjelfva stubben glömde några ögonblick sin sorg och drömde att det var som fordom, då han stolt och full af lefnadslust reste sig högt i rymden. Trasten kom, liksom förr, och satte sig högst i toppen för att sjunga om kärlek och lifvets glädje, och fjerran från hördes klingande svar.granstubbens saga

319

Länge räckte dock icke stubbens dröm, ty vid minnet af nordanstormen, som bröt hans kraft, vaknade den gamle och suckade : — Hvarför blef jag till här i verlden då jag nu måste gå bort utan att lemna spår efter mig.

I samma ögonblick kände stubben en förunderlig rörelse liksom om en tanke blifvit väckt och slagit rot, och snart märkte han också att det skimrade någonting grönt, som gick fram liksom ur sjelfva hj er te-roten.

På många år hade icke stubben känt sitt hjerta klappa, men nu slog det högt vid tanken:

— Jag får åter lif! Jag växer upp igen!

Med hvarje dag, som gick, blef grönskan ur stubbens inre allt större och friskare, men i stället för barr blef det små krusiga blad, som bredde ut sig, liksom för att täcka förgängelsen.

— Detta är icke jag och likväl kommer det från mig — tänkte stubben, och när till sist små hvita blommor gungade mellan de krusiga bladen, visste han ej om han skulle vara glad eller sörja som förr.

När sommaren kom hade de hvita blommorna fallit af, men i stället lyste purpurröda bär uppe i stubben, som förundrade sig öfver denna förvandling.

En dag hördes glada barnröster i skogen, och de kommo allt närmare stubben, som mycket väl kände dessa ljud, ty den tiden han bar täta grenar hade några små en regndag sökt skydd under hans gröna tak, Nu skulle barnen helt säkert skynda förbi utan att märka honom.3 2o

Två små flickor hoppade lätt öfver ljungen och de hade sin far med sig, men deras väg gick icke till stubben, fastän de voro den helt nära.

Plötsligt ropade ett af barnen:

— Se så granna smultron på stubben!

Båda barnen sprungo fram och sträckte händerna efter de röda bären och då ryste den gamle stubben af fruktan att förlora sin enda glädje. Det var som om han kände sin sista stund kommen.

— Först skall pappa se bären! — ropade en af flickorna och då drogo de båda sina händer tillbaka.

Fadren kom och när han betraktade smultronplantorna på den gamle stubben log han och sade:

—• Der se ni, mina små, att ingenting förgås här i verlden. Trädet blir till jord igen, men ur denna jord spira blommor och frukt.

Och stubben förstod orden, ty i dödsminuten förstår man allt, som förut varit otydligt och dunkelt.

När barnen togo de röda bären och sprungo glada derifrån vissnade den sista fibern i den gamle stubben, men utan sorg kände han sitt slut, ty hans sista tanke var: — Ingenting förgås här i verlden!

Nästa vår kommo barnen till platsen, der stubben multnade till stoft, och de funno en krans af hvita smultronblommor. Och med hvarje år, som gick, blefvo blommorna allt flera på platsen och bären glänste der i lifvets färg under sommarens dagar. Flyttningsdagen.

en dagen himlens klara blå I duskigt svartgrått sig förbyter, Ej solen genom molnen bryter, Nej, regnet piskar, stormen ryter . . . En herlig dag att »flytta» på!

Men — hur som hälst, det måste gå! Man packar in och ut man packar, Man släpar, så att svetten lackar I floder utför stadsbudsnackar, På soffor, stolar och trymå . . .

På »nya stället» är man: »Hå, Hvad här ser ut! Man kan bli galen Se vattentunnan ställd i salen Och förmakssoffan midt på »svalen» Med soppkastrullen ofvanpå!

Der står pianot. Dos-à-dos Mot det sig nu en »bordbänk» ställer Hvad gny af pigor och mamseller! Herrn svär, frun gråter, lillan gnäller Af »huslig sällhet» fin tablå!322

Men, kors, hvad köksan klifver på Med håret i en yfvig gloria . . . Ah! kanske frukost? Skönt, victoria! »Nej, frun, en så besatt historia, Omöjligt eld i spiseln få!!!»

»Hvad hör jag? Ingen frukost? Såå . . . Och klockan redan slagit elfva! Nå väl, så sköten då er sjelfva; Hur ödets lotter än sig hvälfva, Jag, gudskelof, kan frukost få!»

Sagdt. Öfverrocken genast på, Och bort från hemmets dystra kaos — som stolt från Troja Menelaos — Till

»Klubben», om vi ej bedra oss, Herrn gravitetiskt ser man gå.

»Men, lilla frun, hvad får hon då?» Förlåtelse, o läsarinna!

Ack — han är man och hon är qvinna — Hon uti alt sig måste finna, Ha tålamod för bägge två.

Dock några dagar snart förgå Och himlen klarnar, solen skiner . . . Bort nu med alla sura miner! Nyskuradt; snöhvita gardiner; I »bästa rummen» mattor påflyttningsdagen

323

»Så, gubben min, var nu ej grå, Nu har du mer ej skäl att brumma, Kom genast hit och kyss din gumma!» »Ja visst! Det vill jag ej försumma . . . Ack, hemmet är bra skönt ändå!»

Hvem kommer?

og mins du från din barndomstid, När i din lilla bädd du hamnat . Och uti barnslig oskulds frid Till ett »god natt» små syskon famnat, Hur då helt plötsligt lätta fjät Du hörde till din säng sig närma . . . Det var din moders — mins du det? Hon kom — o, aldrig det förgät! — Med bönen att ditt hjerta värma.

När längre fram på lifvets stråt, Midt bland dess strider, sen du hunnit, När tomheten af all dess ståt Med leda och förakt du funnit Och till din egen tysta vrå Du flyktar hälst, när qvällen skymmer . . I trappan höres någon gå. Hvem? En god vän, ja, kanske två. Nu blir det ljust och sorgen rymmer. flyttningsdagen

323

»Så, gubben min, var nu ej grå, Nu har du mer ej skäl att brumma, Kom genast hit och kyss din gumma!» »Ja visst! Det vill jag ej försumma . . . Ack, hemmet är bra skönt ändå!»

Hvem kommer?

og mins du från din barndomstid, När i din lilla bädd du hamnat . Och uti barnslig oskulds frid Till ett »god natt» små syskon famnat, Hur då helt plötsligt lätta fjät Du hörde till din säng sig närma . . . Det var din moders — mins du det? Hon kom — o, aldrig det förgät! — Med bönen att ditt hjerta värma.

När längre fram på lifvets stråt, Midt bland dess strider, sen du hunnit, När tomheten af all dess ståt Med leda och förakt du funnit Och till din egen tysta vrå Du flyktar hälst, när qvällen skymmer . . I trappan höres någon gå. Hvem? En god vän, ja, kanske två. Nu blir det ljust och sorgen rymmer.324

hvem kommer?

När lifvet ljusnat ändtelig, Du börjar se dig om i verlden Alt efter den, som passar dig Till följeslagerska på färden Och om du lyckas skall deri . . . Ja, lyckas då du, skall du finna Mer välljud, större harmoni Än hos en Mozarts-melodi I stegen, af din älskarinna. ,

Men se'n hon sällhet utan namn

Dig ger som maka vid din sida,

När i det lugna hemmets hamn

Du trygg kan lifvets stormar bida,

Mer ljuft än näktergalens sång

Du finner vid en treflig brasa

Att lyss till barnens hvisk och språng ...

Nej, aldrig blir dig tiden lång,

När dina små omkring dig rasa.

Men slutligt sanden runnit ut, Ditt timglas tömts och trött ditt öga Sig sluter i din dödsminut Och själen längtar

mot det höga . . . Då, fast i tron på verldars Gud, Som länkar rättvist våra öden, Du följer gladt hans manings bud, När sist du hör ett sakta ljud Af stegen från hans engel — döden.

Reinhold Winter. Endast en berättelse om en häst.

Cl ag var stadd på en resa i Ungarn. Solen kastade ^b sina sista strålar öfver den ödsliga Pusztan; dagen ^ hade varit varm och färden lång. Min glädje var] derföre stor, då hästarne höllo framför den lilla jern-vägsstationen, vid hvilken jag skulle invänta nattåget till Pest. Jag ämnade naturligtvis begagna uppehållet på den ensliga stationen till hvila. Men af hvilan blef intet, ty knapt hade jag satt foten inom väntsalen, förr än jag i en österrikisk infanterikapten, som låg på en soffa och sof, igenkände en kär vän och kamrat från den tid, då äfven jag bar »kejsarns röck.» Då vi sist togo afsked från hvarandra, var han en lysande husarlöjtnant, och det vittnade om, huru lifligt han lefde i mitt minne, att jag genast igenkände honom i en uniform, som på honom tog sig ut som en förklädnad.

Att väcka honom var ett ögonblicks verk. Men huru måla hans förvåning, då han, ryckt ur sina drömmar, midt i den ungerska ödemarken, långt ifrån civilisationens stråkvägar, såg sig omfamnad af en gammal stallbroder, hvilken han knappast trott sig få återse i denna verlden! Flere gånger fick jag upprepa min fråga:326

»huru har du blifvit infanterist?» innan han hemtade sig Slutligen svarade han — och svaret vardt en berättelse, som jag i en ledig stund upptecknat på papperet.

Den lydde ungefär så här:

»Det var en dag, som af mig ej skall glömmas. Aldrig hade himlen varit så blå, qvinnornas småleenden så tjusande, blommornas doft så hänryckande. Och all denna herlighet tillhörde mig, min ungdom, mitt hjerta och mitt svärd!

Jag hade nämligen den dagen blifvit officer vid ett af våra bästa husarregimenten. Kunde blott menniskan hejda ti mm ames flykt, den dagen hade nog fått räcka längre än i tjugufyra timmar! —

Och så började garnisonslifvet. Jag lefde i sus och dus, men jag hade goda nerver och fann till en början ingen bitter droppe i glädjebägaren. Det enda som ibland oroade mig var mina finanser, hvilkas verkliga beskaffenhet jag dock aktade mig för att utforska. Jag hade fått anvisning på en penningekarl, som alltid hittade på råd och alltid prolongerade lån mot 20^. Af den mannen lärde jag att skrifva växlar; samtidigt glömde jag att skrifva bref.

Till mitt eget beröm måste jag dock säga, att jag var en bra kamrat, en nitisk officer och god ryttare. Alla höllo af mig och jag höll af alla.

Jag hade icke varit ett år vid regimentet, då jag en dag köpte en häst, hvilken i följd af sitt svåra lynne gått ur hand och i hand. Beau Sire, så hette hästen, var dock egentligen mera nervös än nyckfull; men mina kamrater hade tröttnat vid honom, och jag fick honom för en spottstyfver. Utrustad med kraft-327 endast en berättelse om en häst

fulla, harmoniska former, med senor af stål och med den snabbhet och uthållighet, som utmärka det ädla blodet, hade Beau Sire varit en riktig Önskehäst, om han blott haft ett något fogligare lynne. Vi blefvo emellertid snart de bästa vänner.

Det hade icke undgått min uppmärksamhet, att Beau Sire, när han afkastat sin ryttare, städse straffades med piska, ryckningar och hårda ord, samt att hans lynne efter hvarje dylik afstraffning blef vildare och obändigare. Detta framkallade hos mig den tanken att behandla honom efter annan metod. Mina första försök gingo ut på att vinna hans vänskap och vänja honom vid min röst. Till detta ändamål gjorde jag honom långa besök i stallet, hvarvid han utom de ljufvaste smeknamn erhöll socker, melonskal, morötter och andra läckerheter. Efter några dagar tog jag honom med mig till ridhuset och satte mig upp. Men ack, ridten blef icke långvarig! Den otacksamme kastade mig till de närvarande kamraternes stora tillfredsställelse så kraftigt i sanden, att jag enligt

en äldre ryttmästa-res utsago fick »skottas ur den samma.» Det oaktadt höll jag fast vid min metod. Knapt stod jag på benen igen, förr än jag med de vänligaste ord bjöd min ostyring på några sockerbitar, hvilket gaf samme äldre ryttmästare anledning till det yttrandet, att om den istadige kraken finge socker hvarje gång ryttaren legat i sanden, så skulle jag nog ej komma i tillfälle att slita ut många sadlar. Jag var ung och ryttmästaren gammal; men det var jag som fick rätt. Vänskapsförbundet mig och Beau Sire emellan var slutet, och om det ädla djuret någon gång af skrämsel förleddes till sned-

språng, kunde det genom blotta ljudet af min röst åter bringas till lydnad och lugn. Vi blefvo vänner i lif och död. Hästen följde mig som en hund, så att jag på promenadridter kunde stiga af och taga bett och tyglar af honom och låta honom fritt beta. Ville jag åter sitta upp, hvisslade jag, och i galopp kom hästen fram till mig. Kamraternes skämtsamma anmärkningar om »araben och hans häst» smickrade mig mera än de förargade mig. Jag var ung och lifvets bittra allvar hade ännu icke qväft min karakters barnsligt naiva känslofullhet.

Det var på andra året jag egde Beau Sire, hvilken nu lärt sig gå äfven i exercis, då den länge förutsedda finanskrisen kom till utbrott. Min förr så tjenst-aktige bankir påstod plötsligen, att han sjelf var i förlägenhet och ej kunde gå in på ytterligare prolonga-tion. Nu visste jag, att jag var mogen och att mina passiva uppnått den höjd, bortom hvilken min faders förmåga eller beredvillighet att betala ansågs upphöra.

Det gick som det brukar gå i dylika fall. Jag kallades till öfversten, fick den reglementerade skrapan och underrättades om, att min fader anmodats vidtaga de åtgärder, han med hänsyn till min ställning kunde finna vara af nöden. Gubben anlände med nästa snälltåg. Aldrig skall jag glömma vårt första sammanträffande. Vi började genast summera de särskilda posterna. O fasa! Mina skulder uppgingo ej, såsom jag trodde, till 5 eller 6,000, utan till 30,000 gulden. Min fader prutade emellertid ej af ett öre utan betalte alt Jag kände mig under dessa förhandlingar till mods,

som om bödelns kärra hvarje ögonblick skulle köra fram för att föra mig till afrättsplatsen.

Men hvarför uppfriska minnet af dessa sorgliga stunder! Mina skulder betaltes och jag transporterades, på min faders ansökan, till ett infanteriregimen te. Denna åtgärd gaf anledning till en bitter strid mellan oss, ty jag ansåg den samma innebära en onödig hårdhet. Jag hade ju lofvat att aldrig mera göra skulder. Dertill kom att min fader begagnade ord, hvilka, fastän jag förtjent dem, gjorde mig förstockad. Så hopade jag ännu skuld på skuld, och skilsmessan ifrån min far var kall.

Mina hästar såldes, Beau Sire med dem. Detta tycktes mig vara det hårdaste straff, som drabbat mig, och då hästhandlarens dräng kom för att afhemta min älskling, förlorade jag den sista återstoden af en med möda upprätthållen fattning. Jag rusade upp på mitt rum, kastade mig på min säng, gömde hufvudet i kudden och gret och snyftade som ett barn.

Kamraterne gåfvo en afskedsfest för mig, hvarefter resan anträddes i en lyftad sinnesstämning, som mildrade afskedets bitterhet. Men i den nya garnisonen greps jag af förtviflan. Exercera till fots, sedan man i spetsen för käcka husarer ridit på en häst som Beau Sire!

Jag hade redan vistats flere dagar i den lilla garnisonsstaden, innan jag tänkte på att packa upp mina saker och göra mig hemmastadd. Under denna sysselsättning föllo mina blickar på en gammal vexel: »tre månader à dato, 400 gulden», och så min värda namnteckning. Jag började att tänka efter. Hundra gulden

hade jag begärt, åttio hade jag fått, och fyra hundra hade jag nödgats förskrifva i Det var likväl något för starkt. Jag föreföll mig sjelf nu litet enfaldig och började att begripa, huru jag så småningom kunnat hopa öfver mig en skuld af 30,000 gulden.

Just i samma ögonblick kom min uppassare in med ett bref. Det var från min moder. Hon skref såsom endast en moder kan skrifva. Den, som aldrig varit föremål för en moders ömhet, vet ej, hvad sådant vill säga, ty dylikt behåller man för sig sjelf.

Jag sof ej en blund den natten.

På morgonen föllo mina blickar åter på den omi-nösa vexeln. Jag vände på den och skref på baksidan: »Tre år à dato är jag i egna och andras ögon en ordentlig menniska, så sant jag sätter värde på min moders kärlek.» Sedan kuverterade jag vexeln, adresseden till min moder och bar sjelf brefvet på posten.

Och jag höll ord. Jag började ett nytt lif. Det enda som härvid oroade mig var tanken att kamraterne möjligen kunde anse mig vara en snålvarg. Till en början läste jag för att fördrifva tiden, sedan af intresse för goda böcker, och så småningom blef af en skeppsbruten kavallerist en ordentlig och omtyckt infanteri-officer. För att vara riktigt uppriktig, får jag dock tillstå, att en dylik tvångskurs i sparsamhet är jämförlig med en skeppsfärd i svår sjö. Nyttig för helsan, är den angenämast såsom minne.

Två år förgingo hastigt nog i oafbruten enformighet. Så kom året 1866 och våra hjertan uppfyldes plötsligt af längtan efter strid, ära och omväxling. Jag vet ej hvad vi hade tagit oss till, om vi icke erhållit331 endast en berättelse om en häst

marschorder. Men den kom, den efterlängtade, och vi tågade af till Bömen. Då vi under marschen passerade min hemort, begärde och erhöll jag en dags permission för att taga afsked af de mina.

Föräldrahem, modershjerta, dessa ord säga mera än långa skildringar. Dagen derpå var jag åter på väg till regimentet. Min fader följde mig till närmaste stad. När afskedets stund var kommen, tog han mig i handen och sade: »Pojke, du är en bra karl och min käre son; du har inlöst din växel som en äkta riddersman. Alt är försonadt.» Härvid tog han den ofta nämnda växeln ur bröstfickan och sönderref den i tusen bitar. »Men» tillade han, »låt nu icke skjuta ihjel dig.» Härvid gjorde han ett heroiskt försök att skratta och vi skildes. Då han steg i vagnen, hörde jag honom mumla: »Nu önskar jag ändå att han vore kavallerist.»

1866 års krigshändelser äro kända. Jag var med om affären vid Trautenau. Vi hade lyckats kasta preussarne ur staden. Mitt kompani hörde till de trupper, som trängde ifrigast på fienden. Jag var glad öfver den framgång, som de österrikiska vapnen tillkämpat sig, men mina tankar saknade önsklig klarhet. Vid framryckandet hade jag nämligen erhållit ett skott i sidan och förlorat mycket blod. Icke dess mindre marscherade jag mekaniskt med. Plötsligen förekom det mig, som om marschtakten ökades för hvarje minut och skymning inträdde. Jag ville fatta tag i ett vid vägen stående träd, men detta snurrade omkring liksom alla öfriga föremål och djupt mörker sänkte sig öfver jorden. Saken förhöll sig dock, såsom jag senare332

märkte, helt naturligt så, att jag sjelf beskrifvit en krets kring trädet och tumlat i ett dike.

Jag vet icke huru länge jag legat i detta dike, hvars vatten inverkade svalkande på mitt brännhetä sår, då jag hörde de välbekanta tonerna från ett kavalleriregi-mente, Det var preussiska dragoner. Men nu! Hvad är detta? Drömmer jag? Beau Sire, min Beau Sirel En ryttare, den siste af skaran, vänder sig till hälften om och hotar med utsträckt arm, hvarefter han sätter krokarne i. —För sent! Under denna halfva vändning hade jag känt igen min älskling. Tummen föres mekaniskt till munnen, den gamla välkända hvisslingen pressas fram och Beau Sire stannar så tvärt, att hvarje klen ryttare ofelbart skulle hafva slungats öfver hans hals. Men det ädla djuret hade ej fallit i ovärdiga händer. Den preussiske officern kom blott litet »ur sitsen», hvarefter han sträckte fram fötterne och kastade öfverlifvet tillbaka. I samma ögonblick hördes ånyo en hvissling, som dock ej hven från mig, utan ur en österrikisk jägares bössa. Beau Sire gjorde en helom-vändning med bakdelen högt i luften — och hans dödligt sårade ryttare sjönk ur sadeln. Ögonblicket derefter stod Beau Sire hos mig, böjde sitt hufvud med de stora, trogna och kloka ögonen ner till mig och for smekande med näsborrarne öfver mitt ansigte. Ville han kanske hafva socker ? Nej! han begrep min belägenhet, ty då jag slog båda armarne kring hans hals rätade han långsamt på den samma och lyfte upp mig. Jag stod, stödd vid hästen, och trodde till en •början att jag för andra gången skulle sjunka ner i diket, ty träden började ånyo snurra omkring. Men333 endast en berättelse om en häst

detta anfall varade blott en kort stund. Som jag emellertid ej förmådde lyfta på fötterne, trängde jag Beau Sire ner i diket, hissade mig vid hans man upp till sadelknappen, gjorde en vändning, Gud allena vet huru den kunde

lyckas, och fann mig sittande på hästen.

Höll jag Beau Sire vid tyglarne eller anade han, hvar räddning fans för mig? Hvad jag vet är, att jag hängde i sadeln lik en säck, samt att rörelsen, en jämn och stadig galopp, icke besvärade mig. Efter en kort ridt höllo vi vid en österrikisk infanteritrupp. Mina sår hade naturligtvis åter börjat att blöda. Jag lyftes af hästen och lades på en vagn. Till hälften medvetslös, hade jag likväl ännu tillräcklig kraft att förklara, att hästen vore »min egen Beau Sire», som nog utan att bindas skulle stanna hos mig, och Beau Sire följde verkligen efter vagnen som en hund, tils vi stannade framför lasaretten.

Sedan dess hafva Beau Sire och jag icke mera skilts åt. Min far ville betala hans utfodring och öka på mitt årliga underhåll. Men jag satte en stolthet i att kunna reda mig denna hjelp förutan. Snart blir jag major och behöfver då en häst i tjensten. Lyckligtvis är Beau Sire så rask ocli säker på benen, att han kan bära mig ännu i många år. Jag är nöjd med min lott. Uppfylles jag någon gång i ensliga stunder af vemod viel minnet af flydda tider, så sadlar jag Beau Sire och finner mig tröstad.»

C. G. W.

Ett fragment af en roman.

Hittadt på gården till Hotell Fenix.

Äpßet var en af dessa varma, duggregniga aftnar, på ^r hvilka Oktober månad i år var så rik. Jag var bjuden på bröllopp i hotell Fenix' festvåning. Detta i är en sak, som händer mig tämligen sällan nu för tiden, sedan troligen alla de af mina jämnåriga, som varit bestämde för det äkta ståndet, lyckligt och väl seglat in i dess lugna hamn och jag således fått bundta ihop alla gamla verser till tärnor och brudpar, hvilka finnas qvar sedan min marskalkstid och nu få ligga och gulna i frid i en skrifbordslåda. Jag kan just ej heller säga att jag är någon vän af dessa bröllopp på värdshus, hvilka tyckas mig vara en dålig invigning af ett familjelif. Emellertid fordrade artigheten att jag gick på detta, ehuru jag kände båda kontrahenterne ytterst obetydligt. Jag räknades nämligen genom en af mina systrars giftermål såsom slägt till slägten med den rike grosshandlaren, som i afton gifte bort sin dotter med en ung ståtlig militär.

Jag gjorde mig emellertid icke särdeles brådtom, hälst jag i början af Drottninggatan vid skenet från enett

gaslykta tyckte mig känna igen två unga flickor, som jag några gånger sett hos min vän grosshandlaren, och som nu, alldeles inbäddade i moln af linong och tyll, gungade gatan uppför i en hyrd täckvagn. De skulle naturligtvis vara tärnor, och när de ej kommo förr än nu, hade jag naturligtvis god tid på mig. Jag gick derför in i en förenad rak- och frisér-salong för att, så vidt möjligt, låta adonisera mig. När jag kom ut derifrån, hade emellertid filen af vagnar, som sågo ut att stå i förbindelse med bröllopet, tagit riktning nedåt gatan i stället för uppåt, och jag påskyndade derför mina steg något.

Då jag slutligen kom in på hotellets gård, voro alla åkdon borta, och den var alldeles tom, på några personer när, som jag gissade blifvit lockade dit af nyfikenheten och derför log åt i mitt sinne. Bland dessa märkte jag, stående för sig sjelf, en grupp af en ung qvinna, som höll blicken stadigt fäst på de ljusskim-rande fönstren deruppe, samt tvänne små barn. Jag glömde i hastigheten att den förevisning af bruden strax före vigseln, som varit vanlig i mina fänriksdagar, numera kommit ur bruk, och frågade derför qvinnan, som såg så intresserad ut, om hon icke haft något tillfälle att se bruden. Hon svarade endast ett kort klanglöst »nej!» och drog sig med barnen, som hon höll ett i hvardera handen, något åt sidan, sä att det tydligen syntes att hon önskade förblifva obemärkt. Jag fortsatte derför min väg trappan uppföre, och då jag i tamburdörren till den entresolerade våningen såg en vaktmästare i mitt eget verk, gick jag i distraktion in der och lät honom hjelpa mig af med öfverrocken. »Kung-

lig sektern kommer sent — sade han med den väl afvägda blandning af förtrolighet och vördnad, som en verserad vaktmästare så väl förstår att iakttaga mot sina förmän — ceremonien har börjat för en liten stund sedan.»

»Så för fan!» kunde jag icke afhålla mig från att utropa, spräckte i brådskan vid pådragningen den ena handsken och trädde så tyst, mina knarrande stöflar tilläto det, in i salen. Der var en samling af, som det tycktes, borgerligt och äfven burget godt folk, hvaribland jag dock icke kände en enda, utom den gamle komministern, som förrättade vigseln. Brudgummen såg, bakifrån taget, ut som en något suffisant herre med nedkammade yfviga polisonger och ett begynnande månsken, bruden var en smärt blondin, som, ur samma synpunkt sedd, tog sig ganska täck ut. Tärnorna föreföllo rätt söta, rodnande och hvitklädda som de voro, men marskalkarnes yttre tilltalade mig deremot mindre. För öfrigt funnos här digra matronor, klädda i tjocka sidenklädningar, med tunga halskedjor och massiva armband kring massiva handlofvar, samt täta äldre herrar, af ganska förtroende-ingifvande utseende allihop; men jag såg icke någon uniform och ej häller en enda dekoration, så att jag fann att jag kommit in i en helt annan societet, än den både min grosshandlare och jag tillhörde. Så snart jag upptäckt att jag gått miste, var min första tanke den att strax aflägsna mig, men mitt knarrande inträde hade redan tillskyndat mig en och annan sned blick från matronornas led, och jag fann mig derför i att stanna qvar såsom ett objudet vittne till ett par alldeles obekanta personers äkta förening. Men så snart vigseln slutatett fragment af en roman

och såsom vanligt en rörelse uppstod, vid det alla sökte tränga sig fram för att aflägga sina lyckönskningar, smög jag mig ut för att få tag i min vaktmästare och af honom få reda på i hvilket sällskap jag kommit in. Jag fick sålunda veta, att brudgummen egde en modehandel vid Vesterlånggatan och kallades för grosshandlare samt att bruden var dotter till en förmögen kryddkrämare, och riktad med denna kunskap begaf jag mig upp till det bröllopp hvarpå jag var bjuden.

Jag hade knapt hunnit inträda i den eleganta samlingen, förr än pastor primarius sjelf tog plats bakom vigselpallen och den ståtlige brudgummen strax derefter inträdde, företrädd och efterföljd af andra Martissöner och ledsagad af sin regimentschef. Och snart kommo från den andra dörren min grosshandlare — som hör till de förnämlige köpmän, hvilka bära ämbetsmäns och vetenskapsidkares förtjenstorden — och hans dotter, litet blek i den hvita klädningen och med ögonen blygsamt sänkta, och efter dem en hel skara af vackra tärnor, rodnande och hvitklädda, alldeles liknande dem en trappa ned. De äldre damerna voro kanske ej häller vackrare än matronorna der nere, men de förde sig bättre, och perlor och juveler gjorde ock sitt till att försköna dem, och hvad de äldre herrarne beträffar, sågo de, äfven frånsedt stjernor och band, mycket mera di-stingverade ut än hedersgubbarne i entresolen.

Vigselformuläret förefaller åtminstone en gammal ungkarl litet långt, särskildt om han hör om det för andra gången på en qväll, och derför må ingen förtänka mig att jag gäspade en och annan gång, fast det var ett dåligt exempel, som följdes af några gubbar i min338

närhet. Helt annat var förhållandet med de äldre fruarna : de voro djupt rörda, och till och med ett par yngres ögon tårades, huru lyckliga de för öfrigt sågo ut. Det är en iakttagelse, som jag gjort på alla bröllopp och som ledt mig till den slutsatsen, att den katolska uppfattningen af äktenskapet såsom ett sakrament icke saknar all grund, ty visserligen innebär det åtminstone för qvinnan ett djupt och heligt mysterium, mäktigt att genomtränga och omdana hela heftnes väsende.. Men jag återkommer till mina gäspningar, som framkallade mitt beslut att, så snart talet för brudparet gått af stapeln och gratulationerna blifvit framburna, smyga mig af utan någon tanke på vare sig rapphöns eller vingelé.

Denna plan realiserades äfven. När jag kom ned,, hade väl en god timme förflutit, sedan jag gick upp,» och likväl stod ännu den unga qvinnan med de två små barnen qvar på gården. Bländad, såsom jag vary af det starka ljusskenet deruppe, skulle jag troligen i halfmörkret härnere icke hafva blifvit dem varse, om e| en qvidande barnstämma väckt min uppmärksamhet. Det var det minsta af de två, en liten gosse om tre år ungefär, ganska val

ombonad, med yllevantar på händerna och en tjock sjal knuten i kors utanpå kolten,, som stod der och halfgrät, utan att qvinnan märkte det. Jag gick derför närmare och sade i en ton, hvari ja g fruktar att något missnöje blandade sig: »Den lille gossen gråter. Han fryser säkert eller är sömnig.»

Det var ett par stirrande, feberaktiga och tårlösa. ögon, som nu vände sig från ljusen deruppe och såga på mig med ett frånvarande uttryck, såsom hade honett fragment af en roman

339

icke hört eller icke förstått mig. Jag upprepade derför mina ord, denna gång med en mera deltagande stämma.

Den unga qvinnan böjde sig dervid hastigt ned och lyfte upp den lille gossen samt tryckte honom hårdt till sitt bröst. Derpå sade hon med en suck till den något år äldre flickan: »Kom då, barn!» och gick derefter hastigt förbi mig, i det hon sänkte sitt bleka ansigte till en hälsning eller en tack.

Jag tänkte ett ögonblick att följa henne och fråga om jag kunde vara henne till någon hjelp, men hon gick der med så fasta och skyndsamma steg att det var klart, att hon från sin irrfärd i drömmarnes land fullt vaknat upp till en verklighet af tunga pligter. Der hon nu gick, låg det i hennes väsen något af sorgens majestät, som förbjöd äfven det mest deltagande närmande, och jag stannade derför en lång stund för att göra afståndet oss emellan så stort, att jag icke på något sätt skulle besvära henne.

Så såg det obetydliga fragment af en roman ut, som jag hittade på gården till hotell Fenix en afton i höstas; sjelfva romanens gång var lätt att ana, men hvem hade väl varit den manliga hufvudpersonen deri? Den frågan trängde sig ovilkorligt på mig, men det var mig omöjligt att komma till någon bestämd åsigt, huru vida det varit brudgummen i entresolen eller brudgummen i festvåningen. Och ännu en fråga framstälde sig för mig: var det hittade fragmentet slutkapitlet på hela romanen eller utgjorde det endast afslutningen af en del? Och i så fall: hurudan skulle väl fortsättningen blifva.34°

ett fragment af en roman 356

Huru varmt jag än ömmade för den olyckliga hjeltin-nan, och huru rättvist jag ansåg äfven ett straff för mannens skuld vara, önskade jag dock nästan att det skulle vara nog med ett offer. Den skyldige mannen kunde nu mera ej träffas, utan att en oskyldig qvinna vid hans sida äfven drabbades af straffet, och ett sådant öde föreföll mig hårdt för hvilkendera som hälst af de unga brudar, öfver hvilkas äktenskap jag nyss varit med om att nedkalla välsignelsen.

Anders R.....n. Vid tvänne gymnastik-fester.

a. X Upsala 1840.

roder, en sång och ett »lefve» till slut för den

älskade lärarn*; Ynglingadristig och varm är han trots grånande hår. j Ungdomens kraft i höghvälfdt bröst, i blixtrande öga Lefver och längtar ännu, jublande, sprittande, stark. Åren förgäfves sin tyngd på de breda skuldrorna lade;

Högrest, väldig han står, trygg som en grekisk atlet. Stridsrask än med svärdet i hand han manar till jernlek,

Ordnar olympiskt glad kämparnes stolta tornér. Hell dig och trefaldt hell! du palestrans vördade Nestor, Fostrad der Marmara-sjön speglar moskéer och torn. Leker i hågen dig stundtals än den leende Södern,

Längtar till Miklagård nordiske vikingen än; O, hvar gång, som förföriskt dess bild för tankarne

sväfvar,

Låt då vår ynglingasång vagga den skimrande bort! Älska oss, led oss som förr till svärdens manliga idrott, Bilda till lugn harmoni ynglingens svällande kraft!

* Fäktmästaren, löjtnant G. v. Heidenstam.342

Krir% dig en blomstrande ring här står af ungdomlige

kämpar —

Skaran, som kransades nyss, målet för tärnornas blick. Ack, hur den blicken hvilade gladt på plastiska former,

Smidiga, tecknade skönt, fulla af helsa och lust. En* bland de eklöfskransade främst dock skördade

priset,

Reslig och ståtlig att se, ädel i hållning och skick. Gif mig, o Myron! din konst, och jag hugger den

bilden i marmor, Ställer den, täflande, se'n jemte din »Brottaress bild.

Lärare, fader! en önskan, en bön nu lifvar oss alla:

Gånge dig, grånade! väl, lefve du länge bland oss! Ynglingar, viljen I känna hans själ, hans innersta väsen, Då på hans adliga sköld kasten en forskande blick! Der i dess öfre fält I skåden en gyllene krona:

Sjelf bland kämpar och män gubben en krona ju är. Rosor också man ser i bepröfvade riddarens vapen:

Ungdomens rosiga vår älskar han, vårdar han ömt. Derföre djupt i ärliga bröst vi bevara hans minne,

Orden, de sköna, om Ling lämpa på honom vi gladt: »Du, gengångare sjelf från ärans och hjeltarnes tider, Manligt för kommande da'r fostrar en starkare slägt.»

* Primus bland de täflande var C. J. Meijerberg, student af Norrlands nation.

2. I Visby 1848.

Åt svettig lek, åt munter vedermöda Vi länge offrat både rygg och bröst, Och glädtigt glam var all vår själaföda, Och vattenflaskan var vår enda tröst. Om derför många stunder varit sura, Så kommer mödans lön nu dubbelt söt: I qväll sker rörelsen i magens sköt', I morgon ta' vi be sken* »in natura».

Så är du slut, du tid af lif och lyftningl Först nu ditt gagn kan man bedöma rätt. Här mången krokrygg fatt en uppåtsyftning; Förgätna vådor mången återsett. Och mången ibland oss blef stor i hoppet, Och ställd blef magen på indragningsstat, Humöret godt, aptiten desperat, Och friskt igen blef störda blodomloppet.

Vi lärt att böja knä, att ryggen kröka:

På detta vis ju lyckan städs' betvangs.

Vår balancering var kredit skall öka:

Hvem af oss kommer nå'nsin på balance?

Nu — se'n man blifvit bultad, sträckt och vriden —

Vi sträcka armen mot det fylda glas,

Och se'n vi flängt och rasat hela tiden,

Stamfäder bli' vi för en bättre race.

* Namn på en rörelse, hvarmed gymnastiköfningen hvarje gång började.

Nu med en skål för kraft och bragd i Norden,

För godt kamratskap börje vårt kalas!

I fjerran land må troner gå i kras,

Blott äran strålar öfver fosterjorden!

Skam åt hvar vekling! Under krigarns packning

Han digna skall vid bardalek engång.

Ty må hans lif bli utan fröjd och sång,

Bli bittert plågsamt som en korsbenshackningl

Katarina Kristina Cramer*.

Minnesruna.

► JjLätt på år och rik på minnen, älskad, pröfvad, vis e/W och from,

^ Enkan fält sitt dok vid griften: hän ur hemmets) helgedom

Modern gått, se'n hon deröfver lyst sin frid, i böners

ljud,

Och välsignat barnens kärlek och befalt sin själ åt

Gud.

* Enka efter borgmästaren i Visby C. A. Cramér och död 1864 i en ålder af 78 år. Moder till 6 söner och 3 döttrar. Af trycket utgifvit: »Tillfällighetsdikter» (Stockholm 1832), för hvilken diktsamling författarinnan af Svenska akademien utmärktes med dess mindre guldmedalj. 344

vid tvänne gymnastik-fester

Nu med en skål för kraft och bragd i Norden,

För godt kamratskap börje vårt kalas!

I fjerran land må troner gå i kras,

Blott äran strålar öfver fosterjorden!

Skam åt hvar vekling! Under krigarns packning

Han digna skall vid bardalek engång.

Ty må hans lif bli utan fröjd och sång,

Bli bittert plågsamt som en korsbenshackningl

Katarina Kristina Cramer*.

Minnesruna.

► JjLätt på år och rik på minnen, älskad, pröfvad, vis e/W och from,

^ Enkan fält sitt dok vid griften: hän ur hemmets) helgedom

Modern gått, se'n hon deröfver lyst sin frid, i böners

ljud,

Och välsignat barnens kärlek och befalt sin själ åt

Gud.

* Enka efter borgmästaren i Visby C. A. Cramér och död 1864 i en ålder af 78 år. Moder till 6 söner och 3 döttrar. Af trycket utgifvit: »Tillfällighetsdikter» (Stockholm 1832), för hvilken diktsamling författarinnan af Svenska akademien utmärktes med dess mindre guldmedalj.katarina kristina cramér

Nyss när sabbats-qvällen skymde, släcktes hennes öga ut, Än hon hörde väna stämmor bedjande, tils alt var

slut —

Slut här nere; men, förklarad uti högre rymders ljus, Har hon slagit upp sitt öga åter i sin Faders hus.

O, der bodde rika tankar djupt i hennes hjertas grund, Ljufva ord och rena toner flödade från hennes mund. I sin sorg och i sin glädje sjöng hon om sitt hopp,

sin tro:

Så hon adlade sin glädje, söfde så sin sorg till ro.

Skön i mången sorgklädd boning hennes sångmö steg

med tröst;

Sjelf med smärtans strid förtrogen, göt hon frid i qvalda

bröst!

Och vid fosterbygdens fester — deras mening mången

gång

Tolkade medborgarinnan i en varm och ädel sång.

Mera högstämdt andra sjöngo, mera stark var andras ton; Hennes strängaspel var konstlöst — väl dess lynne

kände hon!

Ej för pris och ej till täflan lockades en ton derur: När det anslogs, blef det välljud; när hon sjöng, var

det natur!

Här de lefva, hennes toner, fastän lutan nu är stum!

I den svenska sångens tempel vann åt sig hon ock ett

rum.

Lifvets grundton: hemmets kärlek sjöng hon, gjöt sin

själ deri;

Makens huldhet, moderns fröjder — det var hennes

poesi!

C. J. Bergman. Ett kapitel i "Snobbarnes historia".

illiam Makepeace Thackeray, en af Englands, altså en af verldens störste författare, yttrar i sin »Snob-^ barnes historia»: »Först skapades verlden, sedan | snobbarne. De funnos till under årtusenden och voro dock lika litet kända som Amerika före Columbus. Plötsligt uppdyker ett litet enstafvigt ord, som förkunnar deras tillvaro. Detta ord sprider sig öfver England lika hastigt som jernvägarne, och nu äro snobbarne kända öfveralt i ett rike, inom hvilket solen icke går ned.»

William Makepeace Thackeray hade länge närt öfvertygelsen, att han egde att fylla ett vigtigt kall, att utföra ett verk med stort V, såsom han sjelf uttrycker sig. Denna öfvertygelse förföljde honom under åratal, lurade på honom midt i mennisko vimlet, smög sig på honom i hans ensliga studerkammare, puffade honom i sidan, när han lyfte vinbägaren till munnen, innästlade sig i hans nattmössa och hviskade i morgonväkten till honom: »Statt upp sjusofvare, ditt värf är ännu icke fyldt!» Ändtligen, då han en månljus natt vandrar i Romas Colosseum,

yttrar den djupa öfvertygelsen röst i hans öra: »Alt detta är godt och väl, min vän; men348

det vore mycket bättre om du sutte hemma och skrefve snobbarnes historia!»

Verkningarna af denna ingifvelse äro kända. Tusen sinom tusen hafva känt sitt hjertas slag påskyndas vid den mer och mer klarnande insigten att vi alla, alla äro snobbar! Intet annat arbete, icke ens Darwins »Om arternas uppkomst i vext- och djurriket», har, lika segerrikt som »Snobbarnes historia», ådagalagt sanningen af den sköna satsen om ett allmänt brödraskap varelserna emellan.

Efter mycket begrundande har visserligen en hop filosofer trott sig finna vårt slägtes väsensenhet uti begreppet »menniska», och genom sin milda lära om ett verldsbarnaskap i den Store Fadrens hus har kristna religionens stiftare predikat ett allmänt syskonskap inom tillvaron. Verkligt insteg har denna stolta filosofi, denna kärleksrika predikan dock icke erhållit. Det är icke blott i Indien — der man tror på själavandringen och i följd deraf skonar åtskilliga snyltdjur, mot hvilka till och med unga flickor i Europa äro mycket grymma — som den ena ståndsmedlemmen frånsäger sig all mensklig gemenskap med den andra, t. ex. bramanen med parian. En grefvinna här i Sverige upprepade helt nyligen den åsigten, att menniskan begynner först med baronen, utvecklar sig i grefven och når sin kulmination i fursten.

Menniska? Jo, den bestämningen är just en vacker enhets- och förbrödringslösen! Gif bara akt på den ytterst föraktfulla ton, hvarmed den rika damen hväser sitt: »Se er då för, menniska!» till den fattiga qvinnan, som råkat att på trottoaren träda hennes kläd-ett kapitel i »snobbarnes historia» 35 i

ningsfållar för nära! Och lägg sedan märke till det förnärmade uttryck, hvarmed den fattiga qvinnan mumlar: »Menniska? Det kan ni vara sjelf!» Ingendera af dem vill heta menniska! Nej, för ingen del! Det vore alt för uselt! Menniskonamnet rätt och slätt vidkännes på sin höjd den blinde tiggaren, som har till enda stöd och vän sin gamla käpp. Vi andra deremot äro fransmän och tyskar, monarkister och republikaner, deister, teister, dödgräfvare och biskopar, ledamöter af lärda akademier, kommendörer med stora korset, kommendörer utan stora korset och riddare af olika ordnar, presidentskor och mångelskor, store män och deras kam-martjenare m. m., och ingen af dem aktar de andra såsom sina menskliga likar, att icke säga jämlikar!

Men det enhetsband, som ingen filosofi, ingen religion mäktat knyta, har en verldsvis, en tidningsman, medarbetaren i veckobladet »Punch», William Make-peace Thackeray, blottat i varelsernas kärna. Genom att definiera ordet snobb, har han framkallat ett eko, som redan ljuder från hjerta till hjerta, från tid till tid, och som kommer att ljuda från verld till verld, långt bortom den jordiska tillvarons inskränkta gränser. Ordet snobb skall en dag klinga äfven på de öfriga stjernorna och rikta deras inbyggares blickar på vår jord såsom härden för verldssyskonskapet, verldsförbrödrin-gen, uppenbarad i den för alt skapadt gemensamma snobbegenskapen.

Thackerays förtjenst består emellertid icke endast deruti att han, genom att definiera snobbigheten, har för framtiden befäst snobbmedvetandet. Han har äfven ertap-pat snobbigheten i dess personliga och mest individuelaett kapitel i »snobbarnes historia» 35 i

yttringar. Han har spunnit fram snobbighetens ariadne-tråd ur tusen hjertan, så att de nu kunna finna vägen till hvarandra genom lifvets invecklade labyrint. Konung Gorgius IV, t. ex., bröstar sig öfver sin skicklighet i konsten att tillskära kläder och öfver att han uppfunnit ett skospänne (när denna tilldragelse inträffade, befann han sig, såsom Thackeray anmärker, ännu i sin fulla ungdomskraft). Hans majestäts aristokratiska och byråkratiska undersåtars lakejer brösta sig öfver sina granna livréer med pösande bröstkrås och lysande axelhäng. Verldens uppmärksamhet har, genom Thackeray, blifvit fäst på denna öfverensstämmelse i snobbighet mellan konungen och betjenterne. Det kan icke dröja länge innan Gorgius IV och hans lands livré-dragare falla hvarandra i famnen, dricka duskål och svära hvarandra broderskap för all framtid.

Ja, när man väl infört »Snobbarnes historia» som tvunget undervisningsämne i skolorna och inrättat vid universiteten professurer för snobbkunskapens systematiska bedrifvande och utveckling, skola jordens inbyggare upplefva en teoretisk och praktisk omhvälfning, till hvilken alla deras utopiska drömmerier tils nu förhålla sig

som skuggan till det oskymda ljuset. Jordens, verldens framtid ligger — det är klart — i snobbigheten; verldsförklaringens stolta problem löses endast af en snobb. Såsom jag förmodar, kommer det misslyckade ordet menniska att helt och hållet afläggas och efterträdas af ordet snobb9 som sedermera äfven kommer att öfverföras på öfriga ordningar och arter i skapelsen, så att man, i stället för att använda benämningarna: apor, rofdjur, trögdjur, idisslare, ormbunkar,ett kapitel i »snobbarnes historia» 35 i

mossor, svampar m. m., kommer att säga: snobb1, snobb2, snobb3, snobb4, o. s. v., hvilket blir på en gång enklare och mera betecknande.

Snobbkunskapens systematiska utveckling! Jag vågar säga, att jag är stolt öfver att vara inom Skandinavien, Finland inbegripet, den förste som framkastat denna idé. Thackeray sjelf påkallar uttryckligen en fortsättning af det verk, hvartill han lagt grundvalen. Han yttrar i sista kapitlet af »Snobbarnes historia» följande: »Det är med möda jag kan öfverge några snobbiga konstnärer, med hvilka jag länge tänkt mig att få en dust. Men hvarföre förhala tiden? Vore detta väl gjordt, skulle genast nya snobbar finnas att afbilda. Arbetet är oändligt. Ingen enskild kan det fullborda. Här finnas endast femtitvå tegelstenar — och en pyramid att bygga.» Och på ett annat ställe anmärker han, att det förhåller sig med snobbarne såsom med stjernorna: »Några te sig klart och bestämdt, andra äro endast svagt urskilbara; massor hopa sig i töckenflockar, hvilka tyckas försvinna i det omätliga dunklet. Ett ensamt öga upptäcker endast några få storlekar och arter i det ofantliga snobb-altet; men under tidernas lopp uppstå flere teleskopiska iakttagare, flere snobbkännare, och de skola bevisa och utreda det, som ännu är endast ett utkast, en oordnad sammanhopning. Kommande slägten skola skåda pyramiden, som skjuter sin topp upp genom molnen.»

Så tänker och yttrar sig endast det ädla och stora snillet.

En natt — dock icke i Colosseum, utan i mitt eget anspråkslösa hem tre trappor npp in på en gård i Bir-352

ger Jarls älskliga stad — satt jag vaken längre än vanligt, ifrigt läsande, väl för tjugonde gången, de beundransvärda kapitlen i Thackerays »Snobbarnes historia». Jag hade hunnit just till sextonde kapitlet, som handlar »Om litterära snobbar» (du småler fromt, gode läsare), då jag hör en stämma, som utgår från bokens blad, tilltala mig sålunda: »Upp, broder snobb, att fortsätta Verket! Hvad du hittils uträttat, är mindre än intet, och du måste dock redan nästa vinter lägga dig till peruk! Derför, samla din kraft medan tid är: predika snobbläran, utbred snobbkunskapen, utveckla snobb-medvetandet! Foga blott en sten till verldssnobb-byggnaden, och du har icke lefvat förgäfves! Gif en enda ny inblick i det oändliga snobbaltet, och du har gjort nog för din ära och odödlighet, älskade broder snobb. Då skola inflytelserika sällskap kora dig till ledamot, kommunen och styrelsen öfverhopa dig med förtroendeuppdrag, och de hulde ordensförlänande och medaljutdelande furstar göra dig till sin nåds lefvande skylt på den stora verldsmarknaden. Ha, tänk dig Literis et artibus, tunesiska Nichan Iftikar och hertigliga anhalt-dessauska Albrecht Björnens ärekors vid sidan af hvarandra på ditt sälla bröst! Och dock skall ditt hjerta icke förvåna sig: du vet, älskade broder, att altsammans har skett genom, för och af snobbighet!»

Stämman tystnade. Jag tviflade icke ett ögonblick på, att det var Thackerays röst och uppmaning jag hade hört. En omätlig äregirighet uppfylde plötsligt min själ, och jag frågade ifrigt mitt svällande snobb-hjerta, åt hvilket håll i snobbverlden jag borde vända mig, för att göra nya vigtiga upptäckter. Då härvidett kapitel i »snobbarnes historia» 35 i

min blick åter föll på sextonde kapitlet i »Snobbarnes historia», som jag höll uppslagen i handen, läste jag der följande ord, som jag visserligen läst nitton gånger förut, men hvilkas innehåll nu för första gången träffade mig som en blixt för pannan. Der stod: Inom den litterära klassen finnas inga snobbar. Jag vardt så förvirrad, så bestört, att jag på en lång stund icke kunde sansa mig. Hvad ville nu detta säga? Skulle de snillrike skalderne, de fint bildade estetikerne, de osvikligen skarpsynte vetenskapsmännen, de alltid slagfärdige tidningsmännen vara så att säga stälda utom hvad man behagat kalla menskligheten, hvilkens ofantliga snobbighetsförråd dock

dagligen passerar in och ut genom litteraturens tallösa kanaler och slussar? Skulle lit-teratörerne sjelfve vara oberörde af litteraturens urämne och innehåll? Omöjligt, sade jag till mig sjelf, härpå hvarken vill eller kan jag tro! Hvad jag läst är ingenting annat än ett lumpet tryckfel, som tillfälligtvis nu för första gången fallit mig i ögonen! I stället för »inga snobbar», har Thackeray nog velat säga: högst intensiva snobbar, lysande snobbar, eller någonting dylikt.

Fattad af denna tanke, skyndade jag mig att söka bekräftelsen derpå i fortsättningen af sextonde kapitlet. Men här blef jag snart öfvertygad om, att jag, icke sättaren, begått misstaget; ty fortsättningen innehåller, som jag der fann, en mängd bekräftelser på riktigheten af den i kapitlets början uppstälda satsen, att bland författarne icke finnas några snobbar. Ingen bland de engelske skriftställarne, säger Thackeray, blyges för sitt yrke. De älska och akta hvarandra inbördes och äro

derföre älskade och aktade af hela den öfriga verlden. Skriftställarne äro i sällskapslifvet lejon, som taga lofven af baroneter och lorder, stundom till och med af bankdirektörer. De engelske författarne äro allesamman ädla i sitt språk, öppenhjertiga, rättvisa och blygsamma. Litteraturen är i Storbritannien värderad till den grad, att en årlig summa af nära tolfhundra pund anslagits till belöningar åt förtjente författare, och att summan icke är ändå större har sin enda orsak i den omständigheten, att i allmänhet de engelske skriftställarne äro så välmående och rike, att knappast några penningeanslag behöfvas,, att trygga deras ställning.

Vid läsningen af denna förvånande skildring, kom jag helt naturligen att tänka på förhållandena inom skriftställareverlden hos oss, och det syntes mig klart, att de äro fullt jämförliga med dem i England. Icke mindre än 6000, säger sex tusen, kronor statsmedel utdelas årligen bland Sveriges vitterhetsidkare, i poster på trehundra, femhundra, sjuhundra, ända till tusen femhundra kronor, den sista summan nästan lika stor som årsarvodet åt en förste vaktmästare i embetsverken. Också äro författarne hos oss, liksom i England, föremål för allmän uppmärksamhet och högaktning. Konungen sjelf, till hvars embete det, enligt statskalendern, hör att äfven vara »beskyddare» af svenska vitterhetens och vältalighetens areopag — Svenska akademin — inbjuder bemälda Akademis ledamöter turvis, två i sender skulle jag tro, till den namnsdags-eller födelsedagsfest, som hans majestät årligen ger sig sjelf till ära, så att under loppet af nio års tid svenska snillets och smakens utvalde (in summa precis 18) lysa

vid hofvet med sitt snille och pröfva sin smak på konungens fina anrättningar.

Märkvärdigast lottade i alla afseenden äro dock tidningsmännen. Hvad bibeln naivt bildligt säger om vår Herre: att han räknar hvarje hårstrå på menniskornas hufvud, gäller nästan i bokstaflig mening om tidningsmannen, den daglige utöfvaren, daglige främjaren af det fria ordet, det offentliga meningsutbytet. Han ser, hör och tager hand om alt. Han skaffar luft så väl åt den ödmjuke fattiges klagan som åt stormannens djerfva sträfvanden, har plats både åt kejsarens trontal och lumphandlarens tillkännagifvanden. Hvarje ögonblick tillför honom nya ämnen, nya intressen. Hvarje ny dag flyga hans ord, lefvande som de flutit från pennan, ut kring verlden. Födelse och död, lycka och motgång, brott och dygder, det enskilda lifvets sorger och fröjder, det allmännas tusen frågor och strider, konstens och vetenskapens segrar, det lilla och det stora, det nedslående och det upplyftande omfattas af tidningsmannen. Konstnärens själ lågar för skönheten, vetenskapsmannens för sanningen. I tidningsmannens själ brinner en outsläcklig åtrå att bringa i dagen alt, till kännedom, till deltagande för alla, innan dagen hunnit sjunka, innan stunden som det gäller flytt sin kos. Stormvindens dån är vidsträckt, oceanens stämma mäktig, men deras kraft är en obetydlighet mot pressens, då hans tusen sinom tusen munnar upphäfva ett skri af fasa eller vrede, af förtviflan eller hänförelse! Efter dessa erinringar behöfver jag icke säga, att det i hela verlden icke gifves en mera högsint, älskad och uppburen personlighet än tidningsmannen, att,

liksom han öfver al t och alltid är tillstädes, han också alltid är den mest välkomne gästen i slott och koja.

»Men — hör jag nu läsaren fråga — 0111 så förhåller sig i gamla Sverige och i gamla England, huru har den värde författaren någonsin kunnat inbilla sig en sådan orimlighet som att det gifves litterära snobbar i verlden? Att titulus i sin egenskap af son, broder, make, fader, medborgare och verldsborgare, är snobb, lider naturligtvis intet tvifvel, och den vissheten bör skänka honom tröst. Men huru har han kunnat bedåra sig till den grad, att tro sig äfven såsom litteratör, skriftställare och tidningsman, tillhöra den stolta snobbverl-den?» Det är just samma fråga, som jag sjelf gjorde mig, der jag satt ensam i nattens stillhet, grubblande på sextonde kapitlet i »Snobbarnes historia.»

Tidningsman. Telegrambyråerna och tidningspressen.

-ijin af den dagliga tidningspressens vigtigaste uppgif-ter, ja, när allt kommer omkring, kanske den allra IT vigtigaste, består deruti, att så snart och noggrant | som möjligt meddela underrättelser om alla de tilldragelser som ega offentligt intresse. Det kan i följd häraf sägas, att tidningspressens otaliga organ, hvilka fullfölja så olika politiska syften, likväl alla stå på en gemensam grund: nyheterna för dagen.

Naturligt är det derför, att den elektriska telegrafen, denna underbara uppfinning, som i viss mån upphäfde alla förut rådande begrepp om tid och rum, måste utöfva ett genomgripande inflytande på tidningspressen.

Detta inflytande framträdde visserligen icke plötsligt, utan blott så småningom; men dess verkningar hafva icke dess mindre åstadkommit en nästan lika så fullständig revolution på det publicistiska som på det kommersiela, diplomatiska och militära området. Egendomligt nog, daterar denna omgestaltning sin början från den politiska revolutionens år, 1848 och 1849. Användningen af den optiska telegrafen, som äfven leder sitt ursprung från en revolutionsperiod, nämligen från 1793, hade varit statsmyndigheterna uteslutande förbehållen. Till3 70 telegrambyråërne och tidningspressen

och med de inflytelserikaste privatmän fingo endast i sällsynta fall och då det gälde saker, som icke hade någon politisk eller finansiel betydelse, betjena sig af detta kommunikationsmedel. Det berättas allmänt, att en agent för huset Rothschild i London endast genom en djerf färd öfver Kanalen i en fiskarbåt kunde bringa sin principal underrättelse om slaget vid Waterloo en dag tidigare, än någon annan engelsk spekulant fick reda på saken.— Morse hade redan 1837 uppfunnit sitt berömda system för den elektriska telegrafien, och likväl nådde underrättelsen om Februarirevolutionen i Paris allmänheten utomlands blott genom den vanliga jernvägs-postbefordringen.

Den elektriska telegrafen kunde få betydelse för pressen, först sedan den stälts till allmänhetens bruk och förfogande. Detta skedde i Frankrike under loppet af år 1848, i Tyskland den 1 Oktober 1849, då linien Berlin—Aachen frigafs. Det dröjde likväl innan pressen i betydligare mån betjenade sig deraf. Kostnaderna tycktes henne vara alt för kolossala, och korrespondentväsendet var ännu alt för outveckladt. Då inläto sig ungefär samtidigt tvänne män på företag, hvilka utbildade sig till de inrättningar, som numera äro kända under namnet telegrafiska korrespondensbyråer eller, kortare uttryckt, telegrambyråer.

Desse män voro P. J. Reuter och d:r B. Wolff.

Den förstnämde hade 1847 etablerat sig som bokhandlare i Berlin, men nödgades redan efter ett års förlopp nedlägga sin affär, hvarefter han, fullkomligt medellös, begaf sig till Paris och började der, våren 1848, utgifva en litografierad korrespondens. Snait uppstodtelegrambyråerne och tidningspressen 36 i

hos honom idén att med den elektriska telegrafens tillhjelp göra sig till ett slags central-korrespondent för tidningspressen och större penningeinstitutioner. När, såsom förut är nämdt, linien Berlin—Aachen ställdes till allmänhetens förfogande, flyttade Reuter till sist nämda stad och inrättade der en brefdufpost på Bruxelles.

D:r Wolff var en tid praktiserande läkare i Berlin, men sysselsatte sig mera med liebhaberier, särskildt med uppfödande af dufvor, än med sin medicinska praktik, som derför också betänkligt aftynade. Äfven han eta^

blerade då en bokhandel, men icke heller den lemnade

»

tillfredsställande resultat. Uå grundlade han år 1848 National-Zeitung, hvars egare han ännu är, och samtidigt vaknade hos honom en idé liknande den, som föresväfvat Reuter i Paris. Det var under sådana förhållanden ganska naturligt, att desse två män, som tillika personligen kände hvarandra, snart började att samarbeta. Reuter flyttade, i mån som telegrafnätet vidgades, från Aachen till Verviers, från Verviers till Quiëvrain, den sista belgiska stationen, innan man uppnår franska gränsen, och inrättade en kurirpost mellan denna stad och Valenciennes, närmaste telegrafstation på franskt område. Äfven inrättade han en dylik post emellan Strassburg och Kehl. Då de engelska, franska, belgiska och tyska linierna år 1851 blifvit inbördes förenade till ett sammanhängande nät, flyttade Reuter till London, der han grundlade sitt under namnet Reuters Office kända etablissement, en inrättning som senare öfvertogs af ett aktiebolag och snart blef verldsbekant. D:r Wolff upprättade i Berlin Wolffs Telegaphisches Bureau, hvars verksamhet inom kort tid sträckte sigtelegrambyråerne och tidningspressen 36 i

öfver bela Tyskland, i synnerhet sedan byrån i början af 1860-talet öfvergått till ett kommanditbolag: Continental Telegr aphen- Compagnie.

Dessa nu omtalade tvänne centralbyråer trädde i förbindelse med den af Ch. och Aug. Hav as i Paris inrättade Agence Havas, som till sin stora annonsaffär lade en särskild afdelning för telegrafisk korrespondens, hvilken gren likväl längre fram afskildes från annons-agenturen och ombildades till ett sjelfständigt helt.

Det är icke vår afsigt att här ingå i detaljerna af dessa tre byråers successiva utveckling; vi vilja inskränka oss till att meddela några få data derur.

Reuters Office, Continental Telegr aphen- Compagnie och Agence Havas hafva stiftat filialer i en mängd större städer i England, Belgien, Holland, Frankrike, Spanien, Portugal, Schweiz, Tyskland och sydöstra Europa. Åtskilliga af dessa filialer äro gemensamma för två af de nämda hufvubyråerne. Utom Europa, har — undantagandes Algier — endast Reuter filialer, dels och hufvudsakligen i Ostindien, dels i Kina, Japan, Kanada samt på några platser i andra delar af Amerika.

I öfriga, här ofvan icke uppräknade, europeiska länder hafva under de två senaste decennierna byråer inrättats, hvilka stå i förbindelse med de tre hufvudby-råerne, men utan att vara filialer af dem. Sålunda finna vi i Italien Agenzia Stefani, Rom; i Österrike K. K. Telegraphisches Correspondenz-Bureaii, Wien; i Danmark Ritzaus Bure au, Köpenhamn; i Sverige Svenska Telegrambyrån, Stockholm, och i Norge Norsk Telegr ambure au, Kristiania.

I Ryssland hafva flera försök gjorts att inrätta entelegrambyråerne och tidningspressen 36 I

telegrambyrå, men resultatet har icke motsvarat förväntningarna. Orsaken härtill torde vara att söka dels i censurförhållandena, dels också i brist på kunnig ledning. För närvarande arbetar emellertid i Petersburg en Internationale Telegraphenagentur, som tyckes hafva något bättre utsigter än föregångarne.

I New-York finnes en förening af ett antal större tidningar, under benämningen The associated Press. Denna förening står i förbindelse med de europeiska hufvudbyråerne.

Samtliga här omtalade telegrambyråer utgöra en sammanhängande organisation, man skulle måhända kunna säga ett slags association. Detta faktum skall måhända förvåna mången; men så förhåller det sig verkligen. Byråerne hafva nämligen sins emellan ingått öfverenskommelser, enligt hvilka hvar och en af dem för sig och sina filialer förbehåller ett visst geografiskt område, dit de öfriga byråerne icke få utsträcka sin direkta verksamhet. Hvarje byrå är således på sitt område en mellanhand för de öfriga. Öfverträdelse af denna fun-damental-bestämmelse straffas med kontraventionsböter, eller med uteslutning ur associationen. Hvarje byrå eger rättighet att af de öfriga få deras telegrammaterial sig tillsändt mot ersättande af porto och tillägg af ett visst arvode. I händelse utvexlingen af material är någorlunda lika omfattande eller af ungefär samma vigt å ömse sidor, verkställes den mot portoersättning utan särskildt arvode.

Innan vi öfvergå till en kort framställning af byrå-ernes verksamhet, torde det tillåtas oss erinra om den elektriska telegrafens märkvärdiga inflytande på det of-telegrambyråerne och tidningspressen 36 i

fentliga lifvet, som nu pulserar med en hastighet och intensitet, hvilka, i jemförelse med förflutna tiders, förefalla nästan feberartade.

Shakespeares ord: »Til put a girdle round about the earth in förty minutes» hafva blifvit en verklighet med de mest vidtgående följder. Möjligheten af att med blixtens snabbhet utbyta tankar till och med på de största afstånd har naturligtvis, i förening med vår tids öfriga stora uppfinningar, haft till följd, att tankarnes resultat — handlingarna, händelserna — äfven utvecklar sig med en snart sagdt hejdlös fart. Vi genom-lefva nu på mindre än en vecka ett rikare lif, än det hvartill våra fäder behöfde mera än en månad, och hvad som i dag är nytt, förefaller redan i morgon gammalt. Äfven formen för detta lif har undergått en märklig förändring. Förr kommo underrättelserna, nyheterna, allmänheten till handa uti — om vi så få uttrycka oss — stora klumpar. Man intresserade sig då i främsta rummet för resultaten i deras helhet och undersökte först efteråt detaljerna. Nu deremot mottager man sina underrättelser så att säga under sjelfva handlingens gång. Man följer, oförhindrad af afståndet, händelsen i dess särskilda skeden. Det är detaljen som påkallar största intresset för ögonblicket, och slutresultatet kommer oftast icke oväntadt.

Af detta intresse, stund för stund och steg för steg i jembredd med händelsernas egen utveckling, följer att de telegrafiska korrespondensbyråerne erhållit till uppgift icke blott att sprida meddelanden om hvad som verkligen händer, utan äfven att afslöja opålitliga underrättelser och utgöra ett korrektiv mot den tallösa mängdtelegrambyråerne och tidningspressen 36 i

af rykten, som korsa hvarandra och som blifvit satta i omlopp dels på god tro, dels i tendentiös afsigt. Ganska ofta är denna senare uppgift lika vigtig som den förra. Vi erinra blott om sambandet mellan den politiska och den kommersiela verlden, och huru ett falskt politiskt rykte i ett nu kan skaka alla börser och framkalla en passionerad^ svindel.

Hvad de faktiska händelserna angår, hvilka naturligtvis dock alltid afgifva byråernes främsta material, så är det ofta ytterst svårt att uppdraga gränsen för deras betydelse eller betydelselöshet. Under det att vissa tilldragelser äro så beskaffade, att deras vigt icke ett ögonblick kan vara tvifvel underkastad, inträffar mycket, som dels vid första påseende ser högst obetydligt ut, men sedermera visar sig vara första länken i en kedja af vigtiga företeelser, dels i början förefaller mycket betydelsefullt, men sedan måste erkännas vara motsatsen.

Svårigheten att granska och sortera hela detta material framträder naturligtvis starkast, då det gäller att göra ett urval af hvad som bör meddelas eller icke meddelas till tidningar, som af ett eller annat skäl icke erhålla hela det för handen varande materialet. Det är omöjligt att i detta afseende gifva bestämda instruktioner för andra än handelstelegrammen.

Till de anförda tre grupperna af material åt tele-grambyråerne, nämligen politiska fakta, dementier och handelsunderrättelser, kommer ännu en fjerde grupp, som vid sidan af de andra intager en rätt betydande plats, nämligen utdrag ur inflytelserika parti- eller regerings-tidningars artiklar rörande brännande frågor och förhållanden. Dessa telegrafiska utdrag äro ofta oum-telegrambyråerne och tidningspressen 36 i

bärliga för det riktiga bedömandet af ställningen för ögonblicket.

Spörjer man nu efter byråernes källor, så blir svaret att de ligga öfver alt. Telegrambyråernes eget högsta, att icke säga enda, intresse är att skaffa sig icke allenast så snabba, utan äfven så säkra uppgifter som möjligt, och om endera af dessa egenskaper måste uppoffras på den andras bekostnad, är det alltid pålitligheten som anses för vigtigast.

Af särskildt intresse är byråernes förhållande till regeringarna, ofta ett föremål för diskussion och högst olikartadt bedömande inom publicistiska kretsar. Man har betecknat byråerne såsom officiösa och häri velat finna dels brist på oberoende, dels en monopoliserad ställning. Hvad den senare angår, existerar den icke. I alla konstitutionela länder får ju hvem som helst inrätta en telegrafisk korrespondensbyrå och betjena alla de tidningar, banker, föreningar eller enskilda personer, som vilja anlita honom. Faktiskt innehafves visserligen den telegrafiska korrespondens, hvarom nu är fråga, af den bestående »associationen»; men detta bevisar blott, att byråerne i det

hela taget ledas med takt och på ett hederligt sätt, ty i motsatt fall skulle de, i trots af den styrka, som deras organisation ger dem, icke kunnat förvärfva och bibehålla sin ställning.

Byråernes officiösa egenskap, för så vidt en sådan finnes till, beror icke på formliga aftal. Den har med sjelfnödvändighet framgått ur förhållandenas egen natur. Å ena sidan kunna byråerne i många fall endast genom de offentliga myndigheternas välvilja och tillit motsvara sitt ändamål. Å andra sidan är deras inflytande alt förtelegrambyråerne och tidningspressen 36 i

vidsträckt och stort för att myndigheterna icke skulle hafva ett öppet öga för, att äfven de sjelfva kunna njuta gagn deraf. Detta ömsesidiga förhållande träder emellertid i dagen ytterst olika i olika länder. I de smärre staterna, der det politiska lifvet flyter lugnt och inga stora frågor hota att blifva vådliga för samhället, har detta förhållande ingen synnerlig betydelse, vare sig för regeringarna eller byråerne. Annorlunda ställer sig saken i de länder, der tidens stora politiska och sociala frågor stå aktivt på dagordningen. Der inträffa fall, då regeringen icke gerna kan undvara byråernes bona officia, och då byråerne måste vädja till regeringens tillmötesgående. Detta gäller dock mindre om Reuters office i London, än om byråerne på kontinenten. Dels är hela det politiska lifvet i England af den natur, att det erbjuder blott en mager jordmån åt det officiösa elementet, dels är den engelska tidningspressen genom sitt mäktiga inflytande och sina ofantliga tillgångar så väl underrättad, att en telegrafisk korrespondens-byrå der endast undantagsvis kan ur andra källor än just tidningarna meddela någonting nytt af vigt om de inre politiska frågorna. — Reuters office har sin största betydelse genom sina transatlantiska förbindelser. Nästan uteslutande - förser den på detta område hela Europa med underrättelser. I Frankrike deremot har Agence Havas under en följd af år stått i ett notoriskt officiöst förhållande till regeringen — oafsedt dennas vexlande form och färg — och icke sällan har den tjenat regeringen rent af som officielt organ. Den franska pressen har icke beklagat sig häröfver. Med det mycket praktiska sinne, som utmärker fransmännen, har den vidtelegrambyråerne och tidningspressen 36 i

flera tillfällen uttalat sin belåtenhet med att Agence Ha-vas' ställning till regeringen lemnar garanti för, att byrån icke efter eget behag kan bedrifva partipolitik.

Den tredje hufvudbyrån, Continental-Telegraphen-Compagnie (Wolffs Bureau) i Berlin, har ett särskildt intresse för oss, emedan denna byrå närmast uppsamlar de flesta politiska telegram, som komma till de nordiska byråerne. C. T. C's förbindelse med preussiska regeringen, respektive den tyska riksregeringen, är allbekant, och det är denna förbindelse man till väsentlig del har att tacka för pålitligheten af C. T. C's meddelanden. Vid nionde tyska »Journalistentag» (Baden-Baden, Juli 1874) förekom en motion, gående ut på att en »oafhängig», icke officiös, telegrafisk korrespondensbyrå borde upprättas. De som uppträdde för motionen tillhörde, liksom förslagsställarne, nästan utan undantag den partikularistiska pressen, hvilken önskar spränga den tyska riksenheten. Mot dem anmärkte representanten för tidning arna Hamburger Korrespondent och Börsenhalle, d:r Dannenberg, att man underskattade svårigheterna vid genomförandet af motionens syftemål. Han sjelf hade i en ödesdiger tid, några månader åren 1870—1871, konkurrerat med Wolffs Bureau och visste af erfarenhet hvad sådant kostade. Ett gynsamt resultat vore möjligt endast om man, genom fortsatta uppoffringar, kunde lyckas göra den-nya byrån så mäktig, att regeringen såge sig tvungen att träda i förbindelse med den samma, gifva den meddelanden samt lemna prioritet åt dess telegram. Men i så fall hade man återfått samma sak, blott med ett annat namn. Skapade man en ny byrå, som icke erhölle en sådan ställning, blefvetelegrambyråerne och tidningspressen 36 i

man i alla fall tvungen att skaffa sig äfven den gamla byråns telegram. Till ett fullständigt oberoende ledde endast en väg, den som en del af de stora tidningarna, särskildt de engelska, inslagit, nämligen att jemte by-råernes telegram meddela hela spalter privattelegram. Detta uttalande afgjorde motionens öde, och sedan denna episod har man icke hört talas om angrepp mot C. T. C, med anledning af dess officiösa förbindelser. Till och med om i enstaka fall, under allvarliga politiska kriser, någon regering ensidigt begagnade sig af eller rent af missbrukade sin ställning till telegrambyråerne, så ligger korrektivet, om ett sådant blefve nödvändigt, nära till hands. Det består, såsom redan påpekats, i användandet af särskilde korrespondenter. Och dessa användas redan i

många fall af tidningarna. Det kan knapt hafva undgått någons uppmärksamhet, att många af de stora tidningarna under de senare åren, och i alt jemt stigande skala, meddela hela spalter af privattelegram,, som ofta omfatta till och med små detaljer af parlamentariska debatter, politiska aktstycken, intressanta rättegångsförhandlingar m. m. Slutligen går det väl ända derhän att, såsom nyligen en dansk publicist anmärkte, tidningarna komma att innehålla endast telegram och följetong. Ett sådant sätt att tillfredsställa »tidens kraf» är emellertid mycket dyrbart. Kostnaden för anläggning och underhåll af en egen telegraflinie, exempelvis mellan Paris och London eller mellan Köln och Berlin, är ingen småsak. Ej heller kan man för »rampris» hyra en linie för eget behof under vissa tider af dagen, såsom en del tidningar det göra. Och docktelegrambyråerne och tidningspressen 36 i

kunna de icke, som sagdt är, undvika att anlita äfven telegrambyråerne.

I förbigående må nämnas, att den förut omtalade telegrafiska korrespondensbyrån i Wien har sin spiritus rector gemensam med den under de senaste åren utkommande, högt ansedda Politische Correspondenz.

Vi vilja nu öfvergå till de nordiska telegrambyråerne, angående hvilka författaren af denna skiss torde få anses särskildt kompetent att yttra sig, enär han personligen upprättat två af dem, Svenska Telegrambyrån och Norsk Telegrambureau, samt varit första upphofs-mannen till den tredje, Ritzaus bure au. Han gaf nämligen i början af år 1866 dåvarande löjtnant Ritzau idén till detta företag och var honom äfven i någon mån behjelplig vid dess förverkligande. Hela den skandinaviska tidningspressen var då för tiden i fullkomlig saknad af en ordnad och likformig telegrafisk förbindelse med utlandet. De danska tidningarna fingo då och då ett telegram från en privatkorrespondent i Hamburg, som hemtade sina meddelanden ur der utkommande tidningar. I Sverige lät utrikesdepartementet det då ännu bestående svenska postkontoret i Hamburg telegrafera till sig de allra vigtigaste underrättelserna, hvilka sedan meddelades allmänheten genom Post- ock Inrikes Tidningar, hvarifrån de öfriga tidningarna i sin ordning aftryckte dem. Från Stockholm telegraferades af en korrespondent »det vigtigaste» af Posttidningens telegram dels till Göteborg, dels till Morgenbladet i Kristiania. Handelstelegrammen inskränkte sig till de officiella vexelkurserna i Hamburg två gånger i veckan. Upprättandet af nordiska telegrambyråer innebar derförtelegrambyråerne och tidningspressen 36 i

afhjelpandet af ett verkligt behof. Ritzau fann också genast ett öppet öra hos Köpenhamns tidningar, så att hans byrå redan den i Februari 1866, efter knapt en månads förarbeten, kunde träda i verksamhet. Detta skedde dock under mycket anspråkslösa och osäkra vilkor, och dessa blefvo ännu mera vanskliga, då inom kort andra akten af det stora politiska drama, hvars första akt var 1864 års dansk-tyska krig, nämligen kampen mellan Österrike och Preussen, begynte att spelas. Visserligen föranledde denna kris att en direkt förbindelse mellan Ritzaus bureau och Continental-Telegraphen Compagnie kom till stånd; dock kräfdes det af Ritzau outtröttlig flit och stor energi för att skapa åt byrån en fast grundval, så att den kunde trotsa åtskilliga snart inträffande stormar, bland hvilka den allvarsammaste var en, i anledning af tvist om kontraktsförnyelser, mellan Reuter och Wolff uppkommen, hastigt bilagd konkurrens, hvilken på det närmaste berörde de nordiska byråerne och i första rummet den i Köpenhamn. Ritzaus bureau eger en särskild betydelse för byråerne i Stockholm och Kristiania och kommer att bibehålla denna betydelse, så länge telegramportort mellan dessa länder och Tyskland är så högt, att Köpenhamn måste anlitas som mellanstation för den vida öfvervägande delen af telegrammen från utlandet till den svenska och norska byrån.

Svenska Telegrambyrån grundlades ett år efter Ritzaus byrå. De första stegen dertill gjordes hos svenska utrikesdepartementet i slutet af 1866, och dåvarande ut-rikes-statsministern, excellensen Manderström, upptog dem med så mycken välvilja, att byrån redan den 16 Januari 1867 kunde träda i verksamhet. Från och med denna

tid upphörde den omtalade telegraferingen från svenska postkontoret i Hamburg, och levererade Svenska Telegrambyrån telegram till Kabinettet, hvaremot detta å sin sida tillät att byråns politiska depescher, signerade på ett visst förut öfverenskommet sätt, finge hittelegraferas under Kabinettets adress. En liknande välvilja visade den norska regeringen, då Norsk Te le grambur e au redan i Augusti samma år upprättades. De nordiska byråerne förse med telegram alla dagligen utkommande tidningar i de tre skandinaviska ländernas hufvudstäder och

dessutom en mängd landsortstidningar, de större börserna, åtskilliga handelsföreningar och enskilda firmor. Omfånget af denna verksamhet beror naturligtvis väsentligt på huru upprörda eller lugna tiderna äro.

I allmänhet äro byråerne icke några ekonomiskt lysande affärer; åtminstone motsvarar den behållning, de lemna, i de flesta fall icke det arbete eller, rättare sagdt, den arbetstid, de taga i anspråk. Det beror härvid naturligtvis icke blott på de öfverenskommelser, som träffas med på förhand gifna afnämare af telegram, nämligen tidningarna och börserna, utan äfven på den spridning för sina telegram, som en byrå derutöfver kan erhålla hos föreningar, offentliga verk samt enskilda personer, särskildt handelsfirmor. I sist nämda afseende står Ritzaus bureau betydligt framför byråerne i Sverige och Norge, likasom dess kommersiela telegrammaterial i allmänhet är vida mera omfattande än de senares. Visserligen hafva vi ofta hört berättas, att handelstelegrammen följas i Sverige och Norge med intresse af tidningarnas läsare, men något nämnvärdt understöd från handelsståndets sida har hvarken Svenska Telegram-telegrambyråerne och tidningspressen 36 i

byrån eller Norsk Telegrambureau haft att glädja sig åt. Huruvida detta förhållande, som ingalunda bevisar en större lifaktighet och tidsenlig affärsanda inom handelsståndet, kommer att ändras till det bättre, skall framtiden utvisa.

Hvad särskildt beträffar Svenska Telegrambyrån, så emottog den år 1877 inalles 5,543 telegram (beräknadt efter 20 ord pr telegram) och afsände, efter samma beräkning, 1,398 telegram till utlandet och to,355 till inrikes orter. Under de första 9 månaderna af 1878 har antalet emottagna telegram uppgått till 4,270 och antalet afsända till 8,154 (1,110 till utlandet, 7,044 inom landet). Byrån förser i landsorten 3 dagligen utkommande och 34 andra tidningar med telegram. Då telegrammen omfatta både riksdagsmeddelanden, underrättelser om regeringsåtgärder, utnämningar o. s. v. samt utländska politiska nyheter, då vidare de nämda 34 tidningarna erhålla endast omkring 45 % af byråns inomlands telegram, då slutligen, utom dessa 34, finnas 65—70 smärre landsortstidningar, af hvilka blott få eller någon enda ibland erhåller ett orginal-, d. v. s. af tidningen sjelf bekostadt, telegram, så framgår häraf, att den svenska landsortspressen ännu i jemförelsevis ganska ringa grad betjenar sig af telegrafen. Hufvudorsaken härtill ligger tydligen i landsortstidningarnas i allmänhet ringa spridning. Vi vilja dock icke underlåta anmärka, att ofvanstående siffror för landsortstele-graferiiigen förefalla mycket höga, då de jemföras med motsvarande siffror i Norge. Åtskilligt kunde visserligen vederbörande myndigheter göra för att underlätta telegrafens begagnande. De kunde, för att anföra endasttelegrambyråerne och tidningspressen 36 i

några få exempel, nedsätta telegramportosatserna mellan Sverige och Norge, hvilken åtgärd lärer ligga helt och hållet i den svenska telegrafstyrelsens skön; de kunde äfven medgifva portolindringar i allmänhet till förmån för pressen, hvars meddelanden om de vigtigaste tilldragelserna i det offentliga politiska och sociala lifvet väl icke kunna anses så utomordentligt mindre betydelsefulla för land och rike, än t. ex. de meteorologiska anstalternas publikationer, hvilka åtnjuta fullkomlig portofrihet.

Slutligen vilja vi omnämna, att flerfaldiga försök blifvit gjorda att, medels upprättande af separat-byråer, täfla med den bestående telegrambyrå-associationen. Resultaten af dessa försök hafva dock städse bekräftat riktigheten af de åsigter, som på grund af personlig erfarenhet uttalades af d:r Dannenberg i hans anförande på det tidningsmannamöte, som vi i det föregående omtalat. Dessa separat-byråer hafva nämligen i allmänhet lefvat på sensationsnyheter och måst upphöra efter en kortare tillvaro, hvilket dock icke hindrat att nya försök åter blifvit gjorda i samma syfte, och komma sådana tvifvelsutan ännu ofta att göras.

A. H. E. FICH.

Om geografiska namn och om deras rättskrifning.

1 tal och skrift, i tidningar och böcker, å kartor och T i lexika förete de geografiska namnen en brokig bild af Babelska tornbygnadens hämnande påföljd: tungo-I målen äro här i sanning »blandade så, att den ene ej förstår den andre». Schweizaren är ursäktad, om han ej kännes vid sitt Solothurn i det fr. Soleure eller i någondera af de ital. formerna Solura och Soletta, liksom slovenen från Krajna, om han ej anar, att det är hans land, som i fr.

nämnes Carniole, i eng. och it. Carniola. Afståndet för öga och öra är ej ringa från det polska Lwow till det tyska Lemberg eller det fr. Léopol. Utan hjelp af de geografiska upptäckternas historia gissar man ej, att i Nederländerna med De vlaamsche eilanden menas de portugisiska Agores. Den som säger Klausenburg undrar hvad Colosvaria månde vara, och italienaren, som lindrigt jämkat en slovenisk namnform till Lubiana, kan skäligen fråga med hvad rätt tyskarne förvanskat namnet, först i äldre tider till Laubach, som fransmännen tillegnat sig, sedan till Laibach. Man vet nog hvar på kartan man skall återfinna Scilly-öarna, men det är mer lycka än konst om man ej förnekar den gamla bekantskapen, när den upp-374

träder under det fr. namnet les Sorlingues eller det it. le Sorlinghe. Under den spanska förklädnaden Esca-fusa skulle Schaffhausen vara rätt väl skyddadt mot upptäckt, derest ej genom fransk medling (Schaffhouse) spaningarna rättleddes.

Orsakerna till förvirringen och de sätt, hvarpå hon uppkommit, äro flere och af flere olika slag.

I månget land har en succession af hvarandra af-lösande nationaliteter, med hvilka det politiska öfver-väldet växlat, gifvit upphof åt flere räckor af ortnamn. Det ligger i dessa dagar nära till hands att påminna om förhållandena i sydöstra Europa. Sedan vid pass ett år hafva tidningarna ofta nog haft underrättelser att meddela från »Kandia», som under den långvariga folkresningen 1866—1869 än starkare tilldrog sig uppmärksamheten. Man skulle då kunnat vänta, att den bildade vestern åtminstone ville hjelpa den stackars ön till oqvaldt åtnjutande af hennes rätta namn. Men nej, inbiten ovana är så kär och åldrigt missbruk så heligt, att man egensinnigt vidblifver psevdonymen. Krete har dock än i dag qvar sitt gamla namn utan annan förändring, än den nygrekiska uttals-nuanqen (Kriti). Icke visar man öns herrar någon artighet genom att kalla den Kandia, ty de lära hafva upptagit det rätta namnet, blott lindrigt ombildande det efter turkiska välljudsfordringar. Candia är hufvudstadens italienska namn, och dess användning som namn for ön en qvarlefva från den tid, då Krete tyranniserades af venezianerne, hvilka danade namnet af Chandax, som de från Spanien komne saracenske vikingarne hade kallat sin lägerstad på ön.och om deras rättskrifning.

Medan de s. k. klassiska studiernas fortfarande öfvermakt upprätthåller bruket af en mängd döda namn, af namn som äro okända i de nejder, hvilkas landskap och städer, berg och floder man med dem utmärker, har den deremot icke tagit i sitt hägn en del antika namn, som stått upp till nytt lif i sitt gamla hem. Så nyttja vi ännu ett antal italienska namn å grekiska orter, hvilka med Greklands pånyttfödelse återvunnit sina forna namn, liksom folket återtagit sitt. Efter att kristendomen förklarats för statsreligion i det romerska väldet och dettas regeringssäte förlagts till Nova Roma, började det östromerska rikets grekiske invånare att kallas »romare» (romaioi, romäer) och deras land Romania, hvilket ord för öfrigt något så när svarade mot den d. v. »civiliserade verlden» och dess kultur; namnet hellener gick under med den gamla tron. Men sedan den kyrkliga skismen från hvarandra söndrat •östra och vestra Europa, och då det länge sjunkande östromerska väldet slutligen faller för osmanernes svärd, upphör romäer att vara ett verkligt folknamn, det börjar betyda hvad vi kalla österländske eller grekiske kristne i motsats mot vesterlandets »latiner» eller romerske katoliker, medan det deremot i sin förre egenskap efterträdes af de provinsiela namnen rumelioter för det grekiska fastlandets, moreoter för Peloponnesos', hydrioter, ipsarioter o. s, v. för öarnas inbyggare. Emellertid hade den episod i det bysantinska rikets historia, som heter det latinska kejsardömet, från vestra Europa infört nya folk- och språkelement. Franska, italienska, spanska ätter stiftade furstendömen på Greklands jord, Venezias och Genovas fristater vunno der skattländer392

och grundade kolonier på kuster och öar. Från denna tid, då den vesterländska inflytelsen var så stark i Grekland, att påfven Honorius såg »ett nytt Frankrike der uppstå», och då enligt en samtidas vitnesbörd det franska språket på Morea ljöd lika rent som i Paris, —-från denna tid, då Levantens ännu lefvande lingiia franc a växte upp ur

blandningen af allehanda sydeuropeiska språkämnen, härröra de namn, som en mängd-grekiska orter fingo af dem bland eröfrarne, hvilka längst höllo stånd först mot de bysantinske kejsarne, sedan mot turkarne. Det var italienarne, i synnerhet venezi-anerne.

Sådana namn äro Zante (för Zakyntos), Negroponte, Napoli di Romania, Napoli di Malvasla och många flere. Napoli di Romania är en ombildning af det grekiska Navplia (nu Navplion), till skilnad från det italienska Napoli utstyrdt med det här ofvan förklarade tillägget — detta venezianska namn på en grekisk stad skulle således kunna på svenska tolkas med »det grekiska Napoli», det Napoli som ligger i Grekland. Napoli di Malva sia åter, det grekiska Monembasia, fick sitt namn af det i trakten växande vin, som vi stundom med en tysk form oriktigt kalla malvasier (it. malvagia,, fr. malvoisie). De geografiska böckerna säga stundom, att »nu» heter den ö Negroponte, som vi ur gamla historien känna under den latinska namnformen Euboea; ibland vill man ock att vi skola lära oss Egripos eller Evripo (af sundets gamla namn Evripos) såsom nutida namn för ön, och Negroponte eller Egribo som hufvudstadens namn; det händer att Egrypoz tillägges såsom den turkiska formen. Denna oreda är icke —OCH om deras rättskrifning.

377

täck. Alt ifrån 1833 års lag om det nya konungariket Greklands administrativa indelning är det gamla namnet Evboia återstäldt; äfvenså kom hufvudstadens gamla namn Chalkis åter till heders. Höra ej således de namn, hvarmed italienarne i sin tid utmärkte både Ön och hufvudstaden och sundet, liksom hela det öfriga aggregatet af namnord, numera blott till historien och den historiska geografien; och hvad hafva vi nu att göra med Napoli di Romania och dylikt? Unda.ntag, som svårligen låta sig undanrödjas, torde väl förekomma, t. ex. Lepanto, men bör väl för deras skull all förnuftig regel förkastas? Är clet lofligt att röra om hvarandra forn- och nygrekiska, latinska, turkiska och italienska namnformer, gifva den ena grekiska landsdelen ett antikt namn, den andra ett som utgör en åminnelse af venezianernes länge sedan upphörda herradöme, den tredje ett nutida officielt? Till svar på dessa frågor en ny: hvad skulle man väl döma om den lärare eller läroboksförfattare, som i romerska historien ej skilde mellan t. ex. de administrativa geografiska namnen på republikens tid samt under Diocletianus och Constantins ?

En annan källa till förbistringen uppdagar man genom att rikta sin blick till de landsträckor, i synnerhet gränsprovinser, der två eller flere nationaliteter sammanbo. Väl söker ofta det politiskt makthafvande mindretals-folket att undantränga de ortnamn, som tillhöra befolkningens flertal, men först i och med fullständig denatio-nalisering kan en sådan orättrådighet nå sitt mål. Dubbelnamn ega onekligen, der olika språk sammanstöta, ett visst berättigande. Sådana torde väl ock hafva fö-378

om geografiska namn

rekommit i alla tider: ehuru grekiskan ända sedan Alexander den stores tid i det vestra iVsien bekämpat de semitiska tungomålen, hade långt fram i den romerska kejsartiden städerna i de syriska provinserna ett semitiskt namn bredvid det grekiska. Och likligt är att dubbelnamn af sådan orsak alltid komma att finnas. Men det gifves för deras giltighet ett mått och en gräns, som man blott alt för litet iakttager. FAt groft missbruk och intet annat är det att, i tyskarnes spår, med tyska namn fylla kartan öfver länder, der invandrade tyskar utgöra ett mer eller mindre betydligt mindretal, men befolkningens flertal tillhör en annan nationalitet. Under medeltidens senare hälft skedde en stark tysk invandring till det förut rent slaviska Bömen, i synnerhet till städerna, hvilka vanligen hafva ett slaviskt och ett tyskt namn, det senare ibland en förvanskning, ibland en öfversättning af det förre, men ock stundom ett ursprungligen annat, helt skiljaktigt. Är det nu verkligen skick och skäl att, tyskarne till behag, i ymnigt mått bruka tyska ortnamn när vi tala om ett land, af hvars fölktal vida mer än två tredjedelar äro slaver? Är det icke en styggelse att se en tysk karta öfver Sönderjylland? Under det flerhundraåriga förtyskningsarbqte, som tyske konungar och hertigar, prester och fogdar bedrifvit i det af urminnes tid danska landet, förvred man de nordiska ortnamnen, för att gifva dem ett tyskt utseende: Åbenrå omgjordes till Apenrade, Skovlund till Schaaflund, Bö-geskov till Beuschau, Ravnekjær till Rabenkirchen, Lyksborg till Glücksburg o. s. v. Dessa namnförfalskningar hafva gjort sitt till att grundlägga och hålla vid makt den tyska folktron, att Slesvig är ett

Om än de gamla, i folkets mun lefvande namnen åter-ställdes under den nationela väckelsens tiderymd, spöka dock ännu de skämda, förtyskade namnorden äfven der, hvarest man ej borde behöfva möta dem, såsom i svenska statskalendern. En och annan af dessa fula, felaktiga namnformer torde af särskilda skäl vara svår att undanrödja, såsom Gravenstein (Gråsten), hvilket tokiga namn genom de prisade »Gravensteiner»-äpplena fått ett ryggstöd i trägårdsodlingens och frukthandelns språkbruk; på ort och ställe kallas de dock »Gråstener», efter det augustenburgska slottet, i hvars trägård det första, från Holland eller Italien inflyttade trädet stod. Gråstens slott är ej okändt i vår historia: der var det Karl Augusts broder, hertig Fredrik Kristian af Augustenburg i juli 1810 mottog de från Stockholm kommande sändemännen Holst och Silfverstolpe samt, genom dem, tillbud om svenska tronföljden.

Om af flere i ett land talade språk blott ett är »officielt», såsom i Belgien, låter det försvara sig, om läroboken anför dubbelnamn. Detta tages ock emellanåt i akt, men då och då på ett förvändt sätt, såsom när i en svensk geografi provinsnamnet Hainaut är satt inom parentes, men det tyska Hennegau såsom hufvud-namn, ehuru provinsen till sin nationalitet ej är flamsk utan fransk, eller när sammastädes den blott högtyska, i Belgien ej hemmahörande namnformen Lüttich uppföres i främsta rummet och den franska stadens franska namn Liège inom parentes. En meningslöshet, som trotsar hvarje tolkningsrön, är i den åberopade boken det parentetiska tillägget »frans. La Haye» vid hufvudstaden i konungariket Nederland, eller »tyska Herzo-396

genbusch» vid staden Bosch. Ty visserligen råder ej i Nederland fullkomlig språkenhet, efter som friesernes tungomål utgör en annan qvist på samma språkgren dit holländskan hör, medan Limburg och en del af Brabant bebos af de holländarne än närmare stående flamingarne; men hvarken fransk- eller tysk-talande befolkning finnes här, annat än såsom föga nämnvärde inflyttare. Månne det ej vore lämpligare att anföra det holländska hufvudstadsnamnet s1 Gravenhage i st. f. det franska La Haye, äfvensom s'Hertogenbosch i st. f. den tyska formen ?

Vissa ortnamn hafva i främmande land och språk undanträngts af sin medeltids-latinska form, mer eller mindre moderniserad. Så förklaras Carniole, Carniola för Krajna, så fr. Palatinat, eng. Palatinate, it. Palatinato, sp. och port. Palatinado för Pfalz.

Andra har man öfversatt, såsom Nederland till fr. Pays-Bas, sp. Paises Bajos o. s. v. Mot ett sådant förfarande är från begriplighetens synpunkt i åtskilliga fall mindre att anmärka. Vi svenskar ha länge och visserligen ej utan skäl sagt Nöteborg för Orechovetz. När holländaren säger Tweebruggen, fransmannen Deux-Ponts, italienaren Due-Ponti, spanjoren Dos-Puentes, är det ej så vanskligt att komma öfver Zweibrucken. Dock, låt en få höra den i engelskan upptagna franska öfver-sättningsformen Deux-Ponts uttalad af en engelsman, och det kan väl hända att man fåfängt undrar, hvar i all verlden det konstiga namnet är hemma.

I många fall är det ett ihängset slarf, som vidmakthåller oriktiga former. Spanjorerne säga M^norca, men vi svenskar liksom italienarne gerna Mzhorca, frans-och om deras rättskrifning.

männen skrifva alltid Ariége (b. fl. till Garonne, något guldförande, Aurigerà), men Kiepert, som särskildt påpekat denna rättelse, har ej ännu förmått alla de lärde geograferne i sitt land att vänja sig från Arriége. Till denna kategori höra Groningen för Groningen, Spe^ia med ett öfverflödigt z, Composte//a, Mani//a med ett l för mycket, som narrar till oriktigt uttal, Piemont för Piemont*?, Zaardam (Saardam o. s. v., i Holbergs »Jean de France»: Serdam) för Zaa/zdam, ehuru floden, som gifvit staden namn, får heta Zaan. Hit kan ock föras det gammaldags, uti italienarnes språkbruk länge sedan bortlagda Siragosa för Siracusa.

Studiet af de döda språken värnar en mängd döda geografiska namn, hvilka nu borde förvisas till den historiska

geografien, såsom Indus, Oxus med flere. Att bibehålla dem utanför den lärda undervisningens område länder blott till olägenhet. Utan att känna den »gamla geografiens» termer kan man vara intresserad af att följa berättelserna om ryssarnes härnadståg i Asien, men det händer att tidningarna tala om floderna Oxus och Jaxartes, medan nya förträffliga kartor — t. ex. den som åtföljer Wenjukow: Die russisch-asiatischen Grenz-lande, Leipzig 1874 — ej anföra Amu-darjas och Syr-darjas forntida, klassiska namn. Det kan ock falla sig tvärt om: kartan upptager blott namnet Evfrat, men en resebeskrifvare säger Murad, hvilket namn turkarne till sultanen Murads ära gifvit den berömda floden, emedan han bygt nästan alla vägar, broar och kaner i dessa nejder.

Det vore åtminstone önskvärdt att geograferne läte bli att hitta på psevdo-klassiska namn, såsom »iberisk»382

för en af pyreneiska halföns bergssträckor, hvilken ej är så namnlös att hon behöfver detta påhäng, som saknar all historisk hemul. Här är ordet lika oberättigadt, som det kan vara passande såsom politisk term för den »iberiska unionens» framtidstanke. Helt annat är, om gamla namn, som en gång verkligen funnits till, uppsökas och kallas till något mer än ett blott skenlif i geografernes nomenklatur. Så har det gått med Um-bria: gömdt i den »umbriska målarskolans» namn och aldrig helt och hållet glömdt såsom ett af den politiska indelningen oberoende landskapsnamn, lefver det nu ett nytt »officielt» lif. Så äro äfven Via Aemilia och landskapsnamnet Aemilia åter vordna lifslefvande i det ny-italienska Emilia.

Den individuela nyckens funder bära en ej så ringa del af ansvaret för den geografiska namn-oredan. Det är i sjelfva verket egendomligt att skåda, hurusom mången tyckes anse sig hafva rätt att handskas med ort-namn efter tycke och smak. Likasom Johannes von Miiller i förra århundradet fann för godt att skrifva Neapolis, har man hos oss för några årtionden sedan sett N. Arfvidsson fresta att införa skrifsättet Napel (Nord och Söder 1843). Den förre skref ock Sina i st. f. China, och jag har hört en svensk gymnasiilärare anamma denna tvetydiga förbättring. Längst gå tyskarne i detta sjelfsvåld. När man ej aktar personnamn, när man på rama allvaret yrkar att Dumouriez bör skrifvas Dümurie eller Dümuriё eller Dümurieh

1 Deutsche Vierteljahrsschrift 1847, N:o 37. Lågo Maggiore, säger förf., borde tyskarne kalla Langensee, och Gnadenhafen skulle ara en ypperlig öfversättning af Havre de Grace, om den ej hadeoch om deras rättskrifning.

så är det ock förklarligt, att man än mindre tvekar att förgripa sig på ortnamn. Den ej länge sedan aflidne historieskrifvaren Leo ryggade ej häller härutinnan för någon orimlighet: för Genua (Genova) skref han Janau, och han uppkallade Verona med den tyska och nordiska sagans Bern, till det senare dock fogande tillägget »wälsch», för att skilja det från den schweiziska förbunds-republikens n. v. hufvudstad, liksom den tyske geografen Daniel funnit på att kalla den franska staden Vienne (lat. Vienna) för Wälsch-Wien, hvilket är ogement qvickt i betraktande deraf att det tyska Wien i gamla tider hette Vindobona!

Komma vi så till missförståndens kategori. Som prof välja vi ett, hvilket hos oss genom statskalendern har officiel rang, heder och värdighet, namnet å ett gammalt norskt koloni- eller skatteland, den arkipelag, som af romarne kallades Orcades och af våra förfäder Orkneyjar. Stundom har man sagt Örkenöarna, liksom hade namnet något att göra med ordet örken (ocken). Ibland åter skrifver man Orkney-öarna, således med tvåfald beteckning, att det är fråga om en ögrupp. Och ur kampen för sin tillvaro med dessa två vrångformer har det rätta namnet, Orknö eller Orknöarna, ej ännu afgått med seger. Kanske är den först nämnda nu att anse för slagen ur fältet, ehuru tämligen nya böcker kunde anföras, der den förekommer. Den sist nämnda vidlyftigheten åter står bi ännu och möter äfven der, hvarest man skulle vänta bättre. Den är, som sagdt, godkänd i svenska statskalendern. Den sitter i orub-

det emot sig, att ordet »havre» ej längre i fr. är gängse i betydelsen »hamn»!384

badt bo ännu i sista upplagan af general von Spruners bekanta historisk-geografiska atlas. På den af samme ansedde kartograf utarbetade lilla karta öfver »Schau-platz der Såge von Frithiof», som åtföljer Gotfried von Leinburgs edition af Tegnérs Frithiofs saga, finner man likaledes tecknad vägen från Sognefjord »liach den Orkney-Inseln»; till skadestånd för det mindre riktiga namnet ha vi således nu fått veta till punkt och pricka hvar det var, som Ellida kämpade med hafstrollet Att en engelsman, Peace, kallar sitt 1862 utgifna arbete: »Description and historie handbook to they Orkney Islands», är än mera anmärkningsvärdt, dels derför att hans landsmän eljest veta att skrifva Orkney eller Orkn-eys utan vidare tillägg, dels emedan han gör sig skyldig till svår synd mot rättrogne briters heliga bok, adelskalendern. När William III ville gifta bort Elisabeth Villiers, sökte och fann han en latitudinarie som, enligt Macaulays ord, hyllade the courtier like doctrine that a lady is not dishonoured by having been the paramour of a King, och det var för detta sitt välförhållande, ej för den i kriget i Flandern ådagalagda tapperheten, som George 'Hamilton nämndes till peer of Scotland under titeln Earl of Orkney. Och den titeln lefver än och smyckar en lysande telning af så ädel stam, den sjette i ordningen af denna värdighet, såsom närmare kan inhemtas af »The Peerage and Baronetage of the British Empire».

Hur nationalfåfängan öfvar ofog på de geografiska namnens för fäfot liggande allmänning, kan till dömes skönjas i upplifvandet af det Tevtoburgiska skogsbergets från Tacitus kända men — lyckligtvis för de lärda ochoch om deras rättskrifning.

hyperpatriotiska hugskotten — till sin betydelses utsträckning af den store häfdatecknaren ej alt för noggrant faststälda namn. I detta århundrade har man, trots alla gensagor, envisats att fästa det vid den bergsträcka, som sedan långt tillbaka i medeltiden med en på ort och ställe ännu ej utdöd benämning kallas Osning. Minst lika gerna kunde man numera, efter Karl Mauchs resa till ruinerna, vid Zimbaoe 1871, kartlägga Salomos Ofir såsom liktydigt med Sofala på Afrikas östra kust. Förgäfves invände Kiepert 1860 i texten till sitt stora kartverk: »Teutoburger Wald (statt Osning) habe ich mich, trotz des jetzt schön allgemein eingerissenen Miss-brauchs, nicht entschliessen können in die Karten zu schreiben, da die lang geglaubte Identität zu stark an-gefochten, wenigstens nicht bewiesen ist.» Ty att den lärda forskningen intill denna dag ej lyckats utreda, på hvilken plats Augusti general Varus år 9 e. Kr. miste de tre legionerna, gör intet till saken. Det mycket omtalade »Hildesheimer Silberfund» (1868) har ju hälsats såsom »Vari skatt», och till yttermera visso står nu det vidunderliga Arminius-monumentet (»Das Hermanns-Denkmal») såsom vitnesbörd — något senkommet, det kan svårligen nekas — att der vandrar man under skuggan af den sannskyldiga Saltus Teutoburgiensis, på riktigt urgermanisk grund, på den verldshistoriska scen, der det »sedligt förderfvade romanska väsendet» för snart nitton hundra år sedan drabbades af första, varningsgraden — en förebildande hägring af yttersta domen vid Sedan.

Sätten äro, som vi se, mångahanda. Ännu ett par må ej förbigås. Det är jämförelsevis fogligt att öfver-sätta ett namn, att behålla ett gammalt som en gång

varit det rätta och gällande, att vårdslösa rättskrifningen o. s. v. Ett värre tillskott till oredan lemna de alldeles nya namn, hvarmed det ena folket uppkallar det andras boningsplatser, och de vrångformer, hvari äkta namn förklädas intill oigenkänlighet. I förre afseendet hafva tyskarne farit mest hejdlöst fram, hvar hälst de i större mängd fått varaktigt insteg i främmande land. Medan man för ej så länge sedan i svenska böcker skref Mai-land, det af tyskarne uppfunna namnet för Milano, är det numera af detta slags alldeles nya, sjelfständiga ordskapelser hufvudsakligen sådana, hvarmed de hedrat de östeuropeiska länderna, som fortfarande användas i vårt och andra vesteuropeiska språk. Men Östeuropa är stort, och de obehöriga tyska ortnamnen å dess karta mer än legio. Dock, äfven här kommer väl frigörelsen efter hand. Hvad åter det senare angår, eller ombildnin-gen i ett språk af geografiska namn, hämtade från andra, så är detta en mäkta egendomlig sak. Att bruket är uråldrigt, kunna vi se bl. a. af namnord i vårt gamla språk, såsom Jorsala, Puls land (Apulia, Puglia), Aegi-sif (Hagia Sofia, Aja Sofia).

Förmodligen hafva ock i alla språk främmande ortnamn råkat ut för en mer eller mindre våldsam omdaning. Det ligger nu i öppen dag att den ej föranledes af samma behof, ej häller medför samma fördelar, således icke har samma berättigande som den grammatiska naturaliseringen af den allmänna ordskatten tillhörande verkliga låne-ord, hvilka ett tungomål tillegnar sig från ett annat. I vissa fall må den nationaliserade ljudformen vara beqvämare, men i många andra inser man ej att något bjudande tvång undskyller ordvrängningen. Kunna de britiske öbornas talredskapoch om deras rättskrifning.

tåla vid ordet Livorno, när det är fråga om en ort på ön Stampalia, så torde det ock näppeligen vara af rätt nöd påkalladt att mot den engelska vanskepelsen Leg-horn utbyta den italienska Medelhafshamnens rätta namn. Det kan medgifvas, att Kristianstad ser skrofligt ut i en text å Tassos sångbara språk, och att den sydländska välljuds-lyxens fordringar bättre ses till godo af Cristianöpoli, men den blekingska köpingen Kristianopel vore snarare berättigad till denna förbättring på sin ljud-karakter, och alldeles obilligt är det, att den härom skall behöfva täfla ej blott med en skånsk granne inför italienskt forum, utan ock med Norges hufvudstad inför spanskt, efter som kastilianerne tagit sig till att säga C ris tia nop oiis, ehuru de utan all gensägelse mycket väl kunde komma ut med Cristiania. När Ecuador i franskan varder Equateur, så göra vi in saga, ty det är faktiskt, att denna illfundighet stundom lurar våre öfversättare. Italienaren kan väl ha vissa »talande» skäl att i stället för München säga Monaco, men det obehaget för ändringen med sig, att han får tillägga di Baviera, för att med säkerhet skilja det baierska ölets hufvudstad från det urgamla och illustra huset Grim al-dis spelhåla vid Riviera di ponente. Fransmannen behöfver likaledes stundom med ett i parentes tillagdt (Autriche) skilja Österrikes hufvudstad från Lyons forna rival, den romerska tidens Vienna opulenta, som nu med samma tidehvarfs Vindobona delar det franska namnet Vienne; af samma skäl skrifver italienaren stundom Vienna del Delfinato till skilnad från det österrikiska Vienna. Vi svenskar hafva tydligen ej för bristfälliga utförsgåfvors skull, utan blott skam vare okun-

nige och slarfvige lärares och läroboksförfattares ofog, kommit derhän att pinas och plågas af ett öfvermätt namnförfalskningar af tyskt ursprung. Ingen kan påstå, att det är oss lättare att uttala Moldau, än det äkta (rumäniska) Moldavia, eller att Litauen (vanligen än värre tillbråkadt, Litthauen) halkar ledigare öfver läpparne, än det polska Litwa. Det låter tänka sig, att den franska tungan känt en sann, inre kallelse att något omforma Fuenterabia, men den franska formen Fonta-rabie, utom att den vid första påseende har ett villande »arabiskt» sken, bortskymmer den geografiskt upplysande härledningen. Den resande, som från Bayonne i Frankrike färdas till Spanien å den till hälften hvardera riket tillhörande bron öfver gränsfloden Bidassoa, lär förundra sig, hur den namnkunniga Fasan-ön, eller lie des confèreiices, der den Pyreneiska freden slöts, kunnat hysa underhandlande diplomater — ty så liten är hon nu,«att »man kan spotta från ena ändan till den andra». Sannolikt har en del af den minnesrika holmen naggats bort af strömmen, hvars häftiga lynne synes hafva gifvit namn åt staden Fuenterabia (fuente: källa, rabiar: rasa). Det må vara, att de franska ombildningarna ofta röja en viss händighet, såsom i det nyss anförda namnet, såsom i den franciserade formen Linange o. d. Den sist nämnda må ock i öfrigt hafva haft något för sig på den tid, då den efter freden i Luneville utmärkte en fransk besittning. Men när man i början af 1853 fick höra talas om, på hvilket nära nog ryskt sätt le comte de Linange å österrikiska kabinettets vägnar uppträdt i Konstantinopel, så måste man leta i sitt minnes skumma vrår innan man hittade det mediatiserade huset Leinin-och om deras rättskrifning.

gens namn. Och andra af dessa förfranskade namnord leda på annat sätt på villospår. Berbernes länd har i franskan fått namnet la Barbarie — en mera träffande, än höflig homonym -— och de stater, i hvilka det är deladt, kallas les Etats Barbaresques; (förfarandet är enahanda i orgne de Barbarie, i hvilket underliga uttryck firman Barberi i Modena fått sitt namn barbariseradt). Numera säges väl i svenskan barbaresk-staterne, men tillförene skref man »de barbariske sta-terne», och bakom det namnet låg väl, fruktar jag, ett missförstånd hvari

den franska formens »barbariska» klang hade sin del.

Under det en del af dessa ombildningar intet annat är än afskyvärda förvrängningar, är åter en annan del att anse såsom grammatiskt lagbundna modifikationer, följaktligen vida mer berättigade. Det är tydligt att det senare fallet lättast inträffar närslägtade språk emellan: de fasta normerna för ljudöfvergång i låneord tillhörande det allmänna ordförrådet göra sig utan vidare gällande äfven då, när ett namnord inflyttas i ett språk från ett annat. Denna operation kan ofta också betraktas från en annan synpunkt: formändringen af det lånade namnet är äfven en 'öfversättning af det samma, på sätt vi kunna se i antika namns dubbla, grekiska och latinska, drägt. Några exempel tagna ur högen. Franskan ombildar, eller, man kan lika gerna säga, öfversätter det it. Terra di Lavoro till Terre de Labeur, Piacenza till Plaisance; ital. säger Coste del Nord för Côtes-du-Nord, le Lande för les Ländes, Isola di Francia för Ile-de-France, la Manica för la Manche, Yalchiusa — liksom sp. Valclusa — för Vaucluse, ital. och sp.406

om geografiska namn

Delfinato, Delfinado för Dauphiné. Men tyskan följer ej detta hyggliga föredöme, när namn som Kjöbenhavn, Trondhjem, Skåne, Haderslev, Nijmegen (lat. Novioma-gus), hemtade från befryndade tungomål, vrängas till Kopenhagen, Drontheim, Schonen, .Hadersleben, Nimwegen.

I förbigående må anmärkas, att vissa folks och rikens namn behandlas något oegentligt i literaturen och i dagligt tal. Är det riktigt att blott begagna namnen greker och Grekland, ehuru de ej användas af det folket och i det landet? Vi ha af romarne lånat det grekiska namnet, som i den grå forntiden tillhörde en af de helleniske stammarne, den der antagligen tidigast blef känd af den italienska halföns folk1. Det har haft ett berättigande, som det numera ej eger, då namnen Hellas och hellener sedan mer än ett halft sekel åter upplifvats såsom den nya statens och dess befolknings nationela namn. Med de gryende sjelfständighetstankarne träder det fram redan tidigare: vi möta det i första raden af Konstantinos Rigas* berömda dikt, som blifvit kallad »den grekiska marseillaisen». Och den under Negris' ledning å kongressen i Salona utarbetade författningen för östra Hellas förkunnade ju 1821, att alla landets kristne inbyggare äro hellener. — Bör man fortfara att

1 På samma sätt vardt i medeltiden »franker» i österländingar-nes mun den gemensamma benämningen pä alla vesteuropeer, emedan fransmännens insteg i orienten gjorde dem (frankoi, franci) ti representanter af bela den vesterländska verlden. Och sammaledes gick det till, att våra dagars hellener en tid kallat alt hvad tyskar heter »bairare» och tyska språket »Bavaresika» (eller, med en ironiskt ordlekande ändring, »Barbaresika»).och om deras rättskrifning. 391

nämna konungariket Nederland med provinsnamnet Holland? I slika ting ej nyhetslystne, hafva fransmännen länge sedan börjat vid sidan af les Pays-Bas, Hollander nollandais använda Néerlande, néerlandais. — I en tidning har nyligen i st. f. den rätta formen »milane-ser» (it. milanesi) visat sig »milaner», hvilket påhitt är hvarken behöfligt eller lyckligt. — Holländarnes helbröder, flamingarne i Belgien, kallar fransmannen les Flamands, och häraf har i svenskan en ordskapelse uppstått, som är ett mästerstycke i det alldeles befängda, nämligen det fasaväckande ordet flammändare, som A. F. Dalin infört i sin fr.-sv. ordbok, och som nyligen varit synlig i en svensk tidning. Stundom nyttja vi det tyska »flamländare». Det namn, hvarmed flamingarne nämnas af sig sjelfve och af holländarne, kunde väl dock duga för oss, deras fränder, när sydeu-ropeer antagit det med ringa jämkning (it. fiamingo, sp. flamenco). Äfven fransmännen ha naturaliserat ordet i la Flandre flamingante, såsom de kalla det af en flamsk-talande befolkning bebodda område i arrondisse-menten Hazebrouck och Dunkerque, der franskan lika litet talas och förstås, som i le Pays basque i södern.

En svensk språkforskare visade för några år sedan, alt »eganderätten» till svenska ortnamn är mycket vacklande och otrygg. Af det föregående kan ses att ortnamn i allmänhet, ej blott de svenska, äro prisgifna åt allsköns godtycke. Väl händer, att äfven andra delar af ordskatten lemlästas och vanställas, emedan insigten i och aktningen för språkets lag och rätt ej äro hvad -de borde vara, men de geografiska namnorden äro rättslöshetens särskildt utvalda offer. Här ofvan ha vi392

något talat om det våld, som å ortnamnen föröfvas af »den enskilda företagsamheten», såsom hr K. Sidenbladh uttrycker sig i den kända, ypperliga afhandlingen om »Sveriges härads- och sockennamn». Det gifves ock en officiel företagsamhet, som ej är en bit bättre, och den må här med ett par ord omnämnas, ej derför att den torde hafva i större mån ökat ortnamns-förbistrin-gen, utan derför att den är ett så slående bevis på den missaktning för denna del af ordförrådet, hvilken med andra orsaker samverkat att göra ortnamnsmassan till en laglös vildmark. Ty än mera klandervärd, än »den enskilda företagsamheten», är den officiela, som ej skyr att i en usel regentfåfängas sold kränka historiska minnen, för att genom ett nyskapadt namn narra efterverlden att tro på obefintliga förtjenster. Uttryck af rättmätig harm spordes både å denna och hinsidan Botni-ska viken, när Finlands storfurste, kejsaren öfver alla ryska land, 1855 påbjöd att den stad, man gick att uppbygga i stället för det 1852 brunna Vasa, skulle nämnas Nikolaistad. Och när på tredje kejsardömets» tid Pontivy (dép. du Morbihan) omdöptes till Napoléon-ville, undgick detta tilltag ej häller den kritik, det förtjente, och det gamla namnet har ej fallit ur bruk. Det fins hos mängden en känsla som protesterar mot slika nyheter. Shakespear, som eger ord för allting, har ock uttryckt den:

— Säg icke Yorkplace mer, det är förbi;

Det namnet föll, när kardinalen föll.

Det heter Whitehall nu och hör till kungen.

— Det vet jag, men det gamla namnet sitter

Än qvar på tungan. —och om deras rättskrifning.

Det gamla namnet Bogesund sitter ännu qvar på tungan. Minnet af det slag, der Sten Sture d. y. dödligt sårades, plånas ej ut. Ur de lågor, som då förhärjade staden, reste den sig åter, och till Bogesunds namn knot sig sedermera hågkomsten af ett ödesdigert ögonblick i svenska folkets historia och af en bland dess ädlaste män. Men trots detta skulle den stund komma, då en svensk riksdag bar våldsam hand å ett ortnamn, det der bättre än de flesta bort vara skyddadt för dylika ingrepp. Andra försök att göra ortnamn till hofsmickrare hafva grundligen misslyckats. Genom kungörelse gifven Örebro slott den 20 maj 1812 tillät k. m:t, att en stad, »hvilken vi efter vår kärälskelige son, h. k. h. kronprinsen velat benämna Carl Johans stad», måtte anläggas på utmarken Öustinkentä i Neder-Torneå socken, men denna ofruktbara tillåtelse fann man sig föranlåten att återkalla, när genom k. den 10 dec. 1842 stapelstadsrätt förlänades köpingen Haparanda. Sedan kommersekollegium den 22 april 1811 kungjort k. m:ts beslut om anläggande af en köping vid Arvika, tillät k. m:t genom k. den 23 dec. följande år, »i anledning af Vermlands invånares genom vår befallningshafvande anmälda anhållan», att den nya »staden» skulle »efter vår kärälskelige herr sonson h. k. h. hert. af Södermanland benämnas Oscars-stad». Men hvarken denna faddergåfva eller den för dåtiden extraordinärt liberala tillåtelsen för mosaiske trosbekännare att slå sig ned i den nya staden förde med sig någon storartad lycka, det blef ingen stad utaf, och k. skrifvelsen den 14 febr. 1826 till k. befallningshafvande i Vermlands län förordnar helt anspråkslöst om tillsät-394

tände af en ordningsman i »Arvika köping». Bortglömdt är ej Döderhultsvik, ehuru den så benämnda köpingen för mer än tjugu år sedan, på samma gång den upphöjdes till stapelstad genom k. den 15 jan. 1856, fick mot Oscarshamn byta bort sitt gamla namn. »Enligt vederbörandes derom uttryckta enhälliga önskan», heter det i kungörelsen, hvilket kunde föranleda en undersökning af den frågan, huruvida några ordenshungriga småstadsbor böra anses för rätte vederbörande i sådana mål. Hvilka »vederbörandes» mening inhemtats, då namnet Oscar Fredriks borg gafs åt befästningar i Stockholms skärgård, dem allmänheten länge nog torde anse sig ega rätt giltiga skäl att kalla Fredriksborg, är ej bekant. Ej häller åberopades någre vederbörande, när k. m:t i berättelsen till 1834 års riksdag gaf tillkänna, att »då den vid Vanäs till en icke obetydlighet redan uppförda fästning blifvit af k. m:t grundlagd, har k. m:t till minne så väl häraf, som af dess oafbrutne omsorger för detta

vigtiga arbetes fortgång, åt denna fästning gifvit namnet Carlsborg.» Jämförande frihetstidens styrelse och regeringen efter 1810 anmärker A. Lindeberg uddigt, att »det förra systemet grundade en borg åt Svea, det senare en åt Carlarne.»

Måhända kommer en vacker dag ett namnbyte att påminna oss om vår forna vestindiska koloni. Kanske skola vi då tycka illa vara, om hufvudstaden på S:t Barthélemy får lägga bort det namn, den fått — jag vet ej rätt, huru — till minne af Gustaf III. I sin 1795 utgifna beskrifning öfver Barthélemy berättar B. A. Euphrasén: »för få år tillbaka fann man intet annat vid Le Carenage, än en öde plats, men såv snart denoch om deras rättskrifning.

kom uti svenska händer och under konung Gustaf III:s visa regering, blef den förbytt till en stad, som efter honom bekommit sitt namn, Gustavia.»

Huru dubbelnamn, två namn å samma ort, kunna uppkomma, derå lemnar det senast anförda några exempel. Såsom sådana dubbelnamn uppfattas stundom oriktigt vissa namn, som tillhöra skilda orter. Detta är fallet med flere i krigshistoriens geografi förekommande. Det vanligast så kallade Tsjernaja-slaget den 16 augusti 1855 nämnes visserligen så i den sardiske öfverbefälhafvaren Alfonso La Marmorns telegram af samma dag till krigsministern Giacomo Durando; men italienarne pläga eljest ofta kalla det bataljen vid Trak-tyr. Det preussisk-österrikiska tankeutbytet den 3 juli 1866 uppkallas dels efter kretshufvudstaden Königgrätz (rättare: Königingrätz, i fordomtima bömiska drottningars enkesäte), dels efter den nordligare belägna byn S adova. Det tillförene ej mindre namnkunniga, i Ad di-sons verser firade slaget vid Höchstädt, der engelsmän och österrikare besegrade fransmän och bairare den 13 augusti 1704, kallas af engelsmännen slaget vid Blenheim — efter byn Blindheim — och det namnet hafva de dessutom förevigat i Blenheim Park, den nationalbelöning som parlamentet voterade åt Mariborough.

En annan sak är: lika namn på olika orter. Ehuru de kunna vara villsamma, har man ej fog att klandra dem, när de för sitt upphof hafva att tacka den åt sig sjelf lemnade, folkliga ortnamnsdaningens naturliga förlopp. Deremot, när dessa tvetydigheter äro skämda frukter af den vidfamnande namnvrängning, mot hvilken denna böneskrift är riktad, synas de ej vara någon396

misskund värda. Enligt tyskt föredöme tala vi om det polsk-ruteniska landet Galicien; så kalla vi ock, med tillägg af en på uttalet ej inverkande bokstaf, ett af de gamla spanska landskapen. Det förra heter likväl, med svensk stafning, Halits: är detta, det rätta, namnet till äfventyrs sämre än det felaktiga? Af detta slags dubbelnamn, om de så må kallas, finnes öfvernog ändå, utan att de ökas på konstladt sätt. De kunna komma åtskillig förargelse å stad. Hela verlden är ej så förtänksam, eller så hemma i geografien, som den andlige vältalare, om hvilken den sannfärdiga historien lyder som följer:

Han hade fattat lifligt tycke för Bossuets literärhistoriska binamn »Örnen från Meaux», och han kunde ej motstå frestelsen att inför sine älskelige åhörare anlita denna retoriska prydnad. Men hållande för sin pligt att, äfven geografiskt taladt, leda dem på den smala vägen, kunde han ej förbise den stötestenen, att i Frankrike finnas två orter med namnet Meaux. Det är — tänkte han med rätta — skilnad på Meaux och Meaux, på det Meaux som är hufvudstad i le Pays de Brie och egentliga stapelorten för den utsökta fromage de Brie, det Meaux der den fräjdade biskopen hade sitt residens och i hvars gotiska katedral hans jordiska qvarlefvor hvila, korteligen det berömda Meaux som förkunnar Bossuets ära, samt å andra sidan det lilla, tarfliga, okända Meaux i dép. du Rhône. Situationen var vansklig, men vår vältalare visste att beherska den. När det högtidliga ögonblicket kom, åkallade han först med tillbörlig patos VAigle de Meaux och, sedan han det gjort, skyndade han att i håstig, sänkt och parentetiskoch om deras rättskrifning.

ton dertill foga det ohärmliga tillägget: »i departementet Seine-et-Marne».

Denna berömliga föresyn gick dess värre platt förlorad för den högt lysande fredskongressen i Paris 1856. När det fram på året började visa sig, att dess verk tarfvade att något litet rättas, spreds det ryktet, att kongressen icke blott alldeles glömt bort Orm-öns utanför Sulina-mynningen jordiska tillvaro, utan dertill låtit sig förvillas af namnet Bolgrad, som skulle tillhöra två olika orter. Det senare kan vara förtal, men rätt stod det icke till. Ursäktande upplyste lörd Palmerston i underhuset att kongressen fått hjelpa sig med kartor, »der namnen stodo på ryska, så att naturligtvis ingen menniska kunde läsa dem». Och det är verkligen anledning att tro, att kongressen läste illa innantill. Ingen oinvigd kan veta, hur den handskrifna urkunden ser ut, men knappast torde det vara utan dess förskyllan, man i aftrycken, äfven i så högt betrodda verk som Ch. de Mårtens och Ferd. de Cussy: Recueil de Traités läser, i fredsslutets tjugonde artikel, Belgrade för Bolgrad. Härmed vare hur som hälst, ostridigt synes det vara, att kongressen led skeppsbrott, figurligt taladt, på Ialpuch-floden, mellan hvars tvänne liknämnda armar man ej visste att skilja. Följden blef den med hvarjehanda förtret förenade efter-kongress, som hade att afhjelpa ovissheten i de nya gränsbestämmelserna. Det är att hoppas, att den nyss hållna röfvaresynoden i Berlin, der den satt och bytte och kytte och som boskap delade land och folk, måtte i de österrikiska generalstabskartor, den åberopar, hafva haft ett pålitligt skydd mot äfventyr liknande dess föregångares i Paris.398

Tryggare torde den förhoppningen vara, att den europeiska diplomatien aldrig skall få att handlägga någon politisk skiftes- och afvittringsförrättning i Nordamerika: der kunde de många lika namnen komma att orsaka outredligt trassel.

II.

Hvad nu särskildt oss svenskar angår, så sakna vi ej skäl att klaga, när vi få se Göttenborg, hvilken fula form i det praktfulla kartverket »Philips Imperial Library Atlas, ed. by Will. Hughes» utmärkes såsom hafvande företräde framför Gothenburg och Göteborg. Våra grannar och fränder ega äfvenledes fog att besvära sig öfver det fasliga Drontheim, öfver Elsinore (eng.) m. m. Men för den orätt oss vederfares förstå vi ock att taga en fruktansvärd hämnd, såsom våra böcker och tidningar utvisa. Jag mins från skoltiden, huru mina kamrater och jag fingo lära oss att säga: Skin (Skien), Roschild (Roskild), Bukarest, Dåro (för Duero och Duoro), Küpio (Kuopio), Hennegå (Henne-gau — uttalet af den vallonska, fransktalande provinsens tyska namn var sålunda till 2/3 tyskt, till 1/3 franskt). Naüplia (Navplfa), Pimont (Piemonte), Trist (Trieste), ja till och med Ukrän (för Ukraina) sade vi, men skrefvo dock ej så, ty ännu hade ej professorn m. m. A. Fryxell ända derhän — populariserat det slaviska namnet. Så illa står det kanske numera ej till, åtminstone hvad uttalet angår. Dock, om jag jämför en svensk skol-

geografi från 1842 med en från 1875, uppstår tvekan om, hvilkendera tager försteget i ortnamnens behandling. Jag finner i den förre, under Italien, flere italienska stadsnamn anförda i främsta rummet och den tyska vrångformen i parentes, men i den senare tvärt om.

I vårt språkbruk herskar på detta område fullständig principlöshet. Säger man, att i ett språkblan-dadt lands geografi endast det såsom officielt herskande tungomålets ortnamnsformer böra användas, så låter en sådan maxim höra sig, hur giltiga invändningar än deremot kunna göras. På visst sätt kunde det då försvaras att nämna de belgiska städerna med franska namn, ej blott Liège, Tournai m. fl., utan ock An vers, Gand, Brage o. s. v. Men hvad skall man säga, när en skolbok nämner en belgisk stad (Liège) ej med någondera af de i Belgien talade spåkens namnformer (Liège, Luik) — och det ehuru i detta fall de båda grundsatser, som eljes kunna komma i delo med hvarandra, nämligen hänsy» å ena sidan till landets officiela språk och, å andra sidan, till traktens nationalitetsförhållanden, till fullo öfverensstämma och ej lemna något rum för tvekan — utan i stället väljer en tysk namnform, som icke har skymt af hemortsrätt i landet (Lüttich)?

Lika orimligt behandlas de schweiziska ortnamnen. I den förut åberopade, för blott tre år sedan utgifna

skolgeografien hafva två i alldeles öfvervägande grad franska kantoner, nämligen Fribourg och Valais, fått tyska namn — af hvilka ett, för att göra tokeriet rätt fullständigt, stafvas så (Vallis), att lärjungen kan varda förledd att säga Vallis för Wallis — medan den rent italienska kantonen Ticino nämnes med det tyska nam-400

net Tessin. Och hvarför skola vi för en fjerde schweizisk kanton släpa på det klumpiga tyska namnet Graubünden, när dock inbyggarnes majoritet ej är tysk, utan romansk (retoromaner eller vest-ladiner samt italienare), och ehuru ej blott retoromaner, fransmän, italienare, spanjorer, portugiser kalla den Grischun, Grisons, Gri-gioni, Grisones, Grisoens, Utan äfven engelsmännen antagit den andra i ordningen bland dessa romanska former, eller den franska. Det officiela företräde, som franskan eger i Belgien, tillkommer som bekant icke tyskan i Schweiz. Art. 109 i schweiziska förbundsförfattningen af 1848 säger ju, att »de tre hufvudspråken i Schweiz, det tyska, franska och italienska, äro förbundets national-språk», och i dessa tre språk meddelas undervisning i de schweiziska sekundärskolorna.

En hufvudkälla till den förvirring, som hos oss råder i valet och skrifningen af geografiska namn, är våra i allmänhet skrala geografi-författares skamliga träldom under tyska original. Af tyskarne ha vi lärt att kalla ett af den ungarska kronans länder Siebenburgen, ehuru ej en tiondedel af dess befolkning är tysk, och ehuru namnet Transilvanien är häfdvunnet i engelskan och i de romanska språken ; rumanerne, som utgöra befolkningens majoritet, kalla landet Ardealu, madjarerne Erdely (af erdö: skog). Från tyskarne hafva inkommit formerna: Mailand, Venedig, Algier, Genf och — när barbariet skall vara rätt fullständigt — Genfersjön, vidare Trient, Triest, Lüttich, Brüssel o. s. v. i all oändlighet. Från dem ha vi infört hopar af tyska namn på slaviska och madjariska orter. Sammalunda förhåller sig med vår fula stafning af rumäniska namn. Ännuoch om deras rättskrifning. 417

skrifva och säga vi Bukarest eller Bucharest, omväxlande med ton vigt å första eller andra stafvelsen, för Bucuresci (uttal: Bukuresjti). Kanske ha vi ock någon gång, för ombytes skull, tillgripit Bouckharest eller Bukhare st, som man kan få se i främmande skrifter. Mot sist nämnda former gör en lärare vid högskolan i Rumäniens hufvudstad följande praktiska invändning: »De ce qu'on a écrit Boukharest, beaucoup de personnes, in-struites d'ailleurs, ont confondu Bucarest, capitale de la Roumanie, avec la Boukharie, province de Turkestan.» Skrifsätt et Jassy har, enligt Kiepert, »genom madjarisk medling» kommit till Vesteuropa. För oss svenskar är det emellertid ej värdt att skylla på madjarerne; våre afskrifvare af tyska böcker ha hemtat denna liksom andra oriktigheter på närmare håll. Rätta formen är Iassi (utt. Jasji). Det tyska ursprunget röjer sig genast i andra vrångnamn. Det är rimligt att tysken, hvilkens v ljuder som fy skrifver Krajowa för Craiova, Bukowina för Bucovina, men det är icke rimligt att vi apa efter; när åter Gallati (utt. Galats) förvandlas till Galacz, är detta lika galet i tyskt original som i svensk kopia. Liksom vi af tyskarne lärt oss att i st. f. Pest skrifva Pesth, så ha vi från dem hemtat Pruth, Sereth för Prut, Seret. Icke är det vackert att i svenska böcker se den traktat, genom hvilken turkarne till sin och. vår olycka släpte tsar Peter ur sitt våld, omtalad såsom »Huscherfreden vid Pruth»; det gör bokstafligen ondt i ögonen, men vasallförhållandet till den tyska bokmarknaden lär väl kräfva denna afgäld. Husii (utt. Husji) är rätta namnet å den rumäniska stad som, näst efter det numera Ryssland tillhöriga Bender, är mest känd i vår historia; den

har för öfrigt omtalats äfven i nyaste tider, då den sedermera till furstendömenas regent upphöjde öfverste Cusa derifrån sändes som representant till Moldavias divan.. Hvar vi lärt oss Fokschani för Focsiani (Focsjani), Dimbowitza för Dambovitia (Dembovitsa), o. s. v., derom lemna ju de osvenska bokstafsförbindelserna sch, tz ej minsta tvifvel öfrigt.

Detta oriktigheternas och missbrukens virrvarr upprätthålles ock i sin mån genom stödet af ett slags högvederbörlig stadfästelse. Några ord om den officiela svenska behandlingen af geografiska namn torde derför här

vara på sin plats. Sedan P. A. Munch i företalet till ett särskildt för svenske läsare ämnadt och på svenska-språket skrifvet arbete (1849) grundligen och tydligen-undervisat oss om, hur hans fäderneslands namn rätteligen bör skrifvas, dröjde det omkring femton år innan det officiela svenska skrifsättets »långsamt mognande Öfvertygelse» lyckades göra sig förtrogen med denna nyhet. Väl hade svensk författningssamling redan efter tio år inlåtit sig på ett oväntadt nyhetsmaken, då brödrarikets namn der, 1859 11:0 42, i personalierna vid konung Oscar I:s begrafning, trycktes i oförvanskad skepnad, men det var ett djerft undantag för en gång.. Visserligen skrefs namnet rätt äfven å titelbladet till de »diplomatiska handlingar rörande den danska frågan»,, som 1863 i officielt tryck meddelades Sveriges riksdag och Norges storting, men också det var ett enstaka,, vågsamt tilltag. Statskalendern, »utgifven efter kongl. maj:ts nådigste förordnande af dess vetenskapsakademi» — såsom den dåliga svenskan å titeln än i dag lyder — utbyter först med år 1864 vrångformen Norrigeoch om deras rättskrifning.

mot Norge. Svenska akademiens tidning, regeringens pressorgan, spjernår ännu en tid emot. Först under de dagar, då alla svenska tidningsblad voro fylda med beskrifningar om half hundraårsfesten den 4 november 1864, fattar den, efter något vacklande, omsider ett behjertadt beslut och offrar på unionens altar två bokstäfver och en gammal vana; tillfället och anledningen voro onekligen förträffliga, skada blott att man ej ofta kan påräkna sådan medverkan för en rättstafningsre-form. I svensk författningssamling rådde en långvarig anarki. I maj 1864 kungör konungen sin resa till »Norrige», litet längre fram på året en mellan Sverige-»Norge» och Portugal sluten traktat, men kort efter den mellan republiken Liberia och Sverige-»Norrige» ingångna vänskaps-, handels- och sjöfartstraktaten, hvarefter åter »Norge» läses i cirkuläret om tacksägelse-gudstjenst till firande af unionens femtiårsdag. År 1865 är Carl ännu i n:o 4 med Guds nåde Sveriges, »Norriges», Götes och Vendes konung, men i 11:0 5 heter det »Norges», och så framgent i k. m:ts påbud. Men om k. m:t gaf med sig, så kapitulerade ej derför k. m:ts och rikets kommerse-kollegium lika lätt; ej blott 1865, utan ännu 1866 höll det i svensk författningssamling, i den årliga kungörelsen om främmande fartygs förmåner i svenska hamnar, det gamla stafsättet vid makt. Det ville stora verldshändelser till, för att skaka kollegiets tro på det bestående: först efter slaget vid Sadova och i det ögonblick då landtmannapartiet trädde fram på historiens scen, beqvämade sig kommersekollegium att, i n:o 10 för år 1867, skrifva »Norge». Segare än statskalendern, Post- och Inrikes Tidningar420

samt svensk författningssamling var myntverket, hvars mer eller mindre klingande alster ännu in på detta årtionde lemnat en fristad åt sagominnet af framlidne h. m:t konung Nor.

Men om statskalendern gaf med sig i afseende på Norges namn, svor den ej derför, hvad man kallar, de rastlösa reformernas fana. Ännu år 1876 värjde den det tyska w i svenska ortnamn (Warberg, Wisby, o. s. v.), och ännu i dag omtalar den staden Cimbrishamn. Statistiska byrån, i alla sina publikationer, och generalstaben (jfr »Topografiska och statistiska uppgifter om Kristianstads län», 1876, s. 2 23) ha deremot lagt af denna mytologiska form och skrifva Simrishamn. Så gjorde ock Andra kammaren i skrifvelse till k. 111:t den 28 april 1876, men k. m:t blef förskräckt öfver detta försåt mot kimbrernas ära, och återstälde, i kungörelsen den 5 maj samma år om vissa städers indelning i valkretsar, den ursinniga namnformen Cimbrishamn. Undersöker man vidare/ hur statskalendern går till väga med utländska namn, så blir man alldeles förvirrad i det fåfänga sökandet efter något slags grundsats. I stället för Sjelland skrifver statskalendern, i likhet med tyskarne, Seland. Den tål Ny&jøàing och Fredriks-ha^n, men ej Kjöbenhavn. Med Hadersleben uppkallar den en stad i dec nordliga, rent danska Sönderjylland, men med den danska formen Slesvig en stad i landets södra, tyska del. Den skrifver Als, icke Alsen, men Apenrade, Sonderburg o. s. v. Med ett ord, den har hvarken tagit språk- och nationalitets- eller de nu gällande statsrättsliga förhållandena till ledstjerna; prin-ciplösheten tvcks vara upphöjd till princip. Man kanoch om deras rättskrifning.

väl förstå, att den håller på sådana häfdvunna oriktigheter, som Venedig, Genua, Neapel, om det än å andra sidan är svårt att inse att de konservativa intressena skulle lida väsentligt afbräck, derest de riktiga namnformerna antoges. Men deri finna vi anledning till anmärkning, att den skrifver Car/Åagena, ehuru spanskan ej har bokstafsförbindelsen th, Mani//a, ehuru detta skulle läsas Manilja, men ordet lyder Manila, Buenos Ayres, ehuru detta skrifsätt är föråldradt, Pørtorico (Puerto R.), som är ett portugisiskt namn på en spansk ö, Syracusa, Triest (för Trieste), Chili för Chile, Narz/a men Moskwa, Schweitz, Bäjern, det sist nämnda ett »officielt ofog», för att tala med Kiepert, lika väl som »Bayern statt des grammatisch allein gerechtfertigten Baiern». Konstig är också, oemotsägligt, namnraden å de svensk-norska konsulaten i Belgien. Landets hufvudstad, till hälften »wäl lon sk», till hälften flamsk, får hvarken det franska namnet Bruxelles eller det fiamska Bryssel, utan det tyska Briissel. Vore meningen att genom svensk stafning underlätta det riktiga uttalet, såsom ju skäligt kan vara i ryska, polska m. fl. namn, så skulle naturligtvis skrifvas Bryssel för Brussel (likasom Brygge för Brugge), d. v. s. icke en tysk bokstaf (ii) utan en svensk (y) anlitas. Men det är tydligen ej af pedagogisk välvilja och ad usum Delphini, statskalendern ändrar ortnamnens drägt så som sker, ty hvarför ej då vidtaga någon åtgärd t. ex. med Nieuwediep och andra ord, inför hvilka ett svenskt öga kan blifva fundersamt? Antwerpen, tillhörande det flamska Belgien, förunnas sitt flamska namn, men det äfvenledes flamska Leuven, som våre afskrifvare af tyska böcker pläga teckna Löwen,406

heter Louvain. Och Gent, i våra som i gamla tider ett af den flamska nationalitetens hufvudfästen, den politiska medelpunkten i den provins, som är stolt af att vara den moderna jordbeskrifningens och kartografiens faders, flamingen Gerard Mercators (f. i Rupelmonde i Ostflandern 1512) hembygd, kallas Gand. Hvarför ej då, i följdriktighetens namn och med stöd af franska språkets officiela öfvertag i Belgien, skrifva äfven Bruxelles, Anvers ?

III.

Det hände sig en gång, att Canning i parlamentet påstod och vidblef, att en del af Englands sydamerikanska besittningar, den rätt betydliga provinsen iDeme-rara, ej ligger på fastlandet, utan utgör en — ö. Ett slikt sätt att handtera geografiska fakta aktar man, och visserligen med rätta, för något hänsynslöst. Men den misshandel, vissa andra geografiska fakta undergå, i och med eller såsom verkan af ortnamns förvrängning, synes man anse naturlig och loflig, ehuru den leder till fullt så betänkliga misstag och villomeningar, som förväxlingen af ö och kontinent. Hvilka oriktiga föreställningar hafva ej alstrats af den tyska namn fernissa, hvarmed den lärda annekteringspolitik, som föregått och banat väg för den Bismarckska, täckt kartan öfver många icke tyska land -— Slesvig i norr, Bömen, Ungarn och Transilvanien i öster, Trentino i söder. Om vårt tidehvarf må kallas de uppvaknande och sig frigörande nationaliteternas, och om de krig, som i våraoch om deras rättskrifning. 407

•dagar förts, och de som synas hota under en längre framtid, kunna kallas språk- och folkkrig, så är detta ett praktiskt skäl att ej under falska namn dölja etnografiska sanningar, hvilka kanske i morgon genom vulkaniska utbrott skola taga hämnd för ett långvarigt, föraktfullt misskännande. Mången skulle hafva undgått att med undran stirra å en svart punkt vid den diplomatiska synranden eller öfverraskas af ett plötsligt politiskt oväder, om hans geografiska barnalärdom varit något mindre opålitlig, Skulle det ej till äfventyrs vara tid, att man omsider läte »kartan blifva en sanning» — kartan öfver de språk och nationaliteter, som ortnamnen i Europas stater rätteligen tillhöra?

I det ögonblick, då dessa rader nedskrifvas, hållas uti Italien folkmöten, det ena efter det andra, hvilka förklara sig vilja återbörda ITtalia irredenta, de delar af Italiens land och folk som ännu ej äro förlossade från främmande välde och våld. Det ser ut, som man flerestädes hölle före, att denna rörelse är ny och utan vigt, en bubbla på den inre partikampens ström. Den börjar dock icke först nu, den blott förnyas med ökad styrka, och den har djupgående historiska rötter, hvilka lofva den förr eller senare en mer eller mindre fullständig framgång. Hur vidt anspråken sträcka sig, hafver sig ej så lätt att afgöra. De äro näppeligen ännu oförbehållsamt uttalade i hela sin omfattning. Antydningar saknas dock ej, att de gå rätt långt.

Corsica är en italiensk ö, om än franska språket <ler gör framsteg. Deremot äro Savoj en och större delen af Nizza till språket franska. Det är ganska visst, att mången italienare ännu har svårt att glömma mist-408

ningen af de två sist nämnda provinserna. Men språkgränser och »naturliga» gränser, tacksamheten mot Frankrike för dess del i befrielseverket, samt den ej oväsentliga omständigheten, att Italiens vestra granne är en stamfrände, medan deremot grannarne i norr ännu alltid i viss mån äro 1 barbari, förena sig att hindra hvarje allvarsam tanke på någon mot Frankrike riktad revendikation. Italienarnes förfinade politiska slughet skall nog veta att egna Akitofelsråden från Berlin det afseende, som de förtjena. Något annorlunda ställer sig redan frågan, om vi vända blicken till Malta. Visserligen är ej ögonblicket kommet att aftbrdra verldens största sjömakt denna ögrupp, men i tysthet torde man väl hoppas, att rätta timmen en gång skall slå. De anspråk, som kunna grundas på språkförhållandena, äro visserligen ej häller fria från all tvetydighet. Men äfven det kan ändra sig. I täflan med vulgär-arabiskan har italienskan sedan länge starkt utbredt sig å Malta. De förnämligare invånarne, linguæ Italicæ dul-cedine decepti, som M. Norberg säger (1793), öfvergåfvo tidigt det förre språket, och italienskan är undervisningens och de bildade klassernas språk. Italienarne hafva ock ej glömt, att Malta tillhörde medeltidens Sicilianska rike, och att i långt senare tid en rysk plan från år 1805, som åsyftade upprättandet af en stark norditaliensk stat samt hela Italiens organisation såsom ett förbund, äfven ville med Italien återförena Joniska öarna, Ragusa och Malta.

Men mindre tvifvelaktiga och mindre öfverlemnade åt en oviss och aflägsen framtid äro italienarnes förhoppningar om utvidgning i norr och nordöst. Detoch om deras rättskrifning. 409

vore i mer än ett hänseende önskvärdt, att de ej sträcka sig till den fredliga och ofarliga schweiziska grannre-publikens italienska beståndsdel, kantonen Ticino. Man vet dock ej rätt hvad man skall tro, när man hör en så allvarlig politiker som professor Luigi Palma klaga öfver att Schweiz, när det miste det italienska landskapet Valtellina, fick hafva qvar kantonen Ticino på Alpernas södra sida. »Den är», säger han, »en ej ringa olägenhet, denna från statskroppen fullständigt afskilda lem, denna italienska beståndsdel, som är den tyska och den franska alt för underlägsen till antal, styrka och inflytelse, samt tvungen att i förbundet nyttja två främmande språk.» Också mins man nog, att Ticino en kort tid varit med Italien förenadt och tillhört det italienska konungarike, som var en af Napoleon I:s ovaraktiga skapelser, nämligen från 181 o, då vicekonungen Eugène lät general Fontanelli besätta Ticino — emedan en mängd engelska varor der samlats, i trots af kontinentalsystemet — och intill 1814.

Om skäl af flere slag torde samverka att stäfja annekteringssyften på Ticino, bjuda deremot alla grunder, nationela, historiska och militäriska, att ej mer än tils vidare lemna Österrike i orubbad ego af il Tren-tino, det italienska eller Syd-Tirolen. Detta land, hvars karta tyskarne öfversållat med tyska namn, var aldrig tyskt, är nu som fordom italienskt. Och det politiska bandet mellan det och Tyskland hvarken har varit särdeles starkt knutet ej häller är af urminnes väfnad. Väl gick 1509 Roveredo ur Venezias händer i kejsarens, men i en tämligen oberoende ställning. Och furst-biskopsdömet Trento var ej någon tysk besittning der-426 om geografiska namn

för, att det räknades till »det heliga romerska riket». Först i följd af Luneville-freden 1801 kom alt hvad man nu kallar il Trentino eller det italienska eller Syd-Tirolen — d. ä. de »välska konfinierna» (I Confini d'Ita-lia), det sekulariserade Trento och det då mindre än nu italieniserade Brixen (Bressanone) — under Österrike och förenades definitivt med det tyska grefskapet Tirolen, hvars namn ej förr än från den tidén har sin n. v. omfattning. I Pressburg-freden 1805 afstod Österrike provinsen till Baiern, som åter 1810 fick öfverlemna den södra delen till konungariket Italien. Sedan 1814 eger Österrike åter båda landskapshalfvorna i sitt våld. Men sedan denna tid gör italienskan ständiga landvinningar norr ut, upp mot de germanska och romanska nationaliteternas geografiska skiljemur, Brenner-alperna. Hon underlägger sig mer och mer af de nejder der en urgammal »ladinsk» befolkning, som ännu nämner sitt hem Val de Gardaina (tyskarnes Grödener Thal), vitnar om hvem landet af ålder tillhört, och der Eisachflodens hybrida namn — af heiss, påminnande om den varma källan Brennerbad, och acqua — liksom utgör en symbol af tvänne folkstammars gränsområde och tvänne tungors slagmark. Alla vidgå, att ej mindre med hänsyn till landets natur, än befolkningens hela skaplynne och

samhällsintressen skilnaden är himmelsvid mellan Syd- och Nord-Tirolen, mellan den provins af sydeuropeisk karakter, der Trento nu som förr är en città italianissima, och den som, ehuru belägen norr om bergen, nu som förr utgör en af ultramontanismens starkaste förmurar och der Innsbruck är sätet för ett af de universitet, på hvilka man kunnat tillämpaoch om deras rättskrifning.

411

Börnes ord, att det »fördummar befolkningen på tio mils omkrets». Den namnkände tyske resanden Kohl säger, att han lika gerna kunde jämföra birmaner och araber, som sina egna landsmän med de »välske» inbyggarne i Syd-Tirolen. Och äfven de, som med den största hetta ordat 0111 och mot italienarnes i Trentino »landsförrädiska» syften, såsom professor Biedermann i Graz, medgifva att »i Syd-Tirolen kulturförhållanden råda, som påkalla en särskild lagstiftning och andra förvaltningsinrättningar», ehuru de på samma gång med yttersta nitälskan motsätta sig italienarnes yrkande om en särskild landtdag för Trentino, hvilket 1874 framstäldes i österrikiska riksrådets deputerade kammare. Genom La Marmoras berömda bok är det vordet kändt, att frågan om Trentino ej var främmande för 1866 års underhandlingar, och framtiden kommer väl att visa, hvad rum samma fråga intagit i de italienske statsmännens af alla partier farhågor och förhoppningar, rådslag och planer alt ifrån den stund då sista skedet af den östeuropeiska oron tog sin början. Nu är det visserligen sant, att Trentino lär vara »dem österrei-chisch-deutschen Defensivsystem unentbehrlich», men i italienarnes ögon innebär detta, att de nordlige barba-rerne här hafva en ypperlig utfallsport. Visserligen hafva nu ock tyska Wien-tidningar uttalat sitt »aldrig», men det gjorde de tillförene äfven om Lombardiet och sedan om Venezia. Visserligen har derjemte »kulturstrategiens» uppfinnare, hr Julius Fröbel, till Österrikes förmån utvecklat, hurusom nationaliteternas rätt är »beroende af geografien», men äfven det kan med ändrade tider ändras; det fans som bekant en tid, då ej412

om geografiska namn

blott de tyska envåldsregeringarna, utan ock den i egen inbillning frisinnade folkförsamling, som höll sina möten i Paulskyrkan, förkunnade att floden Mincio ej kunde undvaras för Tysklands försvar; men också den tiden är nu gången och glömd. Emellertid, då man ju i Wien aldrig väljer det rätta ögonblicket att gifva efter, skola vi kanske en vacker dag få upplefva ett italienskt-österrikiskt krig om Trentino. Medan vi vänta, kunde vi ju lära oss att läsa rätt ortnamnen i det omtvistade landet. »Kartans behag», för att tala med C. J. L. Almqvist, skall ej minskas deraf, att de välljudande italienska namnorden träda i stället för det tyska grumset.

Men Trento och Roveredo innefatta ej på långt när hela det italienska land, som ännu qväfves i bar-barernes nesliga omfamning. I Dalmatien hafva många städer en talrik italiensk befolkning, såsom Zara, Sebenico, Traü, Lesina, Curzola och i all synnerhet Spalato, och äfven den under Stefanskronan lydande fristaden Fiume har hufvudsakligen sine italienske inbyggare att tacka för sin handel och sjöfart. Än talrikare äro italienarne inom den del af den österrikiska monarkien, som kallas det österrikisk illyriska kustlandet, innefattande markgrefskapet Istria, furstgrefskapet Görz och Gradisca samt staden Trieste med område. De en italiensk munart talande furlanerne i Görz-Gradisca medräknade, utgöra väl italienarne här två femtedelar af folktalet. Särskildt är Trieste en verkligt italiensk stad. På Istria äro vestkustens städer allesammans italienska; äfven i det inre landet, på östkusten och på öarna i Quarnaro-viken finnas af gammalt italienska orter. Långt tillbakaoch om deras rättskrifning.

413

i tiden gå de landsträckors italienska anor, som omgifva Adriatiska hafvets norra del. De hörde under kejsar Augustus till Italiens regio clecima, och trettonhundra år senare har, i enlighet med så väl den tidens uppfattning som nutidens anspråk, den store siaren af Italiens enhet tecknat Italiens råmärken åt detta håll, när han i nionde sången af Inferno nämner den istriska staden Polas läge:

— — — — presso del Quarnaro, Che Italia chiude e i suoi termini bagna.

A. Hedin. Tor.

Vid en fest i Publicistklubben, ro ej att Valhallverlden är förgången,

Gjn? 0

Att höge Asagudar äro döde. iP An lefva de, och icke blott i sangen / Och myterna om forn- och framtids öde! Uti naturen kring oss bo de inne, De bygga i vårt eget stilla sinne.

Den friska gren, som högt i trädet viftar, Det gröna blad, som fritt för vinden susar, Den underkufva blomsterslägt, som skiftar I solens varma sken och blicken tjusar: Ur dolda djupen hemta lif och krafter; Ur gömda rötter strömma deras safter.

Just så med folken ock, verldsträdets grenar Vid Urdarbrunnen sitter nornan fager. Hon lifssaft skänker i från urtids spenar, Hon hugens egenart i vårdnad tager. Hur himlens vind i Askens krona stormar: Hvart enda blad sig inifrån dock formar!tor

415

Olympiskt ljust och skönt, som förr de samma, I glada Södern idealen stråla; Men vinternatt och blodig norrskensflamma I våra själar andra bilder måla. I tidens morgon ren dit in de falla, Och troget oss ännu de följa alla.

Går du i skogens dunkelgröna kammar, Högtidlig stillhet rundt omkring dig råder. Imellan tempelhöga furors stammar Du ljungens mjuka matta ensam tråder. Då tycks en väldig skugga till dig glida: Den Tyste guden vandrar vid din sida!

Du ryser stum. Du blickar i ditt hjerta. Der växer, lik en ändlös skog, en skara Af stämningar och känslor, glädje, smärta, Som ej du nämna kan och ej förklara. Hur ofta dig ditt inres gåta ängslar! Du tala vill — en gud din tunga fängslar.

Och mörkret faller på i vinterqvällen. Vid härdens sken du halft i drömmar vakar. Då spritter lågan plötsligt upp från hällen, En häftig il med ens din ruta skakar. Den växer till med dån, den brusar vida: I natten Odin och enhärjar rida!4i 6

TOR

Du lyss! Allt mer ditt sinne sig förvirrar, Allt mera mörkna alla dina tankar. I forntids djup, i framtids rymd du stirrar, Ej minnet finner tröst, ej hoppet ankar. Är det förbi med Nordens höga ära: Är gudaskymningen, är domen nära?

Men vinternattens hemska syner jagas Af vårens morgon bort. På nytt kring polen Det börja ljusna underbart och dagas Och slutligt mörkret flyr för sommarsolen. Hur ren, hur blid hon ler i stråleskruden: Det är ju Balder sjelf, den fromme guden!

Det goda dör ej. Ljusets helga vakter, Som tycktes ren till undergången sända I strid mot nattens och mot dödens makter, Till sist med frid och seger återvända. Så höge fäders visdomsläror lyda. De gyllne runorna vi trofast tyda!

Det fins ock en i ädle Åsaringen, Om hvilken myterna och sången talja, En yngling, fri och öppen såsom ingen, En makt, som missmod, grubbel aldrig q välj a. Kring midjan bär han styrkan spänd som bälte Och blixten i sin hand, den bål de hjelte.tor

417

Blir sommardagen mörk, kring fjällens kammar I skaror j ättarne och trollen stimma, Han slungar käckt mot dem sin ljungelds hammar Och strax de lösas upp som moln och dimma. Ånyo solen fram på himlen träder, Allfaders lugna blick, och jorden gläder.

Om våldet hotar, list bland folket smyger, Ej rätt förlorad är, ej heller vunnen, Ett ljungeldsord kring landet plötsligt flyger, Och tvekan skingras, faran är försvunnen. Det ordet är den höge gudens flamma, I himlen och i

menskans bröst den samma!

Hell Åsa-Tor, du eld som strålar härligt, Du stolta kraft, som inga hinder hämma, Du öppna, djärfva ord, som frambärs ärligt, Du frihets djupa, tordönsstarka stämma, Hell dig! Bland gamle gudar, dem vi dyrka, Den äldste är du, Nordens värn och styrka.

Emil v. Qvanten.

27 Publicistklubben i Stockholm

utgör otvifvelaktigt en så pass märklig företeelse i de senare årens literära och publicistiska lif i den svenska hufvudstaden, att några uppgifter om dess uppkomst, utveckling och verksamhet väl må vara på sin plats i en samling af uppsatser, hvars utgifvande blifvit föranledt af förslag och beslut just inom den förening, som antagit ofvan stående namn.

Tanken på ett försök, att sammanföra Stockholms tidningsmän till rådplägningar om gemensamma pressangelägenheter samt sällskapligt umgänge med hvarandra uppstod först bland några medarbetare i de dagliga tidningarna derstädes under loppet af sommaren 1874. Medlemmarne i denna lilla krets öfverenskommo till en början, att på några vissa bestämda dagar tillsammans företaga någon liten utflygt till än den ena, än den andra trakten af Mälarstadens vackra omgifningar. Antalet af deltagare i dessa utflygter växte efter hand, och den trefnad och det intresse, man fann i det på sådant sätt till stånd komna umgänget med yrkeskamrater, fostrade efter hand planen, att genom stiftandet af en klubb bilda en föreningspunkt för tidningsmän, i främsta rummet hufvudstadens. Förslag till stadgar för »Pu-42 o publicistklubben i stockholm

blicistklubben» uppsattes följaktligen och antogos vid en sammankomst i Augusti månad nyss nämnda år. Bestämmelserna voro helt få och mycket enkla. De afsågo ordningen för ledamöters inväljande, tiden för sammanträdena, valet af ordförande och räkenskapsgranskare, beloppet af årsafgiften och rättigheten för tidningsmän från andra orter att såsom gäster erhålla tillträde till sammankomsterna. Till ledamöter kunde inväljas personer, som i literärt, artistiskt eller ekonomiskt hänseende arbetade i den periodiska pressens tjenst. Sammankomster skulle hållas hvarannan Fredags afton, med afbrott dock för sommarmånaderna. Hvar tredje månad skulle väljas ny ordförande, och åt en af ordföranden för hvarje särskild sammankomst utnämnd »klubbmästare» anförtroddes omsorgen om det materiella välbefinnandet.

Helt visst lärer det för mången förefalla något öfverraskande att erfara, att tidningsmännen, som under sitt yrkes utöfning rätt ofta behandla hvarandra temmeligen omildt, kunna sammankomma till helt fredliga och vänskapliga rådplägningar samt trifvas tillsammans i enskildt umgänge. Och man kan hafva så mycket mindre skäl att förundra sig öfver en sådan uppfattning hos personer, stående utanför pressen, då det inträffat, att i Publicistklubben införda tidningsmän från grannländerna städse uttryckt sin stora förundran öfver att se samlade i en sällskaplig krets, såsom här är händelsen, anhängare af mycket olika åsigter och representanter för organer, som skarpt bekämpa hvarandra. Men förklaringen ligger deri, att man, följande den grundsats, som gjort sig gällande vid de svenska publi-42 o

publicistklubben i stockholm

cistmötena, inom Publicistklubben sorgfälligt undviker att till behandling upptaga eller i förhandlingarna beröra sådana allmänna frågor, vare sig politiska, literära eller andra, hvilka debatteras tidningarna emellan. Det är, såsom stadgarna säga, om pressangelägenheter man rådplägar, om tidningarnas förhållande inbördes, om deras ställning till allmänheten och myndigheterna, om bästa sättet att främja sådana syften och sträfvanden, med afseende å hvilkas önskvärdhet och behörighet icke några meningsskiljaktigheter kunna förefinnas. Då dertill kommer, att man genom bestämmelserna om ledamöters inväljande har i sin hand att kunna hålla från klubben aflägsnade personer, hvilka utöfva publicistyrket på sådant sätt, att de icke ha anspråk på den aktning, som förfäktare af olika åsigter mycket väl kunna egna hvarandra, så skall man finna, att hvad som här företer sig i sjelfva verket icke är något annat, än hvad som sker då medlemmarne af olika fraktioner, anhängarne af olika åsigter inom t. ex. en parlamentarisk församling finnas stå till hvarandra personligen på en mycket god fot, fastän

de efter bästa förmåga bekämpa hvarandra under debatterna. Att sådant, både på det ena och det andra området, går lättare för sig i vårt land än på många andra ställen, torde för öfrigt finna sin förklaring i den omständigheten, att hos oss i närvarande tid hvarken partisplittringen är så skarp eller partilidelserna så våldsamma som på många andra ställen, der också ett experiment med en publicistklubb, efter mönstret af den stockholmska, sannolikt skulle slå sig mindre lyckligt ut.

Publicistklubben egnar vanligen vid sina samman-

komster en och en half timme till öfverläggning om någon eller några frågor, som förut blifvit till behandling anmälda. En kortfattad redogörelse för en och annan bland dem, med hvilka klubben under de gångna åren sysselsatt sig, torde vara bäst egnad att gifva läsaren en föreställning om arten af dess verksamhet och sträfvanden.

Vid flere tillfällen, och med synnerlig förkärlek har klubben behandlat sådana frågor, som afsett höjandet af pressens anseende och motarbetandet af oarter och ovanor, som hos henne mer eller mindre allmänt inrotat sig. Sålunda har ett allvarligt ogillande uttalats öfver den benägenhet, som understundom spårats i tidningarnas rättegångsafdelningar, att i en gycklande ton om-förmäla begångna brott och timade olyckshändelser. Den grannlaga frågan, huruvida opartiskheten fordrade att inom nyss nämnda, af en vidsträckt läsekrets uppmärksammade, afdelning af dagbladen alltid namnen böra utsättas på dem, som förmälas vara angifna för brott eller förseelser, har varit föremål för ett meningsbyte, hvars resultat blef ett uttalande af den åsigt, att en undantagslös tillämpning af en så absolut princip som den, att alltid i rättegångsreferat utsätta namn, skulle blifva opraktisk och orättvis, samt att fullständigheten i detta fall, utan att derför opartiskheten behöfde blifva lidande, borde med afseende på sig företeende omständigheter modifieras, isynnerhet under de förberedande undersökningarna och intill dess genom domstols utslag det visat sig om gjorda angifvelser och uppkomna misstankar varit befogade eller ej. — De exempel man under-stundom haft derpå, att i tidningarnas annonsafdel-ningar fått inflyta tillkännagifvanden af tvätydigt eller

rent af anstötligt innehåll, har föranledt klubben att lifligt uttala sig för en noggrann tillsyn öfver innehållet och beskaffenheten af de annonser, som mottagas till införande, och att inskärpa den moraliska förpligtelse, som i sådant hänseende ålåge tidningsutgifvarne. Deras medverkan har klubben äfven velat taga i anspråk för att i någon mån finna ett korrektiv mot de i tidningsform på vissa tider utkommande flygskrifter, hvilka hufvudsakligen om ej uteslutande lefva på den personliga skandalen. Klubben har nemligen uppmanat tidningsutgif varne att söka åtminstone i någon mån försvåra spridningen af dylika skandalskrifter genom en öfverenskommelse, att ej lemna sina tidningar till försäljning åt personer, som ej på behörigt sätt förbinda sig, att ej till försäljning mottaga skändliga flygskrifter.

Gifvet är, att inom klubben skall hafva debatterats åtskilliga frågor om tidningarnas förhållande till hvarandra inbördes samt om hvad i särskilda fall må anses öfverensstämmande med god publicistisk konduit. Den ofta tidningarna emellan afhandlade frågan om skyldigheten att, vid aftryckande af uppsatser och notiser ur andra blad, anföra källan från hvilken lånet blifvit hemtadt, har sålunda äfven här varit föremål för ett meningsutbyte, hvilket dock mindre rört den af ingen bestridda moraliska förpligtelsen i förevarande hänseende, än de praktiska svårigheter, som må anses understundom kunna uppresa sig mot dess iakttagande. Det offentliga utpekandet af förmodade författare till samtida tidningsuppsatser, vare sig de förekomma såsom redaktionsartiklar eller under anonymitetens hägn insända, har mötts af ett ogillande, vid hvars uttalande klubben

dock, erkännande det literaturhistoriska intresse, som icke sällan kan vara förknippadt med kännedomen om för-fattareskapet till i tidningarna förekommande uppsatser, särskildt betonade ordet »samtida», för att dermed uttrycka, att den icke satte sig till doms öfver forskarens bemödanden att ur allmän historisk eller literaturhistorisk synpunkt komma på spåren upphofsmannen till märkligare tidningsartiklar.

Ett lifligt och intresserikt tankeutbyte har ofta förekommit om det bästa och lämpligaste sätt, hvarpå tidningspressen må kunna verka och gagna i förhållande till särskilda företeelser på den allmänna odlingens

område eller inom det offentliga lifvet. Tidningarnas ställning till de teatraliska företeelserna; den större eller mindre utförlighet som bör åt deras behandling egnas; den måttstock, som bör användas vid bedömandet af prestationerna å skådebanor med olika ställning och uppgift; den literära kritikens förhållande till utkommande originalarbeten, särskildt de vittra och särskildt de vetenskapliga; möjligheten för densamma att hämma flödet af dåliga öfversättningar; pressens ingripande i frågor som röra befordringar inom administrationen m. fl. dylika spörj smål hafva varit föremål för debatter, rörande hvilka de protokoll, som föras vid sammankomsterna, förvara några kortfattade anteckningar, men hvilka debatter icke sällan fått en omfattning och ett innehåll, som helt visst hade gjort önskvärdt deras bevarande på annat sätt, än i de tillstädesvarande klubbledamöternes minne.

Klubben har för öfrigt icke inskränkt sig till sådana förhandlingar, hvilkas enda frukt kunnat blifva en42 o publicistklubben i stockholm

besluten meningsyttring eller ett utbyte af åsigter under sjelfva öfverläggningarna; den har äfven till behandling upptagit framställningar och förslag, hvilka ledt till vidtagande af positiva åtgärder och medfört praktiska resultat. Exempelvis kan nämnas den granskning, som inom klubben egnades åt några, den periodiska pressen rörande, bestämmelser i förslaget till lag om literär eganderätt. Denna granskning påvisade brister i bestämmelsernas form, hvilka sedermera under förslagets vidare behandling blefvo beaktade och undanröjda. En för närvarande till grundlagsenlig behandling vid 1879 års riksdag hvilande kongl, proposition om ändring i Tryckfrihetsförordningens bestämmelser om boktryckares straff för utlemnandet å tryckt skrift af boktryckarenamn, tryckningsort och år leder sitt ursprung från ett initiativ inom Publicistklubben. Klubben beslöt nemligen på våren 1877 att, i förening med Boktryckeri-Societeten, ingå till Kongl. Maj:t med en petition i ämnet, hvilken genom utsedda kommitterade öfverlemnades till justitieministern och hade till följd den nyss nämnda för 1878 års riksdag framlagda och af riksdagen till hvilande antagna kongl, propositionen. I en annan för pressen synnerligen vigtig angelägenhet har klubben funnit sig böra vädja till den allmänna meningen genom att i hufvudstadens dagliga tidningar offentliggöra en redogörelse för sina derom förda förhandlingar. Tilläggom, att detta vädjande, enligt hvad vunnen erfarenhet gifvit vid handen, burit ganska goda frukter.

Frågan rörde de åtgärder, som borde från pressens sida vidtagas för att bereda dess representanter mer tillmötesgående, än som stundom plägade komma dem till42 o publicistklubben i stockholm

del, vid deras bemödanden att vinna kännedom om sådana offentliga tilldragelser och förhandlingar, för hvilka allmänheten fordrar, att tidningarna skola meddela redogörelser. Under de härom förda öfverläggningarna medgafs visserligen, att det sätt, hvarpå pressens målsmän bemöttes af alla dem, med hvilka de i sitt dagliga mångskiftande arbete trädde i beröring, hade under de sista tjugo åren i mycket ändrats till det bättre. Man var också öfvertygad om, att den brist på tillmötesgående, som emellertid ännu på en del håll förekomme, stundom mindre härledde sig från bristande god vilja hos vederbörande, än från en viss tanklöshet eller bristande insigt om pressens uppgift. Äfven förenades icke sällan med den goda viljan frånvaron af praktisk omsigt, hvilken hade till följd uteblifvandet af ändamålsenliga åtgärder, som för pressens representanter kunde underlätta utförandet af deras uppdrag. Men vid sidan af den inträdda förändringen, som i främsta rummet lände det allmänna sjelft till godo, förekommo ännu hos oss drag af ett motsatt handlingssätt. Man anförde flere fall der detta varit händelsen och der det icke hade fallit vederbörande in att i ringaste måtto tillhandagå pressen, som frivilligt hade åtagit sig medlarekallet mellan dem och allmänheten för att till den senare bringa underrättelser, dem vederbörande mycket gerna önskade se spridda rundt kring landet. Att ett sådant förfaringssätt mot pressen borde med snaraste upphöra, ansågs vara klart, men lika klart fann man det också vara, att detta önskningsmål knappast någonsin kunde vinnas, om icke tidningarna sjelfva kraftigt fullföljde detsamma i enig och följdriktig samverkan. Det gälde här icke publicisternes42 o

personer, den ena eller andra tidningen, det ena eller andra tillfället; det gälde pressens ställning i sin helhet, grundvilkoret! för dess sociala verksamhet och betydelse. Man måste derför icke blott eftersträfva en förändring, utan äfven se till att den antoge en sådan form att den komme pressen och derigenom den stora allmänheten till

verkligt gagn. — Med afseende å de åtgärder, pressen skulle kunna vidtaga för ändamålets vinnande, uttalades från flere håll den mening, att då det oskick, öfver hvilket man hade att beklaga sig, till en ej obetydlig del hade sin grund i alltför stor beskedlighet å pressens sida, eller deri att medarbetarne i densamma alltför länge låtit sig nöja med ett behandlingssätt, som icke öfverensstämde med pressens värdighet, skulle säkerligen en förändrad, bestämdare och om större sjelfkänsla vittnande hållning å dess sida leda till en förändrad uppfattning af denna fråga äfven å allmänhetens. Många ansågo att det kraftigaste medlet för att ernå ett sådant resultat skulle vara, om några tidningar vid sådana tillfällen af allmännare vigt och intresse, då från vederbörandes sida intet åtgjorts för att underlätta en riktig och fullständig uppfattning af det passerade, enligt föregången öfverenskommelse underläte alla redogörelser derför. Man skulle helt enkelt omförmäla tilldragelsen, med bifogad anmärkning, att intet vidare kunde om förloppet dervid meddelas, emedan tillfälle ej gifvits att derom erhålla full kännedom. I öfvervägande togs jemväl, hvad särskildt hufvudstaden angick, huruvida det icke kunde finnas lämpligt att utgifvare af hufvudstadens dagliga tidningar förenade sig om gemensamma mått och steg, för att vid stundande offentliga förhandlingar

och offentliga tilldragelser bereda åt tidningarnas referenter det tillmötesgående, som erfordrades för att de måtte kunna med framgång utföra sitt uppdrag. Mot detta förslag framstäldes dock åtskilliga inkast och visades, alt i vissa fall detsamma icke utan obehag eller olägenhet läte sig användas. Vid sådant förhållande och då det antogs att vederbörande skulle låta sig angeläget vara att rätta det öfverklagade missförhållandet, endast pressen på ett allvarligt sätt framstälde sina ganska billiga önskningar i förevarande hänseende, öfverenskom man, att tidningarna skulle meddela en redogörelse för den debatt, som frågan hade varit inom Publicistklubben underkastad, och för det slut, hvartill densamma hade ledt. Detta blef antagandet af en så lydande resolution: »Enär tidningarna hufvudsakligen i det allmännas intresse fylla den vigtiga uppgiften att meddela snabba och tillförlitliga redogörelser för offentliga tilldragelser och förhandlingar, kunna de med fog vänta, att vederbörande myndigheter, korporationer och sällskap komma pressens ombud till mötes med nödig förtänksamhet och humanitet. Der ett billigt tillmöteskommande dock icke eger rum, må tidningarna icke underlåta att sådant i hvarje särskildt fall påpeka och belysa, till dess en upplystare och gagneligare sed varder i föreliggande afseende allmänt stadgad. I vigtigare fall torde förberedande åtgärder böra af tidningarnas utgifvare gemensamt vidtagas; och hafva pressens anspråk blifvit allvarsamt kränkta, hoppas man att ett gemensamt planmässigt uppträdande, med hela kraften af en enig samverkan, skall, oberoende af politiska meningsskiljaktigheter, komma till stånd från tidningarnas sida.»

Sedermera har klubben jemväl, för att i ett särskildt ganska vigtigt fall bevaka pressens intressen, beslutit att till fullmäktige i riksgäldskontoret, hvilka antagas skola vid 1879 års riksdag framlägga ett utlåtande angående frågan om nybyggnad af samlingsrum för riksdagens kamrar, afgifva en framställning om de anordningar, som pressen kan ha anledning önska dervid blifva iakttagna, och hvilka påkallas lika mycket af riksdagens och allmänhetens som af pressens intresse. Hufvudstadens tidningsmän ega nemligen en lång och ledsam erfarenhet af det otillfredsställande sätt, hvarpå för närvarande i riksdagens båda kamrar är sörjdt för tidningarnas referenters beqvämlighet, och det kunde befaras, att man vid uppgörandet af plan för ett nytt riksdagshus, skulle, vare sig af glömska eller af bristande kännedom om förhållandena, komma att nog mycket lemna ur sigte de af lokalens beskaffenhet beroende yttre vilkor för en tillfredsställande skötsel af referentkallet, hvilka vid en nybyggnad utan större svårighet skulle kunna tillgodoses.

Det anförda torde vara nog för att gifva en föreställning om arten och omfånget af de frågor och angelägenheter, som inom Publicistklubben afhandlas. Nämnas bör dock måhända att till de allvarligare sysselsättningarna jemväl höra af medlemmarne hållna föredrag, vanligen berörande historiska, literaturhistoriska eller journalistiska ämnen.

Ett godt vitnesbörd om huruledes anhängare af mycket olika åsigter och riktningar här trifts väl tillsammans lemnar för öfrigt en förteckning öfver de klubbens ledamöter, som, enligt i protokollet förda anteckningar,

deltagit i de inom densamma förefallna öfverläggningarna. Man finner på denna förteckning namnen J. A. Björklund, Alb. Bonnier, Edv. Bäckström, L. Dietrichson, C. Ekgren, A. H. E. Fich, Anders Flodman, Hans Forssell, J. Grönstedt, Arvid Gumælius, Richard Gustafsson, Hugo Gyldén, P. A. Gödecke, Ad. Hedin, J, Hellstenius, E. J. F. Heurlin, Hans Hildebrand, Abr. Hirsch, Harald Hjärne, J. Humble, Joh. Jolin, Axel Key, O. Kleverström, P. Lindell, Fr. Lund, Claes Lundin, Georg Lundström, J. Mankell, A. Nordenskiöld, E. v. Qvanten, Erik Sandell, K. Sidenbladh, J. R. Spilhammar, Knut Tersmeden, Pehr Reinh. Tersmeden, Rudolf Wall, Wilh. Walldén, A. O. Wallenberg, Valfrid Vasenius och Harald Wieselgren.

Det torde icke behöfva anmärkas, att den sällskapliga sammanvaron vid och efter den enkla aftonmåltiden ingalunda betraktas såsom det minst väsendtliga af klubbens ändamål. Det glada skämtet, den pikanta anekdoten afvexla här med de enskilda, förtroliga meddelandena, och en främling, som inträdde i det muntra laget, skulle icke lätt kunna föreställa sig att der sitta sida vid sida män, som kanske samma dag korsat sina vapen i en het polemisk strid. Minnet af gifna och mottagna hugg torde väl icke heller vara utplånadt i och med beträdandet af Publicistklubbens tröskel, men der är neutral mark och fullständig vapenhvila, samt derför också trefnad och gamman för alla.

Den framgång, klubben hade rönt, väckte tanken på att en gång sammanföra medlemmarne i ett festligare samqväm. Ett sådant egde också rum en af de första dagarne af året 1878 och blef minnesvärdt icke42 o

blott för den goda och kamratlika anda, som dervid gjorde sig gällande, utan jemväl för de verkliga perlor af qvickhet och humor som presterades såsom bidrag till sällskapsglädjen, och hvilka alla ingingo såsom bidrag i den under aftonens lopp utgifna, prydligt textade och med en konstnärligt utförd titelvignet försedda tidningen »Senaste Timmens Nyheter». Det var få af klubbens verksammare ledamöter och få af dess företeelser, om hvilka icke der satiren hade tagit hand, och icke minst var detta fallet med innehafvarne af uppdraget att ombesörja utgifvandet af den inom klubben beslutna årsbok, som nu blifvit lagd i allmänhetens händer genom här föreliggande »Fria ord».

C. R Rättelser.

Sid, 46 rad 6 uppifr. står: och läs; ock

» 48 » 7 » » underkastadt » underkastad

» 82 » 16 » » värfningar » eröfringar

» 148 » 3 nedifr. » blott » företrädesvis

» 152 » 2 » ;> tillämpad » tillgodosedd

» 379 » 4 » » Liège » Liége

» 398 » 9 » » Duoro » Douro

s 399 Ä 15,17 8 » Liège » Liége

» 411 » 7" uppifr. » Biedermann » Bidermann